

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
Fen-Edebiyat Fakültesi
Yayınları

Şeyh Gâlib

91554

ŞERH-İ
CEZİRE-İ MESNEVİ

Hazırlayan

Yrd.Doç.Dr.Turgut KARABEY

Yrd.Doç.Dr.Mehmet VANLIOĞLU

Yrd.Doç.Dr.Mehmet ATALAY

ERZURUM 1996

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
BİBLİYOGRAFYA ve KISALTMALAR	IV

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEYH GÂLİB	1-10
<i>Hayatı</i>	1
<i>Edebi Kişiliği</i>	4
<i>Eserleri</i>	5
1- Divan	5
2- Hüsn ü Aşk	6
3- Sohbetü's-Sâfiyye	8
4- Şu'arâ-yı Tezkire-i Mevleviyye	8
5- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî	9

İKİNCİ BÖLÜM

ŞERH-İ CEZİRE-İ MESNEVÎ	11-226
Der-beyân-ı hâl-i tâlibân ki ez-'ilm-i ilâhî be-'âlem-i sun' üftâde-end ve ber-muk- tezâ-yı "hubbü'l-vatan mine'l-îmân" vatan-ı asli-yi hod-râ yâd mî-konend	12
Der-kusûr-ı fehmi müstemi'ân	35
Der-kemâl-i zât-ı Hudâvendigâr	49
Der-nasîhat-ı münkirân	57
Der-kıyâs-ı nâkûsân bâ-kâmilân	62
Der-beyân-ı zât-ı pâk-ı 'ârifân	68
Der-beyân-ı taksîm-i merâtib-i evliyâ	72
Der-beyân-ı ittihâd-ı evliyâ	76
Der-etvâr-ı menâzil-i halk	85

Der-tergîb-i taleb-i ma'rifetu'llâh	89
Der-beyân-ı himmet-i ehl-i taleb	95
Nehy-i sûret ü emr-i ma'nâ	99
Der-tevbe-kârî	104
Fazîlet-i girye vü zârî	108
Der-beyân-ı kesb ü mücâhede	111
Der-beyân-ı ân ki cûyende, yâbende-est	116
Der-beyân-ı ân ki tâlib-râ her-âyîne ez-pîr nâ-guzîr-est	124
Der-beyân-ı fevâid-i sohbet-i merdân-ı Hudâ	127
Nehy-i sohbet-i müdde'iyân ü hod-perestân	132
Der-ta'rif-i zât-ı pîr	136
Der-istikâmet-i tâlibân ve edeb-i hıdmet-i pîrân	141
Der-nehy-i imtîhân-kerden-i mürid, şeyh-râ	154
Der-men'-i sû'-i zann	157
Der-zikr-i ta'n-ı münkirân, şeyh-râ	160
Zikr-i hûbî-râ ki zîst-est, âhireş	171
Der-beyân-ı terk-i her k'û fânî'st	174
Der-beyân-ı terk-i dünyâ	176
Der-beyân-ı fevâid-i nîstî	185
Der-tevekkül	188
Der-beyân-ı riyâzet ü gürisnegî	192
Der-beyân-ı 'aşk u mestî	202
FİHRİST	227
İNDEKS	239
SÖZLÜK	248
FOTOKOPİLER	258

ÖNSÖZ

Bu çalışma, son büyük divan şairi olan *Şeyh Gâlib*'in mensur eserlerinden *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'nin, iki nüshaya dayanılarak hazırlanan karşılaştırmalı metninden ibarettir.

XVI. yüzyıl Mevlevî şairlerinden *Yûsuf-ı Sîne-çâk*'ın, *Mevlânâ* (ö.672/1273)'nın 26 000 beyit tutarındaki *Mesnevî*'sinden, aralarında anlam bütünlüğü olan 366 beyti seçerek, yine adını *Mesnevî*'deki bir beyitten alıp *Cezîre-i Mesnevî* diye adlandırdığı bu eseri, özellikle Mevlevîler arasında çok beğenilmiş ve okunmuştur.

Yûsuf-ı Sîne-çâk, herhalde, o dönemlerde *Mesnevî* gibi hacimli bir eseri herkesin, özellikle avamın elde etmesi, ya da satın alarak okuması, yahut böyle hacimli bir eseri sıradan okuyucuların sabırla okuyup bitirmesi güçlüğüne göz önüne alarak bu eseri kaleme almış; böylece *Mesnevî*'yi elde edip okuyamayanların, *Cezîre-i Mesnevî*'yi bulup okuyarak, yahut istinsah ederek *Mevlânâ*'nın bu dev eseri hakkında bilgi sahibi olmasına ve bu arada tasavvufun deryasına girmesine zemin hazırlamıştır.

Yûsuf-ı Sîne-çâk'ın yaptığı bu seçme, *Mesnevî*'nin bir nevi hulâsası mahiyetindedir. Beğenilerek okunan bu hulâsaya birçok şerhler yapılmıştır. Bu şerhlerin en önemlilerinden biri, Türk Divan Edebiyatının son büyük şairi sayılan *Şeyh Gâlib* tarafından yapılandır. *Gâlib*'in *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* adlı eseri, şimdiye kadar eski ve yeni harflerle basılmamıştır.

Biz bu eseri yayınlamakla, Eski Türk Edebiyatında ecadın şiir şerh ederken takip ettiği metod hakkında, klasik edebiyata ilgi duyan günümüz okuyucusuna bilgi vermek; ayrıca *Şeyh Gâlib* gibi Türk Divan Edebiyatının yetiştirdiği büyük bir şairin nesrini, dolayısıyla bir Divan nesri örneğini sunarak günümüz edebiyatına katkıda bulunmak istedik.

Bu çalışmada, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*nin İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Bölümündeki 27 ve 183 nolu yazma nüshaları karşılaştırılmıştır. Bu iki nüshada anlam, gramer ve vezin bakımından göze çarpan istinsah hataları da düzeltilerek dipnotlarda belirtilmiştir. Eserde, okunduğu zaman görüleceği üzere, bol miktarda ayet ve hadis iktibasları, tasavvuf büyüklerinin hikmetli sözleri; Arapça Farsça ve Türkçe şiirler ve ibareler mevcuttur. Bunların kime ait oldukları ve kaynakları mümkün olduğu kadar tesbit edilmeye çalışılmıştır. Ayet ve hadislerin, Arapça ve Farsça şiir ve ibarelerin çevirileri de dipnotlarda verilmiştir.

Çalışmada, karşılaştırılan nüshaların varak numaraları parantez içerisinde ve bold ile yazılarak gösterilmiştir. Ayetlerin yeri, sure ve ayet numarası arasına (/) işareti konarak verilmiştir. Metinde geçen Arapça ve Farsça ibarelerde, gerekli görülen yerlerde hareke konmuştur. Metinde, *Mesnevî*'ye ait olan beyitlerle diğer Arapça ve Farsça beyitler farklı şekilde gösterilmiş, *Mesnevî* beyitlerinin her iki mısraı aynı satıra, diğerlerinin ise her mısraı ayrı bir satıra yazılmıştır. Konu başlıkları tamamen Farsça olmasına rağmen, göze hitap etmesi gayesiyle Lâtin harfleriyle ve bold ile yazılarak verilmiştir. Şahıs ve eser isimleriyle Türkçe beyitler, italikle yazılmıştır.

*Mesnevî*den alınarak şerhedilen beyitlerdeki yazımdan kaynaklanan yanlışlıklar, eserin *Nicholson* tarafından yapılan neşriyle karşılaştırılarak düzeltme yoluna gidilmiş ve bunlar da dipnotlarda belirtilmiştir.

Bu çalışma, iki bölümden ibarettir. Birinci bölümde *Şeyh Gâlib*'in hayatı, edebî kişiliği ve eserleri; ikinci bölümde ise eserin karşılaştırmalı metni yer almaktadır. İncelemenin sonuna, *Mesnevî*den seçilerek şerhedilen beyitlerin kafiyelelerine göre alfabetik fihristi, karşılaştırma imkânı sağlamak amacıyla *Nicholson* neşrinde bulunan yeri, karma indeks ve sözlük ilâve edilmiştir.

Metinde geçen Arapça şiir ve ibarelerin okunmasında ve Türkçeye çevrilmesinde büyük yardımlarını gördüğümüz Yrd. Doç. Dr. Ömer Ünal'a şükranlarımızı sunarız.

Bu incelemede, gösterilen bütün dikkat ve ihtimama

III

rağmen, gözümüzden kaçan bazı hata ve eksiklikler olabilir. Okuyuculardan, özellikle konuya ehil olanlar tarafından yapılacak olumlu tenkitler, gelecek baskılarda düzeltme yoluna gidilecektir. Bu çalışma ile kültür hazinemize küçük bir katkıda bulunduğumuzu hissetmek, bizi bahtiyar edecektir.

1 Nisan 1996

BİBLİYOGRAFYA

ve

KISALTMALAR

- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî*, haz. Komisyon, Ankara 1993.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâlî*, haz. Süleyman Ateş Ankara 1977.
- el-'Aclûnî, Muhammed b. İsmâil, *Keşfü'l-Hafâ' ve Müzilü'l-İlbâs 'amme'stehere mine'l-ehâdis 'alâ elsineti'n-nâs*, Kahire 1351-1352 h.
- Âdâb, bk. Hânî.
- Afîfî, Rahim, *Ferheng-nâme-i Şîrî*, I-III, Tahran 1373 hş.
- Akdemir, Rızâ, *Güldeste*, Ankara 1990.
- Akkuş, Metin, *Nefî Divânı*, Ankara 1993.
- Alparslan, Ali, *Şeyh Gâlib*, Ankara 1988.
- Amid, Hasan, *Ferheng-i Amid*, I-II, Tahran 1369 hş.
- Atalay, Mehmet, *Hâkânî ve Hilve'si I-II*, Fırat Üniversitesi Dergisi (Sosyal Bilimler) 1991; 5/1, 29-49; 5/2, 33-58.
- Attâr, Feridüddîn, *Mâ-hazar* (Şerh-i Pend-nâme), şrh. Hâfız Muhammed Murâd İbnüşşeyh Abdülhalîm, İstanbul 1285 h.
- Ayan, Hüseyin, *Cevrî İbrahim Çelebi*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. VII, İstanbul 1993.
- Bakiler, Reha Selçuk, *Seçilmiş Mısra ve Begitler*, Ankara 1969.
- Banarlı, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, I-II, İstanbul 1971.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, I-VI, Beyrut 1993.
- Can, Şefik, *Mevlâna Hayatı Şahsiyeti Fikirleri*, İstanbul 1995.
- Cemşidi Pür, Yûsuf, *Ferheng-i Emsâl-i Fârsî*, Tahran 1347 hş./1968.
- Deh Hezâr Mesel-i Fârsî, bk. Şekûrzâde.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1970.

- Dilçin, Cem, **Yeni Tarama Sözlüğü**, Ankara 1983.
- Divân-ı Şems-i Tebrizî, bk. Mevlânâ Celâlüddin.
- Divân-ı Şeyh Gâlib**, Bulak 1252 h.
- Ebû Davud, Süleyman b. el-Eş'as, **Sünen**, I-V, Beyrut 1969.
- Ehâdis-i Mesnevî, bk. Furûzânfer.
- el-Ehâdisü'l-kudsiyye**, haz. Komisyon, Kahire 1394/1974.
- Emîni, Emîr Kuli, **Ferheng-i Avâm yâ Tefsîr-i Emsâl ve Istilâhât-ı Zebân-ı Fârsî**, İsfahan 1353 hş.
- Erdoğan, Kenan, **Niyazi-i Mısri Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni**, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 1993.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet, **Neşâtî, Hayatı ve Eserleri**, İstanbul 1938.
- Ersoy, Mehmed Âkif, **Safahât**, haz. Ertuğrul Düzdağ, Ankara 1989.
- Ferheng-i Avâm, bk. Emîni.
- Ferheng-i Emsâl-i Fârsî, bk. Cemşidî Pür.
- Ferheng-i Lugât, bk. Seccâdi.
- Ferheng-i Ziyâ, bk. Şükûn.
- Furûzânfer, Bediüzzamân, **Ehâdis-i Mesnevî**, Tahran 1370 hş.
- Fusûsü'l-hikem, bk. Muhyiddin-i Arabî.
- Fuzûlî, **Divan**, haz. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1961.
- Gazâlî, İmâm Hucetü'l-İslâm Zeynüddin, **İhyâu Ulûmi'd-din**, çev. Ahmed Serdaroglu, I-IV, İstanbul 1975.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, **Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik**, İstanbul 1883.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, **Mevlevî Âdâb ve Erkânı**, İstanbul 1963.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, **Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri**, İstanbul 1977.
- Güldeste, bk. Akdemir.
- Gülistân, bk. Sa'dî.
- Hâkânî ve Hilve'si, bk. Atalay.
- Hânî, Muhammed b. Abdullâh, **Âdâb**, çev. Ali Husrevoğlu, İstanbul, 1400/1980.
- Hüsn ü Aşk, bk. Şeyh Gâlib.
- Irâkî, Fahrüddin, **Lemeât**, çev. Saffet Yetkin, İstanbul 1988.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh el-Kazvinî, **Sünen**, I-II, Beyrut 1975.
- İhyâ, bk. Gazâlî.
- İpekten, Halûk, **Şeyh Gâlib Hayatı, Eserleri, Sanatı ve Bazı**

- Şiirlerinin Açıklamaları**, Erzurum 1991.
- Karatay, Fehmi Edhem, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu**, I-II, İstanbul 1961.
- Keşfü'l-hafâ', bk. el-'Aclûnî.
- Kutluk, İbrahim, **Mevlevîlîği Dair İki Eser**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C.: II, Sa.: 3-4, s. 289-300.
- Kutluk, İbrahim, **Sevh Gâlib ve as-Sohbet üs-Sâfiyye**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C.: III, sa.: 1-2, s. 21-47.
- Lemeât, bk. Irâkî.
- Maârif, bk. Sultan Veled.
- Ma'lûf, Levis, **el-Müncidü'l-Ebcedî**, Tahran 1363 hş.
- Meânî, Ahmed Gülçin, **Ferheng-i Eş'âr-ı Sâib**, I-II, Tahran 1373 hş.
- Mehmed Tâhir, Bursalı, **Osmanlı Müellifleri**, I-III, İstanbul 1333 h.
- Mehmed Tâhir, Bursalı, **Müntahabât-ı Mesârî' ve Ebyât**, haz. O. Kemal Tavukçu - Tülay Yılmaz, Basılmamış Bitirme Tezi, I-II, Erzurum 1991.
- Mevlânâ, bk. Can.
- Mevlânâ, **Divân**, çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1974.
- Külliyât-ı Eş'âr-ı Rûhi-i Bağdâdî**, İstanbul 1282 h.
- Mesnevi, bk. Mevlânâ.
- Mesnevi-i Ma'nevî, bk. Mevlânâ Celâlüddin.
- Mesnevi-i Veledî, bk. Sultan Veled.
- Mevlâna, bk. Can.
- Mevlânâ, **Mesnevi**, çev. Veled İzbudak, I-VI, İstanbul 1988.
- Mevlânâ Celâlüddin, **Divân-ı Şems-i Tebrizî**, haz. Bediüzzamân Furûzânfer, I-III, Tahran 1371 hş.
- Mevlânâ Celâlüddin, **Mesnevi-i Ma'nevî**, haz. Rainold A. Nicholson, I-VI, Tahran 1925-1933 (Leiden baskısı üzerinden ofset).
- Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik, bk. Gölpınarlı.
- Hz. **Mevlânâ'nın Rubailerî**, çev. Şefik Can, I-II, Ankara 1990-1991.
- Muallim Nâcî, **Lûgat-ı Nâcî**, İstanbul 1978 (ofset).
- el-Mu'cemü'l-Mufasssal, bk. Ya'kûb, İmîl Bedî'.
- Muhyiddin-i Arabî, **Füsûsü'l-hikem**, çev. Nuri Gençosman, İstanbul 1990.

- Muîn, Muhammed, **Ferheng-i Fârsî**, I-VI, Tahran 1371 hş./1992.
- Müntahabât, bk. Mehmed Tâhir.
- Müslim b. el-Haccâs, **el-Câmiu's-Sahih**, I-V, Beyrut ts.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb, **Sünen**, I-VIII, Beyrut ts.
- Neşâtî, bk. Ergun.
- Niyâzi-i Mısri, bk. Erdoğan.
- Okçu, Naci Sami, **Şeyh Gâlib (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eseri, Şiirlerinin Umumî Tahlili ve Divanının Tenkidli Metni)**, I-II, Ankara 1993.
- Önder, Mehmet - Binark, İsmet - Sefercioğlu, Nejat, **Mevlâna Bibliyografyası**, I-II, Ankara 1974.
- Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, I-III, İstanbul 1983.
- Sa'dî, **Gülîstân**, haz. Gulâmhuseyn Yûsufî, Tahran 1373 hş.
- Safahât, bk. Ersoy.
- Sahih-i Buhârî Muhtasarı, bk. ez-Zebidi.
- Seccâdî, Seyyid Ca'fer, **Ferheng-i Lugât ve Istilâhât ve Tabîrât-ı İrfânî**, Tahran 1350 hş.
- Seçilmiş Mısra ve Beyitler, bk. Bakiler.
- Sırr-ı Ney, bk. Zerrînkûb.
- Sultan Veled, **Maarîf**, çev. Meliha Tankâhya, İstanbul 1985.
- Sultan Veled, **Mesnevi-yi Veledî (Veled-nâme)**, haz. Cemşid Karabeyglu, Basılmamış Doktora Tezi, I-III, İstanbul 1976.
- Şekûrzâde, İbrâhîm, **Deh Hezâr Mesel-i Fârsî ve Bîst ü Penc Hezâr Mu'âdil-i Ânhâ**, Meşhed 1372 hş.
- Şemseddîn Sâmî, **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul 1978 (ofset).
- Şeyh Gâlib, **Hüsn ü Aşk**, haz. Abdûlbaki Gölpınarlı, İstanbul 1968.
- Şeyh Gâlib, **Hüsn ü Aşk**, haz. Orhan Okay - Hüseyin Ayan, İstanbul 1975.
- Şükûn, Ziya, **Farsça-Türkçe Lûgat Gencine-i Güftâr Ferheng-i Ziyâ**, I-III, İstanbul 1984.
- Ya'kûb, İmîl Bedî', **el-Mu'cemü'l-Mufasssal fî Şevâhidi'n-Nehvi's-Şiriyye**, I-III, Beyrut 1413/1992.
- Yüksel, Sedî, **Şeyh Gâlib, Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri**, Ankara 1980.
- ez-Zebîdî, Zeynüddîn Ahmed b. Ahmed b. Abdillatif, **Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi**, çev. Ahmed Naîm-Kâmil Miras, I-XII, Ankara 1980.
- Zerrînkûb, Abdulhuseyn, **Sırr-ı Ney, Nakd ü Şerh-i Tahlîlî ve Tatbîki-yi Mesnevî**, I-II, Tahran 1368 hş.

DİĞER KISALTMALAR

a.g.e.	adı geçen eser
bk.	bak, bakınız
C.	cilt
çev.	çeviren
çoğ.	çoğul
d.	doğumu, doğum tarihi
göst.	gösterilen
H	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi (Halet Efendi), 183 numaralı nüsha.
h.	hicri
haz.	hazırlayan
hş.	hicri-şemsi
Kur'ân	Kur'ân-ı Kerim
krş.	karşılaştı
ö.	ölümü, ölüm tarihi
s.	sayfa
Sa.	sayı
şrh.	şerheden
T	İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi (Halet Efendi İlâvesi), 27 numaralı nüsha.
tas.	tasavvufî anlamı.
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
ts.	tarihsiz.

ŞEYH GÂLİB
(1757-3 Ocak 1799)

Hayatı:

Asıl adı *Mehmed* olan *Şeyh Gâlib*, 1171/1757 yılında İstanbul'da Yenikapı Mevlevihanesi yakınındaki bir evde dünyaya geldi. Doğumuna, *Dilâver Ağazade Vâhid Efendi* (ö.1172/1758) tarafından اثر عشق : eser-i 'aşk ve جذبة الله : cezbe-tu'llâh terkiplerinin tarih düşürüldüğü söylenir. Gâlib, bu tarihlerden ilkinin, *Divan*'ındaki bir gazelin

Kim kâdir 'ilâc eylemeğe hükm-i kaderdir

Târîhi imiş Gâlib-i zânn eser-i 'aşk

makta beytinde kullanmıştır.

Babası, bazı vezirlerin divan kâtipliğini yapmış, Mevlevî ve Melâmîliğe bağlı, şîirden hoşlanan *Mustafa Reşid Efendi* (ö.1216/1801), annesi ise *Emine Hanım* (ö.1209/1795)'dir.

Vakanüvis Nuri Efendi'ye göre, Gâlib'e *Mehmed* adı, Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi *Mehmed Efendi* tarafından konmuştur. Şeyh, bir toplantı sırasında şairin babası *Mustafa Reşid Efendi*'ye "Senin bir veledin dünyaya gelecek, adını *Mehmed* koy" dediği için, çocuğa bu ad verilmiştir.

Gâlib'in dedesi *Mehmed Efendi* de bir Mevlevî dervişi idi. *Şeyh Gâlib*, Mevlevî bir şîir çevresinde doğdu ve yetişti. İlk tasavvuf kültürünü ve öğrenimini küçük yaşta babasından aldığını, *Divan*'ındaki müzeyyel bir gazelin

Pey-rev oldum ben de Gâlib vâlid-i zî-şânuma

Kim du'â vü medhi hem farz u hem elzemdir bize

Mustafâ nâm u Reşid ü mürşid ü üstâd-ı küll

Her nigâh-ı himmeti iksîr-i a'zamdır bize

beyitlerinden ve *Hüsn ü Aşk*'in "Der zîkr-i pişvâ-yı hod" kısmında zikredilen

Üftâde-i râh-ı ser-bülendi
Ya'nî pederim Reşîd Efendi

Dil zâviyesinde münzevîdir
Ser-bâz-ı muhibb-i Mevlevîdir

Bu güm-rehin oldu dest-gîri
Öğretti suhanda tarz-ı Pîri

Doldurdu benim o merd-i meydân
Himmetle derûnum âb-ı hayvân

Çün oldu cihân-ı 'aşk reh-ber
Olmaz mı übüvveti mükerrer

Ney gibi beni o zât-ı vâlâ
Feyz-i nefesiyle kıldı ihyâ

Hem oldu sebab, hem etdi himmet
Kıldım nice ehl-i hâle hıdmet¹

beyitlerinden öğreniyoruz.

Esrâr Dede (ö.1211/1796)'nin bildirdiğine göre *Şeyh Gâlib*, Farsça-Türkçe bir manzum lugat olan *Tuhfe-i Şâhidî*'yi babasından okumuştur. Böylece babası, ilk eğitimle birlikte oğluna, manevi feyiz ve terbiye de vererek Mevlevilikte ilk yol gösterici olmuştur. *Gâlib* düzenli bir medrese eğitimi görmemiştir. Yetişmesinde devrin ileri gelenleri ile Galata Mevlevihanesi şeyhlerinin büyük katkıları olmuştur. Arapça hocası *Hamdi Efendi* (ö.1217/1802), Farsça hocası *Süleyman Neş'et* (ö. 1222/1807) ve 1194/1780 yılında Galata Mevlevihanesi şeyhi olan *Hüseyin Efendi*'nin derslerine iştirak etmiştir. Devrinde şairlere verdiği mahlasnameleriyle de tanınan *Hoca Neş'et*, genç yaşta şiir yazmaya başlayan öğrencisi *Gâlib* için, uzun ve övgü dolu bir mahlasname yazarak ona *Es'ad* mahlasını vermiştir. Şairimiz, devrinin şairlerinden bazıları da bu mahlası kullanınca, onlardan ayrılmak için

1 Hüsn ü Aşk, s. 35-36.

Gâlib mahlasını almıştır.

Şeyh Gâlib, *Divân-ı Hümâyûn* Kalemünde bir müddet çalışmıştır. Bir ara 1199/1784 yılında Konya'ya giderek *Mevlânâ Dergâhında* bin bir gün süren çileye girer ve *Çelebi Seyyid Ebubekir Efendi* (ö.1199/1784)'nin sohbetlerine katılır. Babası, oğlunun İstanbul'dan ayrılışına dayanamadığı için, mektupla *Çelebi Efendiye* başvurarak çilenin Yenikapı Dergâhında tamamlanmasını istemiş, bunun üzerine *Gâlib*, İstanbul'a geri gönderilmiş ve mezkûr mevlevihane de çilesini tamamlayarak 1201/1787 yılında Dede olmuştur. *Şeyh Ali Nutkî* (ö.1219/1804) ile *Aşçıbaşı Şerîf Ahmed Dede* (ö. 1229/1813)'den çok faydalanmış, daha sonra *Şeyh Ali Nutkî*'den hilâfet almıştır. *Yûsuf-ı Sîne-çâk*'ın *Sütlüce*'deki türbesi yanında bir ev satın alarak buraya taşınan *Gâlib*, 9 Şevval 1205/11 Haziran 1791 tarihinde yapılan bir merasimle Galata Mevlevihanesine *Şeyh* olarak atanmıştır.

İlhâmî mahlasıyla şiirler yazan, hattat ve musikişinas olan *Sultan III.Selim* 1204/1789'da tahta çıkınca *Şeyh Gâlib'e* büyük bir dostluk göstermiştir. *Gâlib*, çeşitli vesilelerle padişaha şiirler yazarak onun teveccühünü kazanmıştır. Ayrıca Konya'daki *Mevlânâ Dergâhının* muhalefetine rağmen, padişahın başlattığı yenilikleri desteklediği için İstanbul'daki bazı Mevlevi ileri gelenlerinin tepkisine maruz kalmıştır. Bunlarla beraber 1209/1794 yılında annesi *Emine Hatun*'un ve iki yıl sonra, yani 1211/1796'de çok sevdiği müridi *Esrar Dede*'nin ölümü *Şeyh Gâlib'i* çok sarsmıştır. Ona

Kan ağlasın, bu dide-i dür-bârım ağlasın

Ansın benim o yâr-i vefâ'dârım ağlasın

diye başlayan lirik bir mersiye yazdıktan bir yıl sonra hastalanarak yatağa düşen *Şeyh Gâlib*, 42 yaşında 27 Receb 1213/3 Ocak 1799 tarihinde vefat etmiştir. Ölümünde babası *Mustafa Reşid Efendi* henüz hayattadır. Söylentiye göre oğlu *Şeyh Gâlib* teneşirde yıkanırken ak sakalına gözyaşlarını akıtan babası, "Ah oğul! Bu tahtaya bu kara sakal yakışmıyor" diyerek ağlamıştır.

Şeyh Gâlib'in ölümüne devrin ileri gelen şairleri ve onu sevenler tarih düşürmüşlerdir. Onlardan biri şu şekildedir:

Hüzn ile yazdı **Surûrî** târîh
Geçdi Gâlib Dede cândan yâhûl

کچدی غالب دده جانندن یاہر

1213

Edebi Kişiliği

Şeyh Gâlib, Divan Edebiyatında ilk örnekleri XVII.yüzyılda *Nefî*, *Neşâtî* ve *Nâilîde* görülen, XVIII yüzyılda da *Nedîm* (ö.1143/1730) tarafından benimsenen *Sebk-i Hindî*'nin en büyük temsilcisidir. *Sebk-i İsfahânî*, daha yaygın bir ifade ile *Sebk-i Hindî* denilen bu üslupta bir fikir, bir mazmun, en ince, en hayalî ve kapalı bir şekilde söylenme esasına dayanır. İran'da *Tâlib-i Âmulî* (ö.1035/1625), *Sâib-i Tebrizî* (ö. 1081/1670), *Kelîm-i Hemedânî* (ö.1061/1650) ve *Şevket-i Buhârî* (ö.1107/1695) gibi şairler tarafından işlenmiş olan *Sebk-i Hindî*, Türk Divan Edebiyatını, özellikle *Sâib*'den sonra etkilemişti.

Şeyh Gâlib, kendinden önceki meşhur şairlerden *Fuzûlî* (901-974/1495-1566), *Hayâlî* (ö.965/1557), *Nâbî* (ö. 1052-1124/1642-1712) ve *Nedîm*'i incelemiş, onların birçok şiirine nazireler yazmıştır. Bundan dolayı *Gâlib*'in şiirlerinde onların sesi duyulur. *Gâlib* daha sonra *Sebk-i Hindî* tesiriyle şiirler yazarak Türk Edebiyatında bu üslûbun en büyük şairi olmuştur. Kendisine bu yüzden *Şevket-i Rûm* (Anadolu'nun *Şevket'i*) denilmiştir.

Şeyh Gâlib üzerinde *Mevlânâ*'nın çok büyük etkisi görülür. Şiirlerinde *Mevlânâ*'ya yer yer atıfta bulunan *Gâlib*, devrinde *Ârif-i bi'l-Mesnevî* ünvanına lâyık görülmüştür.

Şeyh Gâlib, *Hüsn ü Aşk*'inde yabancı terkiplere yer vermeyen bir Türkçe taraftarı olduğunu ifade etmesine rağmen, divan geleneğinden kurtulamayarak genellikle şiirlerini ağıdalı bir dille yazmıştır. Mutasavvıf bir şair olduğu için onun şiirlerinin en önemli unsuru tasavvuftur. Tasavvufî düşünce ve ilâhî aşk, *Gâlib*'in şiirlerinin derinliklerinde gizlidir. Bu nedenle şiirlerinin çoğu ilk okuyuşta anlaşılmaz; onun şiirlerini, ancak bazı işaretler ve tasavvufî remizler yardımıyla anlamak mümkündür. Şiirlerinde içiçe girmiş anlam tabakaları

görülür. Söz güzelliği ve ahenkten çok, anlamın güçlü olmasına önem veren *Şeyh Gâlib*, az sözle çok şey anlatmaya çalışmıştır.

Muhayyilesi çok güçlü olduğu için söyleyeceklerini her zaman birtakım sembollerle anlatma yolunu seçmiş ve bu nedenle şiirlerinde anlaşılma güçlüğü doğmuştur. Bu güçlüğü diğer bir sebebi de soyut kavramlarla anlatmak istediği hayallerini somut kavramlarla birleştirmesidir.

Şiirlerinde ızdırabın yanında sevinç ve neşeye de yer veren şairimiz, tasavvufi bir kişiliğe sahipolmasına rağmen hayattan kopmamıştır.

Eski mazmunlarla beraber yeni mazmunları da kullanan *Gâlib*'in dili ince ve naziktir. Yabancı kelime ve terkipleri, özellikle Farsça olanları bolmiktarda kullanan *Gâlib*, Arapça ve Farsça kelimeleri halkın konuştuğu biçimde aruz veznine uygulamıştır.

Şeyh Gâlib, büyük bir şair olmasına rağmen devrinde pek etkili olamamıştır. Ancak *Esrâr Dede* (ö.1212/1797) ve *Neyyir Dede* (ö.1215/1800) gibi bazı Mevlevî şairlerine tesir etmiştir. *Keçecizâde İzzet Molla* (1200-1245/1785-1829), *Gâlib*'e olan hayranlığından dolayı, onun *Hüsn ü Aşk*'ına nazire olarak *Gülşen-i Aşk* adlı mesnevisini kaleme almıştır. *Şeyh Gâlib*'in çağdaş Türk Edebiyatı üzerinde de etkileri olmuştur.

Eserleri

Şeyh Gâlib, genç yaşta olgun eserler vermiş ender şairlerden biridir. 42 yaşında öldüğünde, geriye şu değerli eserleri bırakmıştı:

1- *Divan*: *Şeyh Gâlib*'in önemli eserleri arasında yer alan *Divan*'ı, şair henüz 24 yaşında iken, arkadaşı *Vakanüvis Pertev Efendi* (ö.1222/1807) tarafından ilk defa 1195/1780 yılında toplanıp düzenlenmiştir. Eser, *Gâlib*'in daha sonra yazdığı şiirlerle genişleyerek son şeklini almıştır. *Divan*'ın, çeşitli kütüphanelerde 30'u aşkın yazma nüshası vardır. Eski harflerle tek baskısı *Divan-ı Şeyh Gâlib* (Kahire 1252/1836, Bulak Matbaası, 124+ 164+ 92 s.) adıyla yayın-

lanmıştır. Bu baskının sonuna *Hüsn ü Aşk* mesnevisi de ilâve edilmiştir. Adı geçen baskıda 26 kaside (2 na't; 4 *Mevlânâ*, 1 *Sultan Veled*, 2 *Rusûhî İsmail Ankaravî Dede*, 9 *Sultan Selim*, 3 *Beyhan Sultan*, 1 *Şeyhülislâm Şerif Efendi*, 1 *Defterdar Şerif Efendi*, 1 *Reşid Efendi*, 2 *Hoca Neş'et övgüsü*); 331 Türkçe, 336 Farsça gazel, 2 müstezad, 9 terciibend, 4 terkihibend (biri *Esrar Dede* mersiyesi), 7 müseddes, 4 muhammes, 17 tahmis, 68 tarih, 11 şarkı, kıt'a, rubai ve mesnevi yer alır. Divan'ın yeni harflerle ikibaskısı yapılmıştır. Bunlardan biri, *Şeyh Gâlib, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umumi Tahlili ve Divanının Tenkidli Metni* (haz. Prof.Dr.M.Naci Okçu Ankara 1993, 2 cilt, 1029 s., Kültür Bakanlığı yayını), diğeri ise *Şeyh Gâlib Divanı* (haz. Muhsin Kalkışım Doktora Tezi, Ankara 1994, 461 s., Akçağ yayını; bu baskıya, şairin yazdığı Arapça ve Farsça şiirler, beyit ve mısralar alınmamış, sonuna, yukarıda adı geçen eski harfli baskının tıpkıbasımı ilâve edilmiş)'dir.

Ayrıca, *Divan* ve *Hüsn ü Aşk*'tan seçilen bazı şiirler, bugünkü dile çeviri ve açıklamalarıyla birlikte şu isimler altında yayınlanmıştır:

1- *Abdûlbaki Gölpınarlı, Şeyh Gâlib, Hayatı, Sanatı, Şiirleri*, İstanbul 1953, 112 s., Varlık yayını.

2- *Abdûlbaki Gölpınarlı, Şeyh Gâlib Divanından Seçmeler*, İstanbul 1971, 274 s., Milli Eğitim Bakanlığı yayını; Ankara 1985, 284 s., Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını; İstanbul 1988, 274 s. Bu baskıların sonunda *Hüsn ü Aşk*'tan da seçmeler yapılmıştır.

3- Prof.Dr.Ali Alparslan, *Şeyh Gâlib*, Ankara 1988, IX+184 s., Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını.

2- *Hüsn ü Aşk*: *Şeyh Gâlib*'in asıl şöhretini sağlayan bu mesnevidir. Hatta bazı araştırmacılar, en güzel şiirlerinin bu eserde olduğunu ileri sürerler. *Gâlib*, Divan'ını düzenledikten iki yıl sonra, yani 1197/1782 yılında bu eseri altı ay içinde yazmıştır. Söylentiye göre, şair ve yazarların birtoplantısında *Nâbî*'nin *Hayrâbâd*'ından söz edilmiş ve bir daha böyle bir mesnevinin yazılamayacağı kanaatine varılmıştır. *Şeyh Gâlib*, katıldığı bu toplantıda bu görüşe iştirak etme-

miş, kendisinin bu eserden daha güzelini yazacağını ileri sürmüştür. Gerçekten de O, 2101 beyitten oluşan, konusu tamamen tasavvufî olan ve tümüyle hayaller üzerine kurulan sembolik bir aşk mesnevisi yazmıştır. Hikâyenin kahramanları hep soyut kavramlarla ve teşhis sanatıyla anlatılmıştır. Meselâ Hüsn, cemâl-i mutlak olan Allâh; Aşk, Allâh'a kavuşmak için mücadele eden sâlik; Mollâ-yı cünûn ve Suhan, mürşid; Mekteb-i Edeb ise tekkedir.

Bu mesnevi çok tanınmış ve okunmuş olup, Türk Edebiyatında öteki mesnevilerden apayrı bir yere sahiptir. Eserde geniş ve renkli hayaller, canlı tablolar halinde tasvir edilmiştir. Büyük bir lirizm örneği olan bu eseri, *Refi-i Âmidi* (ö. 1231/1815), *Cân u Cânân* (Nazm-ı Dekâyık) ve *İzzet Molla* da *Gülşen-i Aşk* adlı mesnevileriyle tanzir etmişlerdir. Ayrıca *Abdülhak Hâmid* (1269/1356/1852-1937) 'in yazdığı *Makber* adlı eserin üzerinde de etkisi görülür. Günümüz Türk Edebiyatında *Hüsn ü Aşk* mesnevisi, *Turan Oflazoğlu* (d.1932), *Hüsn ü Aşk*'ı çağdaş bir yorumla *Güzellik ve Aşk* adıyla tiyatro tarzında yeniden yazmıştır. *Orhan Pamuk* (d.1952) ise *Kara Kitap* (İstanbul 1993) romanında *Hüsn ü Aşk*'tan etkilenecek iktibaslar yapmıştır.

Hüsn ü Aşk'ın, biri *Şeyh Gâlib*'in elyazısı ile olmak üzere, Türkiye kütüphanelerinde 20'den fazla yazma nüshası vardır. Eser, eski harflerle üç kez basılmıştır:

1- *Hüsn ü Aşk*, Kahire 1252/1836, Bulak Matbaası, 92 s., Divan'ın sonunda.

2- *Hüsn ü Aşk*, İstanbul 1304/1887, Matbaa-yı Ebüzziya, 286 s.

3- *Hüsn ü Aşk*, haz. *Tâhirü'l-Mevlevî*, İstanbul 1339-1341/1923, Matbaa-yı Âmire, 104+1 s.

Eserin yeni harflerle yapılan baskıları da şunlardır:

1- *Hüsn ü Aşk*, haz. *Abdûlbaki Gölpınarlı*, İstanbul 1968, 348+24 s. Sonunda *Şeyh Gâlib*'in elyazısı ile *Hüsn ü Aşk* yer alır.

2- *Hüsn ü Aşk*, haz. *Orhan Okay - Hüseyin Ayan*, İstanbul 1975, XVIII+352 s.; ikinci baskı, İstanbul 1992, Der-gâh yayını. Eserin girişinde, merhum *M.Kaya Bilgegilin*

Hüsn ü Aşk'a Dair adlı nefis takdim yazısı yer alır. Bunlardan ikincisinin sonuna, *Tâhirü'l-Mevlevî'nin* hazırladığı eski yazılı metnin güzel bir baskısı eklenmiştir. *Hüsn ü Aşk* ayrıca, *Vasfî Mahir Kocatürk* (1907-1961) tarafından bugünkü dille nesre çevirilerek yayınlanmıştır (*Hüsn ü Aşk'ın Bugünkü Dille Nesre Çevirisi* İstanbul 1944).

3- *es-Sohbetü's-Sâfiyye*: Mevlevî tarikatine ait önemli bilgileri ihtiva eden bu eser, Mevlevî şeyhlerinden *Kösec Ahmed Dede* (ö.1191/1777/)'nin *et-Tuhfetü'l-Behiyye fî-Tarîkati'l-Mevleviyye* adındaki küçük Arapça risalesine *Şeyh Gâlib'in* yazdığı Arapça bir talikattır. Gâlib'in, şeyhi *Ali Nutki Dede*'nin izniyle yazdığı bu risale, daha sonra *Üsküdar Mevlevihanesi* son şeyhi *Ahmed Remzi Dede* (1872-1944) tarafından *en-Nüshatü's-Sâfiyye fî-Tercemeti's-Sâfiyye* adıyla Türkçeye çevirilmiştir. *İbrahim Kutluk*, "*Şeyh Gâlib ve es-Sohbetü's-Sâfiyye*" adlı makalesinde, adigeçen risaleyi tanıtmıştır (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C.III, sa. 1-2, İstanbul 1948).

Gâlib'in bu eseri, yeni harflerle bütün olarak yayınlanmamış olup, birkaç yazma nüshası bulunmaktadır.

4- *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye* *Şeyh Gâlib*, tesbit ettiği Mevlevî şairlerinden bir kısmının hayatını yazmış, bazılarının şiirlerinden örnekler toplayarak bunları bir mecmuada toplamıştır. Sonradan bu mecmuayı, çok sevdiği müridi *Esrâr Dede*'ye vererek, tasnif edip tamamlamasını istemiştir. O da bu müsveddeyi gözden geçirip, üzerinde çalışarak bazı eklerle Mevlevî şairlerden bahseden ve kısaca *Esrâr Dede Tezkiresi* diye de anılan *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*yi meydana getirmiştir. *Esrâr Dede*'nin, *Şeyh Gâlib*'in bu müsveddesine ne gibi ilâvelerde bulunduğunu bilmiyoruz. Ancak bu tezkirede, Mevlevî olmayan bazı şairlerin Mevlevî gösterildiği, bazı şiirlerin de başkalarına nisbet edildiği görülmektedir.

Eser, basılmamış olup, İstanbul kütüphanelerinde birçok yazma nüshası vardır.

Bu tezkire, *Ali Enver* adlı biri tarafından kısaltılarak 1309 h./1892 yılında eski harflerle İstanbul'da *Semâ-hâne-i*

Edeb ismiyle basılmıştır.

5- *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* XVI. yüzyılın ünlü Mevlevî şairlerinden biri olan Yenicevardar'lı *Sinânüddîn Yûsuf-ı Sîne-çâk* (ö.953/1546)'ın, *Mevlânâ'nın Mesnevî'sinden* 366 beyit seçerek meydana getirdiği *Cezîre-i Mesnevî* adlı eserini, *Şeyh Gâlib* şerhetmiştir. *Yûsuf-ı Sîne-çâk*, önce Edirne Mevlevihânesi'nde şeyhlik yapmış, sonradan İstanbul'a gelip Süt-lüce'ye yerleşmiş ve burada ölmüştür. *Mesnevî'den*, aralarında anlam bakımından münasebet bulunan beyitleri bir araya getirerek esere *Cezîre-i Mesnevî* adını vermiştir. *Yûsuf-ı Sîne-çâk* bu ismi, *Mevlânâ'nın, Mesnevî'sindeki*

2 گر شدی عطشان بحر معنوی فرجه بی کن در جزیرهٔ معنوی

beytinden almıştır. Bu eser, yazıldığı tarihten itibaren Mevleviler arasında çok beğenilmiş, ona çeşitli şerhler yazılmıştır: *Şam Mevlevihanesi* şeyhi Bağdadlı *Mehmed İlmi Dede* (ö. 1072/1661)'nin *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'si* (Bu eser, daha sonra *Abdullâh-ı Bosnavî* tarafından, *Cezîre-i Mesnevî Şerhi* adıyla nazmedilmiştir); Halveti tarikatı halifelerinden *Abdülmecid-i Sivasi* (971-1049/1563-1639)'nin, *Şerh-i Cezîretü'l-Mesnevî'si* ve *Cevri İbrahim Çelebi* (ö. 1065/1654)'nin *Aynü'l-Füyûz'u*; *Dal Mehmed Paşa'nın Cezîre-i Mesnevî Tercümesi* gibi.

Şeyh Gâlib, yazdığı *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'de* Farsça beyitleri kelime veya terkip halinde tercüme ettikten sonra beyitlerin açıklamasına geçmiştir. *Şerh* esnasında ayet ve hadislerden iktibaslar yapılmış; Arapça, Farsça ve Türkçe manzum ve mensur ibarelerle bazı tasavvufi kıssalara da yer verilmiştir. Eserin dili yer yer ağır olup, sanatkârâne bir üslûba sahiptir. *Şeyh Gâlib*, zaman zaman secili bir anlatıma yönelerek esere akıcılık ve şiirsellik kazandırmıştır.

Farsça bilmeyen sâiklere *Mesnevî* hakkında bilgi vermek, tasavvufun bazı inceliklerini anlatmak ve benimsetmek amacıyla kaleme alınan bu eser, yazarının geniş bilgi ve kültür seviyesi yanında, nesir sahasındaki kabiliyetini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Döneminin nesri hakkında

2 "Eğer mana denizine susamışsan, cezîre-i Mesnevî (Mesnevî adası)'den (o denize) bir ark aç.", *Mesnevi-i Ma'nevî*, VI, 925.

bilgi vermesi yönünden de mühimdir.

Şimdiye kadar basılmamış olan bu eserin çeşitli kütüphanelerde bulunan bellibaşlı yazma nüshaları şunlardır:

1- İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi Bölümü, no: 27,183; Darülmecnevi, no: 187.

2- Wien-National Bibliothek, Mxt. 123.

3- İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine, no: 293; Yeniler, no: 1486.

4- İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y., no: 1388, 2167, 2222, 6335.

Karşılaştırmalı metne esas alınan nüshalar ve tavsifleri şöyledir:

1- **H Nüshası:** İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, no.: 183.

Cilt: Kırmızı meşin, zencirekli.

Yaprak: 147.

Eni, boyu: 14.5x23.5

Kâğıt: Saykallı Venedik.

Yazı: Nesih.

Bir sayfadaki satır sayısı: 19.

Özellikleri: Cetveller ve Mesnevi beyitleri kırmızı.

İstinsah eden: Belli değil.

İstinsah tarihi: 1247.

2- **T Nüshası:** İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, no.: 27.

Cilt: Miklepli, şirazeli, sırtı ve kenarları meşin, ebru kâğıt kaplı.

Yaprak: 156.

Eni, boyu: 21.7x13.9

Yazı: Talik.

Bir sayfadaki satır sayısı: 19.

Özellikleri: Mesnevi beyitleri kırmızı.

İstinsah eden: Belli değil.

İstinsah tarihi: 1206.

ŞERH-İ CEZİRE-İ MESNEVİ

الحمد لله الذى علم بالقلم علم الانسان ما لم يعلم والصلاة والسلام على محمد ناسر النور و ما حى الظلم
وعلى آله واصحابه التابعين بالغنى والحكم

3

Emmâ ba'd. Bu ârzû-mend-i iksîr-i 'inâyet-i merdân-ı Mevlevî ve nazar-bend-i sûrme-i hâk-pây-ı şehân-ı ma'nevî **Dervîş Es'ad Gâlib**-lakab-ı mağlûb-ı hevâ tâ 'unfuvân evân-ı tufûliyyetden bu zamâna kadar ser-geşte-i vâdi-i taleb-ı ma'rîfet-i nefis ü Hudâ olup nice rûzgâr ârzû-kâr-ı tahkik-i netice-i kâr olarak cüst-cû ve âhi-rû'l-emr, beyit:

بی ترک سر جو عشق میسر نمی شود

کنجی نشین و مشورتی با کلاه کن

4

Nesir: deyîp tarîka-i Mevleviyye-i evleviyyeye sülûk ile kevser-i bi-hîşt-i Mesnevî gubâr-ı⁵ seniyye-i dūzah-resîde mey şûst-şû edip lezzet-bahş-ı şerbet-ı⁶ (2a H) hayât-ı tâze ve minnet-keş-i zevk-ı bi-endâze olduğum şükrânesine bakıyye-i rûzgârım sarf-ı medâyiğ-ı pîş-kademân etmek hevâsında iken sâ'ık-ı takdîr-i tıf-ı şîr-h^vâre-i tab'-ı nev-hayâtım Südlüce pistânından merzûk etmekle, li-mün-şî'ihî:

Yâd eylemez olduk haber-i Yûsuf-ı Mısr'ı

Südlüce'de bir mâh ile şîr ü şekeriz biz⁷

nesir: diyerek Hazret-i Yûsuf-ı (2a T) Sîne-çâk-ı Mevlevî'nin altı cild kitâb-ı Mesnevî-yi şerîfden üç yüz altmış altı beyit intihâb ve birbirine merbût, kelâm-ı vâhid hükmünde cem' buyurdıkları

3 "Bütün övgüler, 'insana kalemi (yazmayı) ve bilmediğini öğreten (Kur'ân, 96/4-5)' Allâh'a mahsustur. Salât ve selâm, nur (ilim) saçan ve karanlığı (cehaleti) yok eden Peygamber'e ve onun aile efradına, ashabına ve onlara hikmet ve hükümlerle tâbi tabi olan ashabına olsun."

4 "Mademki baştan geçmeden aşka ulaşılamaz, (o halde) bir köşeye çekil de külâhınla müşâvere et."

5 gubâr-ı: - T.

6 şerbet-i: - T.

7 Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 47.

Cezîretü'l-Mesnevî nâm te'lîf-i latîfleri nihâde-i piş-i nazar kılınıp hasbû'l-isti'dâd ol zülâl-i 'irfândan sir-âb ve nihâl-i âmâlim neşv ü nemâ-yâb olduğunun semeresi olarak, el-âyet, ⁸ وما رزقناهم ينقرون med-lûlunca hâlen *Yenikapı* âsitânesinde mesned-nişîn-i irşâd olan hulâsatü'l-evliyâ'l'l-Mevleviyye ve nekâvetü'l-asfiyâ'l'l-evleviyye şeyhim 'azîzim mürşidim eş-Şeyh es-Seyyid *Ali Dede Efendi İbnü's-Şeyh Ebûbekr Dede Efendi* ⁹ معننا الله بطول حياته hazretlerinin inzimâm-ı nefes-i hayât-bahşlarıyla şerh ü beyâna ¹⁰ şurû' olundu. Lâkin müntahab-ı mezkûr¹¹ gavvâsân-ı bahr-ı *Mesnevî* için olmayıp sâhil-nişînân-ı taleb-i ma'ârif olan erbâb-ı ibtidâya piş-keş buyurdıkları cevâhir-i semînenen olmağla takdîr-i bahâ-yı ma'nâsında ifhâm-ı ehl-i **(2b H)** ibtidâya ri'âyet münâsib görüldü. Tehbîh: Bu makûle kütüb-i celîleden bir tâ'ife ebyât intihâb edip birbirine rabt ile risâle-i müstakille istihrâc etmekte elbette asl-ı kitâbın sûret-i nev'iyyesini teğyîr ile ma'nânın tagayyürü der-kârdır. Meselâ bin yûz on bir târihinde *Amca-zâde Hüseyn Paşa* merhûmun inzimâm-ı himmetiyle *Galata Mevlevî-hânesi* ta'mîr olundukda ol vakitte şeyh olan *Nâyi Osman Dede* hazretleri *Mesnevî*-yi Şerîf'den **(2b T)** olarak ser-nâmesi ve evsâfı ve târihiyle ebyât-ı latîfe intihâb ve rabt edip bâb-ı semâ'-hânede el-'ân mektûbdur. İşte intihâb ve rabıtda sûret-i nev'iyyenin bu rûtbe tağyîri mümkün olunca bu güne intihâb her merdin kârı olmadığı rûşendir. Pes her bir beyt-i şerîf, *Mesnevî*-yi Şerîf'de mezkûr olduğuna göre ma'nâsı başka, *Cezîrede* ahz olduğuna göre ma'nâsı başka olmak iktizâ ettiğinden nâşi mahalline göre iki vecihden bahs olunur. Ve mina'llâhî't-tevîk.

Der beyân-ı hâl-i tâlibân, ki ez 'ilm-i îlâhî be-'âlem-i sun' üf-tâde-end ve ber-muktezâ-yı "hubbü'l-vatan mine'l-îmân"¹², vatan-ı asli-yi hod-râ yâd mî-konend

Bu surh-ı şerîfden ma'lûmdur ki evvel-i *Mesnevî*'de vâkı' olan on sekiz beyit ki *tercümânü'l-gayb* ta'bîr olunmuşdur. Cevâmî'ü

⁸ " Kendilerine verdiğimiz mallardan (Allah yolunda) harcarlar.", Kur'ân, 2/3.

⁹ "Yaşadığı sürece, Allâh bizi (ondan) faydalandırsın."

¹⁰ beyâna: beyân H

¹¹ mezkûr: mezkûre T.

¹² "Vatan sevgisi imandandır.", Keşfü'l-hafâ', I, 340; Ehâdis-i Mesnevî, s. 97.

(3a H)'l-kelimden vâki' olup hem ahvâl-i ibtidâya muvâfık ve hem evsâf-ı nihâyetü'n-nihâyeye mutâbık iken Hazret-i Sîne-çâk yalnız erbâb-ı ibtidâya dâ'ir olan me'âni-yi şerifesini kasd buyurmuşlardır. Lâkin ma'nâ-yı mezkûr sehlü'l-me'haz olup şerhde tedkîke hâcet olmadığından nâşi bu fakîr iki cânibi birden idâreye niyyet etmişimdir. Zîrâ vâsılân-ı kurb-ı ahadiyyet, yâ 'âşık-ı sırf yâ ma'sûk-ı sırfdır. 'Âşık-ı sırf oldur ki, merâtib-i sülûkda ehlu'llâhın zabt buyurdukları makâmâtndan bi'l-irâde sâlik ola. Ve ma'sûk-ı sırf oldur ki جذبة من جذبات عرفتم ربي 13 (3a T) bâl ü periyle pervâz ede. Ve bir gürûh dahi vardır ki anlara ashâb-ı cem' ü ta'dîl ta'bîr olunur ki هو الظاهر والباطن 14 nüktesine kâ'iller olup, بجمعه بين الضدين بل هو عين الضدين me'âliyle istidlâl buyurmuşlardır. Anların kelâmı bir i'-tibâr ile Kur'ân'dan ve bir i'tibâr ile Furkân'dan olup, ولا رطب ولا يابس 15 mantûkunca bu iki tarîkı birden على ما هو عليه عبارة 16 ala fî kitâb mîm 17 ile cem' ü farka kâdirlerdir ki dürrretü'l-beyzâ-yı Mesnevî ol deryâdan olduğı bi-istibâhdır. (3b H) Bu cümleden Hazret-i Sîne-çâk yalnız erbâb-ı ibtidâya muvâfık olan ma'nâ-yı gurbeti ahz edip, kî't'a:

الروح من نور عرش الله مبدأها
و تربة الارض اصل الجسم والبعن

قد الف الملك الجبار بيتهما
ليصلحا لقبول العهد والمعن

والروح فى غربة والجسم فى الوطن
فارحم غريباً كتيباً تارح الوطن

18

13 "Allâh'ın cezbelerinden bir cezbe, dünya ve ahiret ameline eşittir."

14 "Ben, iki zıttın toplandığı, onun da ötesinde iki zıttın ta kendisi olan Rab-bimi tanıdım."

15 krş. " O ilktir, sondur, zâhirdir, bâtındır...", Kur'-ân, 57/3.

16 "...Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.", Kur'ân, 6/59.

17 "O, mahiyet itibariyle tek bir şeydir."

18 "Ruhun kaynağı, Allâh'ın arşının nurundandır. Yeryüzünün toprağı, cismin ve bedenın aşlıdır. Cebbâr olan Melik (Allâh), söz verme ve imtihanları kabule elverişli bir hale getirmek için, onların (cisimle bedenın) arasını birleştirmiştir (arasını bulmuştur). Ruh, gurbette; cisim ise vatanındadır. Öyleyse, vatanında hüzn ve keder

me'âline dâ'ir olan mebâdi'-i sülûku beyân buyurmuşlardır

بشنو این نی چون حکایت میکند از جداییها شکایت میکند

dinle, شنیدن lafzından emr-i hâzırdır, bu ney, ki beyne'l-'uşşâk müşârûn-bi'l-benândır. Yahud kendi vücûd-ı fânî-i hestî-nümûdlarından kinâye ola ki vech-i şebah gûyâlığı kendinden olmayıp ilkâ ile olduğu (3b T) 'ayândır. vâvın işbâ'ıyla ne şekil demek, 'Arabîde كيف lafzı gibi, حکایت میکند hikâyet ediyor, از جداییها cüdâlıklardan, جدا ayrı demek, جدایی ayrılık. Bundaki yâ, yâ-yı masdariyyedir. Âhîrindeki ها, cem' hâ'sıdır. Ma'lûm ola ki Fâriside âhîr-i kelimeye lâhık olan ٤ beşdir: Evvel: Yâ-i masdariyye ki sebkât eyledi. Sâni: Yâ-i nisbiyye ki, Tebrizî ve Şîrâzî gibi. Sâlis: Yâ-i hikâyet ki, کردی eder idi, demek mahallinde. Râbi: Yâ-i hitâbdır: دانی bilirsin, demek mahallinde. Hâmis: Yâ-i vahdetdir: مردمی bir âdem, demek (4a H) mevki'-inde. Bu yâ'ları makâm karînesiyle biri birinden temyiz lâzımdır. şikâyet ediyor, کد lafzı¹⁹ muzâri'dir. می dâhil olunca, ekseriyyâ muzâri'in ma'nâsını hâle ta'lik edip, şimdiki hâlde "ediyor" denir. Ke-ennahu müstemi' zihninde tasvîr edip hâtırında ihzâr etmek için ta'lik olunmuşdur. Ma'lûm ola ki havâss-ı hamse-i zâhire ile idrâk olunan mahsûsât iki kısımdır: Ya lezâyizden, ya mekârihden olur. Meselâ bâsıranın lezâyizi suver-i müstahsene ve mekârihi suver-i kerîhe, ke-zâlik sâmi'a vü zâ'ika ilâ-gayrih böylecedir. Fe-emmâ lezâyiz ü mekârihin dahi her biri iki kısım i'tibâr olunup lezâyiz-i sûriyye ve lezâyiz-i ma'neviyye ve mekârih-i sûriyye vü mekârih-i ma'neviyye denilir. Pes meselâ havâssdan olan kuvve-i sâmi'a'nın lezâyiz-i sûriyyesi, esvât-ı sâzece-i latifedir ve lezâyiz-i ma'neviyyesi, kelimât-ı hakâyık-simâtdır. Ke-zâlik mekârih-i sûriyyesi ان انکر mü'eddâsınca (4a T) olan esvât-ı kerîhe²¹ vü mekârih-i ma'neviyyesi, beyit:

چون هوا زاز او بگوش سپرد

گوش کفارت گناه شمرد 22

masdûkası olan fevâhiş-i kelâm olup ve bunlar dahi biri birinden

içinde, yorgun ve argın olan garibe merhamette bulun."

¹⁹ lafzı: fasl H

²⁰ "...Seslerin en çirkinini eşek sesidir.", Kur'ân, 31/19.

²¹ kerîhe: kerîh H

²² "Hava, onun boş sözünü kulağa ulaştırınca; kulak (onu) günaha kefarete saydı."

tefâvût cihetiyle nice nice merâtibi hâvidir. Lâkin Cenâb-ı Hudâ-vendigâr (4b H) Efendimiz بشنو این نی چون حکایت می کند aksâm-ı erba'anın a'lâ vü eşrefi²³ olan lezâyız-i ma'nevîyyeyi zıkr buyurup âvâz-ı neyden kelimât-ı ma'ârif ahz ü istimâ'na tergîb buyurdukları rûşendir. Ve بشنو lafzıyla, ki istimâ'a emirdir, tarîk-ı Mevlevîyyenin rûkn-i a'zamı ve hilye-i abdâlde zıkr olunan evsâf-ı erba'a, ki samt ü cû' ve seher ü 'uzletdir, anların akdemi olan samta işâret vardır. Zîrâ Cenâb-ı Hak ناستمعوا وانصتوا²⁴ buyurup istimâ'a samt lâzım olduğunu beyân buyurmuşdur. Pes sâlik-i Mevlevî dahi istimâ' ile me'mûr olduğunu bilip istimâ'ın rûkn-i a'zamı olan sükûta müdâvemet eyleyip لا تحرك به لسانك لتعجل به ان علينا جمعه و قرآنه²⁵ mü'eddâsından gâfil olmaya ve samtdan murâd ancak istimâ' olup cevâmîdin samtı gibi istimâ'dan hâli olan samt, bâzâr-ı hakâyıkda bir pula değmemekle zübde olan istimâ' sarâhaten zıkr olunup samt, işâretle edâ olunmuşdur. Ve illâ, mısra':

باش خامش نی چون میگوید شنو 26

emsâli 'ibârâtla samtı takdîm ve tasrîh buyurmadıkları tehi değildir. Ve evvelâ bu beyt-i şerîfde (4b T) *Reşehât-ı Abdülhâlık-ı Gucduvânî'nin* evvelkisi reşha ki hûş-der-dem kelâmıdır ki ana işâret (5a H) belki 'ibâret vardır. Sâniyen: Kitâb-ı müstetâb-ı *Mesnevî-yi şerif* بشنو lafzıyla bed' olunmak bu nükteyi hâvidir ki cemî'-i ma'ârif-i dünyevîyye vü uhrevîyye ve ilâhiyyenin iktisâbına sebep-i evvel, elbette sem'dir. Zîrâ ma'ârif, mer'îyyâtından değildir. Bir ma'nâyı işitmedikçe 'ilm-i icmâlî hâsıl olmaz. Beyit:

سخن بتزد سخنور بزرگوار بود

ز آسمان سخن آمد سخن نه خوار بود 27

Ba'dehu 'ilm-i yakînî, keşf ile ve ta'lim-i ilâhî ile olacağı müberhendir. Sâlisen: Bâ'is-i tekvîn-i mükevvenât, semâ'dır ki cemî'-i mahlûkât, emr-i کن istimâ'ından zuhûra geldiğini, erbâb-ı tahkîk beyân

23 eşrefi: şerefi H

24 "...Dinleyin ve susun...", Kur'ân, 7/204.

25 "(Resûlüm!) onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kıvıldatma. Şüphesiz onu, toplamak (senin kalbine yerleştirmek) ve onu okutmak bize aittir.", Kur'ân, 75/16-17; لا تعجل به : -H

26 "Sus, ney nasıl söylüyor, dinle!"

27 "Söz, söz ehlinin yanında değerlidir. Söz, gökyüzünden inmiştir, hakir görülemez." krş. Divân-ı Şems-i Tebrîzî, I, 380.

buyurmuşlar. Ez-cümle ki îmân naklî olup 'aklî olmadığı ve Hazret-i Risâlet-penâh Efendimizin mu'cizât-ı bâhirelerinden el-'ân beyne'l-küll Kur'an-ı Kerim'in yâdigâr kaldığı hâsse-i sâmi'anın sâ'ir havâss üzerine şer'an tafdîl olunmasına delîl-i kat'i olur. Eğerçi havâss-ı hamsın her biri istifâde-i 'ilme âletidir. Ammâ 'ulûm-ı nakliyye istifâdesine ancak sâmi'a muktedir olmağla *بشنو* lafzıyla bed'-i kitâb buyurup neyin sadâsını istimâ'la esrâr-ı 'aşk u şevk tahsiline hass ü iğrâ buyururlar. El-âyet, *ان الله لا يستحيى ان يضرب مثلا ما بعوضة فما فوقها* 28 (5b H) medlûlunca Kur'an-ı Kerim emsâl ile mâl-â-mâl olduğu gibi *Mesnevi*-yi şerifde dahi me'haz ittibâ' olunmuşdur. Pes tâlib-i (5a T) 'ulûm-ı ilâhiyye olana lâzım olan, 'aşkdır. Zîrâ 'aşksız taleb-i ma'rifetu'llâh eden, tez usanır ve vâsıl-ı mertebe-i kemâl olmağı kolay sanır. Şedâ'id-i tarîk ise bî-pâyândır. İnsân ki bu hâr-zâr-ı ta'allukâta düşmüşdür. Ve başına nice²⁹ yüz bin zenbûr-ı belâ üşmüşdür. Cümlesi h^vâb u hulyâ ve aslı yok bir kuru sevdâdır. Ammâ ne fâ'ide ki kulağına mânend-i nefh-ı sûr bir sadâ-yı kıyâmet-şûr gitmeyip gavgâ-yı rûst-â-hiz-i 'aşkı işitmedikce bu cihânda ayılmaz ve her ne kadar fûnûn-ı şettâ ve ma'ârif-i lâ-yuhsâ bilse dahi zindelerden sayılmaz. Çün 'aşk, asl-ı tarîk ittihâz olunup ve ney dahi 'âşık-ı sâdika her vech ile teşbih olunduysa neyin lisânından nakl u hikâyet mecâzen neye isnâd olunup san'at-ı terşih üzere müşebbehûn-bih levâzımını beyâna şürû' buyururlar. Ke-ennehu ney böyle söyler:

کز نیستان تا مرا بیریدہ اند از نفیرم مرد و زن نالیدہ اند

kamışlıktan, aslı *که از نیستان* dır. Ya'nî öyle şikâyet ediyor ki, *کز نیستان* vaktâ ki beni, *بیریدہ اند* kesmişlerdir, *اند* lafzı, edât-ı râbîta olan *است* 'in cem'idir, *از نفیرم* (6a H) nefirimden, ya'nî sadâ-yı hazinimden, *ند* erkek ve dişi, *نالیدہ اند* inlemişlerdir. Gûyâ ney, zebân-ı hâl ile der ki vaktâki beni kamışlıktan ayırıp vatan-ı me'lûfumdan cüdâ etdiler. Ol zamândan beri benim âh u enûnimden merd ü zen nâlân olmuşdur. (5b T) Bu hâl 'inde's-sûfiyye gurbet ta'bir olunan makâma karîbdır ki ba'zı mütehakkıkîn buyurmuşlar. Beyit:

إذا ما بدا الكون الغريب لناظري

حنتت الى الاوطان عن الركائب 30

28 "Şüphesiz Allah (hakkı açıklamak için) sivrisinek ve onun da ötesinde bir varlığı misal getirmekten çekinmez.", Kur'an, 2/26.

29 nice : - H

30 "Garip dünya gözüme göründüğünde, yük hayvanlarının vatanını özlemesi

Lâkin 'inde'l-'ârifin gurbetin vukû'u yokdur. Hemîşe vâcib-i vâcib ve mümkin-i mümkin ve mümteni'-i mümteni'dir dedikleri gurbet, makâmât-ı 'âliyye-i evliyâ'u'llâhdan add olunmayıp bir berzah-ı hâ'il-i hatar-nâk olduğunu beyândır. Yohsa gurbetin envâ'-ı kesîresini beyân buyurdıkları dahi âsâr-ı şerîfelerinde hüveydâdır. Ammâ bu beyt-i şerîfde ol envâ'dan bir nev'³¹ murâd olunmayıp ancak beyne'n-nâs meşhûr olan gurbet murâd olunmağla gurbete³² karîb denilip 'ayn-ı gurbetden tevakkî olunmuşdur. Kaldı ki bu beyt-i şerîfde dahi Reşehât'dan sefer-der-vatan reşhasının ma'nâ-yı şerîfine tergîb mûnderic olduğu, ashâb-ı dikkate rûşen ve bâz-gerded, yâddâşt şîveleri mu'ayyendir. Zirâ neyin savt-ı sâzecl, ism-i hû (6b H) mücerred nefh ile zâhir olduğundan mâ-'adâ nefh etmeksizin başpâresi cânibinden kulağa tutulsa³³ hû sadâsı istimâ' olunur. Ve buna dâ'ir neyde nice nice esrâr bedidâr olmağla katre-i mine'l-bahr erenler feyziyle bu günlerde bir gazel söylenmiş idi. Mûnâsebet-i tâmmesi olmağın irâd olundu. Gazel:

*Çünkü Mesîh-i 'aşkdan aldı nefes 'asâ-yı ney
Mürdeye bahş-ı cân eder dem çekip ejdehâ-yı ney (6a T)*

*Hâ-yı dehende hûsuna hem-dem olup hûvîyyetin
'Âlem-i bi-hûd dîdedir na'ra-i yâ Hudâ-yı ney*

*Rûha olup bi-'aynihi Ka'be'ye nâv-dândır
Zemzem-i feyz-i giryedir zemzeme-i nevâ-yı ney*

*Kalbe işâret eyleyip söyledi beyne'l-usbu'ın
Nefy-i hevâ-yı nutk eder ehline nûn u yâ-yı ney*

*Dûr-şenîd-i râz olan dahi dil-âşînâlara
Salsalatü'l-cereslenir velvele-i derâ-yı ney*

*Eyle 'urûc-ı çarh-ı dil, dinle kalem sarîrini
Surr-ı semâ'-ı Sidre'dir nefha-i mûntehâ-yı ney*

gibi, ben de vatanın hasretini hissettim."

³¹ bir nev': - T

³² gurbete: gurbet T

³³ tutulsa: dolsa H

*Minber-i 'arşa dek çıkıp pâye-be-pâye keşf ile
Cifr-ı rızâ beyân eder hutbe-i Murtazâ-yı ney*

*Fasl ile vaslın aslını ân-be-ân bilenlere
Hûy-ı Hudâ Hudâ'yıymış hâ-yı cûdâ cûdâ-yı ney*

*Hûr-ı behişt nağmeyi gûne-be-gûne gösterir
Kûçe-i sûk-ı sûretin câddesidir fezâ-yı ney*

*Bâz-ı hezâr sayd olur evc-i safâdan olsa ger (7a H)
Şeh-per-i destî ney-zenin bâl ü per-i hümâ-yı ney*

*Oldu bu cân-ı nâle-ger nağme-misâl der-be-der (6b T)
Yâre yürekde, elde ser, serde yine hevâ-yı ney*

*Bir dem ü bir elif gerek âdeme âdem olmağa
Gâlib o remzi keşf eder kâmet-i Hak-nümâ-yı ney*

*Çeng ü nefîr her biri mazharıdır bir 'ârifin
Hazret-i Mevlevîyedir 'aşkda intimâ-yı ney*

*Eyler o şâh-ı kâm-yâb bahşîş-i şevk-i bî-hisâb
Keçkûl alıp ele rebâb gelmiş olup gedâ-yı ney³⁴*

Nesir: Hulâsa-i kelâm bu hanîn-i hubb-ı vatan yalnız neyde değil cemî'-i eşyâda muhakkak, lâkin her şeyin seferine ve ric'atine ve vusûl ü³⁵ iftirâkına göre olup ehl-i zâhirin bâtına, gaybın şehâdete, âhirin evvele, ismin sifâta, sifâtın zâta olmağla, mısra':

گفتم ز من چه خواهی گفتا که سوز و ناله 36

mısra'ı, murabba'-ı vücûdun her bendinde tekrâr olunmuştur. Ve bu beyt-i şerîf, beyt-i evvelin mısra'-ı sânisini tefsir-gûne vâkı' olmuştur. Gûyâ cüdâlıklardan şikâyet etmesi ne vech iledir ve nere-

³⁴ Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 117.

³⁵ vusûl ü: vusûl H

³⁶ "Benden ne istiyorsun, diye sordum; yanma ve inleme, diye cevap verdi." Mevlânâ'ya ait olduğu belirtilen (bk. Mâ-hazar, s. 129) bu mısra, Abdûlbaki Gölpinarlı'ya göre, onun olmayıp, Mevlevî ayinlerinde okunan ve Mevlânâ'ya izafe edilen sözlerdendir (bk. Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik, s. 460).

den³⁷ cüdâ olmuş deyu su'âl edersen, کر نیستان deyip mâ-cerâsını bu beyit ile ve ebyât-ı âtiyye ile tafsîl eder. Ve merd ü zen, sağır ü kebîr ve a'lâ vü esfel her ne gûne nâss demek ma'nâsına Fârîside 'örf olmağın beyt-i mezkûrdan mertebe-i cem'e işâret fehîm olunur. Cümle eşyâ bir asıldan zuhûr edip her biri mertebe-be-mertebe (7b H) bu gurbetden âşînâ ve bu endûhdan pûr-şekvâ olmağla bu bî-mâristân-ı 'âlemde (7a T) hiç derdsiz baş ve gavgâsız karındaş yokdur.

بسکه یکمطلب صاحبخانه میخراهند خلق

بر در این خانه پنداری مگر سائل یکست

38

medlûlunca yalnız bu endûh bende olmayıp belki cemî'-i 'avâlimde³⁹ mevcûd ve merd ü zen bu figân-ı endûh ile nevha-âlûddur. Sanma ki ancak bende ve sendedir. 'Attâr:

درد ... هرکسی را اوفتاد

همچو تو این غم بسی را اوفتاد

40

mefhûmunca ney lisânından bu derdi ta'mîm ve ehl-i derdi cem' etmeye ta'lîm buyurmuşlardır. Beyit:

الجمع حال لا وجود لعينه

وله التحكم ليس للأحاد

41

üzre tarîk-ı Mevleviyyenin bir rûkn-i rekini dahi sohbet olduğuna î-mâ edip beyt-i âtide sohbe lâîk olanlar kimler idigini i'lân ve ifşâ buyuracaklardır. Ve اياك نعيد⁴² nefsi-i mütekellim ma'a'l-gayr sigasıyla vürûdunda dahi nükte bu olduğunu isbât buyururlar ki fi'l-vâki' cem'-i kesîr ile olan da'vât-ı serî'ü'l-icâbe ve kâfile-i enbûh ile gidenlerin yolu âsân olduğu âşikârdır:

فتر خواهی آن بصحبت قائمست

نی زبانت کار آید نی زدست

43

37 nereden: nerede T

38 "Halk, evsahibinden tek bir istekte bulunduğundan, bu evin kapısında yalnız bir dilenci var zannedersin."

39 avâlimde: âlemde T

40 "...derdi herkese düştü. Bu gam, senin gibi nicesine düştü." Birinci mısra eksik.

41 "Cem', özel bir varlığı olmayan bir durumdur. Onun tahakkümü, âhâd (tek olanlar) için değildir."

42 "(Allâhum!) Ancak sana kulluk ederiz...", Kur'ân, 1/5.

43 "Yokluk istiyorsan o, sohbetle kaimdir. Bu hususta ne dilin işe yarar, ne

Bundan sonra beyt-i âtide sohbeta lâıık kimlerdir ve 'âşık kimlere hem-dem olmak lâzımdır, anı beyân ve i'lân (8a H) buyurmuşlardır.

سینه خواهم شرحه شرحه از فراق تا بگویم شرح درد اشتیاق

sine isterim, شرحه شرحه از فراق, firâkdan nâşi (7b T) şerha şerha olmuş ola, تا بگویم, hattâ söyleyem, شرح درد اشتیاق, iştiyâk derdinin şerhini. Çünkü sâmi' ile kâ'il beyninde münâsebet olmadıkca söz 'abes olur. Ve her kulak ki neyin sadâsını işidir, andan ma'nâ-yı matlûbu fehmi etmez. Kendi hâline münâsib olan, hevâ-yı taksim midir⁴⁴, zevk-i şehvânî midir? Her ne ise anı dinleyip mâ-'adâsını işitmez. Ammâ 'âşık gerek ki sadâ-yı neyden şerha şerha olmuş sinesine â-teş-i iştiyâk düşüp⁴⁵ kânûn-ı derûnu 'alev-gîr ola. Kıt'a:

Bûlbûl! Hikâyetin kerem et, zâğa söyleme

Zâğ u zeğân dediklerini bâğa söyleme

Âdemdeki kulağa de ey Rûşenî, sözün

Sakın varıp eşekdeki kulağa söyleme

Nesir: Ve bu beyt-i şerîfde ⁴⁶ *المن شرح الله صدره للإسلام* âyet-i kerîmesine telmih vardır. Ve şerh-i sadr mâddesini fâtih-i define-i Mesnevî Hazret-i Şeyh İsmâ'il-i Mevlevî ⁴⁷ *افاضنا الله ببركات اسرار* güzel beyân buyurmuşlardır. Kaldı ki siyâk u sibâka nazarla bu beyt-i şerîf cümle-i mu'terize (8b H) gibi görünür. Eğerçi neyin evsâfına dâ'irdir, ammâ müstemi' ahvâline ziyâde nâzırdır. Sanâyi'-i bedi'iyeden iktidâb, san'at-ı⁴⁸ karîbdir ki iktidâbın ma'nâ-yı lugavîsi bir daldan bir dala konmakdır. Ke-ennehu ney evsâfını zıkr buyururken müstemi' ne güne lâzımdır? Beyân buyurmaları tercümân-ı lisânü'l-gayb olan Kitâb-ı Mesnevî ki yek-pâre beyân-ı ahvâl-i (8a T) sülûk-dur. Ve bu on sekiz beyit evvelinde ol kitâb-ı mufasssalın fihristi ve ol tafsilin icmâli olup ⁴⁹ *ارتيت جوامع الكلم* sultânının Hazret-i Pîr Efendimiz mazhar-ı tammı olmalarıyla tamâm-ı kitâb-ı Mesnevî-yi

elin." bk. Mesnevî-i Ma'nevî, V, 767.

⁴⁴ taksim midir : taksimidir T

⁴⁵ düşüp : düşmüş H

⁴⁶ "Allâh kimin gönlünü İslâm'a açmışsa...", Kur'ân, 39/22.

⁴⁷ "Allâh, onun sırlarının bereketini bize ihsan etti."

⁴⁸ san'at-ı : san'ata T

⁴⁹ "Bana, en güzel ifade tarzı verildi.", en-Nesâî, Cihâd, hadis no: 1; Buhârî, Cihâd, hadis no: 120; Müslim, el-Mesâcid, hadis no: 523; Keşfü'l-hafâ', I, 263.

şerîfde zuhûr edecek intikâlât-ı kelâm ve san'at-ı iktidâb ile iktizâsına göre tahkik-i makâm buyuracaklarından berâ'at-ı istihlâl⁵⁰ olarak bu on sekiz beytin içinde dahi ol mesleğe sâlik olmuştur. Ve erbâb-ı tahkik şevkle iştîyâk beyninde bu güne fark ederler ki şevk ancak ma'dûma müte'allıktır. İştîyâk ise ma'dûm ile mevcûddan ta'alluku e'ammıdır. Meselâ bir âdemi görmeğe kalbde şevk olsa, tâ görünceye dek şevk bâkîdir. Ammâ gördükden sonra görmeğe şevk kalmayıp iştîyâk ise aslâ zâ'il olmaz. Ve şevk, hubb-ı tabî'inin lâzımı olduğu gibi iştîyâk, hubb-ı rûhânînin (9a H) ve hubb-ı ilâhînin lâzımıdır. Pes erbâb-ı nihâyâtıdan 'add olunan kümmelîn-i ricâlîn hâlî iştîyâk olup, şevk olmaz. Kıt'a:

شوق بتحصيل الوصال يزول

والاشتياق مع الوصال يكون

من قال هون صعبه قلت له

51 ما كل صعب في الوجود يهون

Nesir: Zîrâ hubbda bir 'atş vardır ki anda aslâ reyy olmaz. Kanmak mahcûblar kârıdır, demişler. Ve hubbu, ta'rîf-i zâtî olarak ta'rîf, bir vech ile mümkün değildir. Ammâ hudûd-ı resmîyye ile ta'rîf kâbîldir. Hattâ Muhyiddîn İbnü'l-'Arabî hazretleri *Fûtûhât*'da buyururlar ki: (8b T) من حد الحب ما عرفه و من لم يذقه شرباً ما عرفه و من قال رويت منه ما عرفه فالحب شرب بلا ري قال بعض المحبوبين شربت شربة فلا اظمأ بعدها ابدأ فقال ابو يزد: الرجل من يخسو البعار ولسانه خارج على صدره من العطش وهذا هو الذي أشرنا اليه انتهى 52 bu tahkikâtı serdden garaz oldur ki ba'zı müdde'iler ehl-i visâle göre âh ü enîn ve 'aşk u şevk lâzım değildir deyip kendi 'akl ü fikirleriyle tesvilât-ı gûn-â-gûn eyledikleri kibâr-ı evliyânın akvâline muhâlif olduğunu beyândır. Ez-cümle ما عرفناك حق

50 berâ'at-i : berâ'atü'l H

51 "Aşk, kavuşmanın gerçekleşmesiyle son bulur. Özlem ise kavuşmaya vesile olur. Kim onun zorluğunu bana kolaylaştır derse, ona derim ki, varlık âlemindeki her zorluk kolaylaşır."

52 "Kim sevgide sınır noktasına ulaştığını iddia ederse, onu (sevgiyi) tanıyamamıştır. Kim ondan içerek tatmazsa, yine onu anlayamamıştır. Kim, ona kandırıldım (doyurulduğum) iddiasında bulunursa, onu tanıyamamıştır. Böyle bir sevgi, kanmaksızın içimden ibarettir. Mahcublar (kendisini açığa vurmeyenler)dan biri, 'öyle bir içimde bulundum ki ondan sonra sonsuza kadar daha susamam.' dedi. Ebû Yezîd de şöyle söyledi: 'Kişi, susuzluktan dilini dışarı çıkardığı halde denizden kaçıyor.' İşte bizim de işaret ettiğimiz bundan ibarettir."

معرفتک 53 'atşı, ol ser-çeşme-i âb-ı hayât-ı 'irfândan nübû' etdiği i-mâle-i fikr olunsa harezât-ı ilâhiyyede nihâyet olmadığına (9b H) delil-i kavîdir. Hulâsa-i kelâm 'aşkdan zâ'ikası olanların kelâmından münfehimdir ki bu iştîyâk dūkenmez bitmez bir hâl ola. Lâkin Cenâb-ı Vâhibü'l-âmâlden müsted'âdır ki mahrûmlar zümresinden etmeyip 'ayn-ı visâlden kadeh-nûş-ı iştîyâk olan ricâlu'llâhın ahvâ-linden behre-yâb eyleye.

هر کسی کو دور ماند از اصل خویش باز جوید روزگار وصل خویش
her bir kimse, ki ol kimse, دور ماند از اصل خویش, هر کسی
aslından, باز جوید, روزگار وصل خویش, kendi vaslı hengâmını. Asıl, kökdür; bih-i dîraht ma'nâsına. Pes neyde hakikat ve insânda me-câzen olup, vatan-ı hakikiden kinâye olur. (9a T) Ya'nî⁵⁴ her kim-se ki vatanından cûdâ ola, ârzû-yı visâl edip zâr u nâlân olur ve hevâ-yı iştîyâk-ı dil-dâr ile dâ'im giryân olur. Zîrâ insânın nefis-i nâ-tıkası 'âlem-i ervâhdan cûdâ olup gıriftâr-ı dâm-ı 'anâsır olmuştur. Beyit:

هبطت اليك من المحل الارتفاع
ورقاء ذات تعزير وتتم 55

Anınçündür ki kafes-i tende ârâm edemeyip hevâ-yı gül-zâr-ı va-tanla bî-karâr olup ümîd-i menâsla her rahmeden baş gösterip cû-yâ-yı râh-gûrîz olur. Pes لسان الحال انطق من لسان اللال 56 mü'eddâsınca ne-yin âh u nâlesinden (10a H) bu ma'nâlar erbâb-ı semâ'a rûşendir ve sūfiyye hazerâtının semâ' dedikleri budur ki bir şeyden kendi merte-belerine göre bir söz işidir ki anı erbâb-ı hiss-i zâhîrî işitmez. Hattâ buna mûte'allık hikâyât, anlardan çok mervîdir. Ammâ herkes an-ların hâline haber-dâr olmayıp kimi ihtilât-ı akla ve kimi vesvâsa nisbet edip erbâb-ı zâhîr bu makûle şûrîdelerden be-gâyet hayret-dedirler. Zîrâ cûnûna nisbet pek sahîh olmaz. Hâlbuki işleri 'akıl işine dahi⁵⁷ benzemez. Hattâ ba'zı et'ibbâ maraz-ı 'aşk zıkr edip, izâlesine mûte'allık nice tedâbîr⁵⁸ beyân etmişler ve âhiru'l-emr 'i-

53 "Seni hakkıyla (zaîna yakışır şekilde) tanı(ya)madık."

54 ya'nî: - T

55 "Sana, son derecede yüksek bir yerden faydalı ve yüce güvercin (nefis) indi."

56 "Hal (tavır, davranış) dili, söz dilinden (sözden) daha etkilidir."

57 dahi: - T

58 tedâbîr: tedbîr T

lâc-ı akvâsı ma'sûkuna vuslat olduğunu güçle iz'ân eylemişlerdir. Ma'a-zâlik 'âşık, tedbîrden ve ehl-i tedbîrden bî-bâk, dâ'imâ kendi gamıyla hoş-hâl ve tarab-nâkdir. Anınçündür ki⁵⁹ (9b T)

من بهر جمعیتی نالان شدم جفت بد حالان و خوشحالان شدم

her bir cem'iyetde, ben, inleyici oldum, her bir cem'iyet, kem hallilerin refiki, ve dahi hoş hâllilerin refiki, oldum. Bu kavlin kâ'ili dahi neydir. Makâm karînesiyle kâ'il-i ney olduğu hazf olunmuştur. Bu makûle hazfîler *Mesnevi*-yi şerîfde⁶⁰ kesirü'l-vukû'dur. Ammâ evvel-i kitâbda این نی olup, olmadığına göre, ki esahh-ı nusahdır, kâ'il kendileri olduğu bu ma'nâya (10b H) münâfi olmaz. Zîrâ isti'ârede tersîh, tecrîdden eltafıdır. Hâsıl-ı kelâm, her cem'iyetde geh ben nâlân oldum; gâh oldu ki erbâb-ı meclis-i bed hâllere râst gelip, benim âh u enînimî terâne-i şevk u şâdiyi şehvânî⁶¹ kıyâs etdiler; ve gâh oldu ki hoş-hâl ve vâkıf-ı me'âl olan zevât ile refîk oldukda yine kemâ-kân kendi bildiğin⁶² okuyup, anlar ne dinleyeceklerine aslâ sarf-ı dimâğ etmedim. Ve bu beyt-i şerîfde *Reşehât*'dan halvet-der-encûmen reşhası hüveydâdır. Belki bî'l-cümle ebyât-ı *Mesnevi* remzen ve tasrîhen *Nakşebendîyye* ve *Halvetîyye* ve sâ'ir turuk-ı sûfiyyenin usûlünü beyân olduğu 'inde'l-küll müsellem bir ma'nâdır.

هر کسی از ظن خود شد یار من از درون من نجست اسرار من

her bir kimse, kendi gûmânından, her kimse, benim yârim oldu, benim derûnumdan, aramadı; nûn, nâfiyedir, benim esrârımı. cimin zammıyla olursa⁶³, masdarındandır. Eğer cimin fethiyle olursa, gelip aramak ma'nâsına olan, gelip sıçramak ma'nâsına olan, masdarındandır. Bu takdîrce benim esrârım derûnumdan âşikâr olmadı demek olur. Sıçramak ma'nâsının lâzımı, çıkıp âşikâr olmakdır. Fârisîde (11a H) ise ekseriyyâ lâzımıyla edâ mûte'arîfdir. Ya'nî benim esrârımı herkes kendi vakt-i hâline tatbîk edip bana yâr olmuştur. Ammâ bana yâr olmadılar, herkes kendi hâline yâr

59 anınçündür ki : anınçûn der ki H

60 şerîfde : şerîfler H

61 şehvânî : şehevâtî T

62 bildiğin : bildiği H

63 olursa : olup T

oldu. Zîrâ 'aşk bir ma'nâ-yı zevkidir ve benim nâle vü feryâdım ol zevkdendir. Bu takdîrce 'aşkdan sâhib-i zevk olanlar dahi benim bu zevkimden bî-haberlerdir. Her ne kadar haber-dâr olsalar dahi benim hakkımda şuhûdları, şühûd-ı 'ilmîyi tecâvüz etmez. Fi'l-hakika kendi haklarında ol hâl-i zevkî olup ol zevkle mütezevvak olmuşlardır. Yohsa benim zevkimle mütezevvak değillerdir.

سر من از ناله من دور نیست لیک چشم گوش را آن نور نیست

benim sırrım, از ناله من دور نیست uzak (10b T) değildir. لیک lâkin, چشم گوش را آن نور نیست kulak gözüne, anı idrâk ede. Kulağı çeşme teşbîh edip ve nûr ki çeşmin lâzımıdır, isti'âre-i tahyîliyye tarîkıyla zıkr buyurup آن نور نیست buyurdıkları hakka'l-insâf rûtbe-i i'câzdadır. Ya'nî benim⁶⁴ sırr-ı zamîrim ma'nânın kelimeinde indirâcî gibi nâlemin içinde mûndericidir. Ammâ kulak gözünde ol nûr yokdur ki anı âşikâre göre. Zîrâ havâssın her biri âherin kârından (11b H) ma'zûldür. Meselâ sözü kulak işidir, göz görmek muhâldir. İşâreti göz görür, kulak işitmek muhâldir. Pes insân-ı vâhidin a'zâsında olan havâss, biri birinin hâinden haber-dâr olmak muhâl olunca nûfûs-ı mütegâyire birbirinin sırrına nice mahrem olabilir. Öyle olunca nefsine nâsîh olan insâna lâzımdır ki bir hâlin hakikatine mücerred muttali' olmamak hasebiyle inkâr etmeyip, eğer umûr-ı mühimmesinden ise tahsiline sa'y eyleye. Yok umûr-ı mühimmesinden değil ise, cevâz-ı şer'i bulunur ise cevâz verip, bulunmaz ise 'akl ile tasarruf etmeye. Zîrâ verâ-yı 'akılda tûr olduğu, 'ukalânın dahi müsellemidir. Ammâ ben bir şeyi âşikâre görmeyince inanmam demek, cehl-i mahzûd. Görmez misin ki:

تن ز جان و جان ز تن مستور نیست لیک کسرا دید جان دستور نیست

مستور نیست تن ز جان ve cân, tenden, cândandır ve, تن ز جان (11a T) pûşide değildir. Nice mestûr olur ki birbirleriyle müttehidlerdir. لیک lâkin, کسرا kimseye دید cân görmeğe, denip masdar ma'nâsı verilmiştir. Zîrâ fi'l-i mâzî her bâr ki bir âher kelimeye muzâf ola, masdar ma'nâsına olur. Ve ba'zan izâfetden hâli dahi⁶⁵ masdar ma'nâsına gelir. داد و ستادن gibi ki ستادن⁶⁶ mahallinde müsta'meldir. دستور izin yokdur. Cân ile tenden ziyâde birbirine muttasıl şey yok iken ve cânı bir vech ile inkâra mecâl yoğ iken yine görünmesi

64 benim : - T

65 dahi : - T

66 داد و ستادن : داد و ستادن T

muhâlâtıdır. Böyle olunca, mücerred görünmeyen (12a H) şey, ma'dûmdur demek câ'iz olur mu? Pes nâle-i neyde olan sırr-ı 'aşk dahi bunun gibidir. Görünmez ammâ, vardır. Ve şöyle böyle var değil, hem mevcûd ve hem mûciddir. Zâhiren bakılsa ney-zenin deminden münfa'ıl bir nefesdir. Ammâ bâtında kuvve-i fâ'iliyyesi gâlib ve nice nice ahvâl ihdâsında a'cebû'l-'acâyibdir.

آتش است این بانگ نای و نیست باد هر که این آتش ندارد نیست باد

هر که, rûzgâr değildir, نیست باد, bu ney sadâsı, این بانگ نای, آتش است her kimse ki, این آتش ندارد, bu âteşi tutmaya, ya'nî böyle âteşi olmaya, نیست باد yok olsun, نیست باد 'lar (11b T) beyninde cinâs-ı tâm bulundukdan sonra, muhtemilü'z-zıddeyn san'atıyla ikinci نیست باد 'ı hem du'â ve hem bed-du'â mevki'inde irâd buyurmuşlar. Yok olsun demek, lisân-ı nâsda bed-du'â makâmında ve lisân-ı sûfiyyede mahv-ı vücûd etsin demek olup, hem du'â-yı hayr ve hem tarik-i vusûl-ı maksûdu edâya kasd olunmak münfihimdir. Âteş, müste'idd-i ih-râk olan eşyâyı ne şekil yakıp kül ederse, sadâ-yı nây dahi ehl-i 'aşk-ın gönlünde bekâyâ-yı vücûd-ı vehmiden müterâkim olan hâr u has-ı 'alâyıkı mahv u ihlâkda öyle mü'essirdir. Ammâ bu âteşden haber-dâr olmayıp (12b H) zâtlarında fi'l-cümle isti'dâd⁶⁷ olanlar eğer haber-dâr olmak isterlerse, varsınlar evvel mahv-ı vücûd etsinler de bekâyâ-yı alâyık ne güne yanarmış, âteş-i ney ne güne âteş imiş, görsünler. Lâkin نهی كالحجارة او اشد قسوة⁶⁸ olan kulûb, bu ma'nâyı işitmez. Hikâyet olunur ki *Hasan-ı Basrî* radiya'llâhu 'anh hazretlerine ba'zı ehl-i meclis demişler ki efendim, biz ne mertebe gâfilleriz ki, sizin böyle mü'essir nesâyihinizden intibâh hâsıl edemiyoruz. Anlar buyurmuş ki hâşâ siz gâfil değilsiz. Eğer gâfil olsanız idi âgâh etmek âsân idi. Ammâ siz mürdelersiz ki bir vech ile intibâhınız müyesser olmadı. Kavâbilde isti'dâd şarttır. Zîrâ 'aşk bir maddeden mücerred cevher-i nûrânîdir ki ba'zı hükemâ 'indinde ancak beden-i insâna müte'allık ve sûfiyye indinde cemî'i (12a T) eşyâya müte'allıktır. Hattâ eflâkın dahi harekâtı, hareke-i şevkiyye olup cemî'i müteharrikin harekâtı, nefs-i rahmâniden mümtedd bir dâ'iyye-i şevkiyye sebebiyledir deyip helâkden gürizân olan âdem dahi hareke-i şevkiyye ile müteharriktir. Zîrâ necât bulmağa tâlibdir demişler. Ma'a-zâlik bu hareket-i şevkiyye dahi kavâbilde mütefâvit görünüp

⁶⁷ isti'dâd : isti'dâdı T

⁶⁸ " ...Taş gibi, hatta ondan daha da katıdır.", Kur'ân, 2/74.

الحيا، مجتمع الايمان ⁷⁵ (13a T) anın nehyinde vârid olmuşdur, fi'l-vâki' bû-yûk hicâbdır, ekseriyâ tûllâbı yolundan alıkor. Eğerçi hayâ, ahlâk-ı pesendidedendir, ammâ hayâ mina'llâh olursa. Yohsa her hayâ, ahlâk-ı pesendîdeden olmayıp bunun gibi ba'zan mezmûm olur. Hükemâ-i felâsife ahlâkı ıtlâk edip, meselâ buğz mutlakâ mezmûmdur demişler. Ammâ ehl-i şer', şer' ile takyîd edip, buğzun fi'llâh, memdûh; mâ-'adâsı, mezmûmdur⁷⁶ buyurmuşlar. Ve gerek perde-i ma'neviyye olsun, ki hücûb-i zulmânî vü nûrânî ve cemî'-i mâ-siva'llâhdır, kalb yoluna (14a H) ilişip, sâlikin⁷⁷ âmâlin kesreti ise insân-ı kâmil ve mürşid-i sâhib-i nefes-mânend kendi perdelerinden ve mülk-i sarîhi olan makâmâtıdan haber verip kavâbilin isti'dâdına göre keşf-i esrâra bedraka olur. Ez-cümle ney, merâtîb-i es-mâ vü sıfâta ve gayb-ı hüviyyet-i zâtı idrâke لا يضرب من التشبيه ⁷⁸ ki kendide yedi mertebe var perdelerden, ve cümlesinin mebnâsı mutlakâ demidir ki sûrâhlar kapandıkda hâsıl olan, sadâ-yı hüviyyetdir. Ehl-i mûsiki ana makâmâtıdan râst ile tesmiye ederler. Nitekim zât-ı lüccet-i ehadiyyetde sûfiyye, ta'ayyûn-i evvel ve ta'ayyûn-i sâni i'tibârını etmişlerdir. Pes râstın aynı bir cülve ile tamâm-ı yegâh zuhûr edip ve ehadiyyet mertebesinden haber verir bir haysiyyetle ki vâhid-i ehadın 'aynıdır. Dâ'ime-i esmâ ta'bir olunan yedi 'aded isme (13b T) yedi perde işâret olup ve doksan dokuz esmâ-i hüsnâ ki 'adedi mahsûr ve باسمك الذي سميت به نفسك في الغيب ⁷⁹ medlûlunca meşhûr u gayr-i meşhûr nice nice esmâ'u'llâhın cümlesi yedi isme râci' olduğu gibi, ki bu bâbda mahsûs dâ'ireler te'lif olunmuşdur, ke-zâlik nice nice makâmât u terâkîb ve şu'abın dahi cümlesi yedi perde, (14b H) ya'nî yedi sûrâhdan icrâ olur ki 'ilm-i edvârda tafsîl olunmuşdur. Ma'a-hâzâ bi-hadd ü bi-kıyâs nağemât ü elhân yek ney ve yek nefesden sudûr eyler iken, makâmâtın kiminden bast u ferah ve kiminden kabz u terah, kiminden şecâ'at, kiminden sehâvet, her birinden bir başka keyfiyyet hâsıl olmak, merâtîb-i esmâda olan te-kâbüle burhân-ı kavidir. Zîrâ sıfât-ı ilâhiyyeden olan celâl ü cemâl

⁷⁵ "Haya, imanı besler."

⁷⁶ mezmûmdur : mezmûm T

⁷⁷ sâlikin : sâlik T

⁷⁸ "Teşbih yapılmaz." لا يضرب من التشبيه T

⁷⁹ "Sen, gayb âleminde sana verilen isminlesin."

ve rahmet ü intikâm emsâli evsâf-ı mütegâyiretül-l-ma'nâ ehadiyyet-i zâta hâlel vermediği, bedîhiyyü's-sübûtdur. Ve neyin böyle böyle gün-â-gün sadaları insân-ı kâmilin, ki mecma'ül-külldür, evsâf-ı gün-â-günuna ve zuhûr u kemevvününe ve vücûd-ı fânî-i hestî-nümünuna dahi temsil, sezâdır. Pes böyle olunca,

همچونی زهری و تریاقی که دید همچونی دمساز مشتاقی که دید

و hem zehir ve hem tiryâk olan nesneyi; ney gibi, همچونی cem' içindir, mücerred 'atf için değil, kim gördü? bu mahal-de zevi'l-'ukûlden su'âldır. Zîrâ که lafzı, ta'lîl-i vasle ve zevi'l-'ukûlden (14a T) su'âl ma'nâlarını müfiddir. Bu sûretde isimdir همچونی دمساز. Bu müştâka⁸⁰ dem-sâz olur nesne, kim gördü? مشتاقی. Ney gibi bir müştâka, ney gibi dem-sâz olur şey yokdur. Zîrâ ney sûreten ve ma'nen dem-sâzdır. Ekser-i hem-dem ise, ya fakat sûreten hem-demdir, giriftâr-ı dâm-ı sayyâd olan âhûnun Kays-ı (15a H) 'Âmirî'ye hem-dem olması gibi, ya fakat ma'nen hem-demdir, -hayâl-i Leylâ'nın Mecnûn-ı mezbûra hemdemliği gibi- ammâ sûreten ve ma'nen Mecnûn'a hem-dem, yine kendi gibi bir Mecnûn gerekdir. Gayret-i 'aşk ise buna dahi râzî olmayıp kendi vücûdunu ifnâya tâlib iken bir vücûd dahi peydâ etmek emr-i müşkildir. Zîrâ 'âşıkda gayret belâsı der-kârdır. Pes hayâl-i Leylâ'nın sûret-i Mecnûn'da tecessüd edip kendi kendiye 'aşk-bâzlık etmesinden gayri bu hâlin tesellisi yokdur. Ney ise bu ma'nânın tamâm-ı aynı vâkî' olmuşdur ki ney-zende mütehayyel olan âh u enîn, neyde bi-'aynihi mütemessel olup tâlib ü matlûb ve gûyende vü şinevende birleşmiştir. Öyle hikâyet olunur ki Kays-ı 'Âmirî ser-geşte-i beyâbân-ı cünûn olup Leyli Leyli deyu gezer yürür iken Leylâ'nın yolu nâ-gâh anın üzerine uğrayıp, "Ey darbül-mesel-i rûsvâyân-ı 'aşk, senin matlûb-ı cânın olan Leylâ benim" dedikde, ol serâsime-i sahbâ-yı vecd aslâ sarf-ı⁸¹ dimâğ etmeyip, "Var git ki (14b T) senin mahabbetin beni senden fârîğ etdi" demiş. Beyit:

Sen lâne-be-ser Kays'ı kuyâs eyleme ancak

Meydân-ı mahabbetde ne başlar yuvalandı

Söz Hazret-i Mansûr'undur ki رگمتان فی العشق لا یصح وضوؤهما الا بالدم⁸² de-mişdir. (15b H) Beyit:

⁸⁰ müştâka : müştâk T

⁸¹ sarf-ı : - T

⁸² "Aşkta iki rek'at namaz vardır ki, onun abdesti ancak kanla sahih olur."

*Müfti-i 'aşk böyle vermişdir bu ser-fetvâsını
Ya çek el serden yahud tırlatma 'aşkın tasvırı*

نی حدیث راه پر خون می کند قصه های عشق مجنون می کند

نی حدیث راه پر خون می کند , kelâmıdır, راه, yol, kanla dolmuş, راه, in sıfatıdır. Ke-ennahu kemâl-i hatar-nâkliğinden nâşî kanla dolmuştur. Tetâbu'-ı ızâfât gibidir. Ney, kanla dolmuş yolun haberini ihbâr eder. Mecnûn'un⁸³ 'aşkın kıssalarını nakl eder. hikâyeler. Âhırindeki ya, 'aşka muzâf olduğunu müfiddir, kesre makâmında. Bu beyt-i şerîfe münâsıb on sekiz beyit bir kıssacık, mukaddemen nazm olunmuş bulunmağla bu mahalle sebt olundu. Hikâye-i manzûme:

*Meğer bir gün ki âteş-pâre-i necd
Şerer-fevâresi Mecnûn-ı pür-vecd*

*Siyeh-mest-i şarâb-ı hayret olmuş
Kararmış gözleri Leylî'yle dolmuş*

*Dolaşdırmış perişân seyri râhu
Tutulmuş⁸⁴ kendisi çün dâm-ı mâhî*

*Dönüp⁸⁵ ol şu'le-i cevâle-i gam
Yarup durmakda olmuş şem'e hem-dem*

*Düşüp çün mûy-ı zengî piç ü tâba (15a T)
Büzülmüş künc-i târ-ı ıztrâba*

*Katıp seyl-i sirişkin bahr-ı hûna
Sûkûn el vermiş ol cûy-ı cûnûna*

*Olup hoşnûd kendi âteşinden
Şikâyet etmez olmuş meh-veşinden*

*Cefâdan ney gibi zâr etmez olmuş
Varıp Leylâ'yı bî-zâr etmez olmuş*

83 Mecnûn'un : Mecnûn H

84 tutulmuş : dolmuş T

85 dönüp : dönem T

Olup fârtğ dil-i divânesinden
Usanmış vaz'-ı küstâhânesinden (16a H)

Duyup ol berk-ı sâ mân ya'nî Leyli
Gazab-nâk eylemiş Kays'a tecellî

Demiş etdinse feryâdı ferâmûş
Gerekmez bana artık gûş u mengûş

Perişân olmanı edip tahayyûl
Seninçün şânelenmiştir bu kâkûl

Bu sûretler seninçün rû-nümâdır
Nazar âyîneye, sanma sanadır

Hemân yan ağla Leylâ'yı seversen
Kona feryâdı Mevlâ'yı seversen

Meger divâneye taş atdı⁸⁶ Leylâ
Komadı urmadık baş seng-i hârâ

Olur ma'sûk dâğ u zahma tâlib
Nişân lâzımdır 'âşıklarda **Gâlib**

Televvündür hemîşe kâr-ı 'uşşâk
Meğer imdâd ede hûnkâr-ı 'uşşâk

Kerem-h^vâhız⁸⁷ Cenâb-ı Mevlevî'den
Vere bir neş'e sûr-t⁸⁸ ma'nevîden⁸⁹

Nesir: Bin hikâyetden bir ser-encâm iyidir, fehvâsınca güft ü şenide
kâbil-i matlab olmayıp divâneler sözün 'âkıllar fehm etmez. Zîrâ bu
tâ'îfenin nahivleri, mahv ve kelâmları, sükûtdur. Söyledikce dahi

86 atdı: ekdi H, T

87 hâ^vhız : hâ^vhı T

88 sûr-ı : şûr-ı H

89 Divân-ı Şeyh Gâlib, Mesneviyyât, s. 113-114.

bir başka lugat tekellüm ederler ki bu yeryüzü lugatlerinden değildir.

محرم این هوش جز بیهوش نیست مر زبان را مشتری جز گوش نیست

(15b T) bi- 'akl-ı me'âş olan divâne sıfatından mâ-'adâsı değildir, mer; مر; مر زبان را, lafzı eğerçi (16b H) zâ'iddir, ammâ vâv-ı hâliyye makâmında isti'mâli vardır. Pes halbuki zebâna müşteri kulakdan gayri müşteri yokdur. Ma'lûm ola ki 'akl-ı me'âş ile 'akl-ı me'âd beyinde 'umûm u husûs min-vech olup meselâ matlûb, uhrevî olsa şahs-ı vâhid, hem 'akl-ı me'âş ve hem 'akl-ı me'âd ile muttasıf olur. Ammâ matlûb, 'aşk olduğu takdirce 'akl-ı me'âşa aslâ mahall kalmayıp, mısra':

90 ولا خير في حب يدبر بالعقل

me'âlince divâne, kirdâr-ı 'akl-ı me'âd-ı sırf ile muttasıf olur. Ve matlûb dünyevî olsa 'akl-ı me'âd istihdâm olamayıp 'akl-ı me'âş ile muttasıf olur. Pes tesâduk-ı emreyn, umûr-ı uhreviyyede cihet-i te-bâyün-i 'aşk ile dünyâ beyinde zuhûr etmekle ahadühümâ-âherin bu mâddelerde zıdd-ı kâmilî olup 'akl-ı me'âşla muttasıf olan şahs, 'aşkdan haber-dâr olamaz. Ammâ eğer denirse ki kümmelîn-i ricâ-lu'llâh, ez-cümle Hazret-i Pîr Efendimiz, hem umûr-ı dünyeviyyele-rini ve hem hıfz-ı makâmlarını ve hem emr-i sülûklarını zabt etdik-leri müselleme's-sübûtdur. Cevâb verilir ki ol kuvvet, 'akl-ı külldür ve mertebe-i cem'ü'l-cem'dir. Ana 'akl-ı me'âş denmez. Ve şimdi bi-zim bahsimiz 'aşkdadır. 91 لکل مقام مقال te'ârifde müsta'mel olan kayd-ı haysî sen (16a T) bilirsın ki bi-eyyi-hâl mukadderdir. Pes 'aşk hâlinde 'akıldan (17a H) bi-haber olmak cemî-i ahvâlde bi-haber olmağı iktizâ etmez. Meselâ teslim ü rızâ hâlinin zikrî esnâsında gayretu'l-lâh ve buğzun-fi'llâh mertebelerini zikr ile nakz-ı 'ibâre câ'iz değildir. Zîrâ her mertebenin hâli ve her hâlin neticesi ve her neticenin mer-ci' ü me'hazı başkadır. Zebân söyler, kulak işidir, göz görür, gönül sever. Çâre nedir? Mısra':

Mahabbet bir belâdır kim giriftâr olmayan bilmez⁹²

در غم ما روزها بیگانه شد روزها با سوزها همراه شد

Ma'lûm ola ki zî-rûhun cem'i, e-lif ve nûn ile olur: اسبان شتران gibi. Cemâdâtın cem'i ma ile olur: سنگها

90 "Aklın yönlendirdiği aşkta hayır yoktur."

91 "Her sözün bir yeri vardır.", Keşfü'l-hafâ, II, 146.

92 Halîmî'nin bu mısraı için bk. Güldeste, s. 288.

gibi. İllâ درختان شد , şâzzdır. بیگانه. vakitsiz oldu, ya'nî günler dükendi, bizim kıssa-i gam-ı 'aşkımız dükenmedi روزها günler, سۆز ü âh-larla, با سۆزها yoldaş oldu. Bu beyt-i şerifde şurrâh-ı Mevlevî'den sâbıkun-bi'l-hayrât olan Hazret-i Şeyh İsmâ'il-i Ankaravî kaddesa'l-lâhu sırrahu'l-'azîz üslûb-ı hakîm kâ'idesi gözedilmiştir, buyururlar. Ve üslûb-ı hakîmi imhâz-ı nush için nâsîh, nefsinî gâfiller zümresine tenzîl edip ba'dehu nushı beyân etmektedir deyip, Kur'an-ı Kerîm'de *Habîb-i Neccâr* kıssasında (16b T) kavmine mahall-i nushda وما لى لا اعيد الذى فطرنى⁹³ âyet-i kerîmesinin tefsîrini tafsîl ü tahkîk edip hulâsa-i ma'nâyı öyle 'ahz buyururlar ki bu hûş, 'aşkın tahsisinde⁹⁴ gamlar çekip ve henüz matlaba nâ-reside iken ifnâ-yı 'ömr etmişlerdir demek ola, demişler. Ve fâzıl-ı tahrîr-i ma'nevî 'Abdullâh Efendi cenâbları dahi hazret-i müşârûn-ileyh cenâblarına ittibâ' edip bu ma'nâyı tahsîn buyurmuşlar. Bu sûretde در غم ما lafzındaki gam, tahsîl-i 'aşka dâ'ir olan gam olup, 'ayn-ı 'aşk olan gam (17b H) olmamak münfehimdir. Zirâ tahsîle dâ'ir olan, irâde mertebesidir. Ammâ fakîr hâtırına gelir ki 'ayn-ı 'aşk olan gam murâd olunup ma'nâ bu vech ile verile ki ya'nî sűz u âhlarımız gitdiđi yere şeb ü rűzlarımız berâber gitdi cűmlesi fenâya varıp ne 'ömr kaldı ne gün, ne âh kaldı ve ne vâh. Bir yanından sűz ü âh ederiz, bir yanından günler geçer gider. العرض لا يبقى زمانين⁹⁵ kavli üzre sűz u 'aşk ve mahabbet, bir yanından teceddűd üzre olup sırât-ı teceddűdűnden ber-karâr hiss olunduđu bi-'aynihi rűzların ve sâ'atlerin teceddűdűdű gibidir. Bunlar cűmle 'aşk içinde derd-i 'aşk içindir. الباقى هو الله⁹⁶

روزها گر رفت گورو باك نيست تو بمان اى آنكه چون تو باك نيست

(17a T) dâhil oldukda, emr-i gâ'ib, ve nehy-i hâzıra dâhil oldukda nehy-i gâ'ib eder. Pes lafz-ı رو , ra'nın fethiyle, رفتi masdarından emr-i hâzır olup, git demek ma'nâsına iken, گر lafzı dâhil oldukda, gitsin demek olur. باك نيست havf u hatâr yokdur, gitsin gidebildiđi kadar, تو بمان sen kal, اى آنكه ey ol zât ki, ma'sűk murâddır, چون تو باك نيست sencileyin pāk ve műnezzeħ yokdur. Ya'nî matlűb, senin bekâ-yı bî-zevâlidir.

⁹³ "Beni yaratana ne diye kulluk etmeyeyim?... ", Kur'an, 36/22.

⁹⁴ tahsîlinde : tahsîsinde T

⁹⁵ "Araz, iki zamanda baki kalmaz.", Fusűsű'l-hikem, s. 213.

⁹⁶ "Ebedî olan, o Allâh'tır."

Sen ki varsın, her şey vardır. Âhlar geçsin ve günler geçip gitsin ve idrâk-i mâ-fât mümkün olmasın. Bunlar hep müsellemler. Lâkin sen ki varsın, müceddeden bahş u 'atâ der-kârdır. Bizden alıp (18a H) bize vermek ve rahmetin 'ibâdete münhasır olmak ve ser-mâye-i kem-mâye-i 'ömr dükendikden sonra fazl u rahmete ümmîd kalmamak ye's-i tâmm ü küfr-i mahzûr. Hâşâ, sümme hâşâ! Ümmîd ü recâ kesilmez. Bu beyt-i şerîfde dahi تر بان hitâbını ba'zı şurrâh zât-ı pâk-i Hakka olmak üzere aldıklarını hazret-i şârih-i muhakkık tard buyurup, hüsn-i ta'bîr-i 'inâyet ü ihsânın dâ'im olsun demektir, buyurmuşlar. Fî'l-hakika hatâdan hâlî olmamağla kendileri muhâtab-ı mürşid-i kâmil olmak üzere beyân buyururlar. Ve 'Abdullâh E-fendi dahi muhâtab, mutlakâ ma'sûk olmak üzere ahz edip, mısra':

97 دو مگر و دو مخوان و دو مدان

beyne'l-hakikat ve'l-mecâz cânibini gözederek bir güzel meslek ihtiyâr eylemişler. Ve bu mahalde (17b T) ber-vech-i vecih dahi ای آنکه de hitâb, vakit ma'nâsına olan آن 'a olmaktır. Bu takdîrce ne su'âle ruhsat ve ne cevâba hâcetdir. Lâkin fakîrin dahi kalbine lââyih olur ki muhâtab 'aşk-ı ilâhî ola. Ve چون تو پاک نیست , müte'allakı olan zât-ı ilâhî i'tibârıyla ola. Ve karâyin-i makâm, bu ma'nâyı 98 pek mu-sahhıhdır. Veyâhûd muhâtab, zât-ı ilâhî olup بان lafzının lâzımı murâd ola ki bir şeyin zâtını ve bekâsını temennî etmek, zâlike'sh-şey'in husûs-ı matlûbda umde olduğunu müstelzîmdir. Pes demek olur ki tahsîl-i metâlibde 'umde olan seng, zât-ı bî-zevâldır. Cemî'i mükevvenâtın mebde' ü me'âdı sanadır. Sen 99 ki varsın, her şey vardır. Rubâ'î:

مارا غم عشق و می پرستی همه هست

بدنامی شهر و شور مستی همه هست

ای دوست چرا از زمانه مقصود تویی

جای گله نیست چون تو هستی همه هست 100

(18b H) ma'lûm ola ki beyne'l-havf ve'r-recâ olmanın mavtını, kable

97 "İki söyleme, iki okuma, iki bilme."

98 bu ma'nâyı : - T

99 sen : senin H

100 "Bizde hep aşkın gamı ve meye düşkünlük var. Aşkın kötü şöhreti, çılgınlık ve sarhoşluk, hepsi (bizde) var. Ey dost! Mademki zamaneden maksat sensin, öyle ise şikâyeteye yer yok. Mademki sen varsın, (öyle ise) her şey vardır.", krş. Divan-ı Şems-i Tebrizî, Tercîât, s. 71.

fevti'z-zamândır. Zamân fevt olup idrâk-i mâ-fât mümkün olmadıkca sultân-ı recâ gâlib olmak şartdır. Bu beyt-i şerif ise sâ'ık-ı kelâm sevkıyla ol hâle resîde olduğu rûşendir. Eğer denirse ki *Hazret-i Pîr* kuddise sirruhu'l-'azîz cenâbları fevt-i zamân ve idrâk-i mâ-fât mümkün olmadığından nice haber verirler ki 'ulûm-ı ilâhiyye vü ma-'ârif-i ledünniyye kendilere bi'l-'ayân münkeşif olmuşdur. Cevâb verilir ki: (18a T) ¹⁰¹ *انى استغفرالله فى كل يوم سبعين مرة* hadîs-i şerifinde i'tibâr olunan ma'nâ i'tibâriyledir. Ez-cümle mukaddemen zikr ü tahkik olunan 'atş-ı dâ'imî ki *Hazret-i Bâyezîd-i Bistâmî* den rivâyet olunmuş idi. Bu, sûz u nâlelere bâ'îsdir. Hulâsa-i kelâm, musrâ':

Sudan kum doydı biz doymadık aslâ

diyen kibâr-ı evliyânın, *Hazret-i Pîr* Efendimiz muktedâsıdır.

هرکه جز ماهی ز آبش سیر شد هرکه بی روزیست روزش دیر شد

her kimse ki *her kimse ki* balığın gayridir, ki su hayvânı değildir, anın âbından kandı, *her kimse ki* rızkı yoktur, anın günü, *geç* oldu, (19a H) ahşamlar olmak bilmez. Ya'nî balıktan gayri suya doydı, ammâ balık aslâ doymayıp, 'ömrü günü, deryâ içinde geçerken, bir ân deryâdan münfekk olsa, ma'lûmdur ki ne hâle girer, yıllarca deryâda olduğu bir ân gibi gelmez. Beyit:

Nûr-ı 'aynından Hudâ insânı mehcûr etmesin

Hak Te'âlâ gördüğünden kimseyi dûr etmesin

Ammâ bu derd-i iştîyâka giriftâr olmayan bî-nasîbler, eyyâm-ı visâlin kasrını, eyyâm-ı firâkın tûlunu ne bilsin. Eyyâm-ı visâl şâdmâ-nisiyle merzûk olanlar bilir ki günler kısıdır. Beyit:

Ne 'aceb tiz geçer zevk ü safâ eyyâmı

İrmedin nısf-ı nehârı irişir ahşamı

İşte bu h^vân-ı 'inâyetden ma'âza'llâh bî-behre (18b T) olan açlar, musrâ':

مانندۀ روزه دار بر آبش ¹⁰²

her günü bir yıl gibi sanır.

در نیابد حال پخته هیچ خام پس سخن کوتاه باید والسلام

hâsıl etmez, *pişkin hâlini*, hiç *çiğ* ve nâ-reside olan şahıs, pes, *söz*, *kısa*, *gerekdir*, ¹⁰³ *اذا كان الامر كذلك*

¹⁰¹ "Ben, günde yetmiş defa Allâh'a tevbe ederim.", Ehâdis-i Mesnevî, s. 138-

139.

¹⁰² "O, (gözü) suda olan oruçlu gibi".

ma'lûm. ¹⁰⁴ انتك لا تهدي من احببت ولكن الله يهدي من يشاء. mantûkunca ve السعيد
¹⁰⁵ سعيد في بطن امه medlûlunca herkes 'âlem-i ezelde, 'ilm-i ilâhîde ne
sıfatla takdir olunmuş ise kaderi kazâsına mutâbık zuhûr edeceği
emr-i (19b H) mukarrerdir. Puhte hâlinden hâmlar haber-dâr ol-
maz. Hemîşe puhte, puhte; hâm, hâmdır. Ammâ 'ilm-i ma'lûma tâ-
bî' olmağla ba'zısının nush u pend ile ıslâh olacağı dahi kaderde ol-
duğu takdirce, yine ¹⁰⁶ خير الكلام ما قل ودل vâdisine gidip, ما على الرسول الا
¹⁰⁷ üsve-i hasenesine ittîbâ' vâcib ü elzemdir. 'Ale'l-husûs ki
müstemi', kâbil-i kabûl-ı nasihat olmayıp, tâbî'-i hevâ-yı tabî'at ve
nâkusu'r-re'y ve'r-rû'yet ola. Her suhan-ı hikmet-intizâmdan kendi
hevâsına münâsib bir ma'nâ-yı gayr-ı murâd¹⁰⁸ ahz edip söz çoğal-
dıkca vesveseyi artırır. نعوذ بالله من شرور أنفسنا ¹⁰⁹

Der-kusûr-ı fehîm-i müstemi'ân

Ma'lûm ola ki *Mesnevî*-yi Şerîf'in ibtidâsından (19a T) bu ma-
halle gelince on sekiz 'aded muvâfık-ı ism-i Hayy olan ebyât-ı şerîfe,
'âlem-i icmâlden vâkı' olup, kemâl-i i'câz üzre ney kinâyesiyle in-
sân-ı kâmilin usûl-ı hakâyıkını beyân, mâ-'adâsı olan altı cild ve
'alâ-rivâyetin yedi cild *Mesnevî*-yi Şerîf, 'âlem-i tafsîlden vâkı' şerh
û izâh tarîkıyla merâtib-i esmâ vü sıfâtı ve mezâhiri olan âdem ve
'âlem-i ¹¹⁰ tahkik ve tîbyân olmağla gûyâ ebyât-ı müşârûn-ileyhâ
âdem ve kitâb-ı *Mesnevî* 'âlem olup, beyit¹¹¹:

'Âlem anın hüsnünün şerhinde olmuş bir kitâb

Metnin istersen Niyâzî (20a H) sûret-i insâna bak¹¹²

¹⁰³ "İş böyle olunca."

¹⁰⁴ "(Resûlüm!) Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin, ama Allâh dilediğine hi-
dayet verir.", Kur'ân, 28/56.

¹⁰⁵ "Saîd kişi, annesinin karnında da saîddir." krş. "السعيد من سعد في بطن امه :
Ehâdis-i Mesnevî, s. 35.

¹⁰⁶ "Sözün en hayırlısı, kısa ve maksadı ifade edendir."

¹⁰⁷ "Peygamberin görevi, sadece tebliğ etmektir...", Kur'ân, 5/99.

¹⁰⁸ murâd : murâda H

¹⁰⁹ "Nefislerimizin şerrinden Allâh'a sığınırız."

¹¹⁰ âlem-i : âlem T

¹¹¹ beyit: mısra' H. T

¹¹² Niyazi-i Mısri, s. 223.

demekdir, gönül ne demekdir; ne zamân cân, cân olur ve gönüle, ne zamân gönül denilir, anlayaydın. Benimle senin beynimizde zâhiren fark yoğ iken, cân ü dilde ne mertebe te'sir var ki sen¹²¹ müte'allem, ben 'âlim ve mu'allım ve sen mürid ve ben şeyh olmuşum. Neden iktizâ ettiğini bir bir tafsîl edeydim. Ammâ henüz hâmsin ve mertebe-i yakîn hâsıl olmamışdır. Bu esrârı telakkîye iktidârın olmadığundan şerh ü tafsîli her ne kadar ben ârzü etsem dahi söylenmez. Ta'lîm dedikleri müte'allemîn isti'dâdına ve vakt-i (20a T) hâli-ne göre olur. Beyit¹²²:

Çıkmağa lebden sebeb lâzım sôze

Cezbe-i şevk-ı taleb lâzım sôze

این سخن شیرست در پستان جان بیکشده خوش نمی گردد روان

(21a H) bu ma'ârif sözü, شیرست süddür, ya'nî sūd misâlidir. Zîrâ Resûl-i Ekrem sallâ'llâhu 'aleyhi vesellem rû'yâda leben nûş eyleyip bakiyyesini ba'zı havâss-ı ashâba¹²³ i'tâ buyurduklarını kendileri nakl buyurduklarında, ne ile ta'bîr buyurdunuz deyu su'âl edenlere, 'ilm deyu cevâb-ı şifâ-me'âb vermişlerdir, deyu menkûldur. cân memesinde, isti'âre-i mekniyyedir, بیکشده çekicisiz, ya'nî ol sūdü cezb eden tıf-ı şîr-h^vâre bulunmadıkca, خوش نمی گردد deki nefy, kayda 'â'iddir, ya'nî aksa dahi güzel akmaz. ان الله يلقى الحكمة على لسان الراعطين بقدر فهم المستمعين ¹²⁴ mü-'eddâsınca ârzü-yı istimâ'-ı ma'ârif edip, katresini zâyî' etmeyip, şîr-i mâder-i tıf-ı nev-zâd ne gûne h^vâhişle nûş ederse öylece ez-dil ü cân gûş eder. Mürid-i sâdık olmadıkca 'irfân sohbetleri mürşidin lisânından sudûr etmez. Hikâyet olunur ki Hazret-i Cûneyd meclis-i va'zında Hüseyn-i Mansûr'u gördükce h^vişten-dârlık edip ketm-i esrâr ederler imiş. Bir gün Hazret-i Hüseyn-i Mansûr mütenekkir sûretle meclisin bir köşesinde ihtifâ (20b T) edip oturmuş. Nâ-gâh Hazret-i Cûneyd'in lisânına esrâr-ı tevhîdden bahs cereyân edip gâh ¹²⁵ (21b H) gâh ¹²⁶ mânend-i ¹²⁶ سباحتی ما اعظم شانی ¹²⁵ ليس فی جبینی سوى الله ¹²⁶

¹²¹ sen: seni H, T

¹²² beyit : - T

¹²³ ashâba : ashâbına T

¹²⁴ "Allâh, hikmeti, dinleyenlerin bildikleri kadarıyla, vâizlerin diliyle verir."

¹²⁵ "Alnımda (kafamda) Allâh'tan başka hiçbir şey (düşünce) yoktur."

¹²⁶ "Kendi kendimi takdis ederim. Benim şanımda ne kadar yücedir!"; krş.

kelimât-ı hakikat-i âyât söyleyip bir rütbe kerem-i tevhîd olmuşlar ki az kalmış ser-i minberleri ser-dâra döneyazmış. Lâkin kümme-
lin-i ricâlu'llâhda bir kuvvet vardır ki h^višten-dârlık ta'bir olunur. Bir hâlin sebep-i zuhûrunu ve netîcesini keşf buyurup bi'l-küllîyye
hâle mağlûb olmazlar. Fe-min-zâlık Hazret-i Cûneyd'e sahve gelip
meclisde Mansûr-vâr taşra def etsinler, buyurmuş. Fi'l-vâki' ehl-i
meclis tefahhus edip Mansûr'u bir ¹²⁷ köşede pinhân bulmuşlar. Ta'accüb-künân cümlesi keşf-i sırr-ı mâ-cerâyâ müterakkıb olduk-
da Hazret-i Cûneyd buyurmuşlar ki bu keşf olunan esrâr, Man-
sûr'un mertebesinden ve anın h^vâhişinden zuhûr etdi. Ana lâyük
olan odur ki bizim meclis-i va'zımıza gelmeye. Zirâ va'az, 'avâm
içindir. Mısra':

128 لقمه سبیرخ آن صغره نیست

Mansûr'un derdine dermân olacak sohbetler 'avâmı mühlikdir. Fi'l-hakika bu böyle değil midir ki? Mübtelâ-yı afyon olan tiryâki-vâr
ki üç dirhem afyon tenâvül ile kendiye gelip tahsîl-i neşât eder. İ'ti-
yâdi olmayan âdem ma'âza'llâhu te'âlâ ¹²⁹ bir dirhemini yese, ma'-
lûmdur ki nereye gider. Hulâsa-i kelâm, 'âşık-ı sâdık gerek ki mürşî-
de h^vâh-nâ-h^vâh keşf-i esrâr etdire.

مستمع چون تشنه و جوینده شد واعظ ار مرده بود گوینده شد

(21a T, 22a H) مستمع işitmeğe tâlib olan kişi, چون چۈنki, تشنه susamış, مرده بود ve arayıcı ola, واعظ ma'lûm, ار اگر den muhaffefdir, گوینده شد ölmüş ise dahi, söyleyici ola, meyyit hükmünde, جامد
¹³⁰ şeyh-i fânî-fi'llâh çۈnki müstemî'de isti'dâd-ı telakki-i es-
râra ¹³¹ göre min-kabli'r-Rahmân zinde ve gûyende olup, hetk-i as-
târ-ı gavâmıza mecbûr ve ol tâlib-i sâdika ta'lim-i 'ulûm-ı ilâhiyyeye
me'mûr olur. Pes zann etmesin ki 'ârifler kendiden ma'ârif sohbetini
diriğ ederler, hâşâ, etmezler. Ammâ teşne gerekdir ki bu âb-ı kev-
serden irvâ edeler. Sen hakkın olmayan ma'ârifî hezâr bâr gûş etsen

"Kendi kendimi takdis ederim. Benim şanıma ne
büyüktür. İki cihanda benden başkası var mıdır?", Bâyezîd-i Bistâmî'nin bu sözü ve
açıklaması için bk. Lemeât, s. 29, 47.

¹²⁷ bir: - T

¹²⁸ "Simurğün lokması, o küçük serçeninki (gibi) değildir (olamaz)."

¹²⁹ te'âlâ: - H

¹³⁰ "Cansız, hareket etmez."

¹³¹ esrâr: esrâr H, T

hâtırında kalmaz. Sanma ki vermezler. Ammâ ehli alır, nâ-ehli almaz. Mücerred ben 'âşık-ı sâdıkım demekle sana kim inanır. Da'vâ-yı mahabbet eden bî-çâre imtihân yok mudur sanır. Heyhât, heyhât, öyle değil, gerçek 'âşıklara der ü divâr, reh-ber-gûy-ı dil-dâr ve seng ü mermer ser-menzil-i maksûddan peyâm-âver imiş.

مستمع چون تازه آید ای ملال صد زبان گردد بگفتش کنگ و لال

مستمع چون تازه آید ای ملال melâlsiz, çünkü müstemi', تازه آید yüz dilli olur. Ya'nî el-sine-i lâ-yu'add u la-yuhsâ ile ana ifâde-i esrâr eder. کنگ و لال 'atf-ı beyândır. Eğerچی کنگ dahi dilsiz ma'nâsına meşhûrdur, ammâ hakikatde 'Acem, pepeyi, peltek ma'nâsına isti'mâl eder. (22b H) Dilsiz olan (21b T) kimseler bundan nümâyân oldu ki müridin ahvâl-i pesendidesi mücedded ve bî-melâl olmak lâzım. Yohsa anda ahvâl-i tarikat teceddüd etmedikce akvâl-i hakikatden zevk-yâb olamaz. Meselâ tok olan âdem yahud hasta olan âdem ta'âmdan telezzüz edemediği gibi, tâlib-i sıhhat, mizâc-ı gûrisnelik peydâ etmeli ki nevâl-i ma'ârif her taraftan tabak tabak nihâde-i piş-gâh-ı ârzûsu ola ve musrâ'-ı sânideki کنگ و لال den murâd yahud mürşid ola ki anların lisânı yokdur. Dâ'imâ ve bî-yantık menziline Hak'dan söyleyip, Hakk'ı söyleyip, Hak'la söylerler. Yahud murâd, sâmit-i sûrî olan cemâdât ü hayvânât ola ki lisân-ı hâl ü makâl ile iktizâsına göre her birinin erbâb-ı hâle gûyâ-yı esrâr oldukları müsbitdir. Hattâ mervîdir ki evliyâ'u'llâhdan bir zâtın bir tıf-ı endek-sâlesini karyenin etrâfında bir kurd kapdığını kendiye haber verirler. Hezâr telâşla ardınca segirdir iken nâ-gâh bir sâ'il, Allâh için bir pâre nân dedikde, me'yûsen 'avdet edip sâ'ile nânı verip yine şitâbân oldukda, kurd ma'sûmu getirip nazar-gâhında sağ ve sâlim kenâr-ı râha koyup, lokmatün-bi-lokma demiş. Bunun emsâli garâyib-i hikâyât meşhûr ve meşhûddur. Cemâdât u hayvânât söylerler. Ammâ göz lâzım ki göre ve kulak lâzım ki işide. Ma'lûm ola ki bu ebyât-ı şerifeden münfehim olan müstemi'in (23a H) noksân-ı hâli ve 'adem-i isti'dâdı, Mesnevi-i Şerife göre, hâşâ muhâtab olan (22a T) Çelebi Evliyâ Hüsâmeddîn Efendimize nâzır olmayıp ancak bu mefhûmun mâ-sadâkı olan bî-çâre ve bigâneler murâd olunup 'alâ-tarîkî't-tağlîb Kur'ân-ı Kerîm'de ران کتتم فی رب ما 132 da gayre-mürtâbîn, mürtâbінде tağlîb olunduğu gibidir. Ve-

132 "Eğer indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız...", Kur'ân, 2/23.

yahud buna mantıkînin istisnâ-yı aklî dedikleridir ve ehl-i usûlün kelâmılarına müşâbihdir. Ammâ Cezîre-i Şerîfe'ye göre ma'lûmumuz muhâtab-ı mu'ayyeri olmağla su'âl vârid olmaz. ¹³³ عام خص منه البعض Pes ehl-i meclisin cümlesi şevk-i cedîd sâhibi olmayıp kimi âşînâ ve kimi bigâne olduyse, sohbet-i 'İrfân 'alâ-re'si'l-ba'd işârete maksûr olup, âşînâlar imâ ile duyup, bigânelere keşf-i kına'-ı 'arâyis-i ma'nâ bir vech ile revâ görülmemiştir.

چونکه تا محرم درآید از درم پرده در پنهان شوند اهل حرم
 پر kimse ¹³⁵ kimse 135, درآید, içeri gele, kapımdan, چونکه تا محرم
 gizlenirler, پنهان شوند, ehl-i beyt olan, muhadde-
 râ-ı ma'nâyı ya'nî mahremler arasında yüz-göz açık cîve-i lâ-'ubâlî
 eden 'arâyis-i erîke-i lâhût ki ma'ârif-i ledünniyyeden 'ibâretidir.
 Meclise bigâne dâhil olduğu gibi perde-i elfâz-ı gûn-â-gûnla mestûr
 u hem-sedd savtıyla me'mûr olup işâretten mâ-'adâ (23b H) mecâl-i
 gûft-gû kalmaz. Hattâ Hazret-i Sultân-ı Enbiyâ 'aleyhi's-selâm E-
 fendimizden mervîdir ki meclis-i Cibrîl-(22b T) pesendlerinde hâ-
 zır ¹³⁶ olan havâss-ı âl u ashâba tahkîk-i esrâr-ı hakka'l-yakîn bu-
 yururlar iken bir nâ-sezâ dâhil olsa, bardakların ağzını kapayın ve
 gece bile açıkda uyumayın emsâli tenbîhâtla ketm-i esrâra işâret
 buyurulup zimâm-ı katar-ı tahkîkât cânib-i âhere imâle olunur-
 muş. Bu dahi rahmet-i mahzdır ki ¹³⁷ ولو بسط الله الرزق لمعباده ليفسدا في الارض فسادا
 mantûkunca her bî-'aklın eline seyf-i sârim verilmedi. Ve 'inde'l-
 mülûk, havâss beyninde dahi merâtibe ri'âyet olunup süyûf ü ri-
 mâh-ı rezm ashâbına ve gavânî vü akdâh-ı bezm erbâbına verilip,
 vâsıl-ı mertebe-i cem'ü'l-cem' olmayan havâss-ı ehl-i rezmi dahi âşi-
 nâ-yı ahvâl-i inbisât-âsâr-ı bezm etmezler. Zîrâ çok kerre olur ki ol
 ashâb-ı rezmden olan merd-i dilîri ¹³⁸ mahrem etseler, cîve-i mah-
 bûbân-ı mutlaku'l-'inân, bezmi, bî-edebliğe ¹³⁹ haml eder ve cûş-ı

¹³³ "Bazı kısımlarının tahsis edildiği umum."

¹³⁴ "Konumuza döndük."

¹³⁵ kimse : kimesne T

¹³⁶ hâzır : - T

¹³⁷ "Allâh, kullarına rızkı bol bol verseydi, yeryüzünde azarlardı.", Kur'ân,

42/27; - T فسادا

¹³⁸ merd-i dilîri : mürdeleri T

¹³⁹ bî-edebliğe : bî-edebliğine T

gayretle safâya halel verip ol nâzeninlerin hâtırına değer. Ke-zâlik 'aksi dahi böyledir ki nâzeninân-ı ehl-i bezmi dekâyık-ı umûr-ı rezme mahrem etseler¹⁴⁰, lâ-'ubâliyâne hareketle ifşâ-yı¹⁴¹ esrâr e-dip nizâm-ı devlet-i sûriyye vü¹⁴² ma'neviyyeyi muhtell eder. Ammâ vâkıf-ı mevâkıf-ı cem'ü'l-cem' olan hulles-i havâssa hem esbâb-ı (24a H) bezmi ve hem ahvâl-i rezmi gösterirler. Anlar dahi ıktizâ-yı mevâtın gözedip hareket edip umûr-ı bezmi umûr-ı rezme tahlit etmezler. Böyle olunca her bir mahrem her bir esrâra vâkıf olmak hilâf-ı vaz'-ı hikmetdir.

چون درآید محرمی دور از گزند برگشایند آن ستیران روی بند
دور, bir mahrem, öyle bir mahrem ki, چون درآید
اچارلار ve kaldırırlار, برگشایند, zarardan ba'id, ya'nî zararsız, از گزند
ol mestûrlar¹⁴³, روی بند, yüz bağını, ki yaşmakdır. 'Avretlerin
yaşmağına rüy-bend derler. Ânifen beyân olunduğı üzre ba'zı mah-
remden zarar melhûz olmağıla harem-i hâssa dâhil olacak mahrem,
hiç zararsız olmak şartdır. Zarar dahi birkaç vech iledir. Biri oldur
ki takrîr olunduğı¹⁴⁴ vech üzre, meselâ ol mahbûbâna dokuna,
yahud anların hâline kıyâs edip kendiden dahi ol güne lâ-'ubâliyâ-
ne etvâr zuhûr etmekle zarar kendiye isâbet eyleye. 'Alâ-külle't-tak-
dirin mahrem zararsız lâzımdır. Ve ol zararsız mahrem dâhil-i bezm
olduğı gibi, mestûrân-ı harem-serây-ı 'ismet, keşf-i kınâ'-ı ârâm e-
dip cilve etmeğe başlarlar. Ve her cilvelerden bir imâ ve her imâla-
rından bir ma'nâ nümâyân olup na'ra-ı mestân-ı kec-külâh-ı kün-
bed-zen tâc-ı hurşid ü mâh olacağı müstağnîn-'ani'l-beyândır. Am-
mâ, li-münşî'ihî:

لال غمرا اتفاق صحبت کوران بلاست
دستم از انگشت بیزارست بعد از خامشی

145

(24b H) medlûlunca mânend-i ebr-i siyâh gülistân-ı cihânı kapla-
yan çok zûrzârın¹⁴⁶, ki sığircık kuşlarıdır, sadâ-yı pür-şûrundan,

¹⁴⁰ etseler : etse H

¹⁴¹ ifşâ-yı : ifnâ-yı H

¹⁴² ve : - H

¹⁴³ mestûrlar : mestûrân T

¹⁴⁴ olunduğı : olduğı H

¹⁴⁵ "Gam dilsizinin körlerle sohbet etmesi, belâdır. Elim, suskunluktan sonra parmaktan nefret etmektedir.", Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 121.

¹⁴⁶ zûrzârın: rûzzârın T

ne bûlbûlde zebân-ı güft-gû ve ne gülde rûy-ı reng ü bû kalmış.
'Âlemde müdde'i ve kezzâb çoğalmış.

چونکہ زاغان خیمہ بر بہمن زدند بلبان خاموش شدند و تن زدند

(23b T) بر بہمن چونکہ زاغان خیمہ را خیمہ çadırı, çünkü kargalar, orta güz ayı üzerine, زدند urdular, ya'nî çünkü güz vakti geldi ve kargalar cem' oldu, بلبان bûlbûller, خاموش شدند hâmûş oldular, و تن زدند ferâgat etdiler, تن زد sükût eyledi ve fâriğ oldu demektir. Zâğ ki müdde-i yi kezzâbdır ve dâ'imâ işi hırsızlık ve lâf ü¹⁴⁷ güzâfdır. Erbâb-ı tasavvufun libâsına girip, bâtınında cife-i dünyâya ârzû-kâr olan nâ-merdler murâd olunup keşf-i esrârda anlardan ihtirâz olunmuşdur ki evliyâ'u'llâhın izhâr-ı şûr u şegaf-ı vecd ü hâl etmeyip, ekseriyyâ vâsıl oldukları merâtib ü makâmât ve müşâhedâtı şerh ü tafsilden terk-i kıl ü kâl etdikleri ol makûlelerden tevakkî içindir. Zîrâ 'ulemâ-yı zâhirden olan ehl-i inkâra bu bizim 'ulûmumuz, 'ulûm-ı keşfiyye ve eşvâkdan hâsıl olan ezvâkdır ve ahvâl ü işârâtdır, akvâl ü 'ibârât değildir demekle ta'n ü teşnî'lerinden fi'l-cümle rehâyâb olmak mümkündür. Ammâ mukallid-i muhtl (25a H) olan müteşebbih-i sûfiyyenin kulağına bir hakikat sözü gitmesin ma'âza'llâh bu benim hâlimdir deyip râst geldiği sûk u bâzâra nakl ederek hem kendiyi varta-i gayret-i evliyâyâ ve hem işidenleri sû-i zann-ı zümre-i asfiyâyâ mübtelâ edip vehâmetleri münkirinden bed-ter olmağla ol zâğ-menişlerin kendi tabi'at-ı füsûrdelerinden kinâye olan mâh-ı behmen-i rûzgâra istilâları bûlbûlân-ı gül-zâr-ı tahkîkin sükûtlarını mûcib olmuşdur ve orta güz ayı olan behmen zikr buyurulduğundan murâd, Allâhu a'lem, basta işâret olan sayıdan ve kabza işâret olan şitâdan ba'id olup, (24a T) ol nâ-keslerin tamâm-ı berzah-ı havl-nâk-ı ye'sde olduklarıdır¹⁴⁸ لا من رحم الله. Zîrâ 'ayn-ı kabz olan şitâda olsalar, ehl-i inkâr gibi neticeleri bast olmak me'mûl ve zuhûr-ı bahâr-ı nefehât-ı kudsden kendilere imdâd mes'ûl idi. Zîrâ şitânın sonu, bahârdır. Ammâ güzün sonu şitâ-yı bî-zin-hârdır. Ma'âza'llâh, pes bu gürûh-ı nâ-pâk kulağına esrâr sözü gitmeğe bâ'is, erbâb-ı iştiyâkdan ve ehl-i ezvâkdan olan tâlib-i mübtedinin havsala-i şevki teng olup vakitli vakitsiz h'vâhiş-ger-i füyûz-ı teselli olduğudur. Zîrâ anın hâline her vech ile rivâyet vâcibdir¹⁴⁹

¹⁴⁷ ü : - T

¹⁴⁸ "Allâh'ın rahmetine nail olan müstesna."

¹⁴⁹ vâcibdir : vâcib H

ve işitdiğini verip makâmından terennüm etmek, bûlbûlân-ı bağ-ı ırşâda münâsibdir. Beyit:

می کنم دیوانگی تا بر سرم غوغا شود
شاید از بهر قاشا آن پری پیدا شود

150

(25b H) Çünkü ey 'âşık-ı sâdık, bu güft-gûlara sebep hep sensin. Pes gûş-ı¹⁵¹ hûşunu bir hoşca verip güzel dinle. Hattâ demesinler ki

مستمع خفتست کوتاه کن خطاب ای خطیب این نقش کم زن تو بر آب
müstemi' uyumuşdur, خفتست, خفته است, ' den muhaffefdir, مستمع خفتست
hitâbı kısa eyle, kelâmı kes, ey 'lân-ı sır edici, ای خطیب, کوتاه کن خطاب
bu nakşu urma; کم, lafzı, az ma'nâsınadır, lâkin mevzi'-i
nehyde ve ekser-i mevâzi'de mâ-i nâfiye gibidir, sen sunun تو بر آب
üzerine, ya'nî ey mürşid-i kâmil, senin bu kadar güft-gûyuna bâ'is
olup seni münkirin ta'nına düşüren ve başına zâğ u zeğân-ı mu-
kallidin üşüren 'âşık-ı sâdık, uyhuya vardı. Beşeriyet gafleti (24b T)
anın üzerine gâlib oldu. Gerekdir ki bu dekâyıktan terk-i güft-gû e-
desin ve memleket-i melâmeti koyup semt-i selâmete gidesin. Zîrâ
şimden sonra her ne kadar tahkik ve tevfik etsen su üzerine nakş
etmiş gibi olursun. Çünkü kâbil-i kabûl olan ancak o idi. O dahi u-
yudu. Su üzerine olan senin nakş-ı gün-â-günün, tekdîr-i levn-i
mâ'dan gayrı bir şey'i muntecc değildir. İtlâf-ı bi-fâ'ide-i enfâsa
nzâ'u'llâh yokdur.

عارفان کز جام حق نوشیده اند رازها دانسته و پوشیده اند

içmişlerdir, نوشیده اند, ki Hak câmindan, عارفان şol 'ârifler, (26a H) عارفان
gizlemişlerdir. Hak câmı ki gönül- gizlemişlerdir, و پوشیده اند, دانسته, رازها
dür. Andan nûş-ı şarâb-ı hakikat eden 'ârifler çok esrânı bilmişler ve
gizlemişlerdir ki 152 ان لله شرابا اعدا لاوليائه اذا شربوا سكروا اطربوا
el-hadis med- lûlunca kendilere mahsûs olan şarâb-ı safâ-me'âbdan vicdânların-
daki şevk u tarabı bigâneye duyurmayıp dürlü dürlü perdelerle giz-
lemişlerdir ki ana sût-re-i melâmet ve kubbe-i 'izzet derler. Sâhibi
menba'u'l-himâ olduğu'çün eğer 'alâ-mâ-hüve-'aleyh hâllerin âşi-
kâr etseler halk bi'l-külliyeye rûbûde-i sahbâ-yı vecd olup az vakitde
'âlem-i sûret-i harâba varır. Zîrâ bu cihânın 'imâreti gaflet ile olup

150 "Başımda kavga olduğu müddetçe delilik edeceğim. Belki (beni) seyretmek için o peri ortaya çıkar."

151 gûş-ı: - T

152 "Allâh'ın, velî kullarına hazırladığı içkiler vardır. İçtiklerinde sarhoş olurlar, sarhoş olduklarında da coşarlar."

'akl-ı me'âşın ikâmet-i merâsımıyla pây-dâr olmuşdur. Şeyh 'Attâr hazretleri hikâyet buyururlar **(25a T)** ki¹⁵³ *Pîr-i Bestâm*'ın imânına bir vakit şeytân musallat olup herçend kuvvet-i rûhâniyyesiyle def etdikce mündefi' olmamış, âhirü'l-emr karşısında teşekkül edip nice mübâhaseden sonra demiş ki Cenâb-ı Hak aktâr u ahnâsiyla rûy-ı 'arzı bana vermedi mi, ^{وانك لمن النظرين} 154 hitâbıyla ruhsat 'inâyet etmedi mi? Sen ki ehl-i dünyâyı yek-pâre cezbe tarîkıyla ikâza sa'y edip mâdâmkı benim evimi yıkmâğa çalışırsın. Ben dahi senin **(26b H)** imânına sû-i-i kasd etmekden¹⁵⁵ fâriğ olmam. Eğerçi ^{ان عبادي ليس لك} 155 dūr-bâş'ı sizi hıfz etmiştir. Lâkin safâ-yı derûnunu kaçırmak elimden gelir deyince taraf-ı Hak'dan kalbine ilhâm olup cezbe tarîkıyla kulûb-ı nâsda tasarruf edip 'avâm-ı nâsı münkatı'in ilâ'llâh zümresine ilhâkdan ferâgat edip ancak, ^{الدين النصيحة} 157 mantûkunca yalnız nush u pendle meşgûl olmak üzre ta'ahhüd edip şeytân şerrinden emin olmuşlar. Bundan münfehim olur ki dünyânın bi'l-küllîyye harâb olup ehl-i dünyâ yek-pâre ehl-i âhiret olmak murâdu'llâh değildir. Tâ kıyâmete dek halk kimi sâlih ve kimi fâsık, kimi âgâh kimi gâfil olmak muktezâ-yı hikmetdir. Anınçün hikmet-şinâsân-ı tahkik bu bâbda zimâm-ı güft-güyu çekerek tutarlar.

هر که را اسرار کار آموختند مهر کردند و دهانش دوختند

her kimseye ki, اسرار کار kânın esrârını, آموختند öğretdiler, **(25b T)** مهر کردند temhîr eylediler, و دهانش دوختند ağzını dikteler. Esrâr-ı kânı öğretdikleri zâtın ağzına mühr-i sükût urup, içinde misk olan dürc-i girân-bahâ gibi cânib-i gaybdan ketm-i esrâra me'mûr ve ifsâ-yı râzdan mahfûz ü mestûr kalmışlardır. ^{ان من العلم كرمية المكنون} 158 masdûku, ^{و رب جوهر علم لو ابدح به لقيلى لى انت من تعيد الوشاء} 159 **(27a H)** mantûku olan ma'nâ-yı lâzımu'l-kitmân, ancak ümenâ mertebesine varan ricâlu'llâha telkîn olunup, ol mertebeyi ihrâz etmeyenlerden mem-

153 ki: - T

154 krş. : " فانك من النظرين " Sen mühlet verilenlerdensin.", Kur'ân, 15/37.

155 etmekden : etmedikden H

156 "Şüphesiz kullarım üzerinde senin bir hâkimiyetin yoktur.", Kur'ân, 15/42.

157 "Din, nasihatten ibarettir.", Sahîh-i Buhârî Muhtasarı, VI, 474.

158 "Gizli av gibi ilimler vardır."

159 "Nice ilmi cevherler vardır ki açıklasam, bana, 'sen, süse-püse düşkün olan-

lardansın' denir."

nû'dur ve bu ümenâ dahi zümre-i abdâldan ehass bir tâ'ife olup ekseriyyâ kendilerini 'avâm-ı nâssdan bir vech ile ayırmayıp ef'âl ü akvâllerinden istişmâm-ı râyiha-i mahremiyyet olmaz imiş. Hattâ bir garîb hâl naklederler ki cemî'-i evliyâ'u'llâh, gerek abdâl gerek ev-tâd ve gerek ricâlu'l-gayb, her tâ'ife kendi pâdâşların bilip birbirlerine mahrem olduklarını dahi bilir. Ancak ümenâ ta'bîr olan gürûh birbirlerinden¹⁶⁰ dahi mestûr olup ikisi bir mahalde tesâdüf etse, ¹⁶¹ 'avâm-ı nâssdan kıyâs ederler imiş.

بر لیش قفلست و در دل رازها لب خموش و دل پر آوازا

بر لیش dudağı üzre, قفلست kilid vardır. Lafz-ı قفل , Arabide ve Fâriside müşterek kilid ma'nâsınadır. قفل در دل gönlünde, رازها çok esrâr vardır, پر آوازا gönlü, لب خموش anın dudağı sükûtta, ¹⁶² sadâlarla doludur. (26a T) Ya'nî anların samt u sükûtlarına bakan, ma'ârifden hiç haberleri yokdur, kıyâs eder. Ma'a-hâzâ anların kalb-i tâb-nâkleri hakâyık-ı 'ulûm-ı ledünniyyenin mahzeni ve de-kâyık-ı ma'ârif-i ilâhiyyenin ma'denidir. (27b H) İşte *Melâmiyye* ta'bîr olunan, bu gürûh-ı pür-şukûhdur. Zümre-i sūfiyyenin sâdâtıdır. Yek-pâre meslekleri iştihârdan gürîz ve tarîka-ı¹⁶³ enikaları şîve-i ¹⁶⁴ کج دار و مریز dir. Hattâ mertebede bi'l-icmâ' bunlardan dahi bâlâ-rev olan efrâd-ı ricâl bile bu tâ'ifeden biriyle musâhib olsa mukâbele bi'l-misl ederler. Ya'nî muhâtab-ı mezkûrun ne tâ'ifeden olduğunu bilip bilmezlik vâdisine giderler imiş ve beyne'l-fukarâ abdâlân-ı *Bektâşîyye* vü *Melâmiyye-i Bayrâmiyye* ve zühhâd-ı *Halvetiyye* vü efrâd-ı *Mevleviyye* ve bunun emsâli ta'bîrât hükmünbi'l-ekser kabîlinden olup ve illâ her tarîkda her gürûhdan ricâlu'llâh zuhûruna mâni' yokdur. Her tarîkun eri er, gerçeği gerçektir. Kân-ı meşârib-i ricâlu'llâhı bilenler her bir gürûhun meşrebini bir tarîka muvâfık bulmuşlardır. Beyit:

على برقع العامرية وفقة

و للتاس فيما يعشقون مواهب

165

¹⁶⁰ birbirlerinden : birbirinden H

¹⁶¹ "Onların biri başkadır."

¹⁶² sadâlarla : sadâlar T

¹⁶³ tarîka-i : tarîk-i T

¹⁶⁴ "Eğri tut da dökme." Yapılması zor olan şey için söylenir. Bir iş yap da belli etme yerinde kullanılır. bk. Ferheng-i Ziyâ, III, 1508; krş. Ferheng-i Avâm, s. 614; Ferheng-i Emsâl-i Fârsî, s. 176.

Gerçek 'âşık oldur ki olduğu tarıkda tahsîl-i hazz-ı evfer eyleyip, tâ¹⁶⁶ sâbit-kadem ola. Eğer âdem olamazsa, bârî âdem bula. Teşne olan, bir bardak suyu terk edip bahr-ı Ceyhûn hevâsına gitlemez. Buldunsa fırsatı¹⁶⁷ ganîmet bil ki bulduğun nene yetmez. Beyit:

*Cebel-i Tûr'a varanlar göremez nûr orada
Kande kim yâr cemâlin göresin, dur orada*¹⁶⁸

(28a H)

سر غیب آن را سزد آموختن کو ز گفتن لب تواند دوختن

(26b T) سر غیب gayb sırrını, آن o zâta yaraşır, آموختن öğretmek, kim o zât, گفتن söylenmekden, لب dudağını, لب خود la demektir, تواند kâdir olur, دوختن dikmeğe. Esrâr-ı gaybiyye ta'limine evvel bir zât gerekidir ki söylemekden kendiyi zabt edip ketm-i esrâra kâdir ola. Zîrâ şarâb-ı sûrî ki cüz'î neş'eden 'ibâret bir şeydir. Âdem vardır ki sūrâhî sūrâhî nûş edip mânend-i hum-ı husrevânî, teşne-leb ve bi-televvün, durduğu yerde durup zevkini arar. Âdem vardır ki¹⁶⁹ mânend-i habâb azacık nûş-ı şarâb ile mest-i bi-âram olup, kımıldasa çatlar, kımıldamasa patlar¹⁷⁰. Öyle olan teng-zarflara mey-hânegi kâfirler¹⁷¹ bile çokca bâde vermezler iken, hiç sâkiyân-ı hum-hâne-i tahkik, kem-havsalalara haddinden ziyâde tevdî'-i vedâyi'-i gaybiyye ederler mi?

گوش آنکس نوشد اسرار جلال کو چو سوسن صد زیان افتاد و لال

ki ol kimse, گوش آنکس ol kimsenin kulağı, نوشد içer, اسرار جلال celâl esrârını, لال ol, yüz dilli vâki' ola, صد زیان افتاد, چو سوسن susam çiçeği gibi, hâlbuki yine bi-zebân ola. نوشد lafzında isti'âre-i mekniyye vardır ki gûş-ı zâ'ikaya idrâk münâsebetiyle teşbîh olunup, tahyîl tarîkıyla نوشد denilmiş. Yahud hakikat sarf olup hakikat-ı sırfa vâsıl (28b H) olan ricâlu'llâh mertebesi olduğuna imâ ola ki tebdîl-i havâss eyleyip,

فکل لسان ناظر مسمع يد
لنطق و ادراك و سمع و بطشة

165 "Berî'l-Âmiriyye'de kısa bir vakfe (çok şeyi cezbeder). Çünkü insanların âşık olduğu birçok şeyde ilâhî mevhibeler vardır."

166 tâ: - H

167 fırsatı: fırsat T

168 Hayâlî'nin bu beyti için bk., Müntahabât, II, 104.

169 vardır: var H

170 patlar: çatlar H

171 kâfirler: kâfirleri T

فمعنى ناجت واللسان مشاهد
172 و تنطق منى السمع واليد اصغت

terânesiyle nağme-senc olmuşlardır. Öyle iken yine mânend-i sûsen hem sad-zebân ve hem bî-zebândırlar. Fî'l-vâkı' susam çiçeğinin yaprakları tiğ gibi olduğu için, gâh hançere ve gâh zebâna teşbîh olunur. Hâlbuki ol kadar zebânı var iken yine dilsiz ve sâmitdir. İşte öyle ifâde-i merâmıda ma'nâ-yı vâhidi, turuk-ı şettâ üzre isbâta kâdir olan belîğ-i nûkte-senc iken yine sūkûta mülâzım olursa telkîn-i esrâra şâyân olur, yoksa bilmez söyler yahud söyleyemez. Kudret-i nutk yok ki söylesin. Bu dahi bilmeyip söyleyenden hoşdur. Ammâ telkîn-i esrârda öyle merd-i nâtika-perdâzın¹⁷³ sūkûtu-nu makbûl tutarlar. Mervîdir ki bir şeyhden, dervîşi, ism-i a'zamı ta'lîm etmek ârzûsuna düşmüş. Şeyh anın 'adem-i kâbiliyyetini bilip li-eclî'l-irşâd anı alıp berâber şehri geşt ü güzâra götürmüş. Es-nâ-yı râhda bir pîre râst gelmişler. Arkasında bir yük odun var. Nâgâh bir mest-i bî-edeb pîrin elinden odunları gasben alıp pîr niyâz etdikce odunları bir bir başına urup mecrûh etmiş. Şeyh ol dervîşe demiş ki: "Şimdi ism-i a'zamı bilsen ne yapardın?" Dervîş hayâl-i hâtırını beyân edip, (29a H) "Şu zâlimin kahrı için okurdum." dedikde, "Ben ism-i a'zamı bu pirden ahz eyledim." deyu şeyh, kasem yâd eylemiş. İşte esrârı böylelere ta'lîm ederler.

تا نگريد سر سلطان را بکس تا نريزد قند را پيش مگس

hattâ söylemeye, sultânın sırtını, kimseye, sineğin önüne. (27b T) hattâ dökmeğe, şeker, şeker, sineğin önüne. Bu beyitte izâ'a-i esrârdan tevakkîye iki sebep beyân buyurulup, mısra'-ı evvelde tâ-yı ta'lîl ile birini beyân ve mısra'-ı sâniide ol birini 'ayân etmişlerdir. Sırr-ı sultânı fâş etmekde zarar-ı külli var. Meselâ bir zâlimi hafıyyeten katl etmek murâd edip seni mahrem etse, sen dahi anı fâş eylesen, ol zâlimin sem'ine erişip¹⁷⁴ başı tedârûküne düşüp ya halâs olur¹⁷⁵ yahud nice nice sefk-i dimâya bâ'ıs olur. Hulâsa bir gûne zarar ve tuğyânı bir gûne zarar olup, hem 'âlem

172 "Bakan her dil, konuşmak, anlamak, duymak ve tutmak için, elin kulağıdır. Gözüm yalvardı; dilim, benim adıma konuşan müşahidimdir. Kulağ(ım) ve el(im ona) kulak verdi."

173 perdâz: pervâz H, T

174 erişip : erip H

175 olur : olup T

harâb olup hem pâdişâh duydukda seni dahi sağ komaz. Ammâ mısra'-ı sâniideki تا نرزد قند را پیش مگس ta'bîri, fâ'ideyi terkden tevakkî içindir. Zîrâ fâ'idenin fevt olması dahi bir gûne zarar ve zulm-i hafîdir. Şekker, insân yiyip telezzüz edip şükr etmek için mahlûkdur. Anı sineklere vermekde fâ'ide fevt olur. Pes şekkere zulm etmiş olursun. Zîrâ zulüm, bir şeyi hilâf-ı mâ-vaz' lehinde isti'mâl etmeye derler. Hançer-i fûlâdî, mîh mevkî'inde isti'mâl etmek gibi. Hulâsa-i kelâm esfeli, a'lâ makâmına komak da zulümdür; a'lâyı, esfel makâmına komak da zulümdür. ¹⁷⁶ العدل ان تعطى كل ذي حق حقه medlûlunca her şeye lâıyıkınca mu'âmele etmeye derler. İzâ'a-i esrârda Hazret-i Muhyiddîn bir garîb ser-güzeşt nakl buyururlar ki bu kıssada *İşbîliyye* zikri tahmînendir ve illâ ism-i şehir hâtırında yoktur. *İşbîliyye* şehrinde bilmezlikle ketmi lâzım olan bir sırrı fâş edip sonra başka şehre varıp, cânib-i Hak'dan mu'âteb oldukda lisânıma böyle cârî oldu ki Bâr-ı Hudâ'ya ¹⁷⁷ eğer izâ'a eylediğim esrâra gayret-i ilâhiyyeniz zuhûr edecek ise beni mu'âteb etmekden ne hâsıl. **(28a T)** Sen hod kâdîrsin ki evvel benden işiden zâtların hâtırından çıkar. نسیا ¹⁷⁸ unutsunlar gitsin, dedim. Allâhu Te'âlâ ¹⁷⁹ du'âmı kabûl eyledi. Fi'l-vâkı' refikimi alıp tekrâr *İşbîliyye*'ye vardım. Ol sırrı on sekiz nefer âdeme söylemiş idim. Cümlesine su'âl etdim. نسیا ¹⁸⁰ unutmuşlar. El-hamdü-li'llâhi 'alâ-zâlık.

درخور دریا نشد جز مرغ آب فهم کن واللہ اعلم بالصواب
 فهم کن، درخور دریا نشد، deryâya lâıyık olmadı, جز مرغ آب، su kuşundan gayrisi, نسیا
 fehm eyle, واللہ اعلم بالصواب ¹⁸¹ Bu ta'bîr ekseriyyâ *Mesnevi*-yi Şerif'de
 kat'-ı kelâma işâretidir. Anınçün Hazret-i Sîne-çâk dahi surh-ı sâ-
 bıkla **(29b H)** surh-ı lâhıkın mâ-beynini ¹⁸² bu beyitle fasl buyur-
 muşlardır. Pes deryâya lâıyık olan, yine murgân-ı deryâ olup murğâ-
 n-ı hevânın deryâya düşmesi, 'ayn-ı 'azâb olduğu gibi, deryâ-yı pür-
 cevâhir-i esrâra dahi mânend-i murğ-âb boğulmayacak. Gavvâslar
 girip anlardan gayrisi tama'-ı hâma düşüp ârzû-yı şînâh ederse, gi-

¹⁷⁶ "Adalet, her hakkı hak sahibine vermendir."

¹⁷⁷ Bâr-ı: Bârî T

¹⁷⁸ "...Tamamiyle unutulmuş.", Kur'ân, 19/23.

¹⁷⁹ Te'âlâ: - H

¹⁸⁰ "...Tamamiyle unutulmuş.", Kur'ân, 19/23.

¹⁸¹ "Ve Allâh doğuyu en iyi bilendir."

¹⁸² mâ-beynini : mâ-beyni T

rıftâr-ı belâ-yı gird-âb olacağı âşıkârdır. Ammâ murğ-âbların ise der-yâ-yı muhîte göğsünü geçmeyip, yiyip içtikleri ve konup göçtükleri ol ummân-ı bî-pâyândadır. Dağlar gibi gelen efvâc-ı emvâc ile berâ-ber yürürler ve cezr ü¹⁸³ medd-i tünd-refâtârın akındısına uyup a-yak sürerler. Ve eğerçi nıdâ-yı cenânları, yâ kuddûs'dür; ammâ vir-d-i zebânları, okânûsdur. Bu resme bahr-i tevhîde müstağrak olan gavvâslar hemîşe lîsân-ı hâl ile derler ki, ya *Hazret-i Pîr*,

آینهٔ اسرار الہی مانیم
بحر درر نامتناہی مانیم
بنشستہ بتخت پادشاہی مانیم
ہرگز نہ ز ماہ تا باہی مانیم

184

(28b T).

Der-kemâl-i zât-ı Hudâvendîgâr

Bu surh¹⁸⁵-ı şerîf, *Hazret-i Pîr* Efendimizin kemâl-i zâtlarını mübeyyin makâm-ı nâzdan لا علی طریق الشطح¹⁸⁶, tahdîs-i nağme olarak mübtedilere hiss ü iğrâ için inşâd¹⁸⁷ buyurdukları ba'zı ebyât-ı *Mesnevî* cem'inde eğerçi medâyh-ı cemîlelerine hadd ü pâyân yokdur. Ammâ bu fakîrin dahi bir gazelciğim ve bir rubâ'î-yi bî-mik-dârım bu mahalle sebt, (30a H) münâsib görüldü. Gazel:

Görünse her ne taraftan cemâl-i Mevlânâ
Gelir zebânlara ism-i celâl-i Mevlânâ

Celâl-i dîn odur Allâh hakkı celle celâl¹⁸⁸
Göründü kudret-i Mevlâ, misâl-i Mevlânâ

Makâm-ı fakra şeh ü taht-ı saltanatda fakîr
Tamâm-ı cem'-i şu'ündür hısâl-i Mevlânâ

Hezâr hicdeh 'avâlim semâ'ına hayrân
Ne devr, mazharıdır vecd ü hâl-i Mevlânâ

183 ü : - T

184 "Biz Allâh'ın sırlarının aynasıyız. Sonu olmayan, kıyası bulunmayan inci-ler denizi, biziz. Padişahlık tahtına oturan, biziz. Aydan balığa kadar her şeyin içinde olan (yine) biziz.", krş. Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî, Tercîât, s. 97.

185 surh : surh surh H

186 "Uzaklaşma yoluyla değil."

187 inşâd : inşâ' H

188 celâl : celâlüh T

*Yüzünde zâhir anın nûr-ı pâk-i Şemsü'l-'aşk
Gözünde Hazret-i Şems'in hayâl-i Mevlânâ*

*Hulûl ü vahdet ü mahv ü fenâ, bekâ sarma
Visâlden ötedir ittisâl-i Mevlânâ*

*Hezâr bendesi var da'vi-i "ene'l-Hak"da
Sened elindeki¹⁸⁹ ba'z-ı makâl-i Mevlânâ*

*Semâ' edip giremez çarha âfitâb dahi
Seher-geh eylemese rûy-mâl-i Mevlânâ*

*Bu şehre müjde-i feth-i cediddir Gâlib
Yenikapı'da görünmek kemâl-i Mevlânâ¹⁹⁰*

Li-münşî'ihî, rubâ'î:

*Ey mazhar-ı esmâ'-i Hudâ, Mevlânâ
Sultân-ı bekâ, şâh-ı fenâ, Mevlânâ
'Aşk etmededir hazretine böyle hitâb
Mevlâ-yı gürûh-ı evliyâ, Mevlânâ¹⁹¹*

ما همه مرغابانیم ای غلام بحر میدانند زبان ما تمام

(29a T) ما همه biz cümlemiz, مرغابانیم su kuşlarıyız, غلام ey uşak, kayd-ı rakıyyet mâ-sivâ ile mukayyed demektir, بحر میدانند deryâ bilir, زبان ما bizim lisânımızı, مُستعفی müstevfî ve gereği gibi. Zîrâ ol zebân ki bizde hâsıldır, feyz-i nutku deryâdan almışdır. Ve dâ'imâ söyleştiğimiz lûgat, deryâ lûgatidir, dünyâ lûgati değildir. Öyle olunca zebânımızı ancak deryâ bilir. Yahud bizim gibi asl u furû'u deryâdan (30b H) olan müstağraklar bilir. Ma'lûm ola ki ehl-i tevhîd muktezâ-yı şühûdlarıyla isbât etdikleri deryâ-yı vücûd ve emvâc-ı şu'ûnât-ı hestî-nümûd-ı nâ-bûd ki: Gayr yokdur, vücûd vâhiddir, kesrete aldananlar a'mâdır¹⁹², derler. Ehl-i cennetin hakkında muhakkak olan ah-yâr-ı sâdika-i ilâhiyye gibidir ki cümlesi Tûr-ı 'akldan ba'îd bir hâldir. Meselâ اكلها دائم¹⁹³ gibi inkâr eden felsefî, kâfirden eşeddîr. Zîrâ

¹⁸⁹ elindeki : olunur ki T

¹⁹⁰ Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Kasâid, s. 6.

¹⁹¹ krş. Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Rubâiyyât, s. 149.

¹⁹² a'mâdır : a'mâ H

¹⁹³ "...Oranın (Cennet'in) yiyecekleri devamlıdır...", Kur'ân, 13/35.

kâfirler inkâr etmezler ve¹⁹⁴ 'ulemâ-yı mütekelliminden bu bâbda felâsıfeye cevâb kaydında olanlar, verâ-yı 'aklda Tûr vardır, demek-den gayri cevâb-ı sahîh bulamayıp, sûfiyye hazerâtının cennet-i şühûdlarında re'ye'l-'ayn gördükleri ma'nâyı 'akla tatbîk sevdâsında olmak hatâ-yı mahzûr. Âdem ana derler ki re'yü'l-'ayn cenneti göre ve 'aklın kabûl edemeyeceği âsâr-ı esmâ vü sıfâtı hakka'l-yakîn mülk edine.

خلق ما بر صورت خود کرد حق وصف ما از وصف او گیرد سبق

(29- b T) بر صورت خود, masdan, mef'ûlüne muzâfdir, خلق bizim halkımızı, bizin وصف ما, Cenâb-ı Rahmân, eyledi, کرد, kendi sûreti üzre, anın sıfâtından, گیرد سبق, ders alır. خلق الله آدم علی medlûlunca cemî'-i esmâ vü sıfâta mazhar-ı tâmm, ekmel-i âdemdir. Mir'ât-ı vücûd-ı Âdem'de meşhûd olan, sûret-i Rahmân'dır. Her vasf u şân ki Cenâb-ı ahadiyyet (31a H) anınla muttasıfdir, Âdem'de ondan bir nişân 'ayândır. Lâkin âdem ol¹⁹⁶ değildir ki sûfiyye, hayvân-ı insânî ta'bîr ederler. Maymûn gibi ki teşrîh olunsa cemî'-i a'zâ vü cevârhı ve a'sâb u 'urûku tâbîku'n-na'l bi'n-na'l insâna müşâbih ve maymûndan ziyâde sevimlisi¹⁹⁷ de var. Cins ü fazlda hayvân-ı nâtık ta'rîfine mâ-sadak, ammâ derûnu halk-ı Âdem'den maksûd olan 'ulûm-ı esmâ-i ilâhiyyeden bi-haber, semere-i şecer ve kavak ola. Eğer cism ü cismâniye nazar olunsa, âdem ile insân-ı hayvânî beyninde hiç fark yokdur. Mîsrâ':

198 لكن في الحمر ممثلاً ليس في العنب

Âyîne-i vücûd-ı âdemde cilve-ger olan şâhid-i gaybî, secde-fermâ-yı cemî'-i melâ'ike olduğu, isbât-kerde-i ahyâr-ı lâ-reybdır. Beyit:

Sen seni bil sen seni, bil sen seni

Sen seni bildin ise, bildin anı

جسم ما روپوش ما شد در جهان ما چو دریا زیر این گد در نهان

در جهان, bizin yüzümüzün örtüsü oldu, روپوش ما شد, bizin cismimiz, bizin cihânda, bu samanın altında, biz deryâ gibiyiz, در, bu samanın altında, Kâh ü keh, samandır, mâh ü meh gibi. در, زیر این که ve در زیر این که. İkisi bir (30a T) ma'nâyadır, edât-ı zarf olan harf-i در, gâh takdîm ve gâh

¹⁹⁴ etmezler ve : etmez T

¹⁹⁵ "Allâh, Âdem'i kendi suretinde yarattı.", Keşfü'l-hafâ', I, 379.

¹⁹⁶ ol : o H

¹⁹⁷ sevimlisi : sevilmesi H

¹⁹⁸ "Ancak içkide olan mana üzümde yoktur."

te'hîr olunur, نهان gizli. Merdân-ı gayb sâ mân altından su yürüdüp füyûz-ı ilâhiyi kâbil-i neşv ü nemâ olan nihâlân-ı nev-reside-i bâğ-ı vücuda ırvâ ederler. Zâhîr-bîn olan huşk-mağzân, cismâniyyetlerinden¹⁹⁹ kinâye olan sâ mânâna bakıp altında ne deryâ (31b H) olduğun inkâr ile hayvâniyyetlerin icrâ eder. Müşrikînin enbiyâ hakkın-da ²⁰⁰من الرسول بما dedikleri, tamâm bu ma'nâdır. Lâkin ما هذا الا بشر مثلنا ²⁰¹ zevk-i imânî kâfidir. ²⁰² والملائكة زيادة بالحسنی. Böyle olunca ister cemî'-i 'âlem mü'mîn ü müttakî olsun, ister kâfir ü fâsık olsun, ²⁰³ من عمل صالحا فلنفسه ومن اساء فعليها enbiyâ vü evliyanın zevk ü şuhûd ve imânlarına hiç ziyân yoktur.

كان قندم نيستان شكرم هم ز من ميرويد و من ميخورم

هم ز من رويد kand ma'deniyim ve, نيستان شكرم ve şeker kamışlığıyım. kand ma'deniyim ve, hem benden biter. ²⁰⁰هم ز من رويد ve hem ben yerim. Ya'ni benden zuhûr eden ma'ârif-i esrârla yine ben telezzûz ederim. İşte bu 'ulûm-ı ezvâkın safâsı budur ki kendilerinde hâsıl olan zevk-i rûhânî ile lezzet-yâb olup, sâ'ir nâssın haber-dâr olmasına muhtâc değillerdir. Ammâ bir mikdâr haber verdikleri, bi-hasebi'l-me'mûriyyetdir ve sûret-i Rahmân'dan müstefâd-ı rahmet-i 'âmmeleri muktezâsıdır. Yohsa 'ulûm-ı resmîyye gibi bi'z-zât müşteriye tâlib ve nâsın râğbetine râgıb (30b T) değildir. Hakikatde 'ulûm-ı resmîyyeyi bir âdem tahsîl etdikce, bildiğini halkın bilmesine dâ'imâ 'âşık olur. Neccârlik²⁰⁴ gibi, (32a H) sûrete çıkmayınca 'ulûmdan ma'dûd olmaz. Ammâ şekerin halâvetinden dimâğda hâsıl olan lezzet, ibtidâ gayriye ifâde olmaz. Sâniyen ifâdesinden lezzet ziyâde olmaz ve 'adem-i ifâdesiyle lezzete noksân gelmez. Nihâyetü'l-emr şekerden haber-dâr olmayanlara şeker gâyet lezizdir. Siz de çâşnî-yâb olun demek, mahzan şefkatden nâşidir. Böyle olunca bu 'ulûm-ı ezvâkdan nâsa haber

¹⁹⁹ cismâniyyetlerinden : cismânîlerinden T

²⁰⁰ Krş. " ما انت الا بشر مثلنا : Sen de ancak bizim gibi bir insansın." Kur'ân, 26/154. Ayrıca bk. Kur'ân, 26/186; 36/15.

²⁰¹ "Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti." Kur'ân, 2/285.

²⁰² "Melekler ise güzellikte ileri derecededirler."; krş. " الحسنی وزیادة :...Güzel karşılık, bir de fazlası...", Kur'ân, 10/26.

²⁰³ "Kim iyi bir iş yaparsa, bu kendi lehinedir; kim de kötülük yaparsa, aleyhinedir.", Kur'ân, 41/46; 45/15.

²⁰⁴ neccârlik : tüccârlik T

verdiklerinin aslı, mukayyedân-ı 'âlem-i sûret kendileriyle erbâb-ı evzâkı müsâvî kıyâs edip, ol zevk-i vîcdânîden bî-behre kalmasınlar deyudur.

تا که نفریبد شما را شکل من نقل من نوشید پیش از نقل من

hattâ ki, نفریبد شما را, aldarmaya, benim şekli ü şema'ilim, ki size benzer, sûretde müsâvî görünür, نوشید, benim نقل من نوشید için; نقل, nun'un zammıyla, meze dedikleridir. Bu makâmda zevk-i ma'nevî olduğu, makâm karînesiyle âşikârdır. پیش از, benim 'âlem-i âhirete naklimden evvel. Zîrâ 'âlem-i âhirete naklimden sonra nuklumdan lezzet-yâb olmak gâyet müşkildir. Zîrâ zâhirde giriftâr-ı kafes-i beden olan murg-ı lâhûtun hâline ka-fesde iken âşînâ olmayanlar, 'âlem-i lâ-mekâna pervâzından sonra nice girifte-i dâm-ı tezvîr edebilirler. Ma'a-hâzâ ki Mısra': (32b H)

205 من از کجا حبس از کجا مال کرا دزدیده ام

mâ-sadakı, sûrete²⁰⁶ tenezzülü, mahbûsân-ı mağâk-ı hâki 'urûc-ı târem-i eflâke bedraka olmak içindir. (31a T) Yohsa hakikatde nûzûl değil, tenezzüldür. 'Âlem-i ervâhda ne menzîl-i 'ulvîde ise, yine el-'ân kemâ-kân ol menzîl-i lâhûtun evsâfıyla muttasîf ve beşere-i mübeşşerelerinden ol nûr-ı lâmi'in pertev-i envân münkeşîfidir.

من چو خورشیدم درون نور غرق من نتانم کرد خویش از نور فرق

mağrûk olmuşum, nûr içinde, درون نور, ben âfitâb gibiyim, من چو خورشیدم, etmeğe kâdir değilim, نتانم, 'den muhaffefdîr ve etmeğe kâdir değilim, bu kelîmeleri dâhil oldukları ef'âlî masdar hük-müne korlar. Anınçün, etmeğe kâdir değilim deyu şerh olundu. خویش kendimi, edât-ı mef'ûl olan, mukadderdîr, از نور فرق, nûrdan fark u temyîze, ya'nî ben, hurşîd gibi nûra ol rûtbe müstağrak olmuşumdur ki, beyit:

رق الزجاج و رقت الحمر

نتشابهت و تشاکل الامر

فکانه خمر ولا قدح

207 وکانه قدح ولا خمر

205 "Ben nerede, haps olmak nerede, kimin malını çalmışım?"

206 sûrete : sûret T

207 "Şarap kadehiyle içindeki şarap o kadar inceldi, birbiriyle o kadar uygunlaştı ki, iş karıştı; görülen, sanki şarapsız bir kadeh, yahut kadehsiz bir şarap oldu." Sâhib b. Abbâd'a ait olan bu rubai, Farsçaya da çevirilmişştir:

mü'eddâsınca nûrdan kendimi fark u temyize liyâkatım yokdur. Belki nefsü'l-emr, şems-i 'ayn ve nûr-ı mücessemdir, yahud cism-i (33a H) nûrânidir. Ammâ kim ayırmış, cismini başka nûrunu başka görmüş var mı? Bu makâm-ı hulûl, ittihâddan, ta'birde fark olunmayıp yine sûfiyye hazerâtının لا حلول ولا اتحاد²⁰⁸ demesiyle miyânların fark olmuşdur. Zîrâ 'ayn-ı hulûl olsa yahud ittihâd olsa, i'tikâdlarını kimseden gizlemezlerdi. Ve mütekellimin ile bahisde hulûlilerden ve ittihâdilerden (31b T) yüz bin derece çâlaklardır ve kimseden havf u haşyetleri yokdur. Lâkin keşfen ve yakînen²⁰⁹ hulûl ü ittihâdın butlânına cümlesi zâhibdir. Ve bu makâmın iktizâsı ta'birler birbirlerinden ayrılmayıp, 'âlem-i elfâz, 'âlem-i ma'nâyâ nisbetle gâyet dayyık olduğundan hulûl ü ittihâda imâ eden elfâzla ta'bir olunmak lâzım geldiğini beyân buyurdıkları, kütüb-i kavmin ekserinde mestûrdur ve beyt-i şerif-i mezkûrda می نتانم lafzı bu ma'nâyı sarâhaten nâtıktır. Pes bu sûretde nûr-ı mahz kesilmiş iken nefs-i nâtıkanın hâli olan 'ibâdât ü tâ'ât ve sa'y-i tekmil-i derecât ve nice nice ri-yâzât ü mücâhedât ve nefs-i hayvânînin muktezâsı olan ekl ü şûrb ve nikâh ve sâ'ir mu'âmelât neden iktizâ eder denirse, bir cevâb budur ki hazret-i ilâhiyyede gâyet²¹⁰ olmamağla merâtibe (33b H) dahi nihâyet olmayıp taleb-i ezyâd-ı merâtibdir ki yukanda bi'd-defe'ât mürûr eyledi. Ve bir cevâb dahi budur ki beyt-i âtide zıkr olunur.

رفتیم سوی نماز و آن خلا بهر تعلیمست ره مر خلق را

namâz cânibine, سوی نماز, benim gîtmekliğim رفتیم ve ol cânibe, ta'lim içindir, بهر تعلیمست, ki âb-rîzdir, zâ'iddir halka, مر, مر خلق را, yolu, زاهدانه, nefsi nâtıkanın mücâhedât ü ri-yâzâtının eşrefi salât olup,

از صفای می و لطافت جام
برهم آمیخت رند و جام و مدام
همه جامست نیست گویی می
یا مدامست نیست گویی جام

"Şarabın safiyetiyle kadehin latif rengi birbirine o kadar karıştı ki; görünüşte sanki bu, hep kadehtir, şarap değildir, yahut hep şaraptır, ortada kadeh yoktur dersin.", Lemeât, s. 16.

²⁰⁸ "Hulûl de yok, ittihâd da."

²⁰⁹ yakînen : ta'yînen T

²¹⁰ gâyet : gâye H

²¹¹ zâ'iddir : zâ'id H; halka : halk T

nefs-i hayvânînin mu'âmelâtının erzeli ve erdâ'î, cânıb-i helâya gitmek olmağla, cânıb-i 'ulvî-i insândan a'lâsı ve cânıb-i sūflîsinden esfeli zıkr olunup **(32a T)** mâ-'adâsı kıyâsa haml olunmuşdur. Pes enbiyâ vü evliyânın nefs-i nâtuka ve nefs-i hayvânî sıfatlarından göründükleri, rûh-ı 'ulvîlerinin muktezâsı olmayıp, mukayyedân-ı kende-i beşerîyyet sâniyen le-hûm ta'lim içindir. Eğer melekîyyet-i mahzâ üzre²¹² ta'ayyüş etseler, ehl-i hevâya nush u pend güç gelip, sizin hâliniz başka bizim hâlimiz başka deyip mertebe-i kemâle terakkîlerinden kendi kendilerini me'yûs edenleri ol vartadan halâsları için sûret-i beşerîyyetde görünüp²¹³ erbâb-ı sa'âdet-i ezeliye kabûl-ı nasâyihla müstes'id ve ashâb-ı şekâvet, hevâ-yı mûmâselet berzahına **(34a H)** düşüp, ما لهذا الرسول يأكل الطعام ويمشي في الأسواق²¹⁴ mukaddime-i vâhiyesiyle mu'âraza belâsına uğradıkça لست كاحدكم عيناى تمام و²¹⁵ da vâsım berâhîn-i kavîyye-i mu'cizât ü kerâmâtla isbât eylemişlerdir.

خواب می بینم ولی در خواب نی مدعی هستم ولی کتاب نی

خواب; خواب; uyhuda değil; در خواب نی, velâkin, ولی, rû'yâ görürüm, خواب می بینم, Fâriside rû'yâya ve uyhuya ıtlâk olunur, müdde'iyim²¹⁶ مدعی هستم, velâkin, yalancı değilim. Halkın düş, uyhudan sonra olur dedikleri, kendi hâllerine nazarlardır. Yohsa uyanık iken erbâbının rû'yâ görmesi muhakkaktır. Zîrâ 'âlem-i misâl-i mutlaka iltihâka reside olanlar 'âlem-i misâl-i mukayyede -ki rû'yâdır-, ancak uyhu-da vâsıl olmazlar. Her ne zamân olsa, gâh namâzda gâh niyâzda, gâh h^vâbda gâh bidârlıkda, 'âlem-i misâle **(32b T)** vâsıl olup anın garâ'ibini temâşâ edip nice nice ma'lûmât tedârük eyledikleri kendilerden mervîdir. Eğer dersin ki bu bir da'vâdır; derler ki belî, da'vâ

²¹² üzre : üzerine T

²¹³ görünüp : görünür T

²¹⁴ "...Bu ne biçim peygamber; (bizler gibi) yemek yiyor, çarşılarda dolaşıyor!...", Kur'ân, 25/7.

²¹⁵ "Ben sizden biriniz gibi değilim. Gözlerim uyur, fakat kalbim uyumaz.", krş. Ehâdis-i Mesnevî, s. 70.

²¹⁶ müdde'iyim : müdde'iyimdir H

dır, lâkin da'vâ-yı sâdikadır, kizb ü iftirâ değil. Bu fakir bundan ak-dem cem' ettiğim sohbeta, *Sâfiyye* nâm risâle-i 'Arabîyyede tesettür lûkn ad'vî tûkon fârqe bîn el-hûq vâ el-mûbtil fân el-d'vî fîmûbtil âk'vîrâ v âmâ qûlâ bîl-melâme bâhsinde *âk'vîrâ lâ klîlâ flân el-d'vî qûd tûkon tûstîrâ âk'vîrâ min el-hûq vâ lâ yû'vîrâ âlâm fâ el-hûkûm bâlfîrûq yûk'vîs el-sâk'vîb el-fîrûq*

217 (34b H) deyu zikr eyleyip, bir mavtında da'vâ câ'iz, bir mav-tında câ'iz olmadığını hasbe'l-iktidâr beyân etmiştir. Hulâsa-i ke-lâm zevk, sâhibine göre ma'lûmdur, zâ'ikası olmayana delîl ve bur-hân fâ'ide vermez.

نزد آنکه لم يذق دعوىست اين نزد سکان افق معنیست اين

bu bu ol kimsenin katında ki, tatmadı, da'vâdır, bu bu ufuk sâkinleri katında, ya'nî 'âlem-i ervâha mut-tasıl olan uyanıklar indinde, bu kelâm ma'nâdır, da'vâ de-ğil, 'sâkân afq' 'dan murâd, ervâh-ı ceberûtiyyedir ki 'âlem-i melekûtun kimi ufk-ı şarkisinde ve kimi ufk-ı garbisindedir. Be-her-hâl anlar ehl-i ufk oldukları müsellemdir. Zîrâ 'âlem-i melekûta dahi 'âlem-i mülk gibi iki ufuk ta'yîn olunmuştur ki biri anın ufk-ı garbisidir ki her bâr ki mânend-i ahter bir rûh-ı tâb-âver ol mağribden garib ola. 'Âlem-i mülk, maşrıki olan aslâb-ı âbâ ve sudûr-ı ümmehâtıdan tu-lû' eder. (33a T) Ve biri ufk-ı şarkisidir ki ve her zamânki 'âlem-i mülkden ya mevt-i hakîkî veya mevt-i irâdî hasebiyle bir rûh-ı mun-fasıl ola. Maşrıki, 'âlem-i melekûtıdan tulû' edip andan mahalline muttasıl olur. Lâkin (35a H) mevt-i irâdiyle munfasıl olanların 'â-lem-i melekûta ittisâli hem âsân ve hem 'âlem-i mülkden bi'l-küllîy-ye infisâle hâcet yokdur ki belki rûh-ı şerîfleri, hem bedenlerini mü-debbir ve hem melekût-ı semâvâtta sâ'ir olur. Ammâ mevt-i hakî-katle munfasıl olanların her biri âsânlığa 'âlem-i melekûta vâsıl o-lamayıp, ba'zan 'âlem-i berzah-ı kabirde mu'azzeb ve ba'zan *کتاب* *النجم* *لغی* *سجین* 218 masdûkası üzre ma'âza'llâhu Te'âlâ 219 esfel-i sâfilîne redd ile mu'âteb olurlar. Hattâ *Muhyiddîn İbnî 'Arabî* hazretleri *Fûtûhât*'da buyururlar ki bir âdemin rûhu bu 'âlemde iken *موتوا قبل*

217 "Ancak dava, muhıkk ile muhtıl dışında geçer. Şayet böyle bir iddiada bu-lunulursa, (sözkonusu) çoğunlukla muhtıldır. Bizim küllî değil de ekserî sözümüze ge-lince, dava, muhıkkdan başka bir şeyi öretebilir; durum, tanınmaz hale gelir, fark ile hü-küm verme ise, sahibinin fark ve zevki ile ilgilidir."

218 "...Günahkârların yazısı, muhakkak Siccîn'de olmaktadır.", Kur'ân, 83/7.

219 te'âlâ : - H

ان تموتوا²²⁰ masdüku üzre mevt-i irâdiyle ölüp makâm-ı insilâhı tahsîl ile felek-i kamerin mak'arından hurûc edip لم يلع ملكوت السموات من لم يولد²²¹ mefhûmu üzre 'âlem-i melekûta 'urûc edemeyip kalırsa, mevt-i 'âdî zuhûrundan sonra dahi anın rûhu a'lâya çıkamayıp zîr-i felek-i kamerde mahbûs olup dâ'imâ esfelde kalır ve anın için melce-i felâh yoktur, demiş. Bu kelâmı Monla Câmî kuddise sırruhu's-sâ-mî hazretlerinden su'âl edip ba'zı yârânları tahkik taleb eyledikde, buyurmuşlar ki belî, öyledir. Bu sûretde ervâh-ı 'ibâd, ekseriyyâ sūf-lide kalmak iktizâ etmez. Zîrâ her kîm bu 'âlemde kelimeteyn-i şehâdeteyn tekellüm ede, felek-i kamere bir sūrâh delmiş olur. Ba'de'l-vefât öldükden 'âlem-i bâlâya yol bulur. İşte (35b H) îmân-ı münçidir dedikleri bu ma'nâdır.

Der-nasihat-ı münkirân

Bu surh-ı şerif, (33b T) me'ânî-yi mezkûreden zâ'ika almayıp mücerred inkâr edenlere ilzâm-ı iknâ'idir.

چون ترا آن چشم باطن بین نبود گنج می پندار اندر هر وجود
چون ترا ol bātını görücü göz, نبود olmaya ve
چون ترا çünki sana, آن چشم باطن بین ol bātını görücü göz, نبود olmaya ve
yokdur; نبود gibidir, گنج می پندار hazîne gûmân eyle, ya'ni hazi-
ne vardır zann eyle, اندر هر وجود her bir vücûdun içinde, ey zümre-i
dervîşâna, da'vâ-yı mahz-ı ashâblandır deyu iftirâ eden münkir, in-
sâf eyle ki senin gözünde bātın görecek nûr var mı? Ne bilirsin?
Beyit:

هر پیشد گمان میر که خالیست

شاید که پلنگ خفته باشد

222

Bil ki kepenk altında ne erler yatar. Beyit:

Hûsn-i zann eylemez icâb-ı keder

Sû-i zandan olur, olursa zarar

Görmezsen, bârî sū-i zann etme. Eğer görsen idi ki eczâ-yı kevn bir-
birine mürtebitdir, رنا ما خلقت هذا باطلا²²³ deyip, hâliyâ bâtıldır deyu

²²⁰ "Ölmeden önce ölünüz (nefsinizi öldürünüz).", Keşfü'l-hafâ', II, 291; Ehâ-dîs-i Mesnevî, s. 116.

²²¹ "İki kez doğmayan, semâvâtın melekût âlemine giremez."; krş. "ان يلع ملكوت السموات من لم يولد من امة مرتين: Anasından iki kere doğmayan, semavâtın melekûtuna gire-
bilecek yol bulamaz.", Lemeât, s. 43-44.

²²² "Her ormanı boş zannetme. Belki (bir) kaplan uyumuş olabilir.", Gülistân, s. 59.

²²³ "...Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın...", Kur'ân, 3/191.

dedikleri muhakkak olunca zî-rûh ola, husûsâ insân ola, husûsâ mü'min ola, husûsâ dervîş ola. (36b H) Senin nazar-ı kec-edâ ile bakıp da yakîn budur dediğin²³³ pek uzak değil mi? Ez-cümle ki tâ'ife-i dervîşân terk-i evsâf-ı sûriyye etmeğe sa'y ederler iken, sen anları nazar-ı sûretle göreyim demen, ser-hadd-i insâfıdan ırak değil mi?

کار درویشی و رای فهم تست تو بدرویشان منگر مست تست
 تر،²³⁴ senin fehminin ötesindedir. dervîşlik işi, رای فهم تست, کار درویشی
 مست تست sen dervîşlere, منگر bakma, bi-'aynihi münkir gibidir. بدرویشان
 مست تست gevşek gevşek. Ya'ni dervîşlerin kârını gevşek gevşek bakıp ko-
 laysına. Zîrâ, beyit:

نیست درویشی بکسب آموختن
 در ازل این خرقة باید دوختن

جد و جهنم ترا جزای دیگرست
 لیک درویشی ز جای دیگرست 235

demişler. Dervîşlerin mertebesi halkın fehm etdiği gibi değildir. An-
 ların ta'âmları, cû' ve libâsları, 'uryânlıktır. Nâss, zann eder ki re-
 fâh-ı hâl dedikleri mülk ü mâl ve evlâd ü 'ryâl ile olur. Anınçün der-
 vîşlerin nâ-dânlığına bakıp mesleklerinden ictinâb ederler. Hâlbuki,
 beyit li-münşî'îhi²³⁶:

*Lâ-mekân-pervâz-ı fakrım*²³⁷ kim hûmâ-yı hîmmete
*Bâl ü perdîr rîze rîze hırka-i peşminemîz*²³⁸

masdûkunca 'ayn-ı nîstide saltanat-ı bî-zevâl vardır, tehi kıyâs
 etme. Beyit:

هر کو کشید سر بگریبان نیستی
 تسخیر کرد مملکت بی زوال را 239

²³² "Âdem'in sûretinde, güneşin halini şerhetmek nasıl mümkün olur? Zerrenin gizlendiğini, samanın cevher-i küll olduğunu kim söyleyebilir?"

²³³ dediğin: dediği H, T

²³⁴ "ötesindedir : verâsındadır T

²³⁵ "Dervîşlik, öğrenmekle elde edilmez. Bu hırkayı ezelde dikmek gerekir. Senin çaba ve gayretinin başka bir karşılığı vardır. Lâkin dervîşliğin (in karşılığı) diğer bir yerden (kazanılır)."

²³⁶ li-münşî'îhi : - H

²³⁷ fakrım : fakır H

²³⁸ Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 48.

gibi beşer değildir. Galat, 'avâma teşbîhtedir. Yohsa beşerîyyetde iş-tibâh yokdur. Bu ma'nâ, hitâb-ı münkire olduğuna göredir. Ammâ eğer hitâb merd-i hâm karînesiyle dervîş-i mübtedîye olursa, ma'nâ demek olur ki 'avâmın zann etdiği gibi sen dahi dervîşleri beşer kı-yâs etmekle kârın harâba varıp 'imâret-i kalb hâsıl edemedin. Zîrâ nazar-ı 'âmiyânenin şe'âmetiyle hâzıran ve gâ'iben **(38b H)** terk-i hürmet ve hıdmetde kesâlet olunur. Eğer su'âl olunursa ki sırr-ı²⁵¹ kelâmda tenbîh olduğuna göre bu ebyât-ı nasihat münkirânda vâ-ki' olmuş iken dervîşânın mübtedîlerine haml olmak câ'iz olur mu? Cevâb budur ki dervîşlerden **(36b T)** ba'zan inkâr hükmüne dâhil olduğu vardır. Ammâ inkârdan inkâra fark vardır²⁵². Dervîşlere göre inkâr, hıdmetde ve hürmetde tekâsülû mûcib olan havâtır-ı nef-sâniyyedir ki fukarânın hâline yakînen 'ilm hâsıl etmediğinden nâşi i'tirâz edip mertebesi olmayan fark-ı sâninin da'vâsına düşer. Hâl-buki kendi menzili henüz cem'e varmamışdır. Cem'den sonra peydâ olacak farkdan dem urmak, ana göre münkirin inkârından muzırrdır. Ma'a-zâlik ki fukarânın ekser-i ahvâli mübtedîlerin mizân-ı 'aklı ile vezn olunmaz.

Der-kıyâs-ı nâkısân bâ-kâmilân

Bu surh, mâ-ba'dında olan ebyât-ı nâkıslarla kâmiller bey-ninde olan bevn-i ba'id ve fark-ı ekîdin beyânındadır.

جمله عالم زين سبب گمراه شد کم کسی ز ابدال حق آگاه شد

جمله عالم زين سبب گمراه شد bu sebebden ötürü, ki havâssa nazar-ı 'âmiyâne ile bakdıklarıdır گمراه شد dâll oldu ve dalâlete düşdü, ya'nî dalâlete düşenler²⁵³ bu sebebden düşdüler. Zîrâ mısra'-ı sâniideki کم کسی lafzı, istisnâ makâmındadır. İstisnâ ise التكلم بالباقي vahdet-i ى , lafzındaki کسی az kimseler, کم کسی²⁵⁴ dır بعد الثنيا 'umûmî ifâde eder. ز ابدال حق آگاه شد Hakkın abdâlından, آگاه شد âgâh oldu, ki haber-dâr oldu demektir. Ya'nî ekser dalâlete düşenler, nâkısları kâmillere kıyâs edip hükümde müsâvî tuttuklarından ötürü dalâlete düşdüler ve içlerinden cem'-i kalil, abdâl-ı Hakk'ın ahvâline vâ-kıf olup miyân-ı nâssda anları temyîz etdiği için **(37a T)** hidâyet bu-

²⁵¹ ser-i : - T

²⁵² vardır : var H

²⁵³ düşenler : düşenleri H

²⁵⁴ "Bir kısmını istisna ettikten sonra, geri kalan hakkında konuşmaktır."

lup mertebe-i 'âliyye kesb etdiler. Zîrâ ba'zı kümmelîn-i ricâlden menkûldür ki dervîşine tenbîh edermiş ki eğer seni²⁵⁵ tâ'ife-i sûfiyyenin kelâmlarını tasdik eden âdemi görür isen, andan du'â iste. Zîrâ ol âdem, müstecâbü'd-da'vedir. Kıyâs olunsun ki mücerred kelâmlarını tasdik eden müstecâbü'd-da've olunca kendiler ne burcudan pervâz ederler imiş.

آن دلی کز آسمانها برتر است آن دل ابدال یا پیغمبر است

آن دل ابدال, yücedir, برتر است, ki âsumânlardan, کز آسمانها, ol bir gönül, آن دلی o abdâlın gönlüdür, یا پیغمبر است, yahud Peygamberin gönlüdür. Abdâla²⁵⁶ abdâl dedikleri de²⁵⁷ bedeldendir. Zîrâ anlar bi'l-kasd mahallerine bedel koyup gitmeğe kâdirdirler. Meselâ tayy-ı mekân tarîkıyla kendi Ka'be'ye gidip İstanbul'daki²⁵⁸ mekânında²⁵⁹ bu sûret, bedel birağır ki eğer berber ise cemî'-i müşterîlerin meşâribini bilir ve şekl **(39b H)** ü şemâ'ili ve evzâ' u etvârı şahs-ı abdâlın hû hû'su olup ehli-i zâhirden kimse fark u temyize kâdir olamaz. Belki hiç kimse fark edemez ve²⁶⁰ belki fark u temyîz yokdur. Şahs-ı mübeddel, şahs-ı mübeddelün-minh'in tamâm-ı 'aynı ve hû hû'sudur. Lâkin bu hâlleri bilenler tasdik ederler ki bedel gidip yerine mübeddelün-minh gelmek ve bi'l-'aks zuhûr etmek hakdır ve bu ma'nâ kendiden kasden vâki' olmak, abdâliyyetde şartdır demişler. Zîrâ kendi haberi olmaksızın şeyhin **(37b T)** müridine yahud muhibbine bir mahalde min-kablî'r-Rahmân şeyh sûretinde bir şahıs görünmekden, şeyh-i mezkûr, mefrûz-ı abdâl mertebesinden olmak iktizâ etmez. Kasda mukârin olmayınca kerâmâtдан ma'düddür. Kerâmât ise envâ'ı çokdur. Ammâ bedeliyyetde kasd, lâ-büddür. Hikâyet olunur ki Konya'da *Hazret-i Pîr* Efendimizi bir gece kırk mahalden da'vet eylemişler. Cümlesine va'de-i icâbet buyurup, ol gece tâ-be-sabâh her bir hânede neşr-i ma'ârif ve safâ vü semâ' buyurdıkları, ertesi gün her hânedan birer nişâne²⁶¹ ile âşıkâr olmuşdur. Bu hikâyeden *Hazret-i Pîr* Efendimizin makâm-ı abdâlî hâ'iz oldukları nümâyân

²⁵⁵ sen: seni H, T

²⁵⁶ abdâla : abdâl T

²⁵⁷ de : - T

²⁵⁸ İstanbul'daki : İstanbul'da T

²⁵⁹ mekânında : dükkânında H

²⁶⁰ ve : - H

²⁶¹ nişâne : nişân T

olur. Lâkin yalnız makâm-ı abdâlde olup (40a H) ol makâmı tecâvüz etmedikleri iktizâ etmez. Zîrâ evliyâda gûzerân eyledikleri makâmın ahkâmından nişâne²⁶² bâkîdir ve illâ Hazret-i Pîr Efendimiz, kutbiyyetden ve ferdiyyetden ehass bir makâm-ı menî'u'l-himâya hâ'iz oldukları, lede'l-küllî müsellemdir. Pes böyle olunca enbiyâ vü evliyânın cism ü cismânileri dahi halkın bildiği gibi olmayıp, nûr-ı mahz ve rûh-ı mücerred hükümünde olduğunu ehl-i zâhîr bilemeyip, nefs-i nâtika-i vâhide, ecsâd-ı mûte'addideye ta'alluk etmek bâtıldır ve felekde halk u iltiyâmı kabûle²⁶³ isti'dâd yokdur, misilli yâveler ile mu'cizât ü kerâmâtı inkâra sa'y ederler. Ne'üzü bi'llâhi Te'âlâ²⁶⁴!

قصہ جنگ انبیا می داشتند جسم دیدند آدمی پنداشتند

جسم دیدند، tutdular، می داشتند، قصد جنگ انبیا
cism gördüler، آدمی پنداشتند، beşer zann etdiler، ya'ni enbiyâya (38a T)
muhâlif olan kâfirler، anları cism ü cismânilerinden kendileriyle
müsâvî kıyâs edip، ceng ü harbe ikdâm etdiler. Anlar ise mazhar-ı
'inâyât-ı ilâhiyye olup sâ'ir benî Âdem'den vücûh ile mümtâz iken
yine bilmediler ve dürlü dürlü kendi hâllerine münâsib deliller getir-
diler. Heyhât، heyhât!

گفته اینک ما بشر ایشان بشر ما و ایشان بسته خوابیم و خور

265 ایشان بشر، biz beşeriz، ما بشر، işte، اینک، kâfirler demiş، گفته (40 b H)
بسته خوابیم و خور، ما و ایشان، biz dahi anlar dahi، پیغمبرler²⁶⁶ beşerdir
uyhu ve uyumağa ye ta'âm yemeğe merbûtu. Bu kadarca münâsebet bulmağla enbiyâ ile kendilerini cemî'-i hâlde²⁶⁷ müsâvî kıyâs etdiler. Hâşâ، sümme hâşâ! Bu cümle dalâlet ve gavâyete bâ'is ve ol bed-bahtların hatf ü helâk-ı sûrî ve ma'nevîlerini mûris olan، ancak sîrr-ı kelâmda tenbîh olunduğu vech üzre، kendi noksân hâllerini bilmeyip nüfûs-ı kudsiyye ashâbı olan enbiyâ-yı 'izâmle müsâvât da'vâsına düşdükleridir. Hakîm Senâyi hazretleri İlâhî-nâme'de temsil buyururlar ki bir hakîm، şâkirdine demiş ki var bir mikdâr za'ferân getir. Şâkird-i nâ-dân bilâ-tevakkuf ve lâ-su'âl mübâderet eyledikde hakîm su'âl etmiş ki za'ferânı bilir misin? Ol nâ-dân-ı sâhib-pindâr cevâb etmiş ki her gece yoğurt ile tenâvül eylediğimiz

²⁶² nişâne : nişân T

²⁶³ kabûle : kabûl T

²⁶⁴ te'âlâ : - H

²⁶⁵ بشر : - H

²⁶⁶ peygamberler : peygamber T

²⁶⁷ hâlde : - T

nesne değil midir, dedikde, hakûm-i hande-zen istihzâ olup, meğersen yalnız za'ferâna câhil değil imişsin, sarmısağı dahi bilmeyip za'ferân zann edermişsin. **(38b T)** Bi-'aynihi bunlar öyledir ki enbiyâ vü evliyânın merâtibini bilmedikten sonra hâl-i sülûlilerini dahi bilmeyip ol zevât-ı kirâma mukâyese eylediklerinden **(41a H)** nâşi ceng ü harbe cesâret edip sûrî vü ma'nevî ne belâlara uğramışlardır.

می ندانستند ایشان از عی هست فرقی در میان بس منتهی

bilmediler, ایشان anlar, ki kâfirlerdir, fark-ı körlüklerinden fark-ı هست فرقی, gözleri var ammâ görmezler, 268 نلهم أعین لا یبصرون بها nâşî, fârik vardır, گâ-بس منتهی, ara yerde, ya'nî beşerle beşer beyninde, yet farkın nihâyetinde. Zîrâ mutlaka h^vâb u hûrda mûsâvî görünmekle peygamberle sâ'ir beşer, cemî'-i ahvâlde mûsâvî olmak değil. İki peygamber-i ûlû'l-'azm birbiriyle mûsâvî olmak iktizâ etmez ve iki velî birbiriyle mûsâvî olmak iktizâ etmez. Belki erkân-ı ma'lûme ve ef'âl-i mahsûsadan 'ibâret olan namâzı ta'dîl-i erkân ve ri'âyet-i âdâb üzre iki âdem kûlarlar ve birbirine sevâb ve fazîlet cihetinde uymaz.

از محقق تا مقلد فرقهاست کین چو داود ست و آن دیگر صدا ست

269 farklar فرقهاست, muhakkıktan tâ mukallide varınca, از محقق تا مقلد vardır ve temyîzler²⁷⁰ vardır, muhakkık hâli başka mukallid hâli başka, و آن دیگر, zîrâ bu muhakkık, Dâvûd gibidir, meselâ کین چو داود ست, ve ol bir mukallid, صداست, sadâ gibidir, ya'nî muhakkıkla mukallid-i muhakkık²⁷¹ beyninde fark vardır. Mukallidi **(39a T)** muhakkıkla²⁷² takyîdimize²⁷³ **(41b H)** sebep budur ki mukallid, iki nev'dir. Birine mukallid-i muhakkık²⁷⁴ derler. Meselâ evliyânın riyâzât-ı şâkka ve terk ü tecridlerine kendi hâli ve zevki olmayarak taklîd edip, tahkika tâlib olur. Birine dahi mukallid-i muhtıl derler. Tahkike tâlib olmayıp garaz-ı dünyeviyye için taklîd eder. نعره بالله من شرور 275. Ammâ bu beyt-i şerîfde makâm karînesiyle murâd, mu-

268 "...Gözleri vardır, onlarla görmezler...", Kur'ân, 7/179.

269 farklar : fark T

54 temyîzler : temyîz T

271 muhakkık : muhakk H

272 muhakkıkla : muhakkla H

273 takyîdimize : takayyüdümüze H

274 muhakkık : muhakk H

275 "Nefislerimizin şerlerinden Allâh'a sığınırız."

kallid-i muhakkıktır²⁷⁶. Zîrâ muhakkık, *Dâvud* gibidir, sâhib-i zâtıdır, mâlik-i evkâtdır. Mukallid sadâ gibidir, nakş-ber-âbdır, ah-vâli pâ-y-dâr değildir, buyurmuşlar. Mukallid-i muhtıl ise sadâ gibi olmayıp matrûd ve mahrûmlardan add olunmuşdur.

کافر و مؤمن خدا گویند لیک در میان هر دو فرقی هست نیک

ma'lûm, Allâh derler, لیک lâkin, ikisinin arasında, kâfir و مؤمن bir fark vardır, نیک iyi ve sahîh fark vardır. Ya'nî kâfirin Allâh demesiyle mü'minin Allâh demesi bir değildir. Zâhiren bakılsa ikisi dahi lafza-i celâleyi tekellüm ederler. Ma'a-hâzâ ki birine mûcib-i 'ikâb ve birine mûstelzim-i sevâbdır. Zîrâ kâfir Allâh demesiyle küfr-i inâdisinin ziyâdeliğini iş'âr eder. Bu yüzden ana mûcib-i 'ikâbdır. Âyet **(42a H)** *Büt-i sengine 'ibâdet edib de Hâlık-ı semâvât ü arzîn Allâh'dır demek, küfürde²⁷⁸ mabâlağa değil midir? Kaldı ki ba'zı nâsa dahi Allâh demek (39b T) mûcib-i 'ikâb olmaz, bâ'is-i sevâb dahi olmaz. Ve ba'zı nâsa Allâh demek, mûcib-i terakki-i menâzil olur.*

آن گنا گوید خدا از بهر نان متقی گوید خدا از عین جان

ol dilenci, Allâh der, از بهر نان etmek talebinden ötürü. Et-mek tahsil edeyim deyu bütün gün Allâh için deyip zikru'llâh eder. müttakî olan kimse Allâh der, از عین جان cân u dilden ve öz cânından 'aşk u mahabbetle Allâh der. İkisinin Allâh demesi birbi-rine uyar mı? **279** شتان ما بین مهتزو مرتعد

هر دو گون زنبور خورد از يك محل لیک شد زين نیش و زان دیگر عسل

her iki nev' زنبور arı, meselâ eşek arısıyla bal arısı, خورد yedi, 'alâ-sebîl-i-bedel her biri²⁸⁰ yedi demektir²⁸¹ bir mahalden ki bir çiçekden iki nev' arı tenâvül etdi, لیک شد lâkin oldu, زين نیش bundan diken hâsıl oldu ki eşek arısıdır, زان دیگر ol birinden ki bal arısıdır, عسل bal hâsıl oldu. İkisi dahi bir çiçekden tenâvül etmiş iken, kavâbil hasebiyle²⁸², birinde sûret-i **(42b H)** zararda ve birinde

²⁷⁶ muhakkıktır : muhakkıktır H

²⁷⁷ "Andolsun ki onlara, "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, mutlaka "Allâh" derler...", Kur'ân, 31/25.

²⁷⁸ küfürde : küfre T

²⁷⁹ "Sevinçten oynayan ile korkudan titreyen arasında ne kadar (büyük) fark vardır!"

²⁸⁰ biri : birisi H

²⁸¹ demektir : demek T

velâ ol dervîşe parmak urup kayy etdirmiş. Bir de bakmışlar ki le-
gençe yek-pâre yılan ve çıyan ü 'akârib envâ'ıyla dolmuş. Der-'akab
şeyh-i mezkûr dahi kayy etdikde legence yek-pâre la'l ü yâkût ü zü-
mürrüd emsâli cevâhîrle (43b H) mâl-â-mâl olmuş. Bu hâli görünce
dervîş bî-ihyâr eylediği i'tirâz-ı küstâhâneye tevbe-kâr olduğunu
beyândan sonra buyururlar ki hakikatde dervîş-i mübtedide ekl ü
şürbden peydâ olan çıyan ü 'akârib²⁸⁶, ma'kûle -ki ahlâk-ı reddiye-
den kinâyedir- ve şeyhde hâsıl olan cevâhîr dahi ma'ârif-i ledünniy-
yeden 'ibâretidir. Ammâ kuvvet ü tasarrufu ile şeyh-i kâmil, ma'kû-
lu, mahsûs hükmüne tenzîl etmiş ve evliyâda bu tasarruf der-kârdır
ki²⁸⁷ ma'kûlu, mahsûsa tebdîl edebilirler²⁸⁸.

Der-beyân-ı zât-ı pâk-i 'ârifân

Bundan yukarıda geçen ebyât-ı şerife, evliyâdan zuhûr eden
ahvâl ile nâkûsların ef'âli mukâyese olunmadığına²⁸⁹ istidlâl idi.
Bundan aşağıda olan ebyât, evliyânın zât-ı pâklarını tavsîf ve me-
râtib ü makâmâtlarını ta'rîfidir. (41a T)

چون مبدل گشته اند ابدال حق نیستند از خلق برگردان ورق

چون çünkü, مبدل گشته اند tebdil olunmuşlardır, zümre-i abdâl-i
ilâhî, halkdan ma'dûd değillerdir, برگردان ورق varakı çevir,
ya'nî sohbeti varak-ı diğer eyle ki 'avâm-ı nâss bunların, خدا نباشد
فتبارك medlûlunca mertebe-i fenâdan vâsıl-ı bekâ olup, جدا نباشد
'umûmunda ne gûne dâhil olduklarını, e-
ğerçi ba'zı fuhûl-ı müfessirîn tahkîk ve tafsîl buyurdıklarını görse-
ler dahi, yine²⁹² kabûl etmezler. Pes biz dahi deriz ki خلق نیستند از خلق de-

286 çıyan ve akârib : akârib ve çıyan T

287 ma'kûlu mahsûs ki ... der-kârdır ki : - T

288 edebilirler : ederler T

289 olunmadığına : olunduğuna T

290 "(Haşa) Allâh değildir, (ondan) ayrı (da) değildir."; krş.

مردان خدا خدا نباشند لیکن ز خدا جدا نباشند

"Kâmil insanlar, hâşâ, Allâh değillerdir, fakat Allâh'tan da ayrı değillerdir.", Mevlânâ,
s. 235;

من دم نزنم ز وصل جانان زیرا که ازو جدا نبردم

"Ben sevgiliye kavuşmaktan bahsetmiyorum. Çünkü ben, sevgiliden ayrı olmadım.",
a.g.e., göst.yer.

291 "...Yapıp-yaratanların en güzeli olan Allâh, pek yücedir.", Kur'ân, 23/14.

292 yine : - T

mek bunlar sâ'ir halkdan değillerdir, mümtâz ü müstesnâlardır²⁹³ demek olur. Ammâ yukarıda, musrâ':

294 آن دل ابدال پا پیغمبرست

musrâ'ında lafz-ı abdâl, bedeldendir deyip, bedelin ma'nâsı ba'zı evli-yâ'u'llâhın ta'rîfine göre ahz olunmuş idi. Bu mahalde Hazret-i Pîr Efendimiz ma'nâ-yı mezkûr-ı sâbıkdan başka lafz-ı abdâla bir ma'nâ dahi verip, zât-ı fânîlerinden bedel, kendîlerde zât-ı bâkîyi tasarruf etmekle abdâla abdâl tesmiye olduğuna²⁹⁵ imâ buyurmuşlardır.

جسمشانرا هم ز نور اسرشته اند تا ز روح و از ملک برگرفته اند

nûr- dan tahmîr etmişlerdir, ki derecede tecâvûz etmişlerdir, (41b T) demek olur. Bu nûrdan tahmîr olunmak, tahmîr-i sânidir. Tahmîr-i ûlâda tinden iken, âyet²⁹⁶ 297 الم نشرح لك صدرك ووضعنا عنك وزرك الذي انقضى ظهرك mantûkunca siklet-i tûrâba²⁹⁸ bi'l-küllîyye mündefî' olup, nûr-ı mahz kesilmekle 'ayn-ı iksîr-misâl²⁹⁹ hem mûnevver (44b B) ve hem mûnevvir olmak isti'dâdını tahsîl edip, meselâ altun ki mûnevverdir, ammâ 'araziyyeti³⁰⁰ gidip iksîr kaldıkda mûnevvir dahi olup sâ'ir ma'âdini zehebe ilhâk edebilir. Pes rûhun ve mülkûn şeref-i zâtîlerine söz yok. Ammâ beşerde olan iksîriyyet anlarda yokdur ki cins-i hayvânı mele'-i a'lâya ilhâkla pâyê pâyê vâsıl-ı 'âlem-i lâhût edemezler. Ammâ cins-i ma'denden olan iksîr gibi cins-i benî Âdemden olan enbiyâ vü evliyâ dahi tarh olundukları benî nev'ilerini, hal' ü ilbâs tarikıyla 'ayn-ı hüviyyetden sir-âb edip mâhiyyetinde mestûr olan kuvveyi³⁰¹, fi'ile çıkarırlar. Lâkin eğer mâhiyyetinde mestûr bir cevher-i sa'âdet var ise kuvveden fi'ile çıkar. Ve illâ eşkiyâ-yı sermedîye, ilbâs-ı libâs-ı sa'âdet, muhâl olduğunu dahi bilip ol gûne nâ-

293 müstesnâlardır : müstesnâdırılar T

294 "O, abdâhın veya peygamberin gönlüdür."

295 olduğuna : olunduğuna T

296 âyet : -T

297 "Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi? Belini büken yükünü senden alıp atmadık mı?", Kur'ân, 94/1-3.

298 tûrâba : tûrâbiyye T

299 H, T : اکثیر

300 H, T : ارضیتی

301 kuvveyi : kuvve-i T

haleflere sarf-ı iksir-nazar etmezler. Ve erbâb-ı sa'âdete dahi bahş-ı 'atâyâ-yı esrârda dakîka fevt etmezler.

در دل انگور می را دیده اند در فنای محض شیئ را دیده اند

در فنای محض, 302 görmüşlerdir şarâbı می را دیده اند, üzümün içinde, در دل انگور mahzâ fânî olmakda, ki 'ademdir, شیئ را دیده اند (42a T) şey'i görmüşlerdir. Hâlbuki ma'dûm, 'inde'l-'ukalâ şey değildir. وما المعدم مرتباً و شيئاً 303 bunlar ise fenâ-yı mahzda ne şeyler görmüşlerdir. Üzümün (45a H) sûret-i nev'iyyesi mahv ü fenâ olmağla şarâb olacağını bunlar dahi henüz bağında ter ü tâze iken görmüşlerdir 304. İşte bu güne sâkiyân-ı şarâb-ı 'îrfân olan merdân-ı ilâhî, herkesin mertebe-i isti'dâdını bilip kendinden ne güne cevher hüveydâ olacak ise anın terbiye vü tenmiyesine dâ'ir tertib-i mukaddemât-ı nazar ve mesleğine münâsib tedbîr-i mehâmm-ı seyr ü sefer ederler. Hattâ demişlerdir 305 ki üstâd-ı haddâd, bir demirden ne güne âlet çıkacağını bilir iken mürşid, bir dervişin ne mertebeye vâsıl olacağını ibtidâ-yı nazarda keşf edemezse ol mürşid, kâmil değildir. Lâkin bu kelâm zuhûr-ı 'inâyetden kat'-ı nazarladır ve illâ nâ-mûsta'idde, isti'dâd-ı mâ-lâ-nihâye itâ etmek Cenâb-ı Vâhibü'l-âmâlden ba'id değildir. رجعتا الى ما 306 Evliyâ'u'llâhın nûr-ı ferâset ve kuvve-i kerâmetleriyle eşyâyı kable'z-zuhûr keşf etmeleri kendilerinin hâllerinin neticesidir ki anlar kable'l-vücûd mest-i şarâb-ı şuhûd olmuşlar ıdı. Şarâb içmeden 307 ser-hûş olanlara lâyıkdır ki bir şey'i görmeden bileler.

بیشتر از خلقت انگورها خورده میها و غوره شورها

308, evvel 308, üzümün halk olunmasından evvel, akdem, بیشتر (42b T) her birisi şarâblar içmişlerdir, ve şûrlar ve غوره شورها, خورده میها, mestlikler göstermişlerdir. Bu beyitte 'Ömer İbnü'l-Fâris 309 (45b H) hazretlerinin *Kasîde-i Hamriyye*'sinin matla'ı olan beyit,

شرینا علی ذکر الحبيب مدامة

سکرنا بها من قبل ان يخلق الکرم 310

302 görmüşlerdir : görmüşler T

303 "Yok olan şey, ne görülebilir ne de bir varlıktır."

304 görmüşlerdir : görmüşler T

305 demişlerdir : demişler T

306 "Konumuza döndük."

307 içmeden içmedin H

308 evvel : akdem H

309 İbnü'l-Fâris : İbni Fâris T

beytine telmih olduğu âşikârdır. Çünkü halk-ı ervâh, halk-ı eşbâh-dan mukaddem olmağla bunların ser-hûşlukları şarâb halk olun-mazdan evveldir. Beyit:

Sanıman bizi kim şîre-i engûrla mestiz

*Biz ehl-i harâbâtınız, mest-i elestiz*³¹¹

misilli neş'e-âmiz kelâmlar ile ol bezmin safâsından dem urdukca füsürde-dimâğân, 'âlem-i hûşyân ratb ü yâbis sözlerle bunlara i'ti-râz ederler. Anlar dahi, beyit:

Ben sarhoşu olduğum ne meydır?

*Sen nehy buyurduğun ne şeydir?*³¹²

deyu cevâb-ı bâ-savâb verirler.

برترند از عرش و کرسی و خلا ساکنان مقعد صدق خدا

a'lâlardır, 'arşdan ve kürsîden ve halâ vü melâ-dan a'lâdırılar, zikr olunmadığı, iktifâ san'atına binâ'endir. Kur'-ân-ı Kerim'de dahi بئذک الخیر³¹³ vârid olup şerden iktifâ olunmuşdur. Cenâb-ı Hakk'ın bunda tetâbu'-ı izâfât vardır. Cenâb-ı Hakk'ın buyurduğu makâmda sâkin olanlar 'arşda ve kürsîde sâkin olanlardan derece cihetinden a'lâdır. Şübhe yokdur ki 'inde'l-'arş sâkin olmak başka, 'inde-zî'l-'arş sâkin olmak başkadır. (43a T) Bu tetâbu'-ı izâfât ki mak'ad (46a H) lafzı izâfet-i beyâniyye ile 'a muzâf olup, dahi izâfet-i lâmiyye ile 'ya muzâf olmuş iken, ساکنان lafzı bu cümlelerin üzerine muzâf olmak, e-ğër فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر³¹⁴ âyet-i kerîmesi olmasa, tetâbu'-ı izâfâtın nev'i, gayr-i müstahseninden olmak iktizâ ederdî. Zîrâ tetâbu'-ı izâfât iki nev'dir. Bir nev'i³¹⁵ müstahsendir ki izâfâtı beyne'l-fusahâ

310 "Müdam şarabını sevgiliyi anarak içtik. Üzüm ağacı yaratılmadan önce biz onunla sarhoş olmuştuk."; krş.

پیش از آن کند جهان باغ و می و انگور برد از شراب لایزالى جان ما مخمور برد

ما بهفتاد جهان جان انا الحق می زدیم پیش از آن کین دار و گیر و نکته منصور برد

"Dünyada henüz bağ, mey ve üzüm yok iken, canımız sonsuzluk şarabıyla kendinden geçmiş idi. Şu uğraşma-didinme dünyası daha yaratılmamışken, Mansûr'un nüktesi söylenmemişken biz, can dünyasının Bağdad'ında ene'l-Hakk deyip duruyorduk.", Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî, I, 294.

311 Külliyyât-ı Eş'âr-ı Rûhi-i Bağdâdî, s. 74.

312 Hüsn ü Aşk, s. 177.

313 "...Her türlü iyilik senin elindedir...", Kur'an, 3/26.

314 "Güçlü ve yüce Allâh'ın huzurunda hak meclisindedirler.", Kur'an, 54/55.

315 "Güçlü ve yüce Allâh'ın huzurunda hak meclisindedirler.", Kur'an, 54/55.

meşhûr olan kelimâtın³¹⁷ yirmisini birbirine muzâf eylesen câ'iz ve müstahsendir. Meselâ sāgar-ı sahbâ-yı hum-hâne-i 'aşk gibi. Ammâ izâfâtı³¹⁸ beyne'l-fusahâ meşhûr olmayan, gayr-i müstahsendir. Bir yâd-gârın lâle-i erike-i cân dediği gibi.

Der-beyân-ı taksîm-i merâtib-i evliyâ

Bu surh-ı şerif, evliyânın tefâvüt-i merâtiblerini taksîm beyânındadır. Y'a'nî evliyâ dahi aksâm-ı mûte'addideye münkasım olup, birinin hâli ol birine makâm olmak iktizâ etmediğini 'ayândır.

319 ز اولیا اهل دعا خود دیگرند که همی دوزند گاهی میدرند

اولیا : gürûh-ı evliyâ'u'llâhdan, اهل دعا du'â ehli olanlar, خود eğerçi zâ'id³²⁰ den istî'mâlî ekserdir ve lâkin fî nefsi'l-emr ma'nâsına gelmesi dahi mukarrerdir, دیگرند başkadırlar, دوزند gâhice dikerler, دوزد lafzının cem'idir ki mâzisi دوست gelir, گاهی میدرند gâhice yırtarlar, دریدن yırtmaktır, dahn kesriyle yırtıp dikmek ki fatk u retk-ı (43b T) u-mûrdan³²¹ kinâyedir. Evliyâdan bir tâ'ife-i mahsûsa (46b H) bu hıdmete müvekkil olup, du'â ve himmetleri hasebiyle fetk u retk-ı umûra mukayyedirler³²². İşte 'avâm-ı nâssın veli i'tikâd edip ve evliyâ'u'llâh ahvâlinde fehm etdikleri ancak bu tâ'ife-i 'aliyyenin ahvâline mahsûsdur ki bir âdemdan velâyet zann etseler, icâbet-i du'â ve te'sir-i himmetle istidlâl edip eğer himmetde te'sir görürlerse başına üşüp dil-gir ederler. Ve illâ himmetinde te'sir olmayan evliyâ'u'llâhdan olmaz, i'tikâdıyla nice nice zevât-ı kirâma sû'-i nazar edip âhiretlerin tedmir ederler. Ma'a-hâzâ ki bu makâm-ı hâssdır. Cemî-i evliyâ'u'llâh bu hıdmetle me'mûr olmak iktizâ etmedikden³²³ mâ'adâ, bu hıdmetin sâhibi, a'lâ-yı derecât-ı velâyetde olmak dahi iktizâ etmez.

قوم دیگر می شناسم ز اولیا که دهانشان پیسته باشد از دعا

قوم دیگر bir başka tâ'ifeyi³²⁴ می شناسم, bilirim, اولیا : evliyâ'u'llâhdan,

316 bir nev'i : biri nev' T

317 kelimâtın : kelimâtının T

318 izâfâtı : izâfeti H

319 دوزنده : دوزند T

320 zâ'id : zâ'id T

321 umûrdan : آمردن H

322 mukayyedirler : mukayyedlerdir H

323 etmedikden : etmediğinden T

که دهانشان ki anların ağızları, بسته باشد kapalıdır, باشد rābīta-i zamā-niyyedir, ammā gāhice است gibi mutlakā rābīta olmak üzere isti'māl olunur³²⁵, از دعا du'ādan, ya'nî hayran ve şerren bir husûsda du'â etmezler ve edemezler. Zîrâ bunların nazarı dâ'imâ levh-i mahfûza olur. Ve 'ilm-i ledünnî ve 'irfân-ı ilâhî bunları tahakküm ve tahkîm-den men' eder ve bilir ki, beyit:

Mutasarrıf odur eşyâda tamâm

*Ne havâss arada hergiz, ne 'avâm*³²⁶

(47a H) Eğer denirse ki evliyâdan ehl-i du'â olanlarda bu ilm-i le-dünnî ve 'irfân-ı ilâhîden haber yok mudur? Cevâbında denir ki eh-lu'llâhdan ehl-i du'â (44a T) olanlar dahi iki kısımdır. Bir kısmı 'a-vâm-ı evliyâdır ki levh-i mahfûza âşinâ değillerdir. Ve bir kısmı eğer-çi havâssdandır ve levh-i mahfûza dahi âşinâlardır, ammâ nazarla-rı levha maksûr olmayıp, emr ü nehye nâzırlardır. Zîrâ Kur'ân-ı Ke-rîm'de ادعونی استجب لكم³²⁷ vârid olmuştur. Ke-ennehu tâ'ife-i ûlânın hazz-ı istihlâfları, nübüvvetdendir ki beyt-i evvelde zıkr olunan, eh-l-i du'âdır. Ve tâ'ife-i sâniyye ki bu beyitte mezkûrdur, onların hazz-ı istihlâfları velâyetdendir. Yine su'âl olunursa ki velâyet, nübüv-vetden efdal mıdır ki siyâk-ı kelâm bunların fazlını gösterir. Cevâb verilir ki hazz-ı istihlâf ta'birinden anlamalıdır ki velâyet-i hâssa-dan müstahlif demektir. Velâyet-i hâssa-i nebeviyye ise ذلك النبی³²⁸ nin nübüvvetinden efdal olduğunu 'ulemâ tahkîk etmişlerdir. Pes velâyet-i hâssaden müstahlif olanlar nübüvvet-i hâssaden müs-tahlif olanlardan efdal olmak kıyâsü'l-fer' bi'l-asldır. Ve bu gürûh-ı sâni murâdu'llâhı murâd edinmekden nâşi rahmet-i 'âmme-yi ilâ-hiyyeyi keşfen ve yakînen görüp aslâ âlâm ü ekdârdan müte'ellim olmazlar. Belki tabibin hastaya def-i 'illet için yahud hıfz-ı sihhât için tecerru' etdirdiği edviye-i mürre gibi cemî'-i nâsa ve kendilere vâkı' olan âlâm ü meşakkat, (47b H) 'ayn-ı menfa'at ve³²⁹ mahz-ı hikmet olduğun bilip safâ-yâb olurlar.

کفرشان آید طلب کردن خلاص

در قضا ذوقی می بینند خاص

324 tâ'ife-yi : tâ'ife T

325 olunur : oluyor H

326 Hâkânî ve Hilve'si, 5/1, 38.

327 "...Bana dua edin, kabul edeyim...", Kur'ân, 40/60.

328 "Bu peygamber."

329 ve : - T

kazâda ذوقی bir zevk, همی بینند görürler, خاص kendilere mahsûs, anlara küfür gelir, طلب کردن خلاص halâs taleb (44b T) etmek. Hazret-i İbrâhîm 'aleyhi's-selâm mancınukdan nâr-ı Nemrûd'a atılırken *Cebrâ'ül* 'aleyhi's-selâm gelip ³³⁰الك حاجة dedikde, اما اليك فلا 331 deyu cevâb vermesinden ve Hazret-i Zekerîyyâ'ya zîr-i errede iken, eğer bir kerre emân diye idin nâm-ı şerifin defter-i enbiyâdan hakk olunur idi, deyu vârid olan hitâbdan bu zümre-i celile hisse-yâblar ve binâ-yı Ka'be-i hakikatle müstetâblardır. ³³² فيه آيات بينات مقام ابراهيم فاتبع ملة ابراهيم حنيفا 333 Sâkinân-ı harem-i Ka'be, âfâkiler gibi değildir ve âyet-i kerîmesinde bu teslim ü rızâya delâlet vardır, deyu ba'zı müfessirîn zıkr buyurmuşlardır. Ammâ sûret-i zâhirde bunlardan su-dûr eden âsâr-ı du'â³³⁴ vü himmet, aslâ³³⁵ kendilerden olmayıp fe-nâ-yı mahzda nümâyân olan kudret, kudret sâhibinindir. Ve ol hâle tasrif derler, tasarruf demezler. Tasarrufla tasrif beyninde fark vardır. Hattâ 'Ubeydullâhu'l-Ahrâr hazretleri *Semerkand*'da *Sultân Mes'ûd*'a himmet etmekle *Mîrzâ Bâbü'r İbni Tîmûr* muhâsara-dan (48a H) nâ-ümid olunca piş-gâh-ı hisârda münâdî nidâ etdir-miş ki, "eğerçi *Semerkand*'ı alamadık, ammâ anı ma'lûm etdik ki Şeyh 'Ubeydu'llâh 'ârif değil imiş. Zîrâ kendilerden âsâr-ı tasarruf nümâyân oldu, 'ârifde ise tasarruf olmaz." dedikde, Hazret-i 'Ubeydullâh ol kelâmı red buyurup, *Mîrzâ* tasarrufun³³⁶ elfâzını bilir, ma'nâsından haber-dâr değildir, deyip bu makâmı bâlâda mezkûr olduğu vech üzre tahkik buyurdukları *Reşehât*'da mestûrdur. Ve *Mesnevi-i Şerif*'de Şeyh Akta' hikâyesindeki (45a T) dest-bürîde ile zenbîl-bâf olduğuna nâss mahrem olup, kerâmeti âşikâr olduğu hinde, ol velî-yi kâmilin Cenâb-ı Hakk'a olan münâcâtını beyân buyurmak esnâsında bu tahkikâtı yek-pâre 'ayân buyurmuşlardır.

قوم دیگر سخت پنهان میروند شهرهٔ خلقان ظاهر کی شوند

330 "Bir ihtiyacın var mı?"

331 "Var ama, sana aslâ."

332 "Orada apaçık nişâneler, (ayrıca) İbrahim'in makamı vardır...", Kur'ân, 3/97.

333 krş. "والتيعة ملة ابراهيم حنيفا : ...Allâh'ı bir tanıyan İbrahim'in dinine tabi oldu...", Kur'ân, 4/125.

334 du'â: - T

335 aslâ: - T

336 tasarrufun : tasavvufun H

evliyâdan bir başka tâ'ife dahi vardır ki, سخت پنهان katı gizli, ya'nî gâyetle gizli, میروند giderler, ki sülûklarının hafi olmasından ki-nâyedir, شهره خلتان ظاهر halklarının katında meşhûr, کی شوند kaçan olurlar, olmazlar, istifhâm-ı inkârîdir. ان لله تعالى اولیاء احفیا. 337 mü'eddâsınca efrâd-ı ricâl ta'bir olunan evliyâ ki makâmât u kerâmât erlerinden olmayıp kutbun hükmünde ve Hızır'ın defterinde olmadıkları *Fütûhât*'da (48b H) ve sâ'ir kütüb-i kavimde mestûrdur. Ve Şeyh Neşâtî-i Mevlevî'nin medh-i Hazret-i Pîr'de, beyit:

Nice monla, şeh-i şâhân-ı cihân-ı ma'nî

*Kim odur tâc-ı hakikat-düh-i fark-ı efrâd*³³⁸

buyurduğu gibi bu tâ'ife-i 'aliyyenin dahi sultân-ı ser-efrâzı Hazret-i Pîr Efendimiz olup, cemî'-i efrâd-ı kevkebe-i Mevleviyye zuhûrundan sonra لواء العز منیع الحما³³⁹larına iltivâ eyledikleri menkûl ü meşhûr ve beyne'l-'ârifîn fukara-i Mevleviyye zümre-i efrâddandır dediklerine sebep, ma'nâ-yı mezkûr ola. طوبی لهم وحسن مأب. 340.

هم کرامتشان هم ایشان در حرم نامشان را پشتوند ابدال هم

(45b T) هم کرامتشان anların hem kerâmetleri, هم ایشان hem anlar kendileri, anların fakat نامشان را پشتوند anların fakat isimlerini işidirler ve iştiyâk çekerler, ابدال هم abdâl dahi zümre-i abdâl ki düne'l-kutb olan ricâlu'llâhın yek ser-âmedleridir. Bu tâ'ife-i efrâdın nâmını işidir ve illâ ahvâllerine vâkıf olamaz. Zîrâ cennet-i ma'neviyyede كل حزب بما لديهم فرحون³⁴¹ masdûkunca her tâ'ife kendi derecesinden mâ-dûn olan tâ'ifenin hâllerini bilip mâ-fevklerinde olan merâtibin ahvâllerini bilmezler. İllâ o kadar var ki nâmını işidip, dünyâda oldukca iştiyâk çekerler. Zîrâ bu 'âlem, dâr-ı terakkî vü imtihândır. Eğer cennet-i hissiyyede olsalar, ki cennet-i mev'ûd (49a H) andan 'ibâretidir, ol vakitte belki nâmlarını dahi işitmezler idi. Hâsıl-ı kelâm bu kadar beyinlerinde tefâvût-i derecât nümâyân iken, yine cümlesi bir vücûd ve bir a'zâ gibi birbirleriyle ittihâd-ı küllide olup, kelâmlarında dahi zerre kadar âsâr-ı nifâk u hilâf olmayıp, yek-pâre vifâk u ittifâk³⁴² üzere oldukları muhayyirü'l-'ukûldür. Ve

337 "Allâh'ın velî ve saf kulları vardır."

338 krş. Neşâtî, s. 18.

339 "Şeref bayrağı, yasak şeylerin koruyucusudur."

340 "...Ne mutlu onlara! Varılacak güzel yurt da onlar içindir.", Kur'ân, 13/29.

341 "...Her grup kendilerinde bulunan (fikir ve davranış) ile sevinip böbürlenmektedirler.", Kur'ân, 23/53.

342 u ittifâk : - T

sûret-i ihtilâfda hüveydâ olan ahvâlleri bile kendi kavilleri üzre
بحسب اختلاف المشاهد نزاع 343 nizâ'-ı lafziye mahmûldür. Pes cemî'an 'ayn-ı
vâhid hükmünde bir tâ'ife-i celîlû'l-kadr aranırsa, sûfiyyeden mâ-'a-
dâ bulunmaz ve إنما المؤمنون أخوة 344 âyeti³⁴⁵ kemâlî üzre anlardan gay-
riye haml olunmaz.

Der-beyân-ı ittihâd-ı evliyâ

Bu surh-ı şerîf, evliyâ'u'llâh meyânında olan ittihâd u yek-
rengî beyânındadır.

گر ز ایشان مجتمع بینی دو یار هم یکی باشند هم ششصد هزار
eğer anlardan مجتمع بینی bir yere cem' olmuş görür isen, دو یار
iki refiki, هم ششصد هزار ol iki refik hem birdirler, هم یکی باشند
bindirler. 'Aded murâd değildir, kesret murâddır. Ya'nî ikisini bir yer-
de gördükde zann etme ki anlar iki olalar. Hâşâ, birdirler ve böyle
bir olduklarını dahi işidip zann etme ki yalnız birdirler. Belki (49b
H) nice yüz bin, birdirler. Beyit:

خاکساران محبت را ز خوش اتحاد
زندگی از يك نفس چون ششهای ساعتست 346

Mervîdir ki tâ'ife-i sûfiyye için ibtidâ hân-kâh binâsı Mısır'da vâki'
olmuş ve sebebini dahi böyle nakl ederler ki Mısır'ın meliki bir gün
kenâr-ı Nil'de geşt ü gûzâr ederken, nâ-gâh bir taraftan bir piyâde
yolcu âşikâr olup karşı tarafından dahi bir yolcu bedidâr olmuş.
Gele gele birbirleriyle mukâbil oldukda selâmlaşip âşinâlıklar edip
birisirleriyle musâfaha ve müşâbeke ve mu'ânaka edip, fî'l-hâl ol
mahalde oturmuşlar. Ve her birisi koynunda ve³⁴⁷ cebinde her ne
güne nevâle mevcûd ise meydâna getirmişler. Berâber yeyip ve içip
fâtihalar³⁴⁸ okuyup gül-bânglar çekip bir 'acib ü garîb mahab-
bet³⁴⁹ ü sohbeta şürû' etmişler ve esnâ-yı sohbetde gâh ağlaşıp gâh
gülüşüp tekrâr-be-tekrâr birbirleriyle mu'ânakalar edip şevk u ga-

343 "Görünen şeylerin ihtilâfı gereği, münakaşa çıkabilir."

344 "Mü'minler ancak kardeşirler...", Kur'an, 49/10.

345 âyet: hadîs-i şerîf H, T

346 "Muhabbete gark olanlar için, ittihad tadıyla bir nefes yaşamak, saatin al-
tuları (saatlerce yaşamak) gibidir."

347 ve : - H

348 fâtihalar : fâtiha T

349 mahabbet : mahabbete T

râm izhârı nice zamân mûmtedd oldukda bu hâl pâdişâha garîb (46b T) gelip ol zâtlarının³⁵⁰ yanlarına varıp su'âl etmiş ki: "Gâlibâ sizler iki karındaş olup, nice zamân birbirinizden cüdâ düşüp, bugün mülâkâtınız³⁵¹ müyesser oldu", dedikde, demişler: "Hayır sultânım, biz karındaşlar değiliz." Pâdişâh demiş ki: "Zâhir budur ki karâbetiniz vardır." Demişler ki: "Yok, akraba³⁵² dahi (50a H) değiliz." Pâdişâh demiş ki³⁵³: "Zâhir hem-şehrîlersiz." "Hem-şehri dahi değiliz." demişler. Pes böyle münfehim olur ki: "Nice zamân birbirinizle hukûk ve nân ü nemek ola?" Demişler ki: "Ol dahi yokdur. Ancak birbirimizi³⁵⁴ bugün gördük ve bugünden evvel aslâ sâbika-i³⁵⁵ ülfet ü mu'ârefemiz³⁵⁶ yokdur. Lâkin o kadar var ki ikimiz dahi tâ'ife-i dervîşândan olup, tarikat karındaşı olmağla birbirimizle müfâvaza ve musâhabe edip, esnâ-yı seyâhatımızda vâkıf olduğumuz esrârın nakl ü tahkîk, ezyâd-ı mahabbet ve imtidâd-ı sohbe bâ'is olmuşdur." dediklerinde pâdişâh-ı mezkûr bu tâ'ifenin mahabbetün-fi'llâhlarına tahsîn edip sûfiyyeye mahsûs bir hân-kâh binâ etdirdip³⁵⁷, âyende vü revendesî anda cem' olmak üzere vakf u şart eylemiş. Bu vâkı'a hicretten iki yüz yahud üç yüz târihine karîb zamânlarda olup, ol vakitten bu vakte gelince, ki bin iki yüz târihini tecâvüz etmişdir³⁵⁸, bin seneye karîb Rûm'da, 'Arab'da, İ-rân'da, Tûrân'da binâ olunan hânkâhların ecr-i cezîlinden ol iki dervîş elbetde hisse-yâb oldukları mülâhaza olursa mahabbetün-fi'llâh ve ittihâd ü yek-rengî, ne makûle 'azîz nesne olduğu âşîkâr (47a T) olur. Ve birlik makâmı ne makâm-ı 'âlî olduğu bedîdâr olur. Ve andan sonra (50b H) bu ma'nâ dahi³⁵⁹ zâhir ve bâhir olur ki ikisi altı yüz bin âdem makâmına kâ'im imişler. Zîrâ bu kadar hân-kâhât ve hayrât-ı câriyyeyi bî-itlâf nice yüz yıllar ibkâ vü ihdâsa altı

350 zâtlarının : zâtların T

351 mülâkâtınız : birbirinize mülâkât T

352 akrabâ : akrabâdan T

353 ki : - T

354 birbirimizi : biz bizi T

355 sâbika-i : sâbikan T

356 mu'ârefemiz : mu'ârazamız T

357 etdirdip : etdirip T

358 etmişdir : eylemişdir T

359 ma'nâ dahi : ma'nâdan T

yüz bin âdem cem' oldu iseler mümkün değil iken iki dervîşden nû-mâyân olmuştur.

بر مثال موجها اعداد شان در عدد آورده باشد بادشان

اعداد ایشان 'adedleri; mevcler misâli üzredir, anların اعداد شان, takdirindedir, ta'addüde getirmiştir, anları, rûzgâr; باد ایشان را takdirindedir. Ya'nî evliyâ'u'llâh her ne kadar kesret ü³⁶⁰ vefret üzre olsalar dahi cümlesi birdir. Mevcler misâli anları deryâdan ayrı gösteren, rûzgârdır. Ve illâ rûzgâr sâkin olsa, cümlesi deryânın aynı olup zât-ı vâhid oldukları âşikâr olur, Beyit:

Âşinâ-yı bahr-ı tevhid olmak istersen eğer

Kesret-i emvâca hayrân olma âb oldur ki ol

mü'eddâsınca deryâ-yı vahdetde nûmâyân olan emvâc-ı şu'ûnât-ı ilâhiyye, mütegâyiretü'z-zevât olmayıp, فاحییت ³⁶¹ keremiyetinden vezân olan nefes-i rahmâninin âsâr-ı hubûbudur³⁶² ki bahr-ı aha-diyyet cûşa gelip, ³⁶³ حب لا بعد و لا يحصى göstermesine delil-i (51a H) rûşen, bu deryâda müstağrak olan e'izze-i kirâmın ittihâdlarıdır ki cümlesi bir nefesden zinde ve bir nûrdan fûrûzende oldukları azherûn mine's-şemsdir. (47b T)

مفترق شد آفتاب جانها در درون روزن ایدانها

başka başka oldu, آفتاب جانها, cânlar güneşi, te-
tâbu'-ı izâfât vardır, bedenler penceresi içinde. Hâlbuki âfitâb başka başka değil, ammâ her pencereden giren nûr, bir renkde olur. Şişe, levniyle mülevven olduğundan nâşi gök, şişe; nûr-ı âfitâbî, gök ve yeşil şişe, yeşil gösterir. Ve bundan mâ-'adâ tâk-ı vasat-ı eflâkde duran âfitâbî ehl-i şark, garbî ve ehl-i garb, şarki ve ehl-i şimâl, cenûbî ve ehl-i cenûb, şimâlî görüp, herkes kendi cihetine nazaran hükûm etmekle şems, muhtelifetü'l-cihât ve'l-elvân olmak iktizâ etmediği gibi, rûh-ı insânî dahi hakikatde bir olup mezâhîr iktizâsıyla mütegâyirdir. Ve bu tahkîkdan Zeyd meselâ 'âlim olduğu mes'eleye Amr³⁶⁴ dahi 'âlim olmak iktizâ etmez. Nefs-i vâhid hükûmündedir dedikleri, zâhirûn-bi'l-mazhar i'tibâriyledir. Ve illâ mezâhîrin ahvâli mütegâyir olduğu bedihidir. Ve bu ma'nâ maiyyet-i mutlakaya me-

³⁶⁰ ü: - H, T

³⁶¹ "...İstedim...", Keşfü'l-hafâ', II, 132.

³⁶² hubûbudur : hubûbiyyedir T

³⁶³ "Sayılamayacak kadar büyüklükleri vardır."

³⁶⁴ Amr : Ömer H

sildir ki وهو معكم³⁶⁵ hükmünde evliyâ vü enbiyâ ve mü'min ü 'âsî ve kâfir ü münâfık yek-sândır. (51b H) Ammâ ma'iyet-i ikrâm, ma'iyet-i intikâma benzemez. Pes Zeyd darbdan müte'ellim olsa, 'Amr'a³⁶⁶ elem sirâyet etmez ve 'Amr bir'ilimden müntefi' olsa, Zeyd'e fâ'idesi rücû' etmez. Zîrâ nef' ü zarar, nefs-i nâtıkaya müte'allıktır. Rûh-ı insânî dedikleri rûh-ı izâfî ma'nâsına olmağla ma'nâ kabîlindendir. Ana nef' ü zarar ve ta'addüd ü tecezzî haml olunmaz. Ve zihn-i (48a T) rûşene pûşide değildir ki mütekellimîn ve ba'zı hükemâ mezhebinde rûh, vâhid olup müte'addid değildir. Ammâ ba'zı hükemâ dört rûh isbât edip, evvelkisine rûh-ı insânî derler. وجره بسيط

³⁶⁷ deyü ta'rîf edip, nefs-i nâtika tesmiye eder. İkincisine rûh-ı nefsânî deyip, ana nefs-i nâtikanın âletidir ve mahall-i dimâğdır, deyip rûh-ı

fikrî dahi tesmiye ederler. Üçüncüsüne rûh-ı hayvânî deyip, hiss ü hareke-i irâdiyyenin mebd'e'i bu olduğun beyân ederler. Ve dördüncüsüne rûh-ı tabîî deyip, şehvet ü nefret bundan münba'is olduğun beyân ederler. Ve ba'zıları rûh-ı kudsi dahi zikr edip aksâmı beş ittihâz ederler. Ve ta'addüd-i ervâha zâhib olduklarının sebebi budur ki insân ba'zı kuvâda nebâtla müşârikdir; gâziye gibi. Ve ba'zı kuvâda hayvân ile müşârikdir, kuvve-i idrâk-i havâssî ve kuvve-i hareket-i irâdiyye misilli. Ammâ hareket-i irâdiyye dahi iki kısım olup, bir kısmından cezb-i nef' münba'is (52a H) olur ki kuvve-i şehviyyedir. Ve bir kısmından dahi def-i zarar münba'is olur, kuvve-i gazabiyyedir. Ammâ hayvândan insânı muhassıs olan, kuvve-i nâtıkadır ki anınla eşyâyı min-gayri âlet idrâk edip ve müdrikât-ı nebî temyiz eder. Bundan sonra bu kuvâ-i selâseden nâtıkaya nefs-i melekî ve kuvve-i şehviyyeye, nefs-i behîmî ve kuvve-i gazabiyyeye nefs-i seb'î ta'bîr ederler. Ve Kur'ân-ı Kerîm'de zikr olunan mutma'inne vü levvâme ve emmâre bundan 'ibâretidir, derler. Bu sûretde hükemâ ile ehl-i şer' beyninde nizâ' olmayıp, illâ o kadar (48b T) var ki hükemâ bu kuvâyâ nüfûs ü ervâh ta'bîr edip, ehl-i şer', lafz-ı rûhı emr-i vâhiddin gayriye itlâk etmezler. Kaldı ki Huccetü'l-İslâm Ebû

³⁶⁵ "...O sizinle beraberdir...", Kur'ân, 57/4.

³⁶⁶ 'Amr'a : 'Ömer'e H

³⁶⁷ "O, basit bir cevherdir. Ancak ne bizâtihi ma'kûlâtla kavranış yeri ve mekânı vardır, ne de duyu organları ile sınırlıdır. (Yani görülebilir kabiliyete haiz değildir)."

Hâmid el-Gazzâlî kuddise sırruhu *Risâle-i Rûhiyye*'de, ervâh-ı be-şeriyye, nutfenin isti'dâd-ı kabûlünden hâdisdir, deyıp sûret-i mün-'akisin mir'âtıda hudûsu, sıkâlenin hudûsundan olduğuna teşbih buyurduktan sonra nice nice edille-i 'akliyye beyânıyla ebdâna ta-kaddümünü ibtâl ve hudûsu, hudûs-ı bedene mukârin olmasının is-bât buyurmuşlardır. Ve hilâfında vâki' olan edille-i nakliyyeyi te'vîl buyurup ol tahkîk üzre durmuşlar³⁶⁸. Lâkin ba'zı hükemâ bu ma-halde galat edip, rûh-ı izâfî ahvâlini 'adem-i keşiflerinden nâşi ah-kâmı tahlit ve nefis-i nâtika hakkında mücerredün-'ani'l-mâddedir. Rûh-ı hayvânîye, 'âşukın ma'şûka ta'alluku gibi müte'allık olup a-nın işrâkından hayât (52b H) hâsıl olduğu şemsin kûrre-i duhâna inşirâkından sabâhın husûlüne teşbih edip kadîmün-bi'n-nev' ol-masına zâhib olmuşlardır. Ve ba'zı mütekellimin dahi bu ta'birât-ı gayr-i sahihaden kaçıp, lisân-ı şerî'atda zıkr olunan rûha nefis-i nâtika ta'birine cevâz vermemişlerdir³⁶⁹. Pes beynlerinde hilâf-ı ke-sir deverân edip 'inde-chli'l-keşf Hazret-i *Muhyiddîn-i 'Arabî*'nin tahkîk-ı dürer-bârları mu'avvelün-'aleyhdır ki anlar, rûh-ı izâfiye mukâbil rivâyeti üzre nûru'llâh ta'bir edip, rûh-ı hayvânîye, ki tabi-'at ma'nâsınadır, zulmet tesmiye edip, ikisinin izdivâcından nefis-i nâtika ta'bir olunan latife-i sühânîyyenin tevellüd eylediğini³⁷⁰ beyân ve rûh-ı (49a T) izâfî, peder³⁷¹ ve rûh-ı hayvânî, mâder hük-münde olup nefis-i küll gibidir ki 'akl-ı küll ile heyûlâ-yı küll bey-ninde mütevassıtdır, deyu tahkîk ve 'ayân ederler. Pes lisân-ı şerî-'atde vasf olan bu rûh, izâfî olmaz. Zîrâ خلق الله الارواح قبل الاجسام بالنى عام 372 vârid olmuşdur. Hâdisâtıdan müddet-i mütenâhiyle mukaddem o-lan, hâdisdir; nûru'llâh ise hâdis değildir ve nefis-i nâtika dahi ol-maz. Zîrâ nefis-i nâtikanın hudûsu beden-i insânın hudûsuna mu-kârin olduğunu Hazret-i *Gazzâlî* isbât buyurmuşlardır. Pes şol rûh ki kable'l-ecsâd halk olunup gâh zir-i 'arşda olmağla gâh cevfi-i tu-yûr-ı *Hızır*'da olmağla tavsîf olunup, lisân-ı şerî'de (53a H) ancak rûh itlâkı ana mahsûs olmuşdur. Nev'-i melekden ehass bir mah-lûkdur ki nefis-i nâtıkaya mü'ekkel olup, herkesin rûhu kendi nefis-i

³⁶⁸ durmuşlar : durmuşlardır T

³⁶⁹ cevâz vermemişlerdir : cevâb verilmiştir T

³⁷⁰ eylediğini : eylediği H

³⁷¹ peder : - T

³⁷² "Allâh ruhları cisimlerden iki bin yıl önce yarattı."

nâtıkasına mûmâsil ve mûcâvîr ve anı cânîb-i nûra da'vete me'mûr ve meşgûldür. Herkesin nefs-i emmâresi, kendini cânîb-i zulmete sâ'ik olduğu gibi gûyâ bu rûh, nefs-i nâtıkanın kuvve-i melekîyyesini ve nefs-i emmâre, kuvve-i şehvîyyesini mûmidd olmuştur. Çünkü nefs-i nâtika nûr ve zulmetden tevellüd etmekle iki cânibe dahi münâsebeti olup şerî'atın mebnâsı, asl-ı sa'âdet olan rûha mûtâba'at ve asl-ı şekâvet olan nefse muhâlefet etmek olmağla, *بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ* 373 âyet-i kerîmesindeki ta'rîz misilli mâdde-i rûhda dahi levâzımın mâ'adâsından 'ivaz etmekden nehy olunmuş³⁷⁴ ola. Yahud *Tevrât*'da mübhem zikr olunup (49b T) su'âl eden, tâ'ife-i Yehûd'un 'adem-i isti'dâdı sebebiyle ibhâm olunmuş ola. Ve Hazret-i Resûl-i Ekrem'in rûha ve cemî'-i 'ulûma 'âlim olduğunu, as-hâb-ı tahkîk isbât etmişler. Pes Hazret-i *Muhyiddîn*'in tahkîkı hem *Hüccetü'l-İslâm*'ın takrîrine muvâfık, hem hükemânın ba'zı akvâline mutâbık, hem mütেকellimini, cânîb-i insâfa câlib ve hem *Mesnevî-i Şerîfe* tâbîku'l-'ayn-bi'l-'ayn münâsib olmağla sâ'ir akvâlden 'udûl olundu. İşte bu rûh, nefs-i nâtıkanın kuvve-i melekîyyesinin hıfz u tekmîl için (53b H) min-kablî'r-Rahmân mü'ekkel bir cism-i latîfdır ki kâbil-i tahayyüzdür ve beden-i insânda mâ'û'l-verd, verde sâri olduğu gibi sâridir. Ve rûh-ı hayvânî dahi böyle olsa câ'izdir ki zirâ letâ'ifin birbirine müzâhamesi olmaz ve lisân-ı şerî'atde gelen, giden, kabz olunan, kanâdil-i nûr içinde duran, cevî-i tuyûra giren, ezeli olmayıp ebedî olan, cümlesi budur. Yohsa rûh-ı izâfî ve nefs-i nâtika ve rûh-ı hayvânî değildir. Rûh-ı izâfî, nûru'llâh olmağla tecezzî ve ta'addüd kabûl etmeyip, nûr-ı âfitâba ba'zı mevâdda teshîlen-li'l-mübtedî teşbîh olunmuştur.

مؤمنان معدود لیک ایمان یکی جسمشان معدود لیکن جان یکی

mü'minler, mü'minler, ya'nî âhâd-ı müte'addideyi müştemildir. *لَکِن* lâkin, *ایمان یکی* imân birdir, *جسمشان* evliyâ'u'llâhın cismi, *معدود* معدود *لَکِن* lâkin rûh-ı insânîleri birdir. Pes mü'minlerin (50a T) müte'addid olup, imânın vâhid olması gibi, evliyâ'u'llâhın dahi cisimleri ma'dûd ve cânları vâhiddir. Meselâ ma'âza'llâh bir kâfir, mü'minler huzûrunda bir mü'minin imânına sebb eylese, cümlesinin imânına sebb etmiş olup, nefs-i vâhid hükmünde gayrete gelmeleri i-

373 "Sana, hilâl şeklindeki yeni doğan ayları sorarlar. De ki: Onlar, vakit ölçüleridir...", Kur'ân, 2/189.

374 olurmuş : olmuş H

mânda olan ittihâdlarından nâşî olup, ol şahıs mecrûh olsa anın cerhinden kimse müte'ellim olmaz iken bu husûsda anın elemi cümleye sirâyet ettiği kazıyye-i sâbikanın hilâfına delâlet edip in-sânda iki rûh olup, biri rûh-ı hayvânî (54a H) biri rûh-ı insânî ol-masına mesîldir. Zirâ لا تفرق بين احد من رسله 375 masdûkasınca³⁷⁶ enbi-yâ'u'llâh mütegâyiretû'z-zevât iken içlerinden³⁷⁷ birini inkâr ve bâ-kî olan mecmû'unu ikrâr eylesen ehl-i imândan add olunmazsın ki rûhlarının ittihâdına delîldir. Hâlbuki herbirlerinin miyânında nice nice zamân güzerân edip, birisinin hayâtı birisinin hayâtına bâ'is olmadığı dahi rûşendir. Pes rûh-ı hayvânî başka ve rûh-ı insânî başka olup, rûh-ı insânîyle³⁷⁸ zinde olanlarda ittihâd vardır. Eğer cemî'-i insân rûh-ı insânîyle zinde değil midir deyu su'âl olunursa belî öyledir lâkin bizim rûh-ı insânîyle zinde dediğimiz, rûh-ı hayvâ-nî evsâfından bi'l-küllîyye halâs olmak şartıyladır ki موتوا قبل ان تموتوا 379 sırtı buna dâ'irdir.

تفرقه در روح حیوانی بود نفس واحد روح انسانی بود

(50b) rûh-ı hayvânîde تفرقه ayrılık, başka başka olmak, در روح حیوانی بود (50b T) olur, انا خلقتناکم من نفس واحد ki نفس واحد, 380 âyet-i kerîmesinde mezkûr o-lan nefsi-i vâhiddir, روح انسانی بود, rûh-ı insânîdir. Rûh-ı hayvânî ki ba'zı hükemânın kavli üzre gıdânın kimisinden sonra hâsıl olan buhâr-ı latîfdir ki harâreti garîziyyeyi muharrik olup (54b H) insân-da ve cemî'-i hayvânda müşterek olur. Kalb-i şerîfe hafî değildir ki bu mahalde ve ebyât-ı sâ'irede vasf olunan rûh-ı insânî, rûh-ı izâfî ma'nâsınadır. 381 âyet-i kerîmesinde zât-ı pâk-ı aha-diyyete muzâf olmağla rûh-ı izâfî ve nefsi-i mütekellim yâsına muzâf olmağla rûh-ı evliyâ derler ve قل الروح من امر ربي 382 tefsîrinde Mukâtil radiya'llâhu 'anh, 383 deyu tefsîr buyurmalarıyla rûh-ı emrî ve

375 "...Allâh'ın peygamberlerinden hiçbirisi arasında ayırım yapmayız...", Kur-ân, 2/285.

376 masdûkasınca : masdakasınca H

377 içlerinden : içenlerinden H

378 insânîyle : insânîler T

379 "Ölmeden önce ölünüz (nefsinizi öldürünüz).", Keşfü'l-hafâ, II, 291.

380 "Muhakkak biz sizi yarattık...", Kur'ân, 22/5; 49/13;

"Bir tek nefisten...", Kur'ân, 4/1; 6/98; 7/189; 39/6; H. واحد واحدة

381 "Ona ruhumdan üfledim...", Kur'ân, 15/29.

382 "...De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir...", Kur'ân, 17/85.

383 "Nûrumdan."

nûru'llâh derler. Ammâ Hazret-i Pîr Efendimizin bu rûha rûh-ı insânî ta'bîr buyurmalarında nûkte budur ki bu mevki', insânın şerefini beyândır. İnsânın ise şerefi bu rûhla olup ve bu rûhun zuhûru ancak insânda olmağla rûh-ı insânî deyu zıkr buyurmuşlardır. Ve illâ rûh-ı insânî, hükemâ 'indinde nefs-i nâtika olduğu lâzım değildir. Pes ma'nâ demek olur ki nefs-i vâhid, bu rûh-ı insânîyle muttasıf olanlardır. Bu sûretde rûh-ı hayvâniden dahi murâd, hilâfen-istilâhi'l-hükemâ nefs-i nâtika olur. Zîrâ nefs-i nâtika mâdâm ki mertebe-i kemâle varmadıkca hayvâniden halâs olmayıp sâhibi, insândan ma'dûd olmaz. Ve mertebe-i kemâle reside olması dahi kibâr-ı evliyâ 'indinde rûh-ı izâfiden -ki nûrullâhdır- bi'z-zât istifâze-i envâr-ı ma'ârif etmekle isti'dâd (55a H) kesb etmesinden 'ibâretidir ki anın meslek-i mûsılı şerî'at (51a T) ve tarîkatdır. Kaldı ki hükemânın zıkr eylediği rûh-ı hayvânî, ki tabî'atdır, sûfiyye ana zulmet-i mahz i'tibâr etmişlerdir. Ve bu rûh-ı hayvânî lafzına nefs-i nâtika ma'nâsı verilmek mukâbilinde zıkr olunan rûh-ı insânîye rûh-ı izâfi ma'nâsı verilmekten iktizâ etmiştir. İşte insân o zamân insân olur ki rûh-ı izâfi ile zinde olup nefs-i nâtikasını tabî'ata³⁸⁴ olan 'alâkasından halâs ola. Ammâ bu dahi zâhirdir ki insân, cemî'i hayvân bir nefisten halk olunmayıp, nefs-i vâhid olan Hazret-i Âdem'den yalnız benî nev'-i beşer halk olunmuşdur. Pes cihet-i câmi'a-i insân olan rûh-ı insânî başka mıdır? Bu dahi bi'z-zât aksâma münkasım olup mü'mindeki rûh-ı insânî başka, kâfırde rûh-ı insânî başka mıdır? Yohsa kâfırde bu rûh-ı insânî yok mudur deyu su'âl olunursa, cevâb verilir ki cümle bu rûh-ı insânî birdir; kâfir ve mü'minde vardır. Ya bu ihtilâf nereden³⁸⁵ zuhûr etdi denirse,

در نظر گاهست ای مغز وجود اختلاف مؤمن و کفر و یهود

nazar-gâhdadır, ey vücûd 'âleminin mağzı olan insân, اختلاف مؤمن و کفر و یهود (55b H) mü'minin ve kâfirin ve Yehûdun birbiriyle muhtelif olduğu nazar-gâhdadır. Mazhar, hükmüyledir³⁸⁶, kavâbil iktizâsıdır. کما ورد فی الخبر کل مولود یولد علی فطرة الاسلام. 387 Pes rûh-ı insânînin inkisâmı bi'z-zât olmayıp inkisâm-bi'l-'araz olmak

384 tabî'ata : tabî'at T

385 nereden : neden T

386 hükmüyledir : hükmîdir T

387 Krş. " کل مولود یولد علی الفطرة " : Her doğan fitrat üzere doğar.", Keşfü'l-hafâ', II,

lâzım gelir ki bâlâda (51b T) zikr olunduğu üzre gök, şîşe; nûr-ı şemsî, gök ve yeşil şîşe, yeşil gösterir. Hâlbuki, النور ليس بلون ولا يمتلئون لكن denilmiştir. Ve ey mağz-ı vücûd buyurulmasından bir ma'nâya işâret münfehim olundu ki mağz, çekirdeğin lübbüdür. İnsân, 'âlem-i vücûd-ı imkânînin mağzı olup, beyit:

Hâk-i gayb içre ki necm-i mestûr

Eyledi meyve butûnunda zuhûr

fehvasınca 'âlemden âdem âşıkâr olup şecere-i 'âlemden, mağz olan âdem zuhûr etmiştir. Pes bu mağz dahi bir şecere-i gaybiyyeyi mün-tecc oldukda ol şecere nice nice berg ü bâr ü ezhâr ve kısr ü lübb ve ağsân ü şücûr-ı bisyâr izhâr edip, meselâ bergin, bâra ve kısrın, ez-hâra muhâlif olmasından³⁸⁸ lübbde ihtilâf olmak iktizâ etmediği dahi mâ-nahnû-fihimiz olan ma'nâya bir misâl-i âher olmağla inşî-râkından³⁹⁰ şâyeste olduğu ihâm ola. Hulâsa-i kelâm rûh-ı insânî buyurdıkları, bir ma'nâ olup tecezzî vü efrâd kabûl etmemekle,

در معانی تجزیه و افراد نیست آنکه شد محبوب ابدان در شکست

(56a H) ma'nâlarda, در معانی تجزیه و افراد نیست tecziye vü efrâd yokdur; ma'nâ, tecezzî kabûl etmez ve, آنکه ve ol kimse ki, شد محبوب ابدان eb-dânla mahcûb oldu, در شکست, şekk ü şübhededir. Me'ânînin tecezzî kabûl etmediği 'inde-cemî'-i 'ukalâ müsellemdir. Ve bu bahs *Hane-fiyye* ve *Mâtûridiyye* ile *Eş'âriyye* ve *Şâfi'îyye* beyrinde imânın ka-bûl-i izdiyâd ü noksân etmediği mes'elede (52a T) tafsîl olunmuşdur. Ve ebdânla mahcûb olanlar dahi şübêhâtdan halâs olmayıp mertebe-i yakîne³⁹¹ varmayacakları bedîhidir. Zîrâ ebdân, zurûf ka-bilindendir. Mîsrâ':

*Cevher-şinâs tiğ çekirmez gülâfına*³⁹²

Âşinâ-yı me'ânî olanlar zurûfa nazar etmez ve zurûfa kasr-ı nazar edenler me'ânîden dâ'imâ gâfildir. Beyit:

تفاوت حال ساغراست غالب شان صہبا نیست

تو پنداری که جایش گه ترقی گه تنزل شد

393

³⁸⁸ "Nurun rengi yoktur. Dolayısıyla onlar onu temsil edemezler. Ancak renkler onu açığa çıkarır."

³⁸⁹ olmasından : olmasına T

³⁹⁰ inşîrâkından : - T

³⁹¹ yakîne : yakîniye T

³⁹² gülâfına : hilâfına T

³⁹³ "Farklılık, kadehlerin halindedir; üstünlük, şarabın durumunda değildir. Sen

Ve ma'lûm ola ki bâlâda zıkr olunan nefisden murâd, latife-i insâniyye ve latife-i Rabbâniyye dedikleridir. Ve rûh dahi birkaç güne el-fâzla mustalah olup, aminâ ebyât-ı sâbıkada rûh-ı insânî, rûh-ı izâfî ma'nâsınadır. Rûh-ı evliyâ ve rûh-ı izâfî ve rûh-ı hayvânî ve rûh-ı insânî derler ki ekseriyâ latife-i insâniyye ma'nâsına mustalah olan bu rûhdur. Hulâsa-i kelâm rûh u 'akl ve kalb u nefis lafızlarının dördü (56b H) dahi bir i'tibâr ile şey'-i vâhid olup, yine her lafzın i'tibârâtla başka ma'nâları olduğu kütüb-i kavmin mufasssâlâtında mestûrdur. Çünkü Mesnevi-yi Şerîf, lübb-i ma'nâ olmağla istilâhât-ı kavimden ziyâde bahs olunmamıştır. Lâkin 'alâ-tarîkî'l-lübb ve'l-ihstâr Monla Câmî hazretleri Şerh-i Leme'ât'da icâz üzre beyân buyurup Hazret-i İmâm Gazâlî, Risâle-i Rûhiyye'lerinde tahkîk buyurmuşlardır. فليطلب منهما 394.

Der-etvâr-ı menâzil-i halk

Bu surh-ı şerîf, وخلقناكم اطوارا 395 mantûkunca etvâr-ı menâzil-i halk-ı Âdem'i beyândır.

منسبط بودیم يك جوهر همه بی سر و بی پا بودیم آن سر همه 396

(52b T) mûnbasit idik, yayılmış ve gayr-i mürekkeb ma'nâsına, منسبط بودیم يك جوهر همه mecmû'umuz bir cevher olduğumuz hâlde, بی سر و بی پا بودیم başsız ve ayaksız idik, و بی پا بودیم cümle ol cânibden idik ki cânib-i vücûbdur. Çünkü mümkün, beyne'l-vücûd ve'l-'adem hüveydâ olmuştur. Ol zamân ki Cenâb-ı Feyyâz-ı Mutlak muktezâ-yı 'ilm ü irâde-i ezeliyyesinden فاجيت 397 bâ'isiyle kâ'inâtı halk etmek murâd etdikde evvelâ³⁹⁸ bir cevher halk eyleyip ol cevhere bir tecellî buyurdukda, cevher-i mezkûr ol tecellînin heybet ü harâretinden su kesilip ve من الماء كل شيء حي 399 medlûlü üzre ki ba'zı ashâb-ı tevfiğ ecssâmın mebde'i olmak üzre telfîk⁴⁰⁰ etmişlerdir. (57a H) Ol sunun

sanırsın ki onun yeri bazan yükselme, bazan alçalmazdır.", Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gaze-liyyât, s. 22.

394 "O ikisine bakılsın."

395 Krş. " وقد خلقكم اطوارا : Oysa, sizi türlü merhalelerden geçirerek O yaratmıştır.", Kur'ân, 71/14.

396 T بودیم : بی سر

397 "...İstedim...", Keşfü'l-hafâ', II, 132.

398 evvelâ: evvel T

399 "...Her canlı şeyi sudan...", Kur'ân, 21/30.

buhârından felekler ve 'arş ü kürs halk olduysa cemî'-i 'âlem, bir mâddeden halk olunmuş olup asl-ı hilkatde bir cevherden zuhûr eden eşyânın insânü'l-'ayn olan insân, ne tarîk ile 'âlem-i şuhûda gelmiştir. Anı beyân buyururlar.

يك گهر بوديم همچون آفتاب بی گره بوديم و صافی همچو آب
'ukdesiz بی گره بوديم, همچون آفتاب, âfitâb gibi, bir cevher⁴⁰¹ idik, يك گهر بوديم idik ve sâfi idik, همچو آب, su gibi. Çünkü su olmuş idik ve su olmazdan evvel gevher idik. İki halde dahi sunun evsâfiyla muttasıf olup, sâf ü bi-'ukde olmak lâzım geldi. Ya'nî asl-ı fitratda birbirimizden gayr-i mümtâz muttasıl ve⁴⁰² vâhid bir cevher-i nûrânî idik ki aslâ bizde gill ü gışş-ı ekdâr ve 'ukde-i ru'ûnet ü inkâr olmayıp yek-pâre sâf u şeffâf ve 'ubûde-i (53a T) mahzâ üzre mecbûl bir zât-ı bi-hilâf idik.

چون بصورت آمد آن نور سره شد عدد چون سایه‌های کنگره
, سره, چون بصورت آمد آن نور سره, ol makbûl olan nûr; چون بصورت آمد, nakd-ı râyic ü makbûl ma'nâsınadır, شد عدد, 'aded zuhûr eyledi, چون سایه‌های کنگره, kungure sâyeleri gibi. Kungure, kal'a burclandır ki andan başka başka sâyeler düşer. Ya'nî ol nûr sûrete çıktığı gibi ibtidâ peydâ olan temâyüz, a'yân olup 'adedler zuhûr etmekle tevhid-i kesret âşikâr ve ol nûr-ı (57b H) 'âlem-i şuhûd ve temâyüze giriftâr olmasından nice nice turuk-ı şettâ bedidâr oldu. Pes asl-ı mâhiyyât olan cevher-i münbasit müteferrik olup her bir pâresi tayy-ı merâhil ederek dâ'ire-i hüviyyetde şu'le-i cevvalê girdâr oldu.

آمده اول باقلیم جماد وز جمادی در نباتی اوفتاد
آمده gelmiştir, cemâdlıkdan وز جمادی, evvelâ iklim-i cemâda, اول باقلیم جماد, dahi, در نباتی اوفتاد, mertebe-i nebâta düşdü. Pes ol gevher-i müteferrik, ednâ-yı menâzil-i halk olan mertebe-i cemâda düşdü. Zîrâ bu, seyrün-mina'llâh idi. Bu'd-ı mevhum ü mukadder üzre yahud nûr-ı evvele nazar-ı bu'd-ı mevcûd ü mukarrer üzre gide gide nihâyet-i bu'd ve mukâbil-i mebd'e-i mefrûz dâ'ire olan cemâda vardı. Zîrâ muhakkıkın bir dâ'ire resm edip, nûr-ı evveliden bed' edip, (53b T) 'akl-ı küll, nefis-i küllî, eflâk-i mütelâsika yahud mütebâ'ide anda küire-i nâr u hevâ ve mâtde-i türâba varınca bir nokta dahi farz edip ol nokta mahalline cemâdı koyup vasat-ı dâ'ire farz etmişlerdir. Cemâddan dahi nebât ve hayvân ve insâna varınca dâ'irenin nısf-ı

400 telfik: tahkik T

401 cevher: cevâhir H

402 ve: - T

âhiri tekmi'l edip insân, nûr-ı evvele muttasıl farz olunmuşdur. Ammâ mebde' zuhûrdan nihâyet-i seyre varınca nazar olunsa merteb-i insândan eb'adı yokdur. Lâkin çünkü dâ'ire resm olmuşdur. Dâ'irenin ise âhiri evveline muttasıl (58a H) olmağla bu i'tibâr ile insân, akreb-i eşyâdır. Cemâdda ise bu i'tibâr mutasavver olmağla mukâbil-i mebde'de ve vasat-ı dâ'irede vâki' olduğundan her cihetden nûr-ı evvele bu'dı, zâhirdir. Ve seyrün-ıla'llâha ibtidâ olunan mertebe-i cemâd olmağla آمده باقلیم جماد buyurulup cemâda varınca olan tenezzülât zıkr olunmak iktizâ etmez. Pes cemâd bu i'tibâr ile âhir-i tenezzülât olup bundan ötesi olan nısf-ı ahir-i dâ'ire bir i'tibâr ile terakkî üzre tâ mertebe-i insâna varır. Ammâ hakikatde ve nefsü'l-emirde mebde'-i dâ'ireden bakılsa âhir-i tenezzülât-ı insân olduğu âşikârdır. Ve bu cemâd dahi müfredât-ı 'anâsır u mürekkebât ve mevâlid-i selâseden ma'den envâ'ına şâmil olup tertib-i mukarrer üzre tenezzül ederek mertebe-i nebâta düşmüşdür. Zîrâ Hazret-i Pîr Efendimiz terakkî kavlini terk buyurup tenezzül ma'nâsını buyurduklarına انقاد lafzıyla edâları îmâ eder.

وز نباتی چون بحیوان او فتاد نامدش حال نباتی هیچ یاد

(54a T) nebâtlikdan dahi, چون بحیوان او فتاد, çünkü hayvâna düşdü; نامدش, zamîr-i mef'ûldür, اورا نیامد, takdirindedir, حال نباتی, nebâtlik hâli, هیچ یاد, hiç anın hâtırına gelmedi. Ya'nî mertebe-i nebâtda dahi durmayıp seyrün-mîna'llâh ederek ki Hazret-i Pîr Efendimizin ta'bîrlerinden (58b H) müstefâddır. Herçend ba'zı sûfiyye mertebe-i cemâddan ötesini seyrün-ıla'llâh farz eylemişlerdir. Lâkin Hazret-i Pîr Efendimizin ta'bîrlerinden seyrün-ıla'llâh, insândan bed' olunmak iktizâ eder, ve hüve'l-Hakk. Zîrâ eğer cemâddan bed' olunsa ba'zı insân bu seyrün-ıla'llâha şürû' etmemekle bed' olunan seyr, kat' olmuş olur. Hâlbuki bilâ-fütûr seyr ederek mertebe-i hayvâna geldikde şedâ'id-i tarîk hasebiyle kendini bi'l-küllîyye ferâmûş edip nebâtlikdaki hâliinden zerre kadar hâtırında nesne kalmayıp hayvâniyyeti, kendiye mebde' ü merci⁴⁰³ olan vatan-me'lûf kıyâs eyledi. Ammâ zinhâr zinhâr! Bu ta'bîrât-ı dakikadan lağzide-pây-ı hevâ olup mezheb-i bâtil-ı tenâsuha sapmayasın. Ve tıynetinde olan habâseti icrâ etmek için bulutdan nem kapmayasın.

باز از حیوان سوی انسانیش می کشید آن خالق که دانیش

yine, باز از حیوان meritebe-i hayvâniyyetden ki nefs-i seb'î ve nefs-i şeh-

⁴⁰³ merci': merci'i T

vâniden kinâyedir, سوى انسانيش insânlik cânıbine ol cevheri; cânib-i insâniyyet, nefs-i melekiden kinâyedir dense olur. Yahud mücerred hayvâniyyetden insâniyyet cânıbine ki ebyât-ı âtiyyeye münâsebet-i tâmmen bulunur. می کشید çekdi ve götürdü, (54b T) آن خالقى که ol bir Hâlık-ı dâna ki, دانیش sen anı bilirsın, yahud sen anı bilesin. Bu ta'-bîr evfaktır. Bu sûretde که lafzı, (59a H) ta'lîl için olur. Pes mertebe-i hayvândan dahi âhir-i tenezzülât olan mertebe-i insâna getirip سبقت رحمتى على غضبى 404 hükmüyle evvel-i mebd'e'de olan ittisâlini â-hir-i menâzilde gösterip فخلقت الخلق لاعرف 405 teşrif-i 'irfânına müste'idd kıldı.

همچنين اقليم تا اقليم رفت تا شد اکنون عاقل و دانا و زفت

همچنين buncılayın, bu siyâk üzre, اقليم تا اقليم bir iklimden bir klime ve bir menzilden bir menzile 406, رفت gitdi, تا شد hattâ o gâyeteye dek ki şimdi oldu, عاقل و دانا و زفت 'âkıl ve 'ilm ü kuvvet sâhibi oldu, ya'nî mer-tebe-i hayvândan dahi güzere edip nutfeye vü 'alaka ve müdga olmuş iken, فكسونا العظام لحما 407, ustuhvân ü reg ve pey, peydâ edip tufı-ı radî olup gide gide 'akıl u irâde ve 'ilm ü 408 kuvvete dahi reside oldukda, کرمنا بنی آدم و لقد کرمنا بنی آدم و لقد 409 teşrifiyle müşerref bulup 'ilmü'llâh ile 'âlim, irâdetü'llâh ile mü-rîd ve sâ'ir esmâ vü sıfâta kendiyi bi'l-külliyeye mazhar görüp, musrâ':

خالقت ابن گویا مخلوق نیست 410

Makâm-ı 'azîz-i hilâfetden kendiyi 'ârız olan şân ü übbehetî, mülk-i sarîhi ve hakk-ı sahihi kıyâs eyleyip, hil'at-i tekelif-i hilâfet nice nice imtihânât ü riyâzât ve 'ubûdet ü 'ibâdet ve âh u enîn ile kendiyi

404 krş. " سبقت رحمتى غضبى : Rahmetim gazabıma galip geldi.", Keşfü'l-hafâ', I, 448.

405 krş. " كنت كنزا لاعرف فأحببت أن أعرف فخلقت خلقا فعرفتهم بي فعرفوني : Bilinmeyen bir hazine idim. Tanınmayı istedim. Bunun için mahlûkatı yarattım. Kendimi onlara tanıttım, onlar da beni tanıdılar.", Keşfü'l-hafâ', II, 132.

406 menzile: menziline H, T

407 "...Bir parçacık eti kemiklere giydirdik...", Kur'ân, 23/14.

408 ilm ü: - T

409 "Biz. hakikaten insanoğlunu şân ve şeref sahibi kıldık...", Kur'ân, 17/70.

410 "Sanki bu Hâlık'tır, mahlûk değildir."; bk.

پرتو حقست آن معشوق نیست خالقت آن گویا مخلوق نیست

"O, (kadın, sadece) sevgili değildir, Hakk'ın nurudur. Sanki o, mahlûk (yaratılmış) değil, Hâlık (yaratıcı)dır.", Mesnevi-i Ma'nevî, I, 109; krş. Mevlânâ, s. 261.

hil'at teşrîf oluncaya dek böyle böyle (59b H) envâ'-ı seyr (55a T) ü sülûka muhtâc iken ol hil'at-ı teklîfi hil'at-ı teşrîf kıyâs edip العظمة gayret-i Samedâniyye-ردائی والمزة ازارى فمن نازعنى بواحد منهما فقد قصمت ظهره. 411 ثم ردناه اسفل سافلین 412 çâhına düşdü. sine uğrayıp,

خویشتن نشناخت مسکین آدمی از فوزنی آمد و شد در کمی
kendini, bilmedi, anlamadı, benî Âdem dedik-
leri miskîn, kemâl ü izdiyâddan geldi, ve noksâna
gitti, ma'nâsınadır. Fî'l-vâkı' 413 kemâl ü iz-
diyâdından a'zam ü ezyed, ne kemâl vardır ve 414
berzahından ednâ, ne noksân-ı mutasavverdir? الا الذين امنوا وعملوا
Şeyh 'Attâr kuddise sırruhu, kıt'a: 415 الصالحات

عجب حالست حال آدمی زاد
که در کم بوده کی و در کمی زاد
بلست خود مرشتندش با غاز
بلست دیر دادند آخرش باز 416

Der-tergîb-i taleb-i ma'rifetu'llâh

Bu surh-ı şerîf, ma'rifetu'llâh talebine tergîbi hâvidir. Çünki bâlâda mezkûr olduğu üzere âhir, tenezzülât-ı insân olup, beyit:

از رباط تن چو بگذشتی و گر معموره نیست
زاد راهی بر نیکداری ازین منزل چرا 417

fehvâsınca bu neş'ede tedârûk-i ma'rifetu'llâh edip mü'min ü mu-
hakkık oldunsa fe-bihâ ve ne'am, ve illâ bundan öte kesb ü iktisâ-
bın hükmü (60a H) zâ'il ve devr-i tenâsuh dahi bâtıl olmağla ber-
kadem-i akdem cânib-i ma'rifetu'llâha yetişmeğe ikdâm etmek farz
ve lâzım olduğu müberhen-bi'd-delâ'ildir.

411 "Büyüklik benim abam (elbisem), izzet ise gömleğim (iç giysim)dir. Bun-
lardan herhangi biriyle benimle mücadeleyle kalkışanın sırtını yere getiririm (perişan
ederim).", el-Ehâdisü'l-kudsiyye, s. 270; İhyâ, I, 117.

412 "Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik.", Kur'an, 95/5.

413 "Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık...", Kur'an, 17/70.

414 "Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik.", Kur'an, 95/5.

415 "Ancak iman edip iyi işler yapanlar ...", Kur'an, 26/227.

416 "İnsanoğlunun ne tuhaf bir hali var. Öyle ki, çok az bir şeyle oluştu ve çok
az bir şeyle doğdu. Başlangıçta onu kendi eliyle yoğurdular, sonra onu yine şeytanın
eline verdiler."

417 "Vücut ribatından geçince (benlikten sıyrılınca), mamur olmasa da, (sana)
bir yol açıldı. (O halde) niçin bu yoldan faydalanmıyorsun?"

ای خنک آنرا که جان خود شناخت اندر امن سرمدی قصری بساخت

(55b T) kutlu ve mutlu ol kimseye ki, kendi cânını bildi. Lafz-ı cân, Fâriside rûh-ı hayvânî ve rûh-ı insânî ve nefis ma'nâlarına müsta'meldir. قصری قصری emniyyet-i bâkiyye içinde اندر امن سرمدی bir köşk yaptı. Ya'nî kutlu ol kimseye ki من عرف نفسه فقد عرف 418 mazmûn-ı 'inâyet-meşhûnuna 'ârif olup emniyyet-i mutla-kada cây-ı ikâmet peydâ edip, dünyâda iken ehl-i cennetden oldu. bi'l-'ubûdiyye, bi'r-rubûbiyye, bi'l-'iftikâr, bi'l-'gufrân ve bi'l-'isyân, bi'l-'ganî, bi'l-'kezzâ cemi'-i sıfât-ı kadîmeye hâdis olan nefis-i zelîlin ahvâliyle inkişâf-bi'z-zıdd tarîkı üzre vusûl-ı 'irfân mümkün olup nefisden mâ-'adâ olan havâdisde bu gûne delâlet-i tâmmeye bulunmaz, demişler. Ve bu 'irfân dahi katl-i nefis eden şühedâ-yı 'aşkın şuhûdudur. Ve anların cenneti dahi nakd-ı vücûdidir. Beyit:

Bugün kim cennet-i 'irfâna dâhil olalar 'uşşâk

Yarın ki va'd (60b H) olan hürî veya gılmânı ne'yetler

Ve hakikatde merd-i kâmil ana derler ki bu 'âlemde mebd-e 'âdimi bile ve gönünden nukûş-ı bâtila-i şübehâtı sile 419 nûru, vech-i mükerrreminden sâtı ve lâmi' ola. İşte merd ü cevân-merd ta'bîrine sezâ, öyle serverdir. Ve pişvâ-yı sülûk olmağa ahrâ, bu misilli erdir.

هر که محجوبست او خود کردگست مرد آن باشد که بیرون از شکست

her kimse ki bu şuhûddan mahcûbdur, her که محجوبست kimse fi-nefsi'l-emr küdekdir, çocukdur, tıf-ı şîr-hVâreye benzer. E-ğerci yüz yaşına dahi girmiş olsa yine anası südü ağzında kokar. şekk ü şübheden çıkmış ola. مرد آن باشد که بیرون از شکست, yiğit odur ki, Beyit:

اهل یقین طائفه دیگرند

ما همه پاییم گر ایشان سرند 420

mertebe-i hakka'l-yakîne varan ricâlu'llâh nazarında mahcûb-ı sûret olan meşâyih u 'ulemâ dahi tıf-ı endek-sâle, belki gûsâle görünmek gerekdir. Zîrâ anlar reculiyet deyu ancak bu ma'nâya itlâk edip sûret-i zâhir, sinn ü şeyhûhet ve fûnûn-ı müte'addide-i 'ulûm ü hikmet-i bi-hakîkiye nazar etmezler.

418 "Nefsini bilen Rabbini bildi.", Keşfü'l-hafâ', II, 262.

419 "Perde açılrsa bile imandan hiçbir şey artmaz."

420 "Yakîn ehli başka bir taifedir. Eğer onlar baş iseler, biz hep ayağız."

گر بریش و خایه مردستی کسی هر بزی را ریش و مو باشد پس

(61a H) eğer sakal ve hâye sebebiyle, er olaydı, er bir kimse, her keçide, sakal ve tüy vardır, کسی çok. Mısrâ':

421 لو كان في الصوف سرا لطار الحاروف

mislince dervişlik tâc ve hırkası değildir. Âdem, kıyâfetle âdem olmaz. Zâhir-bîn olan bî-mağzân nazarında, libâs-ı 'urefâda görünmekle kişi esrâra mahrem olmaz. Beyit:

Vermiş nîzâm lihye vû destâra şeyh 'aceb

Bî'llâh efendi şöyle ki âdem sanır gören

(56b T) Mücerred sürme-i dünbâle-dâr, çeşm-i hakikat-bîne işâret olmaz ve hum-hâne-i 'îrfân, sirîşk-i riyâ-âlûd ile dolmaz. Ve dil-â-verlik nişânesi, meydânda; varlık numûnesi, bir ulu dîvânda belli olur. Ammâ giriftâr-ı 'ucb ü enânîyyet olmağla me'yûs dahi olmak iktizâ etmez ki i'tirâfda başka hâl vardır. 422 خلق الانسان هلوعا bu gaflet-i beşerîyye, 'inâyet-i ezeliyyeye mukâvîm olamayacağına nice akvâl vardır. Her ne kadar zulmet-nîşin-i deycûr-ı tabî'at isen, ümîdi kesme ki Allâh'ın bir ismi Nûr'dur ve cânib-i recâyı koyup gird-âb-ı ye'se düşme ki ol pâdişâh, Rahîm ü Gafûr'dur.

پس چو آهن گرچه تیره هیکلی صیقلی کن صیقلی کن صیقلی

bu- tîre hîkî, fi'l-hakîka, گرچه demir gibi, 423 اذا كان الامر كذلك . پس lanık sıfatlı (61b H) ve zulmânî tabî'atsın⁴²⁴, cilâ eyle. Üç defa nihâyet-i te'kîddir. Ya'nî ne kadar zulûmâtî⁴²⁵ tabî'at olsan dahi cilâ-pezir olmaz, sanma. Sen bir cevher-i şeb-çerâğsın ki ekvânda bir yaradılmışsındır. 'Ârızî olan vesah-ı⁴²⁶ mâ-sivâya aldanma. Beyit:

Hoşca bak zâtına kim zühde-i 'âlemsin sen

*Merdûm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen*⁴²⁷

Nûrânîyyet sende cibillidir⁴²⁸. Ancak bir mikdâr cilâya muhtâcsın.

421 "Eğer yünde keramet olsaydı yüncü uçardı."

422 krş. "ان الانسان خلق هلوعا: Gerçekten insan, pek hırslı (ve sabırsız) yaratılmıştır.", Kur'ân, 70/19.

423 "İş böyle olunca."

424 tabî'atsın: tabî'atın T

425 zulûmâtî: zulmânî T

426 vesah: vesîh T

427 Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Tercîât, s. 70.

Ba'de'l-cilâ seyr eyle ki ne sirâc-ı vehhâcsın.

تا دلت آینه گردد پر صور اندر و هر سو ملیحی سیم بر

(57a T) hattâ senin gönlün, آینه گردد, ayna ola, پر صور, sûretlerle (57a T) memlû, اندر ve anın içinde, هر سو, her cânibde, ملیحی, bir mahbûb, سیم بر, gümüş sineli. İrân'da ekseriyyâ aynayı fûlâddan yaparlar. Demire cilâ vermekle parlar. Pes fûlâd-ı cevher-dâr gibi olan zâtın saykal-sızlıktan nâşi zulûmâtî görüldüğüne bakma. Bir mîkdâr cilâ ver ki âhenden ayna olduğu gibi senden dahi gönül nâmına bir ayna â-şikâr ola ki cemî'-i nukûş-ı 'ulviyye vü süfliyye ve 'ulûm-ı kevnîyye vü ilâhiyye anda müntakıştır. Ve bir zâviye 'arş-ı Rahmân gizli olan meydân-ı fesih oldur⁴²⁹ ve etrâf-ı hıyâz-ı riyâzında gezen mahbûbân-ı melih, hûrân-ı behiştten boldur. Sübhâna'llâh, kalb ol rût-belerde vâsî' iken iki hâtırayı birden kabûl etmez. Zâhir budur ki (62a H) meslek-i tevhîdi koyup cânib-i şirke gîtmez. Ammâ geelim ol sim-berânı görmeğe, tathîr-i havâss etmek gerekdir ki bu sâkiye-i vücûdum mecrâsı anlardır⁴³⁰ ve ibtidâ cilâ, havâssa lâzımdır ki an-lar hademe-i cânlar tebdil-i havâss maddesini eğerçi evliyâ'u'llâh gûn-â-gûn beyân etmişlerdir⁴³¹. Lâkin Pîr Efendimizin bu mahal-deki tahkiki a'cebû'l-'acâyibdir.

پنبه وسواس بیرون کن ز گوش تا بگوشت آید از گردن خروش

ز گوش, çıkar, بیرون کن, şeytânın panbuğunu ki vesvesesidir, پنبه وسواس kulağından, hattâ kulağına gele, تا بگوشت آید, cânib-i âsu-mândan, nidâ-yı da'vet-i Cebbâr, ibtidâ kulağında vesvâs-ı şey-tâniyyeden panbuk tıkanmışdır. Anı çıkar ki اذانهم وقرأ⁴³² samemin-den halâs olasın. Ve evvel kitâb-ı müstetâb-ı Mesnevî'de zıkr olu-nan بشنو ma'nâsını (57a T) işidip râh-ı sâmi'adan imân-ı nakliye yol bulasın. Mâdâmkî râh-ı gûşunda münsedd olan vesvâs-ı bâtila-yı çıkarmadıkca salsalatü'l-ceres-i vahy-i kalbi işidemezsin ve cânib-i âsumândan haber işitmedikce süflide kalıp ulvîye gidemezsin. Râh-ı sâmi'a imâna ta'alluk etmekle mâni' olan şekk ü rey, pen-be-i vesvâs ile ta'bîr olunmuşdur ve صم بکم عمی⁴³³ (62b H) âyet-i kerî-

⁴²⁸ cibillîdir: celîdir T

⁴²⁹ oldur: olur T

⁴³⁰ anlardır: anlarda T

⁴³¹ etmişlerdir: etmişler T

⁴³² "...Kulaklarına da ağırlık (verdik)...", Kur'ân, 6/25, 17/46, 18/57.

⁴³³ "Onlar sağır, dilsizler ve kölerdir...", Kur'ân, 2/18.

mesinde samem, sâ'ir 'uyûb üzerine takdîm olunduğu bu ma'nâ ile tefsîr olunmuştur. Bundan sonra,

پاک کن دو چشم را از موی عیب تا ببینی باغ و سروستان غیب
 434 hod 435 iki gözünü, râh-ı nez- zâreye sed olan 'uyûb-ı beşeriyye mûyundan ki ma'âza'llâh mûy zu- hûru, çeşmin as'ab-ı 'ilelindendir. Ve mûy dahi beşerîyyetden kinâ- yedir. hattâ göresin, gayb bâğını ve servistâ- nını yahud gözden defî lâzım olan mûy-ı 'ayb ü enânîyyet nazarı ola ki 'ârîflere büyük 'aybdır. Yahud mûy-ı 'aybdan murâd, âherleri- nin 'aybını görmek, mûyunu def eyle demek ola. 'Alâ-kile'ttakdîreyn nazarını kendi hâline kasr edip âherin 'aybına bakmamak, tathîr-i çeşmdir. Hattâ Galata Şeyhi Âdem Dede hazretlerinin bu beyti, fa- kîre gâyet cây-gîr-i zamîrdır. Beyit:

*Göz yum cihândan aç gözünü kendi hâline
 Sen göz yumup açınca bu 'âlem gelir gider*⁴³⁶

Cümle 'âleme nazar-ı kemâl ile bakıp noksânı kendi nefsinden gay- ride görmemek hâlini kesb eden dîde-i cihân-bîn (58a T) müşâhe- de-i 'arâyis-i gaybiyyeye⁴³⁷ isti'dâd gelmekle kâm-bîn olur. Ve bu tebdil-i havâss mâddesine ebyât-ı sâlifede ba'zan işâret olunup hattâ 'Ömer İbn'l-Fârîz hazretlerinin bir kıt'ası tahrîr olunmuş idi. Ammâ bu mahalde Hazret-i (63a H) Sîne-çâk bi't-tertib cem' buyu- rup Mesnevi-yi Şerîf'den fukarâya ehemm olanları ihrâc buyur- muşlardır ki sâmi'a vü bâsıradan sonra,

دفع کن از مغز و از بینی زکام تا که ریح الله آید در مشام
 def eyle, dimâğından ve enfinden, zâk, illet-i zukâ- mî, hattâ ki, Rîhu'llâh gele, meşâmmına⁴³⁸, meşâmm⁴³⁹, dimâğda bir kuvvetdir ki kohuyu alır. Rîhu'llâhdan mu- râd, nefehât-ı ilâhiyyedir ki gâh mürşid nefesinden gâh Kur'ân ve hadis-i sünenden ehl-i îmâna ta'tîr-i meşâmm yakîn eder. Bu sû- retde mecâz olur. Ve hadis-i şerîfde vârid olan انى لا جد نفس الرحمن من قبل

434 T دو چشم : دو چشم را

435 hod: - T

436 Bu beyit, Seçilmiş Mısra ve Beyitler (s. 36)'de Abdülhak Molla'ya ait ola- rak gösterilmektedir.

437 gaybiyyeye: gaybiyye T

438 meşâmmına: - T

439 meşâm: - T

اليمين⁴⁴⁰ ol revh u reyhândan kinâyedir. Yahud rihi'llâhın izâfeti, izâfet-i tekerrûme ola; nâkatu'llâh gibi. Ve'l-hâsıl gül-zâr-ı hakikat kohusu dimâğa gelmedikce râh-ı yakîn nümâyân olmaz. Kılavuz-ı tarîk-ı hidâyet, ol nefha-i kudsiyyedir. Anı duymadıkca sâlik seyrinde teyakkun ve itminân bulmaz. Ve ol bûydan âşinâ olmağa def-i zûkâm gerekdir, ki rûtûbât-ı beşeriyyedir, 'ilâcün-bi'z-zıdd tarîkıyla harâret-i yübûset-âmiz-i 'aşk u hevâ veyahud devâ-bi'l-misl tarîkıyla gırye-i pey-ender-pey nedâmeti, ıcrâ ile mümkün olur. Ve ol havâss-ı hamsden birisi dahi zâ'ikadır. (58b T)

441 هیچ مکنار از تب و صفرا اثر تا بیایی در جهان طعم شکر
442 hummâ vû safrâdan eser bırakma, از تب و صفرا اثر هیچ مکنار
(63b H) طعم شکر, cihânda در جهان⁴⁴³ hattâ bulasın ki⁴⁴³ تا بیایی, bırakma, şekerin ta'mını ve lezzetini bulasın. Zîrâ halâvet ü lezzet, zâ'ika ile hiss olunur. Hafaza'llâh hummâ vû safrâ ile zâ'ika muhtell olunca, leziz ü şîrin olan et'ime vû şîr ü şeker ise dahi zehr-i helâhile berâber gelir. Ma'a-hâzâ şekerin ta'mına zerre kadar tegayyûr geldiği yokdur. Ammâ bi-çâre hastaya su'âl olunsa şekerin gâyet acılığın-
dan haber⁴⁴⁴ verdiği çokdur. Pes merâret, ta'm-ı şekerde olmayıp dimâğında olmağla mâdâmki tebdil-i zâ'ika etmedikce anm 'indinde lezzet-i şekerden bahs, harâm olduğu gibi, tahsil-i zâ'ika sahiha-i 'irfân etmeyenlere 'ulûm-ı ezvâkdan haber vermek câ'iz olmayıp, fakat tashih-i mizâca hass ü iğrâ kasdıyla olsa câ'izdir. Ve bu ihtilâl-i zâ'ikaya dahi sebeb, sûrette galebe-i safrâ olduğuna şebîh ma'nâda hubb-ı dünyâdır ki الدنيا جيفة و طالها كلاب⁴⁴⁵ vârid olmuşdur. Safrâ dahi cifenin mâddesi olmağla vech-i şebih sahihdir. Hulâsa-i kelâm bu ki def-i emrâz ve ta'dil-i mizâcdan gayri çâre olmayıp, bir tabîb-i hâzika muhtâcdır.

446 کُندهٔ تن را ز پای جان بکن تا کُند جولان بگرد آن چمن
447 کُنده تن را ten kundesini; کُند , tomruk ta'bir olunan ağaçlardır.

440 "Rahmân'ı, Yemen tarafında görüyorum."

441 T در : در

442 H : - اثر

443 bulasın: bula senki T

444 haber: - T

445 "Dünya, leş; talipleri de köpeklerdir.", Keşfü'l-hafâ, I, 409.

446 کُند : کُنده T

447 کُند : کُنده T

(59a T) زپای جان rūhun ayağından, بکن kopar; کندن , kāfın fethiyle ko-
parmakdır, تا کند جولان hattâ cevân eylesin. کند ve بکن ve کند lafızları
beyninde cinâs-ı lafzî vardır. بگرد آن چمن , گرد , taraf ve çevre ma'nâsı-
nadır, ol çemen etrâfında, ki ânifen (64a H) servistân-ı gayb deyu
zıkr olunmuş idi. Pes ol havâssdan biri dahi lâmise olup, anın haz-
zı cemî'-i bedene sârî olup yumuşaklık ve rutûbetde i'tidâl ü harâ-
retten müte'ellem olursa eşyâ-yı bârideye lems ile tahsil-i safâ ede-
cek iken pây-ı rûha künde-i ten urulmağla geşt ü güzâr-ı çemen-
zâr-ı⁴⁴⁸ ma'nâdan bî-behre olduğundan mâ-'adâ, mutlakâ elem-i
kündeyi hiss etmekle mu'azzeb olacağı der-kârdır. Ve bu lâmiseyi
ta'dile sebeb, ayakdan kündeyi çıkarıp keyfe-mâ-yeşâ و غارق من سندس
râhatından safâ-yâb etmektir. Lâkin 'aceb budur ki lâmise,
sâ'ir havâss gibi olmayıp şehvâniden mâ-'adâya ta'alluku olma-
mağla terk-i mahall-i lâmise etmedikce لم يطمئن انسى قبلهم ولا جان⁴⁵⁰ olan
hûr-ı maksûrât-ı ma'neviyyeye el değmez imiş. Ve ol ezvâk-ı rûhânî-
den hisse-yâb olan erbâb-ı himmet, bûtân-ı sûmenât-ı sûrete bir
vech ile boyun eğmez imiş. Zirâ fi'l-hakika cennet iki nev'dir: Birine
cennet-i hissiyye derler ki rûz-ı kıyâmetde mü'min ü evliyâ ve enbi-
yâya mev'ûddur. Anın ni'am-ı gûn-â-gûnu hiss ile müşâhede olu-
nur. Vusûlû, terk-i cism ü bedenle ve mevt-i 'âdi ile müyesserdır, in-
şâ'allâh. Ve birine dahi cennet-i ma'neviyye derler ki anın envâ'-ı le-
tâyifinden ancak rûh (59b T) mütelezziz olup vusûlû, riyâzât-ı be-
deniyye ve mevt-i îrâdiyye ile olur. İki sûrette dahi vusûl-ı merâm,
terk-i bedene müte'allık olmağla er gerekdir ki bu imtîhâna dayanıp
nefsini mahv ü ifnâ ile vâsıl-ı ser-menzil-i bekâ ola. (64b H)

Der-beyân-ı himmet-i ehl-i taleb

Bu surh-ı şerif, erbâb-ı talebe lâzım olan himmet-i 'âliyye be-
yânındadır.

مرغ با پر می پرد تا آشیان پر مردم همتست ای مردمان
kuş, kanadıyla uçar, ta'âşian, âşiyâna dek, پر مردم
kanadı, himmetdir, ey âdemler, ma'lûm ola. Lafz-ı him-

⁴⁴⁸ H, T : چمنزار

⁴⁴⁹ krş. "...ipekten ve atlastan...", Kur'ân, 18/31; 44/

53; "...ve sıra sıra dizilmiş yastıklar...", Kur'ân, 88/15.

⁴⁵⁰ "...Bunlardan önce onlara ne insan ne de cin dokunmuştur.", Kur'ân, 55/56.

met üç ma'nâya isti'mâl olunur. Birine himmet-i tenbih derler, و تجريد القلب للمنى ⁴⁵¹ ile tefsir ederler. Ve birine himmet-i irâde derler ve evvel-i sıdku'l-mürîd ile ta'bîr ederler. Ve birine himmet-i hakikiyye derler ve جمع الهمم بصفاء الالهام ⁴⁵² deyu takrîr ederler. Ammâ himmet-i tenbih, kalbin âgâh olup matlûb olan nesneyi mülâhaza edip 'azm iktizâ ederse azm, rücû' iktizâ ederse rücû' etmesidir. Bu ise ahvâl-i matlûba 'âlim olmağa muhtâcdır. Ve ammâ himmet-i irâde dedikleri kalbde bir cem'iyetdir ki aslâ matlûbdan gayri nesne olmaya. Ve bu himmetde dahi sâlik, müstebid-bî'r-re'y olmamak gerekdir ki zirâ çok kerre olur ki hâline muvâfık olmayan şey'i matlûb etmekle varır, mutazarrır olur. Mesnevî-yi Şerîfde şîr-i mürdeyi ihyâ için Hazret-i 'Îsâ'ya niyâz-ı firâvân eden âdem gibi ma'a-mâ-fih kavmin matlûbu olan, bu himmetdir **(60a T)** ve ammâ himmet-i hakikiyye, kibâr-ı evliyânındır. ان تجعل الهمم هما واحدا ⁴⁵³ mü'eddâsınca rû'yet-i kesretten gûri-zân olup tevhîd-i mutlak ve tevhîd-i kesrete nazar etmeleridir. Lâkin beyt-i şerîfde murâd olan evvel-i sıdku'l-mürîd ma'nâsına olan himmet-i irâdedir ki **(65a H)** tecelli-i irâdinin eseridir. Meselâ *İbn-i Edhem* hazretleri saltanatından büyük ârzû-yı nefis yoğ iken anı terk edip ve zûll-i fakrdan büyük meşakkat yoğ iken anı ihtiyâr edip, mısra':

*Tek gönül maksûda ersin, ne olursa eyva'llâh*⁴⁵⁴

demesidir. Pes علو الهمم من الايمان ⁴⁵⁵ buna nâzırdır. Ve dervîşin derece-i isti'dâdı ve nihâyet-i sülûku ne mertebeye varacağı, bu himmetden belli olur. Hattâ tarîkımızda bir dervîş ikrâr vermeye geldikde üç gün misâfir edip şedâyid-i tarîkı kendiye ol rûtbelerde beyân ederler ki eğer tecelli-i irâdisi kavî değıl ise elbetde firâr eder. At sâhibine göre eşer dedikleri matîyye-i nefis, himmete göre tayy-ı merâhil-i ma'nevîyye eder, demekdir.

باز اگر باشد سفید و بی نظیر چونکه صیدش موش باشد شد حقیر

ak ve bî-nazîr olsa; bâzın pek makbûlü beyâz olandır ki bâz-ı eşheb derler, چونکه صیدش موش باشد اگر باشد, doğan, eğer olsa, بی نظیر, fare ola, موش باشد, hakîr oldu. Sayyâdlar ana

⁴⁵¹ "Kalbin arındırılması iyilikle olur."

⁴⁵² "Himmetlerin (bir yerde) toplanması, ilhamların saflığına bağlıdır."

⁴⁵³ "Tüm düşünceleri tek bir amaç için yapman."

⁴⁵⁴ Eyvallâh kelimesi, vezin gereğı eyvalah şeklinde okunmalıdır.

⁴⁵⁵ "Himmetin yüceliğı imandandır."

çaylak ve akbaba hükmünü verirler. Zirâ bâz-ı eşhebden matlûb, küleğ şikâr etmektir. Mürde fare avlamak çaylak kândır. (60b T) İnsândan dahi garaz, metâlib-i 'aliyye-i ma'nevîyye tahsiline sa'ydır. Her ne hâlde olursa olsun, zahârif-i dünyeviyye tedârüküne düşdüğü gibi hâli ma'lûm olur ve sûretde zühd ü salâh üzre görünse dahi zühd ü salâhı fâ'ide vermez ki ترك الدنيا للدنيا 456 dır. Hikâyet olunur ki asammın biri fakîhden su'âl etmiş ki câha kelb düşse (65b H) ne yapmalıdır? Fakîh demiş: Suyu yek-pâre çıkarıp atmalıdır. Vaktâki varıp câhdan yek pâre suyu çıkarmış atmış. Ammâ lâşe-i kelbi kemâ-kân câhda bırakmış. Ehl-i dünyânın riyâzât ve 'ibâdâtı bunun gibidir.

درد بود جفدی و میل او به شاه به ز صد بازست ازو صورت مخواه
eğer ola, bir baykuş, anın meyli ve mahabbeti, pādīşāha, yüz doğandan yeğdir, ki fare avlaya, ازو صورت
ازو صورت به ز صد بازست مخواه andan sûret isteme, ya'nî sûretine bakma. Beyit:

'Âşıkın ahvâlîne etme nazar

Himmetine kasdına ikdâmına

Her ne kadar mânend-i cuğd u bûm üftâde-i virâne-i nefis-i şûm ol-
sa dahi, çünkü 'azmî pādīşāha ola, ان الله لا ينظر الى صوركم و اعمالكم بل ينظر
mantûkunca bâz-ı sefide berâber belki andan 457 الى قلوبكم و نياتكم
sad derece ber-ter tutulur.

عاشقی کالوده شد در خیر و شر خیر و شر منگر تو در همت نگر
hayr در خیر و شر ki ol 'âşık âlûde ola ki, bir 'âşıkی (61a T) sen seyyi'ât ü
ü şerde, seyyi'ât ü hasenâtı muhtelit ola, خیر و شر منگر himmete bak. Âlûde-i hayr ü şer ve tîr-i
hasenâta bakma, در همت نگر melâmete siper olan 'âşık-ı bî-pâ vü serin ahvâl-i nâ-be-sâmânına
nazar etmeyip, hiç olmazsa, mısra':

458 ناکسانرا ترک کن بهر کسان

fehvasınca (66a T) cirm-i küstâhânelerin nâzenînân-ı harîm-i 'izzete
bağışla, ne bilirsin ki bu bâzâr-ı kâr-zârda ser-mâyeyi telef⁴⁵⁹ etmiş,
belki ser telef etmiş ola. Kûlhân-ı Lây-h^uâr ve Hakîm Senâ'î gibi
hikâyât-ı meşhûrenin hadd ü pâyânı yokdur. Gönül sultânı, nüh

456 "Dünyayı, dünya için terketmek.", Ferheng-i Lugât, s. 518.

457 kırş. : Allah, cisimleri- ان الله لا ينظر الى اجسامكم و لا الى صوركم ولكن ينظر الى قلوبكم
nize ve suretlerinize bakmaz; aksine kalplerinize bakar.", Keşfü'l-hafâ', I, 242.

458 "(Değerli) insanlar için, alçakları terket.", Mesnevi-i Ma'nevî, IV, 552.

459 telef: - T

memleketin pâdişâhıdır. Ana dikkat eyle. Yohsa sûret-i mütenekki-rede görünen şâhân-ı ma'neviyyenin hâline nazar edip cân-ı nâtu-vânın, hedef-i sihâm-ı gayret eyleme. Beyit:

مراد ما نصیحت بود گفتیم

حوالت با خدا کردیم و رفتیم 460

گر یکی موری سلیمانی بچست منگر اندر جُستان او سست سست

Süleymânlık dileye, ya'nî Süleymân gibi ins ü periye hâkim olmak taleb ederse, Süleymân eğerçi 'alemdir, lâkin⁴⁶¹ vasfiyyet galebe etmekle iştikâk câ'iz olup, pâ-dişâhlık ma'nâsına Süleymânlık denir, منگر bakma, اندر جُستان او anın taleb ü h^vâhişine, سست سست gevşek gevşek. Elbetde bir hâlden hâli değildir. Himmet-i derûn az şey değildir. Beyit:

همت از آنجا که نظرها کند

خوار مدارش که اثرها کند 462

Ve bu evvel-i sıdku'l-mürîd (61b T) ma'nâsına olan himmetin eserinden olmak üzre megâribeden bir tâ'ife-i lâ-yuslihûn bu himmetle 'amel edip hilâf-ı mâ-vudî'a-lehine sarf ile, erbâb-ı menâsıbı 'azl ü nasb ve katl emsâli âsârın kendilerden sudûr etdiğin Hazret-i Muhyiddîn rivâyet buyurup ve ba'zı kadr-şinâsân-ı evliyâ kerâmâtı dahi bu gûne himmete haml ile galat-ı fâhişe düşdüklerini tahkik etmişlerdir. (66b H) Hulâsa-i kelâm himmet-i kalb ta'bîr olunan hâ-le nazar-ı hakâretle bakmayıp eserine muntazır olmak evlâdır. Eğer eseri muntecc-i felâh olursa salâha hükm olunup, mâ-'adâsında li-sân-ı şerî'atle tekellümden mâ-'adâ tarîk-ı eslem yokdur. Ammâ eser nümâyân olmadıkca emr-i bâtından zebân-ı şerî'at kâsır olmağla, رجمنه 463 ile 464 sedd-i sūdde-i güft-gû kılmak vâcibdir. Ol karınca ki meselâ dağlı delip mahbûbuna vâsıl olmak ârzûsuna düşse. Sûretde mûr ise, ma'nâda Ferhâd-ı pür-zûr⁴⁶⁶dur.

460 "Bizim gayemiz nasihat idi, yaptık ve seni Allah'a havale edip gittik."

461 lâkin : - T

462 "Himmet nazarlarının bulunduğu yeri hor görme, çünkü (onun) tesirleri vardır."

463 "Allah, tüm gizli şeylere vakıftır."

464 ile : - T

465 "Konumuza döndük."

466 pür-zûr: pür-rûz H

olmuşlardır. Fi'l-vâki' رابعهم كلبهم⁴⁷⁵ teşrîfine kelb, mazhar olmak, sûretin ma'nâda medhali olmadığına burhân-ı kavîdir.

چه زیانستش از آن نقش نفور چونکه جانش غرق شد در بحر نور

چه زیانستش از آن نقش نفور, ne zarar vardır ana, zamîr-i mef'ûldür, اورا چه زیانست, (67b H) o nefret verici nakş-ı kelbiyyetden, از آن نقش نفور, o nefret verici nakş-ı kelbiyyetden, nûr deryâsında. kelb-i çünki cânı, غرق شد, gark oldu, در بحر نور, nûr deryâsında. kelb-i Ashâb-ı Kehfe⁴⁷⁶ nakş-ı nüfûr-ı kelbiyyetden ne ziyân ki cânı der-yâ-yı nûra müstağrak oldu. Ve hem-nişînleriyle berâber cennet ü didâra müstahak oldu. Bu mâtde, sûret-i zîştin ma'nâ-yı müstah-sene ile cem' olduğunda hüsn-i ma'nâ gâlib olmağa⁴⁷⁷ delîl olup, beyt-i sâbıkda mezkûr olan Ebû Cehil, kaziyye-i ma'nâ-yı zîştin sûret-i hûb, ahsen-i takvîmde bulunmuş iken yine hükm-i cânib-i ma'nânın olmasına delîl olmağa 'alâ-külleni't-takdireyn sûretden murâd, ma'nâ olduğunu isbât buyurdular.

پس بدان که صورت خوب و نکو با خصال بد نیزد يك تسو

güzel ve iyi sûret, bil ki, بدان که, 478 إذا كان الأمر كذلك, پس bir pul. degmez, نیزد, bed hasletlerle cem' oldukda, با خصال بد, Çünki iki cânibde dahi hükm-i ma'nânın olduğu âşikâr olunca sen dahi sûret-i zâhire aldanmayıp tehzîb-i a'mâlınden mukaddem, tehzîb-i ahlâka (63a T) sa'y eyle. Zîrâ 'ulemâ derler ki evvelâ insâna farz-ı 'ayn olan, tashîh-i 'akâ'id-i dinîyyedir. Bu ise ma'nâdır. Sâni-yen farz olan, tehzîb-i ahlâk ve tashîh-i niyyâtdır. Bu dahi ma'nâdır. Sâlisen farz olan, tehzîb-i a'mâldır. Bu sûretde⁴⁷⁹ ma'lûm oldu ki şerî'at, iki ma'nâ arasında bir sûret ahz edip, mesâ'il-i (68a H) fıkha ancak ef'âl-i cevâriha maksûr olduğu kütüb-i usûlde musar-rahdır. Öyle olunca senin şerî'atı yalnız sûret-i zâhir-i a'mâlden 'i-bâret zann eylediğin hatâ-i mahzûr. Yalnız sûret-i a'mâle dâ'ir olan 'ilm-i fıkıhdır. Yohsa şerî'at bu üçünden e'amm olduğu, kitâb ve sünnet ve icmâ'-ı ümmetle müsbetdir. 480 فاعتبروا يا أولى الألباب Eğer Kur'ân-ı Kadîm'de ve eğerçî⁴⁸¹ hadis-i şerîfde ahlâka dâ'ir olan evâ-mir ü nevâhî, cem' ü tafsil olunsa zann ederim ki a'mâl ü ef'âle dâ'ir

475 "...Dördüncüleri, köpekleridir...", Kur'ân, 18/22.

476 Kehfe: Kehf T

477 olmağa: olmağa T

478 "İş böyle olunca."

479 sûretde: sûret T

480 krş. " فاعتبروا يا أولى الألباب : ...Ey akıl sahipleri! İbret alın.", Kur'ân, 59/2.

481 eğerçî: - T

olan evâmir ü nevâhiden ziyâde gele. Ahlâk kitâblarına ve e'imme-i tasavvufun kelâm-ı müşgîn-nikâblarına nazar olunsa ma'lûm olur.

من ندیدم در جهان جست و جو هیچ اهلیت به از خوی نکر

ben görmedim, taleb ve isti'râ 'âleminde ma'a-hâzâ ki çok gezem, hiç bir ehliyyet görmedim, 'in mef'ûlûdür, iyi huydan iyi bir ehliyyet görmedim. Nefy, kayda â'iddir. Kur'ân-ı Kerîm'de vasf-ı Cenâb-ı Şâh-ı risâletde olan bu ma'nâyı müsbittir ki Habîb-i Hudâ ve Resûl-i kibriyâ hulk-ı 'azîm ile medh ü tavsîf olunca dahi ve لقد كان لكم فی رسول 482 ile 484 قل ان كنتم تحبون الله فاتبعوني 483 (63b T) ve âyet-i diğerde ümmete teklif olunca ahlâk-ı hasene tahsîlinden ehemm, mû'mine ne kâr olur? Ammâ 'akâ'id-i dîniyye, tetimme-i îmândan olmağla mû'mine lafzında dâhildir. (68b H) Kânûn: 485 انا الاعمال بالنيات ولكل امرئ Hadîs-i şerîf⁴⁸⁶, meşhûr ve mûtevâtirlerine nazar olundukda, şer'an ve hükmen bî-ihlâs olan 'amel, 487 هباء منثور ve a'mâl ü akvâl ve ef'alde ve hüsn ü kabîhde herkes niyyetiyle me'cûrdur.

قیمت همیان و کیسه از زورست بی زری همیان و کیسه ابترست

hemyân ü kîsenin kadr ü kıymeti ve i'tibârı; 'atf-ı beyândır, altındandır. İçinde altın olmağla kîseye i'tibâr olur. Meselâ, pâdişâh filân âdeme on kîse bahş ü i'tâ etdi, derler. Murâd, akcedir. 488 همیان و کیسه ابترست, بی زری altınsız, ebterdir, nâ-kısdır, bir şeye yaramaz. Sûret-i a'mâl dahi kîse gibidir. İçinde altın gibi olan niyyât-ı hâlise bulunmadıkca i'tibârdan sâkıttır. Ve mef-kûtü's-şurût olan savm u salât, nasîb-i lâkıttır. Hulâsa-i kelâm şey in bir rûhu olup, a'mâl-i hasenenin dahi rûhu niyyât-ı hâlise olmağla, niyyetsiz 'amel, rûhsuz kalıp, mürde hükmündedir.

همچنان که قدر تن از جان برد قدر جان از پرتو رحمان بود

64) cândandır, 64) tenin kadr ü i'tibârı, 64) ancılayın ki, 64) 64) 64)

482 "...Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.", Kur'ân, 68/4.

483 "Andolsun ki, Resûlullâh, sizin için güzel bir örnektir...", Kur'ân, 33/21.

484 "(Resûlüm!) De ki: Eğer Allâh'ı seviyorsanız bana uyunuz...", Kur'ân, 3/31.

485 krş. "Ameller(in kıymeti) ancak niyetlere göredir. Herkesin niyet ettiği ne ise eline geçecek olan ancak odur.", Sahîh-i Buhârî Muhtasarı, I, 1, 64.

486 şerîf: - H

487 krş. "هباء منثوراً": "...Saçılmış (boşa gitmiş, işe yaramaz) zerreler.", Kur'ân, 25/23.

ten, lübb-i ten olup, kıyâs-ı mûsâvât budur. Pes anlaşıldı ki tenin içinde pertev-i Rahmân var, tehi bir kalıp değil.

مغر نغزی دارد آخر آدمی يك دمى آنرا طلب گر ز آن دمى

يك دمى آن را بنی آدمی, nefsü'l-emr, güzel lüb tutar, مغر نغزی دارد
 طلب bir nefes ol mağz-ı nağzı iste, مغر زان دمى eğer ol demden isen, ya'nî
 nef-s-i Rahmân'dan zinde isen. Ma'lûm ola ki cemî'-i mahlûkât, nef-
 s-i Rahmân'dan zindedir. 'Umûmen ve insân nef-s-i Rahmân'dan
 zindedir. Husûsen ve bu insânda kâfir ve mü'mîn yek-nefisdir. Am-
 mâ mü'minde bi'l-fi'il ve bi'l-kuvve pertev-i Rahmân zâhir olup, kâ-
 firde bi'l-kuvve rütbesinde kalıp fi'ile çıkmamışdır ve çıkmaz. İllâ
 mâ-şâ'allâh ve küffârın zâhiren ve bâtinen bi'l-fi'il ve bi'l-fi'il ve bi'l-
 kuvve kuvve mürebbileri ism-i Mudill olup ism-i Rahmân fakat bâ-
 tında (65a T) yalnız bi'l-kuvve mü'essir olmağla dört bölükde bir bö-
 lük kalıp hükm-i gâlibin olmuşdur. Zirâ zâhir ü bâtın ve kuvve vü
 fi'il aksâmını, ism-i Mudill ihâta edip, yalnız bi'l-kuvve ism-i Rah-
 mân'ındır. Ammâ mü'minde aksâm-ı erba'aya ism-i Rahmân şâmil-
 dir. Ve bu rahmet-i şâmileye nazar edip ba'zı evliyâ'u'llâh müstağ-
 rak-ı deryâ-yı rahmet olmağla envâr-ı 'inâyetle dolmuşdur. Ve mü'-
 minde bi'l-fi'il (70a H) ve bi'l-kuvve zâhiren ve bâtinen mü'essir olan
 ism-i Rahmân'ın kuvvet ü te'sirinde derecât olup kuvvetden fi'ile,
 bâtından zâhire bi'l-'aks ve't-tard sirâyâtı i'tibâriyle ve her birinde
 kaviyyü't-te'sir ve hafifü't-te'sir olmağla derecât-ı lâ-yu'add ü lâ
 yuhsâ zuhûr edip enbiyâ vü evliyâ ve sulehâ ve 'ubbâd ü fussâk,
 hisse-yâb olmuşlardır. Pes merd-i 'âlî-himmete lâzımdır ki zâhiren
 ve bâtinen, kuvveten ve fi'len, ism-i Rahmân'a şânına göre a'lâ-yı
 mazhariyyetle mazhar olmağla sa'y ede. Şânına göre denildiği bu
 zamânda nübüvvet mertebesini taleb câ'iz olmaz. Zirâ bâb-ı teşrî',
 mesdûddur.

494 آخر آدم زاده ای ناخلف چند پنداری تو پستی را شرف

sen alçak-
 uymayan, niceye dek zann edersin, نيه پنداری تو پستی را شرف
 495 آدم زاده, nihâyet-i kelâm, آخر
 lığı, şeref; ey ehl-i dünyâ olan halife-zâde-i nâ-halef, sen bu mezbe-
 le-keşlik hıdmetini niceye dek kendine şeref ü şân kıyâs edesin. A-
 zacık 'aklını başına devşir. Düşün ki ne şekil pâdişâh-zâdesin ki

T آدمی : آدم 494

T آدمی زاده : آدم زاده 495

baban mescûd-ı melâ'ik⁴⁹⁶ ve ervâh u rûh-ı revân-ı eflâk ve eşbâh olan Hazret-i Âdem, halîfetu'llâhdır. Sen ise külhâni-i mezbele-i dünyâ (65b T) olup, gâh çirk-âb-ı nefis ü hevâ ile ter-dâmen-i şehvât ve gâh âteş-i hubb-ı dünyâ ile kâm-zen-i cahim-i hatarâtsın. Hayf ü sad⁴⁹⁷ hayf, dirîğ u sad dirîğ ki melâ'ik ve ervâh, rûtbe-i 'âliyyene gıpta ederler iken, (70b H) sen böyle giriftâr-ı berzah-ı hüs-rân olasin!

Der-tevbe-kârî

Bu surh-ı şerîf, توبوا الى الله ⁴⁹⁸ ile 'âmil olup, tedârûk-i mâ-fâta hiss ü iğrâdır.

گر سیه کردی تو نامه عمر خویش توبه کن زآنها که کردستی تو پیش
eğer karaladınsa sen, kendi 'ömrünün defte-
rini, توبه کن زآنها که کردستی تو ol nesnelerden tevbe eyle ki günâhlardır,
پیش mukaddemen sen işlemiş idin; 'deki yâ, yâ-i hikâye-i hi-
tâbîdir, ⁴⁹⁹ cemî'an hitâ-
bında dâhil olan 'ubbâdın her birinin makâm ü mertebesine göre
tevbesi olup, beyt-i şerîfde maksûdün-bi'z-zıkr olan 'avâm-ı mü'mi-
nin tevbesidir ki anlara göre tevbe muhâlefetden muvâfakata rücû'-
dur ve bu rücû'un gâyeti ترك الذلة في الحال والتدم على ما فات والعزم على انه
لا يعود لما رجع عنه و يفعل الله بعد ذلك ما يريد ⁵⁰⁰ Ammâ rücû' hâlinde zilleti terk
iktizâ etmek, tâ'ibin, sultân ve katı hayâ⁵⁰¹ olduğundandır. Pes
hayâ, terk-i zillete bâ'isdir. Ammâ me'âsi-yi gûzeştesine nâdim ol-
mak insânın cibilliyetidir ve zarardan müteneffir olur. Ve tevbe hi-
ninde ise me'âsinin mazarratı kendiye âşikâr olmuşdur. Ve ammâ
(66a T) ma'siyyete rücû' etmemek üzre 'azım, 'inde'l-evliyâ tevbenin
(71a H) rûknü olmayıp, sûfiyye bunu rûkn ittihâz etmemişlerdir. O,
'ahd ü mîsâk kabilindendir. Ne ma'lûm ki senin kazâ vü kaderinde
ol günâhı işlemek olmadığı ya eğer kazâ vü kaderinde var ise hem

⁴⁹⁶ melâ'ik: melâ'ike T

⁴⁹⁷ sad: sayd H

⁴⁹⁸ "...Allâh'a tevbe ediniz...", Kur'ân, 24/31.

⁴⁹⁹ Aziz ve Celîl (olan Allâh) buyurdu: "...Ey mü'minler! Hep birden Allâh'a tevbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz.", Kur'ân, 24/31.

⁵⁰⁰ "Zilleti derhal terketmek, geçen şeye de pişmanlık duymak (gerekir). On-
dan döndüğü için geri gelmeyecek şeye azmetmek (gereksizdir). Allah bundan sonra di-
lediğini yapar."

⁵⁰¹ hayâ: hebâ T

fesh-i tevbe ve hem nakz-ı 'ahd ile mu'âkab olmak eyserdir. Ve âdem, babası mesleğine sâlik olmalıdır⁵⁰² ki Hazret-i Âdem ربتا ظلمنا
 503 buyurup, 'azm-i rücû'a 'ahd انفسنا وان لم تغفر لنا و ترحمنا لنكونن من الخاسرين
 ü misâk zikr etmedi. Pes الله يركم اليسر 504 mantûkunca sûfiyye ha-
 zerâtının tahkikunda yûsr var ki 'adem-i rücû'a 'azm etmeyi rûkn it-
 tihâz buyurmamışlar. Lâkin 'azm ile 'ahd ü misâk beyninde fark var
 denir ise nîzâ'-ı lafziye çıkıp me'âl birleşir. 'Alâ-eyyî-hâl التائب من الذنب
 505 ser-riştesi elde iken fursatı fevt etmeyip hısn-ı hasîn-i
 selâmete yetiş ve لا تقنطروا من رحمة الله 506 selsebîlinden sır-âb-ı zülâl olup
 behişt-i ma'nevîye eriş.

عمر اگر بگذشت بیخیش این دمست آب توبه اش ده اگر او بی نست
 507 o 'ömr-i بیخیش این دمست الماضي لا يعود eğer 'ömrün geçdi ise, عمر اگر بگذشت
 güzeste'nin kökü bu nefesdir, kökü suda olsun, ağla, ol آب توبه اش ده
 köke tevbe suyu ver. (71b H) Feyz-i âb-ı hayât-ı tevbe ile sır-âb eyle.
 nem, rütûbetdir; bi-nem, rütûbetsiz demektir. Kuru-
 duysa ta'biri, mûsâmahadır. (66b T) Eğer kuruduysa, ya'ni eğer dı-
 raht-ı 'ömrün kuruduysa tevbe ile sır-âb eyle. Kökü bu nefesdir, yi-
 ne yeşerir ve meyve-i gün-â-gün verir. Vakit senden fevt olduysa Al-
 lâh'dan bir şey fevt olmaz. Vakit geçti deyip de ma'âza'llâh ye'se
 mu'tâd olma. Fevât-ı vakt için nedâmet, tevbede rûkündür. Lâkin
 kat'-ı ümmîd ü recâ aslâ câ'iz değildir. Bâ-husûs ki elde ser-mâye o-
 la. Bir nefes hayât büyük ser-mâyedir. Te'essûf-i fevâtla ser-mâyede
 ziyân etme.

بیخ عمرت را بده آب حیات تا درخت عمر گردد با نبات
 508 bâr ola. Çünkü tedârük-i mâ-fâta 'aczin olunca
 işin Allâh'a kalır. Ve bir iş ki Allâh-ı 'azîme⁵⁰⁹ kala, güzel yapar.

502 olmalıdır: olmalarıdır T

503 "...Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize
 acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.", Kur'ân, 7/23.

504 "...Allah sizin için kolaylık ister..." Kur'ân, 2/185.

505 "Günahından tevbe eden kişi günah işlememiş gibidir.", Keşfü'l-hafâ', I,
 296.

506 "Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyiniz.", Kur'ân, 39/53.

507 "Giden geri gelmez."

508 ü: - T

'Ayn-ı minnetden ihsânlar eder ki cezâ-yı 'ibâdet ana nisbetle e-kall-i kalîldir. Beyit⁵¹⁰:

من عین منته پنال مخالف

511 ما ناله من کنت تجهل قدره

Sen hemân ez-dil ü cân hemân⁵¹² dıraht-ı 'ömre âb-ı tevbe ver de anı meyve-dâr edici Allâh'dır.

جمله ماضیها ازو نیکو شوند زهر پارینه ازو گردد چو قند

iyi نیکو شوند, ⁵¹³ o tevbe sebebinden cümle geçmiş me'âsî, ازو olurlar, ol tevbenin sebebinden⁵¹⁴ şekker gibi olur. Bir âdemin (72a H) bir humhâne şarâbı olsa, içine bir mikdâr tuz komağla cümlesi hall ü helâl ve zülâl kesildiği gibi (67a T) a'mâl-i seyyi'e dahi milh-i tevbe ve i'tirâfla 'ibâdet yerine geçmek, hakkın kereminden ba'id değildir.

515 مینات را مبدل کرد حق تا همه طاعت شوند آن ما سبق

senin günâhlarını, ⁵¹⁶ mubeddel eyleyeceğine tebşir etdi, Cenâb-ı Rabbü'l-'izzet, tâ bir dereceye dek ki 'ayn-ı tâ'at olalar⁵¹⁷ ol geçmiş ma'siyetle ve⁵¹⁸ بيد الله سيئاتهم ⁵¹⁹ mantûkunca Rahmânü'r-Rahîm olan Allâh, 'ayn-ı seyyi'eyi, 'ayn-ı hasene etmekle düşmen-i racimin zahrını kasm etmişdir. Belâya uğratdım, rahmetden ba'id etdim, a'mâl-i seyyi'eye sevk ü idlâl etdim deyu mütesellî iken, ⁵²⁰ فتلقى آدم من ربه كلمات فتابه عليه me- 'âsileri 'afv ü mahvden sonra teşrîfât-ı gûn-â-gûn ihsân buyurması dosta düşmâna karşı benî Âdeme ne keremdir. Kıyâs edip i'tirâf eyle

509 azîme: - H

510 beyit: mîsrâ' H, T

511 "Nice göz, muhalif olduğu pek çok şeye kavuşur. Sen ise kavuştuğun şeyin değerini bilmezsin."

512 hemân: cân H

513 sebebinden: sebebden H

514 sebebinden: sebebden H

515 گردد : کرد T

516 گردد : کرد T

517 olalar: ola T

518 ve: - T

519 "...Allâh onların kötülüklerini iyiliklere çevirir...", Kur'ân, 25/70.

520 "Bu durum devam ederken Adem, Rabbinden birtakım ilhamlar aldı ve derhal tevbe etti...", Kur'ân, 2/37.

ve bunları bildikden sonra me'âsîde münhemek olup tevbeden îbâ etmek ne hızlandı, insâf eyle!

توبه آرید و خدا توبه پذیر امر او گیرید او نعم الامیر
tevbe getirin, Allâh, kâbilû't-tevbe'dir ve Tev-vâbu'r-Rahîm'dir, anın emrini tutun, O, ni'mel-emîr'dir. Çünkü 'ibâdete tevbe (72b H) ile emr etdi ve kendisi Tevvâbu'r-Rahîm olduğunu beyân edip, ثم تاب عليهم ليتوبوا 521 buyurdu. Böyle Rabb-ı Kerîm'in emrini tutun (67b T) ki ma'siyet hâlinde böyle keremler edince tâ'at mukâbilinde ne ihsânlar etmez! Ve fevât-ı tâ'atdan endîşe etmen ki Hak Te'âlâ tevbeyi emr edip me'mûriyyet hasebiyle cemî-i 'ibâdâtdan ma'dûd etdiği için, hem 'afv-ı seyyi'âta, hem neyl-i hasenâta tevbe ile vusûl mümkin olmuştur.

مرکب توبه عجايب مرکبست بر فلک تازد بیک لحظه ز پست
tevbe matiyyesi, acâyib matiyyedir, bir feleğe sıçrar, bir flâk tazed, bir lahzada, bir pîk lıçpe, Sâ'ir merâkıb böyle değıldır ki zeminden bir lahzada âsumâna sıçrayan, merkeb-i tevbedir. Zîrâ zemîn ki süflîdir ve cây-ı me'âsî vü menâhîdir. Tevbe ile andan halâs olup ve 'ayn-ı tevbe me'mûriyyet hasebiyle 'ibâdet olmağla, âsumân-ı 'ulvîye 'urûca vesîle olup bir taş ile iki koz urmak tevbededir ki hem günâhdan kurtulursun, hem sevâba nâ'il olursun, hem zeminden halâs, hem âsumâna vusûl bir lahza-da hâsıl olur. Ammâ sıdk u hulûs cemî-i âmâlde şartdır. Tevbe tevbe demekle tevbe olmaz. Belki beyne'l-havf ve'r-recâ berzah-ı hayrete düşüp âh u enîn etmek lâzım. İşte ol zamân günâhlar değıl dağlar dayanmaz.

چون برآرند از پشیمانی انین عشق لرزد از انین المنین
(73a H) nedâmetden nâşî âh از پشیمانی انین, چون برآرند 522 çünkü izhâr ede, günâh-kârların (68a T) inlemesinden, müzniblerin âh u enîninden 523 'arş-ı Rahmân titredığı takdirde günâhlar dayanmak kâbil midir? Hazân yaprakları gibi sapır sapır dökülür. Ammâ 'arş titretecek âh u enîn gerek.

521 "...Sonra (eski hallerine) dönmeleri için Allah onların tevbelerini kabul etti...", Kur'ân, 9/118.

H بر آرند : 522

523 enîninden: enînden H

Fazîlet-i gîrye vü zârî

Bu surh-ı şerîf, gîrye vü zârînin⁵²⁴ fezâ'îli beyânındadır.

گره و زاری قوی سرمایہ است رحمت کلی قوی تر وایہ است

gîrye ağlamak ve sızlamak, büyük ser-mâyedir, dahi zi-yâde asl-ı kavîdir. Çünkü 'âlem-i suğrâ olan cihânda bârân-ı rahmet, deryâ-yı ezeliyyeden müstemedd olmağla asl-ı kavîye müstenid olmuştur. Ve 'âlem-i kübrâ-yı insânda dahi gözyaşı ol bahr-ı rahmetden feyz-yâb olmağla ehl-i gîrye kâm-yâb olurlar. Gözyaşının Allâh katında 'azîm kadri olduğu zâhirdir. Rivâyetdir, evliyâ'ullâhdan bir zât bir fezâda⁵²⁶ bir gürûh-ı melâ'ike-i kirâmı görmüş, gevher kapışrlar, birbirlerinden ziyâde kapmağa çalışırlar. Ba'de'l-ferâh o meleklerin birinden su'âl eylemiş ki bu güne h'vâhişle yağmâ eylediğiniz ne gevheridir? Haber vermişler ki şimdi senden evvel bir civân bu mahalde nedâmet (73b H) ü mahabbetle memzûc ağladı. Anın gözü yaşı gevherleridir ki 'âlem-i 'ulvîde birbirimize yâdigâr vermek için devşirirdik⁵²⁷. Zirâ eşk-i çeşm, âsumânda 'azîm mu'teberdir. Bâ-husûs nev-cevândan zuhûr ede ki dahi ağrebdır dedikde, âyâ⁵²⁸ pîrlerin (68b T) gözyaşına itibâr yok mudur deyu me'yûsâne hâtırna gelip su'âl etdikde, yâ filân, Allâh pîrleri ağlatmasın ve ağlatmaz, şeybden hayâ ederim, buyurduğu mesmû'un olmadı mı? Meğer gîrye-i şâdî vü eşk-i âzâdî ola deyu cevâb vermiş ve Cenâb-ı Hakk'ın ba'zı esrâr-ı 'inâyeti vardır ki gözyaşına mevkûfdur. Ağlamayınca vusûl mümkün değildir. İllâ mâ-şâ'allâh ve bu meşîyyet dahi ماخذ الله 529 kabilinden olsa olur. Eğer ol esrâra mahrem etmek dîlese evvel ağlatıp sonra 'inâyet buyurması câ'izdir.

تا نگرید ابر کی خندد چمن تا نگرید طفل کی جوشد لبن

bulut ağlamayınca, çocuk ağlamayınca, vâlîde südü kande cûş eder, etmez. Evvelâ çocuk doğup giryân olmadıkca henüz memede süt olmaz. Ba'zı nüshada تا نگرید ابر کی جوشد لبن dahi mestûrdur. Bu sûretde تا نگرید ابر کی جوشد لبن 'in fâ'îli طفل olur. Ağlamayan çocuğa meme vermez-

524 zârînin: zârın T

525 Allâh'ın: Allâhu te'âlâ cenâbının T

526 fezâda: kazâda H

527 devşirirdik: devşirdik T

528 âyâ: ammâ T

529 "Allâh cahil bir kişiyi velî edinmemiştir. Şayet edinseydi bilirdi."

ler, meseline muvâfıktır. Bakındık esrâr-ı ilâhiyyeye ki bulut ağlamayınca çemen gülmüyor. (74a H) Ağlayan başka, gülen başka. Ve çocuk ağlamayınca sût emip ve şâd-kâm olamıyor. Bu defa ağlayan güldü. Nihâyetü'l-emr bir ağlamak, bir gülmek lâzım. Gâh 'ayn-ı vâ-hidden, gâh a'yân-ı mütegâyireden⁵³⁰ zuhûr ediyor.

طفل يكرز همدى داند طريق كه بگرید تا رسد دایه شفیق

(69a T) ⁵³¹ bir günlük ma'sûm, طفل يكرز, yolu biliyor كه بگرید. Dâye, şefkatli olan dâye. Iskât-ı yetişsin deyu, تا رسد, geh ağlıyor, دایه شفیق. İzâfe vardır. Bir günlük çocuğun bu tarîkı bilmesi ta'lim-i ilâhidir. Yohsa çocuğa kim öğretir. 'Aklı mı var ki istidlâl etsin. Ağlamak üzre mecbûruz. Ağlamak için yaratılmış bir tâ'ifeyiz. خلق الانسان هلوعا اذا مسه Hâlbuki insân ise hayr ü şer mesedde⁵³² مسه الشر كان جزوعا و اذا مسه الخير منوعا etmekden hâli değildir. Pes cüzû' ve münû' olmak sıfat-ı dâ'imîyye-sidir. Ne keremdir ki sıfat-ı dâ'imîyye-i zarûriyyeyi Cenâb-ı Hak pe-send buyura, ağlamak revâ mıdır?

تو نمى دانى كه دایه دایگان كم دهد بى گریه شیر او رایگان

Rab- dâye dâigân, sen bilmez misin ki tufî-ı yek-rûze bilir de, تو نمى دانى كه Rab-bû'l-erbâb olan Allâh, dâye-i mürebbî ma'nâsınadır, cem'idir. dâigân. Pes izâfetle dâigân Rab-bû'l-erbâb ma'nâsına olur. كم دهد, vermez, ağlamayınca sûdü, رایگان, râygân olarak vermez. Zîrâ⁵³³ buyurdu. Du'âyı icâbete sebep kulp verâ-yı sebeb-den, 'inde's-sebeb icâbetini nümâyân (74b H) etmiştir

گفت فلیبکوا کثیرا گوش دار تا بریزد شیر فضل کردگار

çok ağlasınlar⁵³⁵ گوش دار, 534 فلیبکوا کثیرا, Cenâb-ı Allâh dedi, گفت. Allâh'ın fazl⁵³⁶ hattâ aka. شیر فضل کردگار, تا بریزد, u 'l-nâyeti sûdü aka, nesta'izu-bi'llâh, فلیضحکوا قلیلا ولیبکوا کثیرا, 537, az gül-sünler, çok ağlasınlar buyurdu. Ekser-i ehl-i tefsîr, kalîle, 'adim

⁵³⁰ mütegâyireden: mütekâdîrden T

⁵³¹ biliyor: bilebilir T

⁵³² krş. "ان الانسان خلق هلوعا. اذا مسه الشر جزوعا. واذا مسه الخير منوعا." Gerçekten insan, pek hırslı (ve sabırsız) yaratılmıştır. Kendine fenalık dokunduğunda sızlanır, feryat eder. Ona imkân verildiğinde ise pinti kesilir.", Kur'ân, 70/19-21.

⁵³³ "...Bana dua edin, kabul edeyim...", Kur'ân, 40/60.

⁵³⁴ krş. "Çok ağlasınlar." : ولیبکوا کثیرا, Kur'ân, 9/82.

⁵³⁵ ağlasınlar: ağlayın H, T

⁵³⁶ fazl: fazlı T

⁵³⁷ "Az gülünler, çok ağlasınlar...", Kur'ân, 9/82.

ma'nâsını verip; "gülmeyiniz", çok ağlayın demektir, deyip⁵³⁸, bu âyet küffâr hakkındadır demişler. Ammâ ba'zıları⁵³⁹ mü'minine de şâmilidir demiş. Sûfiyye ise küffârı, ehl-i tevhîd ile te'vîl edip, mefhûm-ı âyet, ehl-i tevhîde göre fütûru terk ve himmeti⁵⁴⁰ istihdâm ma'nâsınadır demişler. Ehl-i tevhîde küffâr dedikleri ما سبب القريب الى الوصول⁵⁴¹ su'âline ان يتصف السالك بالكفر الحقيقي⁵⁴² cevâbını verenler içindir. Ve bunlara göre dıhkı müstelzim olan bastı terk ve giriyeyi müstelzim olan kabzı istihdâm, mısra'-ı sâni'de تا بریزد شیر فضل کردگار karinesiyle füyûz-ı ilâhiyye, kavâbile müştâk olduğundandır. emsâli⁵⁴³ mukâbelât ki ilâhiyyâtda bi-pâyândır. Tafsîli mûcib-i hayret olmağ- la bu mikdâr ile iktifâ olundu. فهم من فهم⁵⁴⁴ ve füyûzât⁵⁴⁵-ı ilâhiyye-i gayr-i mütenâhiyye olmağla her himmetden bir nev'-i feyz, zuhûra mukarrerdir.

آخر هر گریه آخر خنده ایست مرد آخر بین مبارک بنده ایست

(75a H) 'âkıbet bir handedir, خنده ایست her ağlamanın âhiri, آخر هر گریه (75a H) bir mübârek kuldur, مبارک بنده ایست, مرد آخر بین Cenâb-ı Hak anı sever ve cemî'-i 'ukalâ makbûl tutar. Zîrâ, mısra':

Kâr-ı evvelde kişi 'âkıbet-endiş gerek

ağlamak, gülmeği müstelzim olduğunu fıkır edip, dünyâda oldukça ağlamağa⁵⁴⁶ meşgûl olan 'abd-i mübârek ebedü'l-âbâd handân olmaz mı? (70a T)

هر کجا آب روان سبز بود هر کجا اشک روان رحمت شود

ol mahalde yeşillik olur, سبز بود her kande ki akarsu ola, هر کجا آب روان her gözde ki akıcı gözyaşı ola, اشک gözyaşıdır. روان akıcı ma'nâsına sıfat-ı müşebbehün-bi'l-fi'l sığasında⁵⁴⁷ ism-i fâ'ildir, رحمت 'ayn-ı rahmet olur. Akarsu sebze-zârı müstelzim olduğu gibi, gözyaşı dahi rahmet-i ilâhiyyeyi câzibdir. Elvândan yeşil, hayât sı-

538 deyip: deyu T

539 bazıları: bazıları T

540 himmeti: himmet T

541 "Vuslata yaklaşmanın sebebi nedir?"

542 "Sâlikin, hakiki küfürle itham edilmesi."

543 "...(Allâh) onları sever, onlar da O'nu severler...", Kur'ân, 5/54.

544 "Anlayan anlar."

545 füyûzât: füyûz H

546 ağlamağa: ağlama H

547 sığasında: sığasından T

fatı olmağla âb-ı revândan bahâr-ı sebz peydâ olması gibi, eşk-i revândan dahi hayât-ı cân hâsıl⁵⁴⁸ olur ve كثره الضحك قيت القلب⁵⁴⁹ bu ma'nânın 'aks-i nakizidir. Öyle olunca tahsîl-i hayât-ı kalbe sâ'î olanlara, icrâ-yı rûsûm-ı girye vâcib görünür.

باش چون دولاب نالان چشم تر تاز صحن جانت بر رویت خضر
550 gözü yaşlı تر چشم , چشم تر nâlân olan dolap gibi ol, باش چون دولاب نالان
vasf-ı terkibîdir, تاز صحن جانت (75b H) hattâ ki cânının sahnından, بر
yeşillik bitsin. Hazret-i Hızır'a, Hızır tesmiye olunduğu, kudretten müştâkdir. Basdığı yerler yeşerdiği için hattâ Hızır'a⁵⁵¹, sebz-pey⁵⁵² derler. Ve levn-i ahdarın hayâta münâsebeti bundan dahi nümâyân olur. Ez-cümle كيف يحيى الارض بعد موتها⁵⁵³ da pek âşikâr-
dır. Gelelim mâ-nahnü-fihimize⁵⁵⁴, dolab-ı nâlân gibi ağlamağla Hızır-ı hayâta el erer mi? Li-münşî'hi (70b T)

Ağlarım eşkime hem-râm değildir bilirim

O hümâ, dâne-hor-ı dâm değildir bilirim

Ağlamağla matlûb ele girse cihânı gark-âbe vermek mümkündür. Am-mâ iş, 'inâyet-i ezeliyyededir deyu cebriyâne su'âl-i mukaddere cevâb olarak:

Der-beyân-ı kesb ü mücâhede

Bu surh-ı şerîf, kesb ü mücâhedenin şerefini beyân eder.

كسب را همچون زراعت دان عمو تا نكاری دخل نبود آن تو
kesb etmeyi, ey 'amca; 'amû ta'bîri, şây'idir, تا نكاری ekmeince, irâd senin olmaz. Der-anbâr olan mahsûl senin olmaz. Her ne ekersen anı biçersin. Hal-kın ektiği ekinde sana fâ'ide olmaz. Bundan akdem تا نگرید ابر کی
mısra'ını şerhde, sübhân'allâh, ağlayan başka, gülen başka, denilmiş idi. Başka olmayıp (76a H) şey'-i vâhid olmalarını iktizâ eder. Zîrâ başka olsalar, birinin ağlamasından ol birinin gülmesi iktizâ etmez idi. Lâkin nükte-i hafîye vardır. Sırf himmet olmak için

⁵⁴⁸ hâsıl: hâsıla T

⁵⁴⁹ "Çok gülmek kalbi öldürür.", Keşfü'l-hafâ', II, 106; قيت : قيت T

⁵⁵⁰ yaşlı: yaşlık T

⁵⁵¹ Hızır'a: Hızır H

⁵⁵² sebz-pey: sebz-pey H

⁵⁵³ krş. "Yeryüzünü ölümünün ardından (O) canlandırıyor...", Kur'ân, 30/19.

⁵⁵⁴ fihimize: fih T

işâret olundu.

آنچه کاری بدروی آن آن تست ورنه این بیداد بر تو شد درشت
 ol nesneyi ki ekersin, biçersin, senindir; **آن تست** senindir, **آن منست** benimdir, ma'nâsınadır, yohsa, ya'nî gay-
 rın ekdiğini biçmek hevesinde olursan, bu zulüm, (71a T) **این بیداد** senin üzerine tahakkuk eder ve etdi, bîl. Mâdâmki halkın
 ekdiğine göz dikersin, senin ekdiğine dahi gayrisi göz diker. Yine **من**
 meseli yerini bulur. Zîrâ zulüm tohumunu ekdin, zu-
 lüm⁵⁵⁶ biçersin. Eğer 'adâlet tohumunu eksen, 'adâlet biçerdin.

هیچ گندم کاری و جو بر دهد دیده‌ی آسیبی که گره خر دهد
 هیچ گندم کاری hiç ola mı ki buğday ekesin de, arpa vere, جو بر دهد. Netice mu-
 kaddemâta muhâlif düşmek ma'kûl olur mu? **فمن يحمل مثقال ذرة خيرا**
 Dîvânında kimsenin ser-mâyesi kimseye geç-
 mez⁵⁵⁸. Allâhu Te'âlâ Hazretleri zulûmden mûnezzehdir. Ammâ
 hukûk-ı 'ibâda karşı sevâbından vermek, anın gûnâhından almak
 'adâlet-i mahzdır. Bunda cevîr ü zulûm yok. Bey' ü şîrâya müşâbih
 bir şeydir (76b H). Eğer ol dîvânında ser-mâyem firâvân olsun der
 isen, bu 'âlemde a'mâl-i sâlihâyı çok işle ve aslah-ı a'mâl, vakt ü
 hâle göre nedir⁵⁵⁹, anı bilmeye çalış. Hevâ-yı nefse uyma ki ol seni
 tahsîl-i 'ilm ü 'irfândan alıkor.

ای خنک آنکو جهادی میکند بر بدن زجری و دادی میکند
 ey mübârek ol kimse ki, mücâhede-i nefis eder, **بر**
 بدن beden üzre, zecr ü 'adl eder. Ya beden üzre (71b T)
 hem zecr ü hem 'adl nice olur denirse, cevâb verilir ki 'adl, zecrin
 'aynıdır. Zîrâ beden, nefsin hisârı olmağla, bedene zecr edip harâb
 etmekle nefse, zafer mümkün olur. Hisâr-ı bedeni sâhibine teslîm ile
 na'im-i ebedîye erişdirmekdir. Bu 'acîbdır ki nefse mücâhede edecek
 yine nefisdir. Ammâ üzerine cihâd farz olan nefis, shevâtî ve cihâd
 eden nefs-i nâtika-i insânîdir. İşte ey dervîş, sen böyle böyle ezdâdın
 arasında zâtsın ki cemî'-i a'zâ vü cevârih ve ahlâk ve terkûbât ü 'a-

⁵⁵⁵ "Eken biçer (ne ekersen onu biçersin).", Keşfü'l-hafâ', II, 251.

⁵⁵⁶ zulüm: - T

⁵⁵⁷ "Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı şer işle-
 mişe onu görür.", Kur'ân, 99/7-8.

⁵⁵⁸ geçmez: çekmez T

⁵⁵⁹ nedir: - T

562 *emsâli âyât ve ba'zı ehâdis ile istidlâl buyurup ve umûr-ı dünyeviyyede (72b T) a'mâl-i irâdeyi terk ve tevekkül-i tâmm ile me'mûr olduğuna* 563 *وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا* ve 564 *كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى* 565 *وَمَنْ يَرْدِ ثَوَابَ الْآخِرَةِ نَزَّاهُ مِنْهَا* 566 *وَمَنْ يَرْدِ ثَوَابَ الدُّنْيَا نَزَّاهُ مِنْهَا* 567 *سَبَّحَانَهُ* 568 *emsâli âyât ve ba'zı ehâdis-i şerife ile isbât buyururlar. Hattâ İbni 'Atâ'ullâh el-Üsküdâr anı Fûsûsü'l-hikem'de buyururlar* 569 *اجتهادك فيما ضمن لك و تقصيرك فيما طلب منك دليل على انطماس البصيرة منك* 570 *غرا و تجارت لقوت العيال* 571 *ha* ile olursa umûr-ı uhreviyyeden ve niyyet-i fâside ile olursa umûr-ı dünyeviyyedendir. Bu takdîrce a'mâl-i mezkûre emsâlinde niyyet-i sâliha ile 'amel, vâcib 572 ve tevekkül, mendûb ve gayr-i lâzımdır. Ve niyyet-i fâsideyi terk, vâcib ve tevekkül, lâzımdır. Zîrâ 573 *âyet-i kerimesinde mûşâvere vü 'az-min tamâmından sonra ta'kib buyurulan tevekkül, zafer ve 'adem-i zafer husûsunda olup nefis, fi'ilde lâzım ve dâhil olmadığına işâret vardır. Ve 'adem-i lüzûm, 'adem-i istihbâbı mûcib olmayıp, tevekkû-*

562 "Bilsin ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur.", Kur'ân, 53/39.

563 "Ailene namazı emret; kendin de ona sabırla devam et...", Kur'ân, 20/132.

564 "...Senden rızık istemiyoruz; (aksine) biz seni rızıklandırıyoruz. Güzel sonuçu takvâ iledir.", Kur'ân, 20-132.

565 "Allâhu teâlâ'nın buyurduğu gibi."

566 "Nice canlı var ki rızıkını (yanında) taşımıyor. Onlara da size de rızık veren Allâh'tır.", Kur'ân, 29/60.

567 "O'nu (Allâh'ı) tesbih ederim. (O'nun) buyurduğu gibi."

568 *krş. " ...Her kim dünya nimetini isterse, kendisine ondan veririz; kim de ahiret sevabını isterse, ona da bundan veririz..."*, Kur'ân, 3/145.

569 "Sana tevdi edilen şeyde içtihadda bulunman ve senden talep edilende de kusur yapman, senin basiretinin sönmesine işârettir."

570 "Aile efradının geçimi için hırs ve ticaret (meşrudur)."

571 sâliha: hâlise T

572 vâcib: vâcibdir T

573 "...İş hakkında onlara danış. Kararını verdiğin zaman da artık Allâh'a dayanıp güven...", Kur'ân, 3/159.

le mukârin olan a'mâl-i sâliha etemm ü ekmele olmasına ziyân vermez. Ve 'ulemâ-yı muhakkıkın rızkı ikiye taksim buyurup, rızk-ı sûrî, me'kûlât ü meşrûbât ve emvâl olduğu gibi, rızk-ı ma'nevî dahi 'ulûm-ı ma'ârif-i ilâhiyyedir, buyurduklarında bu ma'nâ zâhirdir ki rızk-ı sûriye Cenâb-ı Perverdigâr kefil olup, hırs u talebden nehy olmuş iken, rızk-ı ma'nevî ki **(73a T)** 'ulûm ü ma'ârif-i uhreviyyedir, talebinde emr ü te'kid buyurulup, hadis-i şerîfde ⁵⁷⁴ اطلبوا العلم ولو بالصين vârid olmuştur. İşte cehd ü irâdeye mahall-i sarf, bu makâmıdır. Pes enbiyâ vü evliyâ ne yolda cehd buyurdularsa sen dahi o⁵⁷⁵ yolda cehd eyle. Görmez misin, **(78b H)** evliyâ vü enbiyâ ne kadar cehd ü mücâhede buyurdular? Eğer mücâhede bir 'abes nesne olaydı, anı bilmezler mi idi? Hâşâ, sümme hâşâ! Hem kendileri çalışıp hem nâsı hiss ü iğrâ etmeleri 'an-cehl midir?

کافر من گر زبان کردست کسی در ره ایمان و طاعت یک نفس

men kâfir olmuş olayım; kasemdir, ⁵⁷⁴ اگر زبان کردست کسی eğer bir kimse zarar ederse, یک نفس bir nefes, zarar görürse ben kâfir olmuş olayım. Ammâ zarar görmez. Belki ⁵⁷⁶ لها ما كسبت وعليها ما اكتسبت hayr u şer her ne işler, zâyî' olmaz. Ez-cümle hayrât ü hasenâtıdan miskâl zerresi telef olmayacağı, mansûsun-'aleyhdir ve bu "kâfirim ben" kasemi, ta'liku'l-muhâl bi'l-muhâl san'atına karîbdır. Zîrâ şart, bi-'eyyi-hâl mevkûddur. ⁵⁷⁷ Îmân ü tâ'at yolunda kimsenin zerre mîkdârı 'ameli zâyî' olmaz. Zîrâ 'illet-i tâtme, ma'lûlünden tehâlûf etmez. Belki 'illet-i nâkusa bile ekseriyyâ ma'lûlünden tehâlûf etmediği rûşendir. Görmez misin?

سنگ بر آهن زنی آتش نجست این نباشد و نباشد نادوست

(73b T) آتش نجست çakmak taşını çakmağa urasın da, آتش نجست ateş sıçramaya, این نباشد bu olmaz, و نباشد eğer olsa dahi, nadirdir ⁵⁷⁸ نادیر nadirdir **(79a H)** ve ⁵⁷⁸ الكاذب كالمعدوم kaziyyesi meşhûrdur. Elbette esbâb-ı sûriyyeyi i'mâl, ism-i mef'ûl olan müsebbebin zuhûruna dâldır. Bunun gibi esbâb-ı ma'neviyye ki şerâyî'-i ilâhiyyede mukarrer olan a'mâl ü

⁵⁷⁴ "Çin'de bile olsa, ilmi isteyiniz...", Keşfü'l-hafâ', I, 138.

⁵⁷⁵ o: ol T

⁵⁷⁶ "...Herkesin kazandığı (hayır) kendine, yapacağı (şer) de kendinedir...", Kur'ân, 2/286.

⁵⁷⁷ "Şarta gelince, (o da) onun gibidir."

⁵⁷⁸ "Ender bulunan, yok gibidir."

akvâl ve ahvâldir. Elbette neticesini i'tâ edip tâlibi felâha ulaştırır.

Der-beyân-ı ân ki cûyende, yâbende-est

Arayan Mevlâsını⁵⁷⁹ bulur, kazıyyesini beyândadır.

خود که گوید این در رحمت نثار که نیاید در اجابت صد هزار
 döğmek ve kakmak ma'-nâsına⁵⁸⁰; کوفتن nefsü'l-emr kim dakk eder, خود که گوید
 بافتن ki bulmaya. bu rahmet nisâr edici kapıyı, این در رحمت نثار
 bulmaz. Lâkin که lafzı⁵⁸¹, 'Arabîde olan
 bulmak bulur, bulmaz. men-i şartiyye-i câzime ma'nâsına olmağla, bulmaya deyu şerh o-
 lundu. husûsunda, icabet⁵⁸² در اجابت. Ya'nî bu rahmet
 kapısını kimdir ki sıdk-ı tâmm ile dakk eyleye de mukâbilinde sad
 masdû-⁵⁸³ و بضاعف لن یشاء بغیر حساب Hâşâ! Belki
 kunca 'add ü hasrdan birün 'inâyet ü ihsân görmesi müberhendir.
 584 ادعونی استجب لکم buyurulmadı mı? Kusûrun var ise sıdk u hulûsun-
 dadır. Yohsa Allâh kapısı herkese açıktır. (74a T)

چون در معنی زنی بازت کنند پر فکر زن که شهبازت کنند
 بازت sana açarlar, چون در معنی زنی çünkü ma'nâ kapısını çalasın, بازت کنند
 پر فکر زن که ت را mef'ûldür, demek olur. 'deki zamir-i munfasıl olan
 (79b H) شهبازت کنند seni şeh-bâz et-
 sinler. Pes bâbu'llâh cümleye meftûh olup, hiç bir sâ'il mahrûm ol-
 maz. Ma'nâ kapısını çalarsan tefekkür kanadıyla uç ki şâh-bâz ola-
 sın. Ya'nî لکل شیء سببا فاتیح سببا 585 masdûku ile 'âmîl olup hazâ'n-ı
 gayr-i mütenâhiye-i ilâhiyeden her ni'meti, hazînesinden ve her ha-
 zîneye, kapısından dâhil olunup, meselâ ma'nâya, fikret yolundan
 vusûl-ı takdîr etmişdir. Sen dahi hudûd-ı ilâhiyyeyi tecâvûz etmeyip
 a'mâl-i müfekkire ile ma'nâyı ve a'mâl-i sâmi'a ile mesmû'âtı ve a'-

⁵⁷⁹ Mevlâsını: Mevlâsın H

⁵⁸⁰ ma'nâsına: - H

⁵⁸¹ lafzı: -T

⁵⁸² icâbet: - H, T

⁵⁸³ krş. " ...Allâh dilediğine kat kat fazlasını verir...",
 Kur'ân, 2/261;⁴ والله يرزق من يشاء بغیر حساب :
 Kur'ân, 2/212.

⁵⁸⁴ "...Bana dua edin, kabul edeyim...", Kur'ân, 40/60.

⁵⁸⁵ krş. " من کل شیء سببا. فاتیح سببا : ...Her şey için bir sebep (bir vasıta ve
 yol) vardır. O da bir yol tutup gitti.", Kur'ân, 18/84-85.

mâl-i bâsıra ile mer'iyâtı idrâke sa'y edip cidd ü ihtimâm edersen, mahrûm olmayacağın bedihîdir.

چون طلب کردی بجد آید نظر جد خطا نکند چنین آمد خبر

nazar-ı nazar-ı آید نظر, cehd ü ihtimâm ile, بجد چون طلب کردی çünkü taleb eyledin, rahmet-i ilâhî zuhûr eder. Her ne kadar etmediyse dahi⁵⁸⁶ elbette eder. haberde böyle vâki' oldu ki cidd, hatâ etmez چنین آمد خبر جد خطا نکند. şartdır. (74b T) Fi'l-i Fi'l-i من طلب شینا و جد وجد و من قرع بابا و لَج و لَج mâzî sîgasıyla gelip آید نظر ki cezâ-yı şartdır. Muzârî' sîgasıyla gelmekde nûkte her ne kadar zâhirde vücûd bulmadıysa dahi vûcûd⁵⁸⁸ bulacağı mukarrerdir demek olur. Zîrâ siyâk-ı 'ibâre, cezâ dahi şart gibi mâzî sîgasıyla (80a H) gelmek idi. 589' de oldu-ğu gibi. Ammâ 'ibâre-i mezkûrenin dahi ma'nâsı böyle olduğunu Hazret-i Pîr Efendimiz zımnen takrîr buyurmuşlar. Pes ba'zı makâsıdın, cide mukârin olmuş iken zuhûr etmediği, bu kâ'ideyi nâkız olmaz. Zîrâ vaktine imâle olmuş ola, yahud dahi a'lâsıyla mücâzât oluna yahud âhiretde müstefid⁵⁹⁰ oluna, 591 علی ای حال حرمان کلی متصور değildir.

گر گران و گر شتابنده بود عاقبت جریتمده یابنده بود

ister te'enni ile olsun. ister 'acele ile olsun, گر شتابنده بود talib olan kimse, 'âkıbetü'l-emr, عاقبت جریتمده matlûbunu bulucudur. Hiç bunda şübhe yokdur ki, beyit:

Kimde kim 'aşkın nişânı vardurur

'Âkıbet ma'sûka anı ırgürür

چون نشینی بر سر گوی کسی عاقبت بینی تو مر روی کسی

bir kimsenin mahallesini başında, yolu üstünde, چون نشینی sen تو مر روی کسی, 'âkıbet görürsün⁵⁹² عاقبت بینی. Zîrâ yolu üstünde oturdukca matlûb (75a T) o yoldadır. Bir gün görmez isen elbette bir gün görürsün. Pes sırât-ı

⁵⁸⁶ dahi: -T

⁵⁸⁷ Keşfü'l-hafâ', II, 243; krş. "من طلب شینا وجد : Bir şeyi isteyen, bulur.", Ehâdis-i Mesnevî, s. 78; "من قرع بابا و لَج و لَج : Kapıyı çalan ve (bunda) ısrar eden, girer.", Ehâdis-i Mesnevî, s. 29.

⁵⁸⁸ vücûd: -T

⁵⁸⁹ "Kim (kapıyı) çalarsa, girer."

⁵⁹⁰ Yahud âhiretde müstefid : -T

⁵⁹¹ Her halukârda tasavvur edilmiş küllî bir mahrumiyet vardır."

⁵⁹² görürsün: göresin T

müstakîm üzre durup sa'y u ikdâma fûtûr vermemelidir.

چون ز چاهی میگفتی هر روز ز خاک عاقبت اندر رسی به آب پاک

(80b H) çünkü bir kuyudan, میکنی koparasın, ya'nî kazasın, mâ'-i ta-hûra. İşte kuyuyu kazar gibi dâ'imâ hâk-i bedeni râh-ı cândan tat-hîr ederek, 'âkıbet mâ'-i ma'nâya erişmek mukarrerdir. Zîrâ âb, toprağın altında olduğu gibi, cân dahi bedeninin içindedir. Beyit:

آن چشمه که خضر یافت ازو آب حیات

593 اندر ره تست لیکن انباشته

buyurulduğu gibi ser-çeşme-i âb-ı hayât olan cân kuyusunu, dâ'imâ toprağ ile doldurmağa çalışırız. Eğer toprağını atmağa çalışsak elbette ol mâ'-i tahûra vusûl, mukarrerdir. Endek endek kuyûdât-ı beşeriyeyi terk etmeye sa'y edip ve Cenâb-ı Hak'dan tevfiğ niyâz olunsa husûl müyesserdir.

گفت پیغمبر که چون کوی دری عاقبت زان در برون آید سری

Hazret-i Resûl-i Ekrem hadis-i şerîfde buyurdu ki, گفت پیغمبر که چون کوی دری çünkü bir kapıyı çalasın. Nakl-bî'l-ma'nâ tarîkıyladır⁵⁹⁴. Âhiru'l-emr o kapıdan, bir baş zâhir olur. در برون آید سری (75b T) medlûlunca ilhâh, mucib-i felâhdır. ⁵⁹⁵ ان الله يحب المحدث في الدعاء. Bu fakîrin ma'lûmudur ki hadis-i nebevî nakli, emr-i 'azîmdir. Ya ziyâde-i elfâz, yahud nakz-ı (81a H) elfâz, yahud takdîm ü te'hîr olunup, yahud hadisın sıhhatinde hatâ olursa, iftirâ 'ale'r-Resûl, 'inda'llâh büyük ma'siyyetdir. Ammâ bir hadis-i şerîf ki Hazret-i Pîr Efendimiz yahud Şeyh Muhyiddîn İbn-i⁵⁹⁶ 'Arabî nakl buyuralar, benim i'tikâdında bu ihtimâlâtın cümlesinden ba'iddir. Zîrâ anlar ashâb-ı keşfin muktedâsı ve erbâb-ı hadisın mâ-bihî'l-i'tinâsıdır. Nice olmayalar ki Hazret-i Pîr Efendimizin peder-i 'âlî-kadrleri, Sultânü'l-'ulemâ Hazretleri, yalnız esrâr-ı hadîsden olarak otuz bin hadis-i şerîfe mahrem oldukları menkûldür. Ve Şeyh Sadrüddîn-i Konevî ki Hazret-i Pîr Efendimizle dâ'imâ musâhib idiler. Kutbüddîn-i Râzî ki sâhib-i metâlî'dir ve üstâdı⁵⁹⁷ Seyyid Şerîf-i

593 "Hızır'ın âb-ı hayâtı bulduğu çeşme senin yolundadır, lâkin (onu yığınlarla) doldurmuşsun.", krş. Lemeât, s. 85.

594 tarîkıyladır: tarîkîdır T

595 "Allâh duada ısrar edenleri sever.", Sahîh-i Buhârî Muhtasarı, IV, 137.

596 İbn-i: - T

597 üstâdı: üstâd H

Cürçânî'dir, ben 'ilm-i hadîsi *Sadrüddîn-i Konevî* gibi zâtından ahz eyledim deyu iftîhâr etdiği, tevârihde mestûrdur. Hulâsa-i kelâm bir hadîs-i şerîfi *Hazret-i Pîr* Efendimiz nakl buyurduktan sonra, benim ol hadîs-i şerîfde min-ciheti's-sıhhat şübhem kalmaz. Şübhesi olan, nakıldan ictinâb edip anlardan akvâ râvî bulursa andan rivâyet etsin, yahud 'ilm-i hadîsin sîlsilesini kat' etsin. Gelelim ser-rîşte-i kelâma⁵⁹⁸:

در طلب زن دائما تو هر دو دست که طلب در راه نیکو رهبرست
(81b H) zîrâ, که dâ'imâ sen iki elini, دائما تو هر دو دست talebe ur, در طلب زن
(76a T) güzel delîldir. نیکو رهبر است, Hakk'da taleb, tarîk-ı طلب در راه
Beyit⁵⁹⁹:

سیل بی رهبر منزل میرساند خویش را
سوق در هر سر که باشد رهبری درکار نیست 600

ma'nâsınca tâlib-i Hak olan 'âşık-ı sâdık elbetde bî-behre kalmaz ve anı reh-nümâ-yı şevk, menzil-i maksûda erîşdirip beyâbân-ı dalâlete salmaz. Peydâ-yı nâ-peydâ-yı talebde serserî gezenlere, Hızr-ı hîdâyet yetişmek mukarrerdir ve tefakkud-ı reh-nümâ edenlere, ism-i Hâdî meded-res olmasıyla mübeşşerdir.

که بگفت و گه بخاموشی و گه بوی کردن گیر هر سو بوی شد
و گه بوی, gâh sükût tarîkıyla, و گه بخاموشی, gâh nutk sebebiyle, که بگفت
bûy kerdên, kohulamak, tut, hâsıl ma'nâsına⁶⁰¹, ve gâh
istişmâm ile, her tarafdân, هر سو بوی شد, sultân-ı maksûdun râyihasını
ki nefehât-ı ilâhiyyedir. Ya'nî ey tâlib-i sâdık, hemân durmayıp, gâh
cânib-i 'ibâre ve gâh mavkıf-ı işâreden istişmâm-ı revâyih-ı ledûn-
niyye eylemeye sa'y eyle. Beyit:

این طلبکاری مبارک جنبشی است
این طلب در راه حق مانع کشی است 602

medlûlunca bir gün mevânî', mürtefi' olup bâb-ı 'inâyet nümâyân olup açılır ve pest ü bülend, tarîk-ı âsân olup yollar seçilir. Ol zaman görürsün ki, mîsrâ':

⁵⁹⁸ kelâma: kelâm T

⁵⁹⁹ beyit: - H

⁶⁰⁰ "Rehbersiz sel kendini menzile ulaştırır. Her başta bulunan rehberin sevk

H خورش: خورش; " (Yalnız başına hareket eden, menzile varamaz.)" işe yaramaz. (ise)

⁶⁰¹ ma'nâsına: ma'nâ H

⁶⁰² "Bu isteklilik mübarek bir cünbüşdür. Bu istek, Hak yolundaki engeli ortadan kaldırmakur."

عند الصباح يحمد القوم السرى 603

(82a H) beşâretî, revendegân-ı bî-ârâma mahsûsdur. Mısra':

و سوف ترا اذا المجلى الغبار 604

tefâvütü, tathîr-ı hâk-âlûdegân-ı râh-ı merâma mansûsdur.

هين مزن تو از ملولى آه سرد درد جو و درد جو و درد درد

(76b T) agâh ol, lafz-ı tenbih ü tahzîrdir, sakın, urma, از ملولى مین
melûllükden nâşî, آه سرد soğuk âhı, urma. Ya'nî melâlete düşüp u-
sanma ve vusûl-ı matlûba sebep yokdur sanma. درد جو و درد جو و درد درد
derd iste, derd iste, yine derd iste, yine derd iste. Derde dermân ister
isen, derde düş. Yine derddir 'âşıkın dermânı, bil. Beyit⁶⁰⁵:

عاشق که شد که یار بحالش نظر نکرد

ای خواجه درد نیست و گر نه طبیب هست 606

Tiz usanmak bü'l-hevesler kâındır

*'Âşk bâzârıysa derd bâzâındır*⁶⁰⁷

هر کجا دردی دوا آنجا رود

هر کجا پستیست آب آنجا دود 608

Bu sevdâya düşenlere, fûtûr harâmıdır. Ehl-i 'aşka göre harâb-ı gam-ı dil-dâr olmak safâsı tamâmdır. 'Âşık gerekdir ki mehâlikden havf etmeye ve cânib-i maksûdu koyup semt-i gürîze gitmeye, yolun ilerisi meftûhdur ve nihâyet menzil-i cennet-i 'irfân demekle mev-sûm u meşrûhdur. Lâkin evvel-emirden, terk-i ser ü sâ mân ve sa'y-i himmet-i firâvân gerekdir.

ای بسا کاری که اول صعب گشت بعد از آن بگشاده شد سختی گشت

(82b H) çok iş vardır ki, ibtidâ güç oldu, ای بسا کاری که
and an sonra açıldı, سختی گشت şiddet ü su'ûbet geç-
di. Pes âteş-i 'aşkın cân-süz olduğunu görüp aldanma ki نظرة الاولى
نظرة الحمقا 609 dır, demişler. Kişi, 'âkıbet-bîn olmak lâzımdır. Zira çok iş

603 "Sır ehli sabahleyin tesbîh ve temhîd eder."

604 "Toz, kalkınca görülür."

605 beyit: - H

606 "Kim âşık oldu da yar, onun haline nazar etmedi? Ey efendi, tabip varsa da dert yoktur." - T

607 bü'l-hevesler: bü'l-heveslerin H, ebül-heveslerin T

608 "Nerede bir dert varsa ilâç oraya gider; nerede eğim varsa su oraya akar.", Mesnevi-i Ma'nevî, II, 255.

vardır ki nazra-i ûlâda gâyet güç görünür. Ammâ tarîkı üzre şürû' olduğu gibi suhûletle hâsıl olur. Cânîb-i talebî bırağıp andan a'lâ bir meslek mi dutsan gerekdir? Yok eğer fûtûr u melâlet (77a T) üzere olurum dersen, o iş 'âkuller kârı değildir. 'Alâmet-i îmân, bir nefes sa'ydan hâlî olmamaktır.

اندین ره می تراش و می خراش تا دم آخر دمی فارغ مباش

bu yolda, bu âhir nefese dek, bu yon ve tırmala, bu bir nefes ferâgat etme. Yonup ve tırmalamak, bedeni riyâzetle me'lûf etmekden kinâye ola, yahud mücerred boş durmadan aylak işlemek yeğdir fehvâsınca ⁶¹⁰me-şâğl nefsk قبل ان تشغلک بشی. 'âline nazar edip cûz'î ve küllî râh-ı Hakk'a mûsıl bir nesne ile meş-gûl ol⁶¹¹. Hiç olmazsa seni bâtila iştigâlden alıkor. Hattâ ba'zı me-şâyih tarîk-i bahirden Hacc-ı şerîfe giderken rûzgâr-ı muhâlîf sebebiyle gemide çok durmak (83a H) iktizâ etdikde, dâ'imâ hırkasını söküp dikmekle meşgûl olurmuş. Su'âl olundukda, hıdmetsiz durma-ğa alışmayam, demişler. Bu zarûret hâlî lâkin kâr-ı ehemm ü elzem. Evvelâ bir pîr-i refîk-i sıddîk bulmağa sa'y edip, gece ve gündüz cüst-ü-cûda olmak olduğunu beyân edip buyururlar ki

همری را جو که زو پای مدد همدل و همدرد و همجوی ای احد

bir refîk taleb eyle ki, andan meded bulasın. Öyle refîk ki, seninle gönül bir ola ve senin derdinle o dahi derd-nâk ola. Cenâb-ı ahadiyyete tâlib ola. Herkes tâlib-i ahadiyyetin nişânesidir. Anınçün ⁶¹²جوای صد (77b T) buyurmadılar. Hâlbuki kâfiye el-verirdi. Pes öyle bir refîk bul ki seninle yek-dil ü yek-derd ola. Zîrâ ⁶¹²الرفیق ثم الطريق demişler ki refîk-i sâdık, tâlibin cânına cân katar. Ve ma'âza'llâh nâ-muvâfık olunca kişi, refîkinden azar. Erenler Hak yoldaşa ve gerçek kardaşa muvaffak eyleye. Ve bu güne refîk bulmak pîşvâyı bulmakdan hasebî't-tertîb evveldir. Zîrâ mürşid-i kâmilin kemâlin fehm edip hıdmetine mukaddem olmak, böyle bir refîk müşâvere vü ittihâdiyla âsândır. Zîrâ bu refîk, mübtedînin kendi cinsindendir; mürşid gibi değil. Mürşidin kemâl ü noksânını bilmek

609 "İlk bakış, ahmakların bakışıdır."

610 "Nefsin seni bir şeyle meşgul etmeden, sen onu meşgul et."

611 ol: ola T

612 kırş. الرفیق قبل الطريق : Yola çıkmadan önce arkadaş edin.", Keşfü'l-hafâ, I,

ve mürşidi mürşidden seçmek, tâlibe göre emr-i muhâldir. İllâ mâ-şâ'allâh. (83b H) Ammâ refîk-ı siddîkî tecrübe vü imtîhân, bir kolay hâldir.

ليك هر گمراه را همره مدان غافلان خفته را آگه مدان

ليك lâkin⁶¹³ her bir azgını, her gمراه را, kendine yoldaş bilme, imtîhân eyle, غافلان خفته را, uyhuda olan gâfilleri, آگه مدان, uyanık bilme. Bunun imtîhâmı böylecedir ki çünkü seninle yoldaş olmak isteye ve da'vâ-yı 'aşkda sâbit-kademim, diye. Bak gece uyhusu uyur mu, uyumaz mı? Zîrâ, beyit:

عجبا للمحب كيف بنام

كل نوم على المحب حرام ⁶¹⁴

demişler. Huftu olan gâfilleri hem-râh bilme deyu buyurdıkları bu ma'nâyâ işâretidir. Beyit⁶¹⁵:

'Âşık olan kardaşın belli nişânı vardır

Dûn uyhusu uyumaz didâra 'âşık olan

Ve⁶¹⁶ gözyaşı nişânesi cümlelerin bildiği hâldir ki hoş yaraşır 'âşık-lara gözyaşı, her kim 'âşıkdır gözünden biline. Pes bu nişânlardan (78a T) kendinde birisi olmayınca anı yoldaş ittihâz etme. Ve ol güm-râh-ı bi-intibâhın ardına uyup bir kadem gitme. Li-münşî'ihî:

Pey-revî olma gel ol reh-rev-i ârâmın kim

Çün-i dâmenleri pişâni-i rehden görünür

هست تنهایی به از باران بد نيك يابد چون نشيند بد شود

هست تنهایی به, tenhâlık iyidir, از باران بد, kötû musâhiblerden, نيك يابد چون, o da-şîr bed olur. Mîsrâ' (?): للريح اخذه فما قر به نتنا من النسق او طينا من الطين kaziyyeleri bi'd-defe'ât (84a H) tecrübe ile sâbit olmuşdur ki iyilerle görüşen iyi ve kemlerle görüşen kem olur. Pîrân-ı pişvâyân-ı tarikat böyle bu-yurmuşlardır. Kim anların kavl-i mu'teberlerine 'amel ederse,

⁶¹³ lâkin: lîken T

⁶¹⁴ "Sevenin uyuması şaşılacak şeydir. Zira sevene uykusu haramdır."

⁶¹⁵ beyit: - H

⁶¹⁶ ve: - T

⁶¹⁷ "Rûzgâr uğradığı (her yer)den, ya kokulardan bir koku, ya da çamurlardan bir çamur alır," "İnsan karakteri bir hırsız, sohbet ise son derecede etkileyici bir güce sahiptir."

râh-ı necâtı bulur ve nâ-halefler ardına düşen, dalâletde telef olur.

غیر پیر استاد و سرلشکر مباد پیر گردون نی ولی پیر رشاد

غیر پیر pîrden gayrisi, استاد سرلشکر مباد dervişlerin üstâdı ve 'âşıkların ser-'askeri olmasın, pîr گردون نی ولی velâkin pîrden murâd olan, dehrden kocamış ihtiyâr değil, pîr رشاد rûşd ve sedâd cihetinden pîrdır. Ya'nî mürûr-ı diğerdir gadât. Ve gaşy ile pîr-i nâ-tevân olanlar⁶¹⁸ bu yolda mu'teber olmayıp ancak mesâlikden mehâlikden âgâh-ı semt-i selâmeti bilir. Delîl-i râh, (78b T) matlûbdur. Yohsa tarik-ı Hakk'da pîre iktidâ lâzım imiş deyu varıp bir ak sakallı pîr-i nâ-bâliğin elini tutup yol yanıma, pîrlikde ak sakal şart değildir. Gehvârede Mesîh ve şikem-i mâderde Yahyâ 'aleyhi's-selâm nebi olduğu gibi anadan doğma veliler vardır. Dekâyık-ı hiyel-i nefsanîyyeyi ve meşârib-i tullâbı biri birinden fark eder ve 'uşşâk-ı teşne-lebi bir nefesle deryâ-yı envâra gark eder. Şeyh-i kâmil bulmağa sa'y etsene. Şecere-i sıdkın semere-i yakîn vere ve matlûb-ı dîl ü cânın olan dâmen-i mahbûb, bu âlemde eline gire. Her ne istersen, zûr-ı⁶¹⁹ himmet-i (84b H) pîrân ile bulursun ve ne matlûb edersen, anlara hıdmetle nâ'il olursun.

پیر باشد نردبان آسمان تیر پران از که گردد از کمان

پیر باشد pîr olur, pîrde, نردبان آسمان göğün nerdûbânı pîrdır. Her muhâl görünen nesne pîr kuvvetiyle yesîrdır. ok kimden uçar, perrân olur? Ya'nî okun âsumâna uçmasına sebep nedir? İrsâl-i mesel san'atıyla müstakimü't-tab' olan tâlibi, tîre teşbîh buyurup ve ham-geşteliğe mevsûf olan pîri, kemâna temsîl buyurup tîrin âsumâna uçması, belî bükûlmüş kemânın zûru ıla olduğu gibi. Beyit:

همت پیران دلیل ماست هر جا میرویم

620 قوت پرواز چون تیر از کمان داریم ما

istikâmet üzre olan 'âşık-ı sâdıkın 'âlem-i melekûta vusûlünün nerdûbânı pîrlerin himmetidir, buyururlar. Li-münşi'hi:

Pîr-i ham-geştelerin (79a T) himmetidir bâ'is-i şân

Kîm kemânın bu söze tîr-i zebânı entak

⁶¹⁸ pîr-i nâ-tevân olanlar: pîr-i nâ-tevânlar T

⁶¹⁹ zûr: rûz T

⁶²⁰ "Nereye gitsek, pîrlerin himmeti bizim kılavuzumuzdur. Biz, yaydaki ok gibi uçma gücüne sahibiz."

Zirâ الحال انطق من لسان المقال 621 dir.

Der-beyân-ı ân ki tâlib-râ her-âyine ez-pîr nâ-guzîr-est

Bu surhun mâ-ba'dında olan ebyât, ol tahkîkın beyânındadır ki tâlib-i Hudâ olan her hâlde ve dâ'imâ bir pîr-i râh ve mürşid-i âgâhdan lâ-büddür. Mürşidsiz vusûl, hilâf-ı 'âdetu'llâhdır. Çünkü ebyât-ı sâbıkada reh-ber evsâfı zıkr olunmuş idi. Reh-berden dahi maksûd, mürşide isâl olduğunu bilip mürşidin evsâfına ve tarîk-ı Hakk'da irşâd-ı 'ibâd ile ittisâfına dâ'ir ahkâm-ı zâhire vü bâtına beyân buyururlar.

پیر را بگزین که بی پیر این سفر هست پس برآفت و خوف و خطر
cemî'-i mûhimât-ı seferiyyeden ol pîri intihâb eyle ki,
gâyet çok 'âfetle هست پس برآفت, pîrsiz ve pişvâsız bu yol, بی پیر این سفر
memlûdur, ve havf u 622 hatar icâb edecek (85a H) şeylerle
doludur. Ya'nî eğer pîrsiz sülûk edersen bu yolda gül ü reh-zen katı
çokdur. Hem ser gider, hem ser-mâye. Görmez misin?

آن روی که بارها تو رفته بی قلاوژ اندر آن آشفته
bi'd-defe'ât sen gitmişsindir, öyle iken,
mûtehayyir ü perişân olmuş- kılavuzsuz, اندر آن, بی قلاوژ
sundur. Fi'l-vâkı' defe'ât ile geçdiği yolu bile âdem çok kere olur ki
yalnız bulup çıkaramaz. Bir kılavuza muhtâc olur. (79b T)

پس روی را که ندیدستی تو هیچ هین مرو تنها ز رهبر سر مپیچ
görmemişsindir, ندیدستی, öyle olunca, پس
reh-berden baş sakın, هین, yalnız gitme, reh-berden baş
medlûlunca zâhiren bu yoldan de- 623 الظاهر عنوان الباطن
fe'âtla geçmiş iken, çok kerre kılavuza muhtâc olduğun müsellemler i-
ken, bâtın yolu ki gâyet gizli ve reh-zenân-ı bî-pâyân ile mâl-â-mâl-
dır. Olmaya reh-berden imtinâ' etmeyesin ve hevâ-yı nefse tâbî' olup
yalnız başına gitmeyesin.

گر نباشد سایه او بر تو گول پس ترا سرگشته دارد بانگ غول
sen ahmakın ü- بر تو گول, ol pîrin sâyesi, اگر نباشد
624 إذا كان الامر كذلك, پس ترا سرگشته دارد, (85b H) olmazsa, eğer olmazsa
serî ser-geşte ve âvâre eder. دارد, کند, mevki'inde isti'mâl olunduğu

621 "Lisan-ı hal, konuşma dilinden daha etkilidir."

622 u: - T

623 "Dış (görünüş), için göstergesidir."

624 "İş böyle olunca."

kesirü'l-vukû'dur. سرگشته başı dönmüş ve şaşkın demektir, بانگ غول gül-ı beyâbân sadâsı yolcular bilir ki gece ile yalnız giden âdeme gül ta'bîr olunan divler musallat olup, gâh keçi gibi çağırıp, gâh öküz gibi bağırıp öteden beriden hezâr sûret görünerek yolunu azdırır. E-ğer sabâh tiz olmazsa mevki'-i helâke götürdüğü çokdur. Bu ma-halde⁶²⁵ لا غول ولا هامة⁶²⁶ ilâ-âhırîh hadîs-i şerîfini zikr buyurup, ba'de hu te'vîl (80a T) ve tevcîhler zikriyle ba'zı şurrâh, rahîme-humu'llâ-hu 'azîm bahs buyurmuşlardır. Lâkin fakîr derim ki *Mesnevî-i Şe-rîf*'de gülün tahakkuk u 'adem-i tahakkuku, iltizâm olmayıp, mü-cerred temsîl ü tefhîm murâddır. Nitekim şîkem-i mâderde Hazret-i *Yahyâ*'nın, Hazret-i *İsâ* ile olan mu'âmelesi zikrinde buyururlar ki murâdımız temsîldir, tahakkuk-ı vukû'unu iltizâm yokdur. Câ'iz ki 'âlem-i misâlde olsun yahud hiç olmasın, vak'a-i *Hârût* u *Mârût* ve hâtem-i *Süleymân* dahi böylecedir. فانهم نهاية الامر بالكلية⁶²⁷ Akvâl-i merdûdeden olmayıp ba'zı 'ulemânın tecvîz eylemesi sıhhat-i tem-sîlde kâfidir. Böyle olunca kılavuzsuz yola gitmek dürlü dürlü hatâ-ları mûcibdir. Ez-cümle,

هر که در راه بی قلاویز رود هر دو روزی راه صد ساله شود

her kimse ki, her دو روزی در راه yolda, بی قلاویز رود kılavuzsuz gide, her دو روزی را هر iki günlük yol, صد ساله شود yüz yıllık olur. Zîrâ hezâr meşakkatle gider, gider de⁶²⁸ en sonunda bakar ki, beyit li-münşî'ihî.⁶²⁹

Menzil yine menzil-i mukaddem

Ol sûret o⁶³⁰ kal'a-i mutalsam⁶³¹

Benî İsrâîl'in Sahrâ-yı Tîh'de kırk sene ser-gerdân oldukları, bî-reh-nümâ olduklarından nâşî değil miydi? Gerçi yolun çâresi, gitmektir. Ammâ nereye gitmek, nereden gitmektir? Yohsa gitmek deyu dönüp dolaşıp bi-hûde ta'ab çekmeğe demezler. Her şeyin bir yolu ve bir yordamı var. Mebde' ü me'âdî bir bilirden su'âl eyle de andan sonra git. Yohsa (86a H) ha segirt, ha segirt, 'akılsız (80b T) başın, taban çeker zûrunu⁶³² dedikleri budur.

⁶²⁵ bu mahalde: - T

⁶²⁶ "Ne gulyabani, ne de ruh kuşu."

⁶²⁷ "İşin sonunu tamamiyle kavra."

⁶²⁸ de: ki T

⁶²⁹ beyit: - T; li-münşî'ihî: - H

⁶³⁰ o: ol T

⁶³¹ Hüsn ü Aşk, s. 303.

اطلب الدر اخی وسط الصدف واطلب الفن من اصحاب الحرف

sadefin orta-⁶³³ ey benim karındaşım, وسط الصدف inciye iste, اطلب الدر-⁶³⁴ derler. الساكن متحرك والمتحرك ساكن, fenni taleb eyle, الساكن متحرك والمتحرك ساكن, ya'nî inciye sadefde ara ki itlâf-ı bidâ'a etmeyesin. Yohsa meselâ sümüklü böcekde inci aramasının ne fâ'i-desi vardır ki. Ben kırk yıldır inci arıyorum, bulamadım dersin. Ve her san'atı erbâbından öğrenip kolayı var iken gücüne gidersen, tarîk-ı Hak'da sana pîr gerektir, dediler. Gûş-ı hûşını iyice tutup bir pişvâ ele getirmeğe sa'y et. Boşuna yorulma. Ve nice zamân bu tarîkda puşt-pâ urdum deyu da'vâ-yı gûzâfa kurulma.

سایه شاهان طلب هر دم شتاب تا شوی زآن سایه بهتر ز آفتاب

her her دم, سایه شاهان طلب pâdişâhân⁶³⁵ ma'nevî sâye-i himmetini iste, acele eyle ki, شتاب ' شتاب, nefesde, hattâ olasın, تا شوی, 636 الحیر لا یؤخر, sâyededen nâşî, âfitâbdan bih-ter olasın. Pes dürr, sadefden ve fennî, erbâb-ı hırefden ahz olunduğunu bilip, beyit:

هر صدف دری و هر بزم چراغی دارد

نور تحقیق ز صاحب نظران باید جست 637

mefhûmunca bu tarîkı dahi şâhân-ı ma'nevîden ahz edip anların sâye-i 'inâyetlerini (81a T) reh-ber eyle ki (86b H) sûretde zıll-ı zalîldir. Ammâ hakikatde tûtiyâ-yı 'ayn-ı 'alîldir. Ve cümle-i⁶³⁸ a'zâ vü cevârihın nûr-ı mahz kesilmeğe⁶³⁹, ol sâye delîldir.

مهر پاکان در میان جان نشان دل مده الا بمهر دلخوشان

câ- در میان جان نشان, pâkların mahabbetini ki evliyâ vü asfiyâdır, illâ kulûb-ı sâfiy-⁶⁴⁰ dik, gönül verme, illâ kulûb-ı sâfiy-⁶⁴¹ medlûlunca mâdâmkî evliyâ vü asfiyâyâ mahabbet senin derûnunda ola, sen dahi evliyâdan ma'-

632 zûrunu: rûzunu H

633 ای اخی : خی T

634 "Durgun olan, hareketli; hareketli olan da durgundur."

635 pâdişâhân-ı: pâdişâh-ı T

636 "Hayır(lı iş) ertelenmez."

637 "Her sadefin bir incisi ve her meclisin bir mumu vardır. Hakikat nurunu ileri görüşlülerde aramak gerekir."

638 cümle-i: cümle T

639 kesilmeğe: kesilmekle T

640 ortasına: ortasında H

641 "Kişi sevdiği ile beraberdir.", Keşfü'l-hafâ', II, 202.

dûd olursun. Eşkîyâya mahabbet edersen eşkîyâdan ma'dûd olmak iktizâ eder ki, ⁶⁴² ولا تركنوا الى الذين ظلموا فتمسكم النار. Öyle olunca her ⁶⁴³ kişi sevdiğiyle haşır olup mahbûbuyla berâber kopar. Sen de evliyâ mahabbetiyle me'lûf ol ki anlarla haşır olasın.

⁶⁴⁴ رو بهار خدايي را تو زود چون چنان کردی خدا يار تو بود
var iste, Hudâ'ya mensûb olan yârı. sen 'acele eyle, ⁶⁴⁵ çünkü öyle edesin, خدا يار تو بود, Allâh senin refikün olur. ⁶⁴⁶ نعم المولى ونعم الرفيق Hudâ'ya mensûb olan yâr ki l'llâh mahabbet etdiğin âdemdir. ⁶⁴⁷ (87a H) masdûkunca أن الله يحب المتحابين فى الله. Allâh için mahabbet eyle ve Allâh için mahabbet edenlerle mahabbet eyle ve Allâh'ı sevenlerle (81b T) muhabbet eyle ki evliyâ'u'llâhın bu 'âlemde sebab-i ikâmetleri bu mahabbetdir ki âlem-i âhîret ârzûsu kendilere geldikce beyinlerinde mahabbet fi'llâh olan ahillâ-yı dîn firâk-ı sûrisi hatırlarına gelip bu dâr-ı mihnetde anınla eğlenirler imiş. Ve meşâkk-ı bi-fâ'ide-i cihândan yoruldukca ihvân-ı 'aşk sohbetiyle ⁶⁴⁸ dinlenir imiş. Bu nükteyi dehr ü ân mukurrıdır. Hem-râh ile râh ikisi birdir. Bu râha sülûk eden dil-i âgâh, hem-râhı bulup, bulundu hem râh.

Der-beyân-ı fevâid-i sohbet-i merdân-ı Hudâ

Merdân-ı ilâhiyye ile olan sohbetin fevâyidi beyânındadır.

هر که خواهد همشینی با خدا گر نشیند در حضور اولیا
her kim dilerse, Cenâb-ı Hakk ile hem-nişin olmağı dilerse, ana bedel, ⁶⁴⁹ otursun. هر که lafzı siga-yı emr üzre dâhil oldukda emr-i gâ'ib olur. Ke-zâlik nehiyde dahi hâl böyledir. ⁶⁴⁹ ya'nî evliyâ huzûrunda, evliyânın tavsîfinde ⁶⁴⁹ إذا رآنا ذكر الله انlar görüldükde Allâh hâtıra gelen tâ'ifedir, demişler. Ve bu hakkı

⁶⁴² "Zulmedenlere meyletmeyin; sonra size ateş dokunur...", Kur'ân, 11/113.

⁶⁴³ her: bir T

⁶⁴⁴ چسان : چنان T

⁶⁴⁵ چسان : چنان T

⁶⁴⁶ "Ne güzel Mevlâ, ne güzel dost.", krş. " : نعم المولى ...Ne güzel Mevlâ-dır...", Kur'ân, 22/78 ve " : حسنت مرتفقاً ...Ne güzel kalma yeri.", Kur'ân, 18/31.

⁶⁴⁷ "Hiç şüphesiz, birbirini Allâh için sevenleri de Allah sever."

⁶⁴⁸ sohbetiyle: sohbetle H

⁶⁴⁹ krş. " : ذكرنا الله : Allâh'ı zikrederler (anarlar, hatırlarlar).", Kur'ân, 3/135;

zikre bâ'is oldukları ba'zıları kendilerden havârik-ı 'âde zuhûr etmekle herkesin fâ'il-i hakîkiyi yâd eylesesidir, demişler. Ba'zı dahi evliyânın tahammül etdikleri fakr u fâka ve zûll ü meskenet ve şiddet-i mücâhede ve gûne gûne belâlardır ki Hakk'ı yâda bâ'is olur, demişler. Ve ekser-i kümmelin bu ma'nâyı tercih (87b H) etmişler. Hulâsa, evliyâyı gördükce Hakk zıkr olunur ve ⁶⁵⁰انا جلیس من ذکرنی mukarrerdir. Öyle olunca Hakk ile celis olmasının tarîkı, evliyâ ile celis olmaktır. Ez-cümle mürid-i sâdika göre ki nisbet kalbinde takarrür etmemişdir. (82a T) Bir 'ân sohbet-i evliyâdan cüdâ olsa gaflet ana istilâ eder. Ve azacık bigâneler ülfetiyle olanca safâsı elden gider. Anınçün öyle olan müride hitâb buyurup zararını beyân ederler ki,

از حضور اولیا گر بگسلی تو هلاکی زانکه جزئی نی کلی

evliyâ huzûrunda, eğer sen münkati' olur isen ⁶⁵¹از حضور اولیا ol sebepten ki sen helâksın, öyle bil kendini, ol Zânkê جزئی نی کلی. Bu "cüz'sün, küll değilsin ta'bîr", çok ma'nâ götürür. Lâkin zâhiren mürid, kendinde olan fenâ-fi's-şeyh hasebiyle şeyhin a'zâsından bir 'uzuv gibi olmuştur. Pes anın tasarrufu dâ'imâ şeyhi cânibindendir. Meselâ, şahs-ı vâhidin elinin gördüğü iş, bir i'tibâr ile deste isnâd olunup, sâ'ir cemî-i i'tibâr anda ol şahsa isnâd olunur. Zirâ ma'âza'llâh elini kesseler ol dest-i maktû' bir iş işlemeğe kâdir olmayıp, mürde hükmünde olduğu gibi mürid dahi şeyhinden munfasıl olunca hâlik ve nefesine gayr-i mâlik olup sûri vü ma'nevî amelden kalıp, kesb-i merâtib-i ma'neviyye edemez ve makâm-ı bu'd-ı gurbette kalıp (88a H) sıla-i vuslata gidemez.

چون شوی دور از حضور اولیا در حقیقت گشته دور از خدا

⁶⁵¹evliyânın huzûrundan چون شوی دور از حضور اولیا, çünkü dūr olası, ⁶⁵²yahud kurb-ı Hakk'dan dūr olursun. Kurb-ı rızâ ve bu'd-ı rızâ demek ola.

عینک ز دیده دور چو شد بی بصیرتست

653

شوکت دمی ز مردم بینا جدا میباش

İşte bundan büyük helâk mi vardır ki Hakk'dan ba'id olası. Evli-

⁶⁵⁰ "Ben, beni ananla otururum."

⁶⁵¹ huzûrundan: huzûrunda H

⁶⁵² "O, son derecede garib ve uzaktır."

⁶⁵³ "Gözlük gözden uzak olunca göz göremez. Şevket, (Hakk'ı) gören insanlardan bir an uzak durma."

yâdan ba'îd olmak, Hakk'dan ba'îd olmağı mûcib ve evliyâyâ karîb olmak Hakk'a karîb olmağı mûcib olunca,

هم عطا یابی و هم باشی فتا همنشین اهل معنی باش تا

همنشین اهل معنی باش hem 'atâ ta hattâ, ehl-i ma'nâ ile mûcâlis ol, و هم باشی فتا ve hem merd olasın. Hem 'atâ vü ih-sân bulmak, hem merd-i kâmil olmak, ehl-i ma'nâ ile hem-nişîn ol-makdan neş'et etmekle lâıykdır ki mürîd bir 'ân murâddan cüdâ ol-maya. Hattâ Hazret-i Pîr Efendimiz, fukarâsına زانو برانو نشیند 654 deyu emr buyurdıkları mesmû'dur. Ol rûtbe kurbda olmalı ki diz-be-diz oturmalıdır. Zîrâ sâhib-i rûh olan, ehl-i ma'nâdır. Ehl-i sû-ret, kâlib-ı bî-cân gibidir. A'zânın hareketi câna kurbiyyet-i ittisâl sebebiyle (88b H) olduğu gibi, mürîdin dahi hayât-ı ma'nevîsi mu-râddan müstefâddır. Kaldı ki cân-ı sûrisi hiç işe-güce yaramaz. Bu bahisde anı hesâba saymazlar.

جان بی معنی درین تن بی غلاف هست همچون تیغ چوین در غلاف

bi-lâ- bu ten içre, درین تن ma'nâsız olan cân, جان ب معنی (83a T) nîzâ' gerek 'inde's-sûfiyye ve 'inde'l-mûtekellimin ve gerek 'inde'l-hû-kemâ, ağaçdan kılıç gibidir, کین içinde. Ya'nî âşinâ-yı ma'nâ olmayan rûh, kâlib-ı bedende gûyâ ağaçdan kılıç gi-bidir, kın içinde.

تا غلاف اندر بود با قیمت است چون برون شد سوختن را آلت است

mâdâmki gulâf içinde ola, işe yarar, ahmakları korkudur, yak- mağa âletdir, ağaçdır. Yanmadan gayri neye yarar? Ammâ ehl-i ma'- nânın rûhu böyle değil, belki,

İki 'âlemde tasarruf ehlidir rûh-ı velî

Deme kim bu mürdedir, bundan nice dermân ola

Rûh, şemşîr-i Hudâdır; ten, gulâf olmuş ana

Dahi a'lâ kâr eder, bir tîğ kim 'uryân ola.

Beyit li-münşî'ihî⁶⁵⁵:

صفت صاحب‌دلان باشد فزونتر بعد مرگ

گوهرش بی‌نهایت چون گشتی به ساحل می زند 656

654 "Dizdize otursun."

655 beyit: - T; li-münşî'ihî: - H

656 "Gönül sanhiplerinin himmeti, öldükten sonra daha fazla olur. Gemi sahile vurunca, onun değerli eşyası yağmalanır."; - H, T

mefhûmunca ervâh-ı mücerrede tedbir-i mehâmm-ı 'ibâda nurah-
has oldukları فاللهوات امرأ 657 âyet-i kerîmesinde nakl-(89a H) kerde-i
sikât-ı müfessirîndir. Pes bu derece-i 'ulyâyı kesb etmeyip giriftâr-ı
çâr-mih-ı 'anâsır olan rûh-ı mukayyed, âzâdeler gibi 'urûc-ı âsu-
mân-ı yakın edemeyip makâm-ı berzah-ı ızırâbında henüz munta-
zır-ı şefâ'at iken refâtâr⁶⁵⁸-ı lâ-'ubâliyâne ile iltivâ'-ı livâ'-ı tabî'yyet-
den ibâ etmek 'alâmet-i nekâl ve mûcib-i sû-i hâldir. (83b T)

تیغ چوبین را میر در کارزار بنگر اول تا نکرد کارزار

بنگر اول ağaçdan kılıcı, میر در کارزار mahall-i cenge götürme, تیغ چوبین را
evvelâ bak, hattâ işin zârî vü efgân olmaya. Ma'lûmdur
ki ağaçdan kılıçla meydân-ı cenge girenin kârı, zâr olur. Pes mürid-i
mübtedî pîr cânıbinden kendinde zuhûr eden tasarrufât-ı ilâhiyyeyi
kendi mülkü kıyâs eylemeyip ibtidâ nazar eylesin ki cân-ı ma'nî-dâr
tedârük etmiş mi? Yohsa kılıcı ağaçdan mıdır? Fî'l-hakîka cevher-i
cânı, seyf-i sârim-i tevhîd kesildiye, fe-bihâ. Ve illâ nazar-ı müreb-
biden bir 'ân münfekk olmamak, hâline elyaktır.

گر بود چوبین برو دیگر طلب و در بود الماس پیش آ با طرب

var, başka kılıç te-
dârük eyle, eğer elmâs gibi ser-tiz ise, eğer kılıcın ağaçdan ise, و در بود الماس
şevk ü ta-
rabla ileri gel, savulsun tâ ki⁶⁵⁹ sedd-i râh olanlar reh-gûzârımdan
na'ra-i dilîrânesiyle meydân-ı (89b H) ma'rekeyi pür-şûr eyle. Yok
eğer tiğ-i çübîn küdek-firib ise tebdiline sarf-ı makdûr eyle ki Fey-
yâz'da buhl yokdur. Ve hazâ'in-i kulûb-ı evliyâda tebdil-i suver-i a'-
yâna müte'allık kîmyâ-yı⁶⁶⁰ sa'âdet çokdur.

تیغ در زرادخانه اولیاست دیدن ایشان شما را کیمیاست

evliyânın cebe-hâ-
nesindedir, دیدن ایشان onları görmek size, kîmyâdır. Pes
eğer tiğ-i cânın çübân olup kâr-zâr-ı nefsinde⁶⁶¹ ve cihâd-ı ma'ne-
vîde tünd ü kelîl ise evliyâ sohbetine hissên yahud ma'nen dâhil ol
ki anların nazarı, kîmyâ-yı hakâyıkdır ve mübeddel-i suver-i a'yân-
dır. Senin tiğ-i çübînine zâğ, hiddet verip şemsîr-i âb-dâr ederler.
Yahud ol tiğ⁶⁶²-i çübîni senin elinden bilâ-keyf alıp yerine bir seyf-i

H فاللهوات : "İş düzenlere andolsun.", Kur'ân, 79/5; 657

T refâtâr: giriftâr 658

T - ki: 659

H kîmyâ-yı: kîmyâ 660

T nefsinde: nefisde 661

sârim verirler. Hulâsa her gûne tasarrufa anlar kâdirdir. Cebe-hâ-nelerinde her nev'-i silâh vardır. Eğer hissen ve ma'nen dâhil-i bezm-i hâssu'l-hâsları olabilir isen fırsatı ganîmet bil. Yok hissen duhûl mümkün olmadıysa ma'nen dâhil olmağa çalış ki sohbet-i evliyâdan gayri râh-ı vusûl yokdur. Cenâb-ı Hak bâb-ı vusûlu anlara tefvîz edip miftâh-ı fûtûhât-ı ma'neviyyeyi anların dest-i (90a H) tasarruflarına teslim etmiştir.

جمله داناپان همین گفته همین هست دانا رحمة للعالمین

هست دانا, ancak, همین böylece demişlerdir, همین گفته, cümle ârifler, جمله داناپان لا تقوم الساعة ما دام 663 'âleme rahmet için halk olunan. رحمة للعالمین 'ârifdir, 'ârifdir, Hazret-i Muh-yiddin, hadîs-i şerifinin ma'nâsında 664 فی الارض رجلا يقول الله الله "Hakk, zıkr ile zıkrü'llâh olan 'ârif-i bi'llâhdır. Anın vücûdu cemî'-i ekvânı hıfz u zabt eder. İnsânü'l-'ayn olan şahıs (84b T) 'ârif olmazsa, ol ânda cihân zir ü zeber olacağına, bu hadîs-i şerifte delâlet vardır" buyurmuşlar. Pes min-haysi'l-verâset bunlar rahmetenli'l-âlemîndir.

گر تو سنگ و صخره و مرمر شوی چون بصاحب دل رسی گوهر شوی

taş ve kaya ve mermer olsan, سنگ و صخره و مرمر شوی, eğer sen, گر تو گهر شوی, چون sâhib-dil olan 'ârif sohbetine eresin, چون بصاحب دل رسی, gevher olursun. Ya'nî her ne kadar nâ-çiz ve kem-bahâ isen sohbet-i evliyâ sebebiyle ve anların dest-i tasarruflarına teslim olmak berekâtıyla gevher-i kem-yâb olursun. Li-münş'ihi:

Dursan nazar-ı terbiyet-i şems-i Hudâ'da

Vaktiyle olur seng-i siyeh, gevher-i elmâs

Çarh-ı çârûmden âfitâbın nazar-ı terbiyeti zir-i zemînde olan taşları gevher etdiği (90b H) icmâ'-ı 'ukalâ ile sâbit olunca, şems-i hakikat olan rûh-ı velînin nazar-ı himmeti, seng ü sahire-yi vücûd-ı mübtediyi refte-refte kûdûrâtını giderip incilâ-pezir-i safâ-yı rûhânî ederek bir gevher-i girân-bahâ edeceği rûşendir.

یار خندان باغ را خندان کند صحبت مردانت از مردان کند

bağ 665 باغ را خندان کند, gülücü olan yâr ve musâhib ki bahârdır, یار خندان handân eder, صحبت مردانت, merdler sohbeti seni, از مردان کند, merdlerden eder. Çün kudûm-ı mevsim-i bahâr, mâtem-zede-i fasl-ı şitâ ve pej-

662 tiğ: tiği H

663 "...âlemlere rahmet olarak.", Kur'ân, 21/107.

664 "Yeryüzünde bir kişi bile Allâh dediği sürece kıyamet kopmaz."

665 bağ: bağ T

mürde-i 'avâtîf-ı hevâ olan bâğ-ı efsürdeyi bir kaç gün sohbetle انظر الى آثار رحمة الله كيف يحيى الارض بعد موتها ⁶⁶⁶(85a T) 'ya mâ-sadak edip hayât-ı tâze vü inşirâh-ı bî-endâze ile reşk-i behîşt-i berîn ve 'ummân-ı gül ü yâsemîn edip, her mânend-i çerâğân-ı encüm-i reng-âreng çiçekler ve pervâne-i gül-gün, bâl-asâ gül-berglerle ⁶⁶⁷ müzeyyen eder. Ve minâ-yı sebz-gün-ı çemeni deryâ-yı mey-i âle gark ve goncehâ-yı gül ü nesrini rakkâsân-ı habâbdan bî-fark etdiği gibi nefehât-ı enfâs-ı pîrân dahi تعارضوا برد الربيع فانه يفعل بكم مايفعل باشجاركم ⁶⁶⁸ mantûkuyla riyâz-ı kulûb-ı mürîdini, ezhâr-ı gün-â-gün-ı fûtûhât-ı ma'neviyye ile güşâyîş-pezir-i ihyâ ve emvâc ü ⁶⁶⁹ efvâc-ı ebr-i nîsân-ı füyûzât-ı ledünniyye ile âb-ı hayât-ı ma'ârife deryâ etmesi muhakkaktır (91a H). Pes bunun mefhûm-ı muhâlîfi ahz olunsa, mîsrâ':

انسرده دل انسرده کند انجمنی را ⁶⁷⁰

Dem-i serd-i şîta-âmîz-i ashâb-ı ağrâz, mânend-i bâd-ı hazân nev-nihâl-i vücûd-ı mürîdi sarsar. Ve mûrgân-ı hoş-elhânı, zîkr ve mesîhi, âşiyânından uçurup sakar sakar titreterek tondan tona atar. Ne'üzû-bi'llâhi Te'âlâ!

Nehy-i sohbet-i müdde'iyân ü hod-perestân

Bu surh-ı şerîf, müdde'iler ve hod-perestler sohbetinden ziyân olduğu ⁶⁷¹ beyânındadır.

دوستی جاہل شیرین سخن کم شنو کو هست چون سم کهن

دوستی جاہل شیرین سخن tatlı sözlü, müdâhene-âmîz ü mezâka muvâfık demektir. Ve illâ nefsü'l-emrde tatlı değil. کم شنو dinleme, کو هست چون سم کهن zirâ o söz semm-i 'atîk ⁶⁷² gibidir. (85b T) Gâyet mü'essir ve mühlik, ya'nî mürîde sohbet-i evliyâ nice ehemm ü elzem ise, ehl-i hevâ sohbetinden tevakkî' etmek dahi öyle farz ü ehemmdir ki anlar dostluk yüzünden mezâka muvâfık şîrîn

⁶⁶⁶ "Allâh'ın rahmetinin eserlerine bir bak: Arzı, ölümünün ardından nasıl diriltiyor!...", Kur'ân, 30/50; انظر : فانظر H

⁶⁶⁷ gül-berglerle: kelebeklerle H

⁶⁶⁸ "Bahar! (mutlu bir şekilde) karşılayınız. Çünkü, baharın gelişiyile ağaçlarınıza yaptığını size de yapar (verir)."

⁶⁶⁹ ü: - H

⁶⁷⁰ "Hissiz olan, birlikte olmayı yok eder."

⁶⁷¹ olduğu: olduğunu H

⁶⁷² atîk: akîk H

şîrîn sohbetler ve ruhsat ü betâlete çesbân, müdâhene-âmîz 'ibâre-lerle⁶⁷³ tâlibi kulağından zehirleyip gâh hufre-i inkâra atarak ve gâh kelîmât-ı evliyâyâ sümûm-ı dalâlet katarak ol mürîd-i sâde-dili girifte-i dâm-ı hızlân ü üftâde-i cahîm-i husrân ederler.

ز احقان بگریز چون عیسی گریخت صحبت احمق بسی خونها که ریخت

(91b H) ahmaklardan kaç, چون عیسی گریخت, çünkü Hazret-i 'Îsâ kaçdı, صحبت احمق, ahmağın sohbeti, بسی خونها که ریخت, çok kanlar vardır ki dökümüştür, takdîrindedir. Mesnevî-yi Şerîf'de mestûrdur ki Hazret-i 'Îsâ 'alâ-nebiyyînâ ve 'aleyhi's-selâm cenâbları bir gün şîtâb ile gürîzân olup giderler imiş. Mü'minlerden biri râst gelip su'âl etmiş ki; yâ Nebiyya'llâh, bu şîtâbın nereyedir ve kimden gürîzân olursun? Cevâb buyurmuşlar ki, bir ahmakdan kaçıyorum. Sâ'il ta'accüb edip demiş ki, Yâ Rûha'llâh, sen değil misin ki, ⁶⁷⁴ و ابرئ الاکمه والایمسی و اخی الموتی buyurup nefes-i cân-bahşınla nice dâ-i 'udâlî def eylerdin⁶⁷⁵. Sebeb n'ola ki ahmağa müdâvâ⁶⁷⁶ et-meyesin. Hazret-i Kelîmetu'llâh cevâbında buyurmuşlar ki illet-i maraz⁶⁷⁷, arazîdir; hamâkat, maraz-ı ezelîdir ve eser-i gazab, süb-hânîdir. Pes böyle olunca ey tâlib, sen dahi ahmaklardan kaç ki bir Nebî-yi ülû'l-'azm (86a T) iken Hazret-i Mesîh İbnî Meryem kaçdı ve menâkıb-ı Hazret-i Pîr'de mezkûrdur ki⁶⁷⁸ bir gün bir ehl-i dünyâ ile sohbet etdim. Nefes-i serdi ol rûtbe vücûduma sirâyet eyledi ki yedi gün hammâm-ı 'aşkda ikâmetle güç ile kesb-i harâret edebîl-dim, buyurmuşlar. Ve ahmakların dostluğu mühlik olduğu bey-ne'n-nâs bile meşhûrdur. 'Akılsız dostdan 'akıllı düşmân (92a H) yeğdir, derler. Ve ahmaklardan böyle tevakkî olunca nefsinde ha-mâkâta bâ'is olup seni ahmaklar 'adâdından ma'dûd edecek eşyâ-dan ne güne tevakkî lâzım olduğunu derk eyle.

ده مرو ده مرد را احمق کند عقل را بی نور و بی رونق کند ⁶⁷⁹

aklı 'eql ra bî nûr, ده مرو ده مرد را احمق کند, köye gîtme. köy âdemi ahmak eder, و بی رونق کند, ve revnaksız eder. Pes köye gîtmeden ve köylüler

⁶⁷³ 'ibârelerle: 'ibâretlerle H, T

⁶⁷⁴ "...Körül ve alacalıyı iyileştirir, ölüleri diriltir...", Kur'ân, 3/49.

⁶⁷⁵ eylerdin: eyleyedin H

⁶⁷⁶ müdâvâ: meded T

⁶⁷⁷ maraz: marîz T

⁶⁷⁸ ki: - H

⁶⁷⁹ ج: - H, T

ile sohbet etmekden tevakkî lâzımdır ki ehl-i karye ahmakdırlar. Ve karyede sâkin olmak bi'l-hâssa hamâkatı mûris ve nûr-ı 'aklın mü-kedder olmasına bâ'isdir. Ammâ bu kavîl, zâhîr-i 'ibâre ma'nâsıdır. Bunun bir de işâret ma'nâsı vardır ki budur:

ده چه باشد شیخ واصل ناشده دست در تقلید و حجتها زده

شیخ واصل ناشده köy nedir, lisân-ı işâretde köy neye derler? köy vâsıl-ilâ'llâh olmamış şeyhe derler. Öyle şeyh-i nâ-vâsıl ki sıfat ba'-de's-sıfat, elini taklîde, ve hüccetlere urmuş, ma-kâmâtıdan zevki yok, 'ibârât-ı evliyâdan ise zevk olmayınca hâl ahz olmaz. Her makâmında (86b T) birbirine sûretâ mugâyir ezvâk ihtilâ-fiyla muhtelif bir kaç gûne sözleri bulunur. Kangısını sened ede-ceğini bilemez; 'arazı, marazdan seçemeyen (92b H) tabîb gibi, verdi-ği edviyenin zararı fâ'ideden çok zuhûr eder. Böyle şeyhin yanına varmak, 'illet-i hamâkatı mûris olup korkduğuna uğramağa bâ'is olur. Beyit:

Etme düzd-i istilâha i'timâd

Asl-ı 'ulmî bülmez ol câhil-nihâd

حرف درویشان یزدد مرد دون تا بخواند بر سلیمی زان نسون

حرف درویشان dervişler sözünü, ki "hak, eyvallâh, nazarın birlikdeyiz", emsâli edevâtıdır, deniyyü'l-himmet olan kimse, selimü't-tab' ve-sâ'ireden⁶⁸⁰ olan bir sâdık üzerine, o harfden, efsûn⁶⁸¹ okumak için Hasan-ı Kâşî'den kalma ve vâkı'a-nâme-i şeytân kav-linden alma, kelîmât-ı 'acibe ve terkîbât-ı garîbe ile bi-çâre mübtedî-nin yolun urmak ve iblis gibi tarik-ı hüdaya durmak için neler söy-ler ve sûret-i ikrârdan görünüp sâdikâne kulak versen ne haltlar eyleyler ki her bir sözü ilhâda ve her nüktesi bir fesâda bâdîdir.

از خدا بویی نه اورا نی اثر دعویش افزون ز شیت و بوالبشر

Allâh'dan bir koku yok anda, ve bûydan eser yok, takdîrinde, اورا از خدا نه بوی و نه اثرست Hazret-i Şîf Peygamber ve Âdem Peygamberden ziyâ-de kendinde Hak'dan bûy-ı kurbiyyet eseri yoğ iken da'vâsına bak-san hâşâ sümme hâşâ (93a H) şer'an ve 'aklen ü naklen mem-nû⁶⁸² olan rûtbe-i nübüvveti tecâvûze çalışır. Ve ayağına habâle-i

⁶⁸⁰ vesâireden: - T

⁶⁸¹ efsûn: - T

⁶⁸² memnû': memnûn H

mû-âsâ takıp çeke çeke menzîl-i velâyete getirsen güç ile alıştır. Hâlbuki âlûdegân-ı çirk-âb-ı hızlânın ednâsı ve âsûdegân-ı dârü'n-nu-taf-ı hüsrânın en bî-çâresidir.

دیو ننموده و را هم نقش خویش او همی گوید ز ابدالیم بیش

kendi nakşını, ana şeytân dahi göstermemiş, نقش خویش, دیو ننموده و را هم, şeytânın bile sûretini görmemiş, او همی گوید, yine söyletsen ol ise diyor ki, biz abdâldan ileriyiz. 'Azamet ü şânla kendini tavsîf edip mertebesini ta'rif etdikde abdâldan a'lâ olmak üzre takrîr ediyor.

خرده گیرد در سخن بر بایزد ننگ دارد از درون او بیزد

sözde sultânü'l-'â-rifin *Bâyezîd-i Bestâmî* üzerine. Meselâ *Mansûr* dördüncü isimde kaldı, ene'l-Hakk menzîlini dîvâna geçiremedi, deyu gün-â-gün da'-vâ ederler. ننگ دارد, neng eder, از درون او, anın derûnu hâlınden, بیزد, *Yezîd-i la'in*, ya'nî *Yezîd*'den ziyâde kâfir-i bi'llâh yoğ iken (87b T) ol *Bâyezîd*'in noksânını bulan müdde'i-yi kâzibin derûnundaki olan habâsetleri *Yezîd*'e isnâd etseler, kabûl etmeyip inkâr eder. Ve meşreb-i (93b H) pür-nifâkı üzre ibrâ-i zîmmet edip sûret-i salâha gider. La'net be-her dü.

چون بسی ابلیس آدم روی هست پس یهر دستی نشاید داد دست

هست, çok âdem yüzlü insân sûretli İblis, چون, çünkü, بسی ابلیس آدم روی, پس, böyle olunca, be-her bir ele lâıyk değildir, yهر دستی نشاید, el vermek, kelimesi fi'ilini masdar hûkmüne getirmiştir. İşte böyle böyle nice müzevvir müdde'iler cihânda ber-karâr olmağla âdem sûretli şeytânlar ve dost edâsında düşmen cânlar firâvân olduğundan nâşi, her bir ele el vermeyip râst geldiğın şeyhi, mürşid-i hidâyet sanıp ahz-ı inâbe etmemek gerekdir. Ve anların sûret-i hakdan görünüp evliyâ kelâmı ve mukarrebîn peyâmı verdiklerine bakıp cânıb-i dâm-ı tezvîrlerine gıtmemek gerekdir.

زانکه صیاد آورد بانگ صغیر تا فرید مرغ را آن مرغ گیر

kuş gibi ıslık sadâ-sı, بانگ صغیر, صیاد آورد, ol sebebden ki, تا فرید, hattâ aldata, kuşu, o kuş tutucu, sayyâd, hâne-i saydın içine girip kuşlar gibi öter⁶⁸³ ve ıslık çalar. Bî-çâre kuşçağızlar anı âşinâlar âvâzı kıyâs edip yanına geldikde (88a T) dâm-ı tezvîrine düşüp ma'raz-ı helâke uğrar ve ol sayyâd-ı gaddâr âşiyânesinde (94a H) muntazır olan yavrulara merhamet etmeyip

ciğerciğini doğrar. Müzevvir olan müdde'iler dahi böyledir ki tâlib ne derd ile kendi dâmenini tutmuştur. Ve mâ-melekin birağıp mâ-si-vâyı unutmuştur. İnsâf etmeyip garaz-ı nefsânîyyesini dâ'imâ ter-vîce ve ol sâdıkın âteş-i ıstılâmını dem-be-dem teheyyüce çalışır. Bi-çârenin ne hâlde olduğunu bilmez. Ve güne âteşle derûnu doldu-ğunu duyup gözü yaşını silmez. Çünkü böyle olduğunu bildin ey tâ-lib-i sâdık, sen dahi 'aklını başına devşirip,

دست را مسپار جز در دست پیر پیر حکمت کو علیمست و بهیر

elini, ismarlama, teslim etme, pîr elinden gay-riye, öyle pîr ki hikmet-âşinâ ola, pîr-i gerdûn olmaya, ki ol pîr-i hikmet, 'alîm ü basîr⁶⁸⁵dir. Beyit⁶⁸⁶:

Zinhâr uyup bildiğine düşme 'inâda

Bir pîre eriş kim eresin surr-ı me'âda

mefhûmunca bir pîr-i hikmet bul ki 'alîm ü habîr ola. Senin derdini bilip dermânına kâdir ola. Öyle bir pîr bulup dest-i inâbetini anın dest-i tasarrufuna teslim edip nevâl-i kerâmetden ber-hûrdâr ve bâğ-ı mahabbetde sen de bir devha-i mîve-dâr olasın. Ammâ eğer dersin ki böyle bir pîr-i kâmilin evsâfı nedir? Muhakkı muhtıldan ve hakkı bâtıldan fark edecek bir nişân var mıdır? Belî, mübtedinin fark edeceği bir ta'rîf-i e'amm vardır. Etıbbânın (94b H) sa'dân-ı nebt dedikleri gibi yalnız efrâdına (88b T) şâmil olup, cinsinden olan ağ-yârını mâni' olmaz. O kadar var ki cinsini mübeyyen olup bu ta'rîf ile arasan nâ-cins eline düşmekden kurtulursun. Eğer dersin ki cins ü fasl ile ta'rîf mümkün değil midir? Değildir. Zîrâ, مجهول لا يعرف sifatiyla mevsûf olan zevâtlar nev'inde dâhildir. Pes ta'rîf-i bâlâ 'âmmdan eslem tarîk bulunmamıştır.

Der-ta'rîf-i zât-ı pîr

Bu surh-ı şerîf, pîrin ta'rîf-i zâtîyyesindeir.

شیخ که بود پیر یعنی مو سفید معنی این مو بدان ای نا امید

ya'nî şeyh kimdir, kime derler, pîr, koca, ihtiyar, مو سفید, یعنی که بود ak sakallı ve ak kullı. İbtidâ ta'rîf-i lugavî ile ta'rîfden sonra cins-i

H خبر : بهیر 684

685 basîr: habîr H

686 beyit: - H

687 "Nekre olan bir şey marife yapılmadığı gibi, meçhul de tanımlanamaz."

e'amm olan mû-sefidi zikr eylediler. Ammâ معنى ابن مر bu kılın ma'nâ-sını, بدان bîl, ای نا امید ey⁶⁸⁸ hudûd-ı zâtiyye-i mürşidden kat'-ı ümmîd edip fûtûra düşen mübtedî, fûtûra düşme, bu kadar ta'rîf sana yetişir! Bu nişân ile cüst-ü-cûda ol ki bulunur, pîrin tüyleri akdır. Bu remzi anla da öyle mû-sefid olanı ara ki beyt-i sâlide beyân buyurulacaktır. Bu bâbda *Sa'düddîn-i Fergânî*⁶⁸⁹, *Şerh-i Tâ'îyye*'de zikr buyurdıkları tahkîkın icmâli budur ki mesâlik-i tevhîdin şu-'ab-ı bisyârı vardır. Ba'zısı küllîdir ki ana makâmât **(95a H)** derler. Ve ba'zısı cüz'îdir ki ana menâzil-i ittihâd derler. Ammâ makâmât dördtür. Evvelki makâm, seyr-i muhibbî ve ifnâ-yı evsâfı nefse müte'allıktır ki neticesi كنت سعيد و بصير⁶⁹⁰ 'da tahakkukdur. Ve ikincisi⁶⁹¹ seyr-i mahbûbî ve ifnâ-yı sıfât-ı rûha müterettebdir. Ve bu makâmda sâlik ان الله قال على لسان عبده سمع الله ان حمده⁶⁹² **(89a T)** sırrıyla mütehakkuk olur. Ke-ennahu makâm-ı evvel, kurb-ı nevâfil ve makâm-ı sâni, kurb-ı ferâ'izden kinâye ola. Ve üçüncü, makâm-ı cem'dir ki هو الاول والآخر والظاهر والباطن⁶⁹³ sırrıyla mütehakkuk olmaktadır ve bu, fenâ fi'l-fenâ ta'bîr olunan hâl ile meşrûtdur. Dördüncü makâm, gâye-i 'âlî ve bu merâtıbden hâric olup ana makâm-ı ahadiyyetü'l-cem' ve makâm-ı ev-ednâ derler ki وما رميت اذ رميت ولكن الله رمى⁶⁹⁴ sırrıyla tahakkukdur ve bu mertebe, hasâyis-i Muhammedîden olup makâm-ı verâsetde kâ'im olan zât-ı 'âlîye mahsûsdur. Ve Hazret-i Şeyh *Muhyiddîn İbn-i 'Arabî* bu makâmda mütehakkuk olanları كنت انت الرقيب⁶⁹⁵ ki Basriyyûn, zamîr-i 'imâd ta'bîr etmişlerdir. Ana teşbîh edip mücerred sıhhat-i terkîb için ityân olunmuştur deyip zuhûr ve kemâl-i zuhûra dâ'ir bir sırr-ı hafîye işâret buyururlar. Ve ba'zı sûfiyye evvelki makâma seyr-i nefsi deyip ve ikinciye tûr-ı kalbî ve üçüncüye tûr-ı rûhî ve dördüncüye tûr-ı sırrî deyip ve

688 ey: - H

689 Fergânî: Kurgânî T

690 "Onun (gören) gözü ve (işiten) kulağı olurum.", Buhârî, er-Rikâk, bab no: 38; İhyâ, I, 183-184.

691 ikincisi: ikinci H

692 "Allâh, kulunun diliyle, 'semiallâhu limen hamideh: Allah, övgüde bulunan kulunu işitti' ifadesini söyledi."

693 "O, ilktir, sondur, zâhirdir, bâtındır...", Kur'ân, 57/3.

694 "...Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allâh attı (onu)...", Kur'ân, 8/17.

695 "...Gözetleyici yalnız sen oldun...", Kur'ân, 5/117.

ba'zı ta'bîrât-ı uhrâ ile dahi zıkr edip, لا مشاحة في الاصطلاح ⁶⁹⁶ ma'nâsıyla (95b H) 'amel ederler. Ammâ tûr-ı evvelde tabî'atın sultânı, gâlib ve kesâfet ü hacbi, zâhir ü bâhir olmağla, evvel-i sülûkda fenâ-yı nefsi ehemmi ve anın hükmünü e'amm ittihâz etmişlerdir. Ve bu tûrda vahdet-i mecmû'î hâsıl olup bâtın-ı nefste hâkım olan ism-i vâhid ve ism-i zâhir tecellî eder, derler. Ve bu mertebede eğerçi evsâf-ı nefsi fânî olur, henüz كنت سعيد وبهره ⁶⁹⁷ dan hâsıl olan âsâr-ı müşâhedâta ⁶⁹⁸ iştigâl ile (89b T) mübassırât ve mesmû'âta takayyüdden hâli olmaz. Tâ mâdâmki tûr-ı sâniye varmaya. Tûr-ı sâni ki tûr-ı kalbîdir, anda tecellî-yi ism-i bâtının olup beyne'r-rûh ve'n-nefs, kalb ta'bîr olunan latife-i sübhâniyye mütecellî ⁶⁹⁹ olur. Bu mertebede dahi bekâyâ-yı vücûddan halâs olup ancak آخر ما يخرج من قلوب الصديقين ⁷⁰⁰ حب الجاه ⁷⁰¹ mantûkunca 'inda'llâh derece-i 'âliyye ve makâm-ı şefâ'at-de kâ'im olmak misilli merâtib ârzüsundan hâli ⁷⁰² olmaz. Ve illâ 'inde'l-Hakk ⁷⁰³ hubb-ı câh fenâ-yı nefste zâ'il olmak şartdır. Ve sıddıklar da bâki olan âher rûtelere dek mahv olmayan hubb-ı câh-ı ma'nevîdir. Ve makâm-ı 'aynû't-tahkîm ü şath bu bir mertebendir. Ve üçüncü makâm fenâ ba'de'l-fenâdır ki bi'l-külliyye bekâyâ-yı vücûd-ı vehmîden halâs bu mertebede hâsıldır. Ve dördüncü makâm ehadiyyetü'l-cem' olup verâset ve 'adâlet üzre anda hem makâm-ı şefâ'ate ⁷⁰⁴ kâ'im ve hem i'tâ-yı hukûk-ı nefse mülâzım olup (96a H) min-haysi'l-verâset hulk-ı 'azîm ile ⁷⁰⁵ muttasıf olur. İşte eğer makâm-ı verâsete vardiysa dahi makâm-ı fenâ-ba'de'l-fenâda mütehakkık olanlara iktidâ sahihdir. Hattâ Sâkıb Dede Efendi Hazretleri Sefîne'de ekser-i fukarâ-yı Mevleviyyeyi tavsîfde kendinden ru'ûnete müte'allık ve da'vâyı mutazammın kelimât istimâ olunmamışdır dedikleri, ancak bu makâmı tashihdir.

696 "İstulâh (yapılan terimler)de tartışma olmaz."

697 "Onun (gören) gözü ve (işiten) kulağı olurum.", Buhârî, er-Rikâk, bab no: 38; İhyâ, I, 183-184.

698 müşâhedâta: müşâhedete T

699 mütecellî: tecellî T

700 ancak: - T

701 "Sıddıkların kalplerinden en son çıkacak olan şey makam sevgisidir."

702 hâli: âlî T

703 Hakk: hallî T

704 şefâ'ate: şefâ'at T

705 ile: - T

هست آن موی سیاه هستی او تا ز هستیش نماند تای موی

هست آن موی سیاه هستی او, o kara tüy, ol pîrin varlığıdır, (90a T) vücûd-ı vehmîdir, da'vâ ve ru'ûnet nişânesidir, hattâ anın varlığından kalmaya, تا ز هستیش نماند, bir tel tüy kalmaya. Hemân işte tüyleri ak olan pîr demenin ma'nâsı oymuş ki lisân-ı işâretde siyah kıllar varlık ve da'vâ-yı ru'ûnet ve vücûd-ı vehmî demek imiş. Pes pîr ana derler imiş ki tüyleri ak ola, kendinde hiç siyâh kıl kalmaya. Da'vâ-yı ru'ûnetden, varlıktan, vücûd-ı vehmîden eser olmaya. İşte böyle olan zât, pîrdır ve bundan ziyâde ta'rîf, güncâyış-pezîr-i hita-ta'bir değildir. Yohsa mücerred ak sakallı ma'nâsını yanlış anlayıp ham-mâllar kethüdâsının dâmenini tutma.

چونکه هستیش نماند پیر اوست گر سیاه مو باشد او یاخود دو موست

چونکه هستیش نماند, çünkü vücûd-ı vehmîsi kalmayıp fenâ-fi'llâh menziline ere, isterse fi-nefsi'l-emr (96b H) işte pîr odur, گر سیاه مو باشد, pîr aوست, kara sakallı olsun, یاخود دو موست, yahud kır sakallı olsun, i'tibâr sakala değil, ak sakallı dedikleri bir remz olup, fenâ-fi'llâh menziline erişmek demektir. Ammâ bundan sonra bekâ-bi'llâh menziline ermek mürşide şart değil mi denirse, şartdır, lâkin ta'rîf-i bâlâ, 'âmmdır. Mürşidin cemî'-i ahvâlini beyân, 'asir olduğunu söylemiş idik. Ya öyle olunca mücerred fânî-fi'llâh olmak nişânesi kifâyet eder mi denirse, cevâb verilir ki eğer bekâ-bi'llâha varmadıysa mücerred fenâ-sıyla irşâda kâdir olamaz. (90b T) Ammâ idlâl etmez ve emek zâyı olmaz. Hem öyle fânî-fi'llâh olan zât, sana hod-be-hodâne dest verip kendiye mürid etmez. Etdiği sûretde dahi ya odur ki karîben kendisi makâm-ı bekâya gelip seni irşâd eder veya odur ki anın mücerred hudmeti vü hürmeti berekâtıyla mürşide erişirsin. Hâşâ, sümme hâşâ, müdde'î, kezzâb gibi midir ki hem dâll, hem mudill ola!

هست آن موی سیاه وصف بشر نیست آن مو موی ریش و موی سر

هست آن موی سیاه وصف بشر, evsâf-ı beşerîyyetdir. İşte fânî-fi'llâhın ma'nâsı⁷⁰⁶ odur ki evsâf-ı beşerîyyetden çıkmış ola. Daralmaz yorulmaz melek gibi bir zâtdır. نیست آن مو, yohsa o kılın ma'nâsı değil, موی ریش و موی سر, sakaldaki kıllar yahud başdaki kıllar değil. Ânifen tafsîl olunduğu üzre kılardan murâd evsâf-ı (97a H) beşerîyyetdir. Tebdîl olunup vasf-ı melekiyyet olsun da isterse yüzündeki başındaki kıllar sarı olsun, beyâz olsun, köse olsun, kaba sakallı

⁷⁰⁶ ma'nâsı: ma'nâsını H

olsun, şâbb-ı emred olsun, ne olursa olsun. Görmez misin ki:

عيسى اندر مهد دارد صد نفیر که جوان ناگشته ما شیخیم و پیر
 nice feryâd ü nice feryâd 'isâ 'aleyhi's-selâm beşik içinde, عيسى اندر مهد
 ما شیخیم و (91a T) dahi cevân olmaksızın, که جوان ناگشته, figân buyurur,
 biz şeyhiz ve pîriz. Me'âşir-i enbiyâ-yı ma'sûmîn öyledir, ya'nî
 Hazret-i İsâ'yı işitmedin mi ki Kur'ân-ı Kerim'de kıssası mezkûr u
 cemî'-i nâsın beyninde meşhûrdur ki beşikde iken, انى عبدالله آتانى
 707 deyip ve hakkında, و آتياه الحكم صيا denildi. Hâlbuki ma-
 kâm-ı nübüvvet, makâm-ı velâyet-i 'âmmiden efdal olduğu müsbî-
 dir. Beşikde sabîye nübüvvet-i teşrî' verilmek câ'iz olunca, velâyet-i
 teşrîf verilmek evlâ bi't-tarîkdir. Pes maksûdün bi'z-zât olan velâyeti
 nakz edecek evsâf-ı beşerîyyetden halâsdır. İster kable'l-ittisâf 709
 olsun, ister ba'de'l-ittisâf 710 olsun, hüküm birdir.:

چون یکی موی سیه گان وصف ماست نیست بروی شیخ و مقبول خداست
 çünkü bir siyah tüy, ki ol bizim vâsfımızdır, چون یکی موی سیه
 bizlik vâsfıdır. (97b H) Men ü mâ derler. Ve da'vâ-yı ru'ûnet murâd
 eder. şeyhdir ve شیخ و مقبول خداست anda yokdur, öyle olan zât, نیست بروی
 makbûl-ı Hudâ'dır. Ma'lûm oldu ki vâsf-ı beşerîyyetin intifâsıyla
 mertebe-i meşihâta vusûl bulunur. Bekâya varsın varmasın, şeyh-
 dir. Ammâ irşâdda bekâ şartdır, demişler. Ba'zan pîr-i makbûl olur
 ki irşâd ile me'mûr olmaz, demişler.

چون بود موی سفید ار باخودست او نه شیخست و نه خاص ایزدست
 ammâ çünkü sakalı ak ola, eğer ar ba خودست (91b T) چون بود موی سفید
 kendinde ise, hodluk 'âleminden çıkıp bi-hodluk 'âlemine 711 var-
 mamış ise, o şeyh değildir, او نه شیخست, و نه خاص ایزدست, Allâh'ın hâs ben-
 desi de değildir. 'Avâm-ı nâssdandır. İster ise keten çuvalı gibi ak
 pâk kesilsin, bu defterden hâricdir. Fukarâ-yı Mevlevîyye istilâhında
 'ayn-ı nîstî ta'bîr olunan makâmın sâhibi olmayıp, vücûd-ı vehmî-
 den kendinde nişân bulundukca nâkısdır. Hattâ demişler ki bir kıl
 ucu kadar mahall kuru kalsa, gusl eden âdem cenâbet-i zâhiriden
 halâs olamadığı gibi, bir kıl ucu kadar varlıktan nişân kalsa dervîş,
 'ayn-ı nîstî kesilmiş denmez. Ve fenâ-fi'llâh menziline varmadıkca,

707 "...Ben, Allâh'ın kuluyum. O, bana Kitab'ı verdi...", Kur'ân, 19/30.

708 "...Ve henüz sabî iken ona (ilim ve) hikmet verdik.", Kur'ân, 19/12.

709 ittisâf: ittisâk H

710 ittisâf: ittisâk H

711 âlemine: âleminde T

zebihası yenmez. Ya'nî kendi nâ-pâk olduğu gibi dest-i tasarrufuna teslim olan bî-çâre de nâ-pâk kalır. Zîrâ ⁷¹² لم يذكر اسم الله عليه (98a H) mâ-sadakı olup esnâma kurbân olanlardan olur. Pes bu tahkikât-dan ma'lûm oldu ki

پیر پیر عقل باشد ای پسر نی سفیدی موی اندر ریش و سر
ey oğul, pîr deyu 'akl ü hikmet pîrine derler, پیر پیر عقل باشد
başda ve sa- kılın beyâzlığı değil, 713 سفیدی موی نی, yohsa, kalda ya'nî şeyh-i hikmete denir. Yohsa şeybete, şeyh denmez. Li-
münşi'îhi:

Dil ki sengîn ola işler mi gam-ı mûy-ı sefid

Ne kadar bi-hûdedir penbe-i dâğ-ı yâkût

Fi'l-vâkı' yâkûtu penbe içine korlar. Ammâ âteş, dâğına zerre kadar te'sir edip (92a T) işletemediği gibi, ak sakal dahi kalb-i sengine zerrece mülâyemet vermeyip bî-hûde olur. Çünkü pîrin evsâfını bilip من طلب شیأ وجد 714 mantûkunca arayıp bulur isen pîrâne hıdmetin â-dâb ü rûsûmunu dahi öğren ki tizcek nâ'il-i enzâr-ı merdân olasın.

Der-istikâmet-i tâlîbân ve edeb-i hıdmet-i pîrân

Bu surh-ı şerîf, tâlîblere lâzım olan istikâmet ve pîrler hıdmetinde ri'âyet-i edeb olduğu beyândır.

چون گرفتنی پیر نازک دل مباحست و ریزنده چو آب و گل مباحست
نازک دل مباحست, چون گرفتنی پیر çünkü bir zât-ı fânî-fil'lâhı pîr ittihâz edesin, 98b H) مست و نازک gönüllü olma, zîrâ nâz yolu değil, niyâz yoludur (98b H) مست و ریزنده gevşek ve dağılıcı, مباحست چو آب و گل مباحست su ve çamur gibi olma. Ya'nî makâm-ı hıdmetde nâzûk-dil ve râh-ı hürmetde âb ü gıl gibi yayılıp dağılma. Bu hıdmet-i mürşid bir emr-i sa'bıdır. Kendini gâyet sıkı tutup, cem'-i havâss ü a'zâ ve cevârih edip bi'l-küllîyye kendin ver. Her ne emr ederse çâpûk ü çâlâk, bî-naks ü fûtûr, h'vâhiş-i tâmm ü 'aşk-ı mâ-lâ-kelâmla hıdmete ikdâm eyle ki niyâz yoludur, çelebîliği bırak. Menkûldür ki bir âdem köle alacak olmuş. Köleye su'âl etmiş ki adın nedir? Köle demiş ki sen her ne isim tesmiye edersen adın odur. 'Abdın ne adı 715 olur? İşte böyle dervîş-i sâdık dahi tabî'at-ı

712 "Ona, Allâh'ın adı zikredilmedi.", Kur'ân, 6/121; اسم : - T

713 H بی : نی

714 "Kim bir şeyi ister ve ciddiyet gösterirse, bulur (elde eder).", Keşfü'l-hafâ', II, 243; Ehâdis-i Mesnevî, s. 78.

715 adı: nâmı H

sâlîfe vü meşârib-i sâbıkasını bırakıp cânib-i pîrden (92b T) ne güne hıdmet zuhûr ederse benim hâlîme muvâfıkdır. Yok, nâ-mutâbıkdır deyip nâzûk-dillik⁷¹⁶ etmemek gerekdir⁷¹⁷.

چون گرفتى پير دين تسليم شو همچو موسى زير حكم خضر رو

çünkü pîr ittihâz etdin, دين تسليم شو zinhâr teslim ol, muhâlefetden mücânebet eyle, همچو موسى Mûsâ 'aleyhi's-selâm gibi, Hızır'ın zîr-i hükmünde git. Kıssa: Hazret-i Hızır ve Mûsâ ki mestûr-ı sahâyîf-i Kur'ân ve tavâyîf-i âşînâyândır. Bir peygamber-i ülü'l-'azm iken لانا علما و آتينا من لدنا علما⁷¹⁸ hakikatinden dahi sebakgîr olmak niyyetiyle⁷¹⁹ Hazret-i Hızır'a (99a H) izhâr-ı teslimiyyet ve mânend-i âfitâb ol subh-ı safâya refâkat eyleyip tâ Hazret-i Hızır'dan sûret-i zâhir-i şer'i'ata muhâlîf görünen evzâ'-ı mestûretü'l-hakâyık nümâyân oldukda sultân-ı ısm-i zâhir bi-hasebi'n-nübûv-ve Hazret-i Mûsâ'ya galebe edip muktezâ-yı me'mûriyyet-i zâhiriyyeleriyle izhâr-ı muhâlefet-i sûriyye edip yine ma'nâda yek-dûl ü yek-sebak olmuşlardır ki eğer muhâlefet ancak cânib-i şer'i'atdan olmayıp bâtın-ı Hazret-i Mûsâ 'aleyhi's-selâmda dahi rû-nümâ oldu denilse hâşâ, makâm-ı âli-i nübûvvete lâıyk olmaz. Zîrâ نحن نحكم بالظاهر⁷²⁰ beyninde 'umûm ü husûs min-vech olup ekser mevâdda müctemî' ve husûs-ı mâdde müfîttek olduğu هذا فراق بينى و⁷²¹ ile âşikâr olup hükm-i nübûvvet 'amel-i velâyetden fark olmuşdur. Ammâ hükmün 'amelden fark olmasıyla (93a T) nübûvvet velâyetden fark olmak ıktizâ etmeyeceği dahi bedidârdır. Ve bu tahkikda lafz-ı hükmî ancak nübûvvete tahsis edip velâyetde 'amel lafzına 'udûl olunduğu, hüküm ancak zâhirde olup bâtınla hüküm bulunmayıp ancak 'amel ıktizâ etdiğiidir. Beyt-i şerîfde mahall-i istîşhâd bu değil idi. Lâkin الكلام بجر الكلام⁷²². Kıssa-i Mûsâ'nın i'tâsı ol-

⁷¹⁶ nâzûk-dillik: nâzendelik T

⁷¹⁷ gerekdir: gerek T

⁷¹⁸ krş. "...Ona katımızdan bir rahmet (vahiy ve peygamberlik) vermiş, yine ona tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.", Kur'ân, 18/65.

⁷¹⁹ niyyetiyle: niyyetle T

⁷²⁰ "Onun için biz zahirle yargıda bulunuruz. Ancak, bâtınla amel ederiz.", Ehâdis-i Mesnevî, s. 126.

⁷²¹ "...Bu, benimle senin aramızın ayrılmasıdır...", Kur'ân, 18/78.

⁷²² "Söz sözü çeker." Bu darbümesel için bk. Sırr-ı Ney, I, 180.

mak görünüyor ki anlar *Kelîmu'llâh* idiler. 'Alâ-nebiyyinâ ve 'aleyhi's-selâm mahall-i istişhâd ancak⁷²³ anların Hazret-i Hızır'a teslim olmağı iltizâm buyurdıklarıdır. Beyit:

Sen dahi cem' eyle 'akl u hûşunu
Tut kelâm-ı pîre (99b H) dâ'im gûşunu

این رسولان ضمیر راز گو مستمع خواهند اسرافیل خو

bu gönül peygamberleri, ki mürşidlerdir, öyle zamîr ki, ر
مستمع خواهند 724 peygamberleri, حدیثی قلبی عن رى
ya'nî, حدیثی قلبی عن رى از گو
müstemi' isterler, اسرافیل خو *İsrâfîl* huylu. Hazret-i *İsrâfîl* 'aleyhi'sse-
lâm yedine sûr verilip nefh ile me'mûr olacağını ma'lûm ettiği za-
mândan tâ ol emrin zuhûruna dek elinde sûr dâ'imâ nefha munta-
zır, ne zamân emir zuhûr eder deyu her ân ü her dem hâzır u âmâ-
de olup, zerre mîkdâr kendiye fûtûr gelmediği gibi, حدیثی قلبی عن رى 725
peygamberleri dahi mürid-i sâdık ol vahyin zuhûruna öyle mun-
tazır ve hâzır isteyip makâm-ı hıdmetde şâtır ve gayr-i fâtır olmasını
makbûl tutarlar ve

تجلی: خدا ناگاه آید

726 اما بر دل آگاه آید

deyip hâzırın-bi'l-vakt olana hıdmet buyururlar. (93b T)

نخوتی دارند و کبری چون جهان بندگی خواهند از اهل جهان

pâ-
disâhlar gibi, nahvet ve gurûr tutarlar, و کبری و کبری چون جهان
'ubûdiyyet isterler, بندگی خواهند halk-ı cihândan.
Ma'lûm ola ki nahvet ü kibir ve tama' u hırs ve sâ'ir ahlâk-ı mehâ-
mid ü sefsafî, hükemâ 'indinde ta'rîf-i vâhidle beyân olunup ahkâ-
mı yek-nesâkdir. Ammâ ehl-i şerî'atdan e'imme-i 'âlem⁷²⁷-i ahlâk
(100a H) olan sûfiyye hazerâtı, mesârif-i beyân ile sefsâfını mehâmi-
dine idrâc etmekde edille-i kâtî'a beyân edip nüzûl-ı şerî'at bu ah-
kâmı iktizâ etmiştir, deyu hükemâya cevâb vermişlerdir. Meselâ hırs
mezmûm iken, لقد جاءكم رسول من انفسكم عزيز عليه ما عنتم حريص عليكم 728 âyet-i

723 ancak: - T

724 "Kalbim, Rabbimden haber veriyor."

725 "Kalbim, Rabbimden haber veriyor."

726 "Allah'ın tecellisi ansızın gelir, ama uyanık gönüle gelir." (ikinci mısram
vezni bozuk.)

727 âlem: - T

728 "Andolsun size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntı-
ya uğramanız ona çok ağır gelir. O size çok düşkündür...", Kur'ân, 9/128.

kerimesinde vâkı' olan hırs, 'ale'l-îmân ahsen-i ahlâkdan olmuş olur. Ve ahlâk bahsî yukarıda bir kerre dahi mürûr etmiştir. Bu takdirce التکبر على التکبر صدقة 729 medlûlü ile ehlu'llâhdan rû-nümâ olan sûret-i kıbr dahi Hazret-i Sultânü'l-'ulemâ buyurdukları gibi, kıbr-ı riâyî olmayıp kıbr-ı kibriyâyîdir. Hattâ rivâyetdir ki kudemâdan Hâtem-i Asamın hazretleri vâkı'asında Hazret-i Murtazâ 'Alî kerremellâhu vecheh cenâbların görüp ahsen-i ahlâkdan su'âl etdikde, ağniyânın fukarâya tevâzu'udur deyu buyurmuşlar. Ya dahi ahseni var mıdır, deyu su'âl etdikde, fukarânın ağniyâyâ tekebbürüdür buyurmuşlar. Zâhîr oldu ki bu tekebbür makbûl-ola ve mısra'-ı sâinde zikriyle (94a T) ehl-i dünyâyâ mahsûs olduğunu ifâde buyurmuşlardır. Ve mürid her ne kadar ehl-i dünyâ değil ise dahi ehlu'llâha nisbetle 730 ehl-i dünyâdır. Pes dâ'imâ 'ubûdiyyetde olmalı ki şeyhim, himmet; dedem, hîdmet demişler.

کی رسانند این امانت را بتر تا نباشی پیشان راکع دو تر
این امانت را, kaçan یرsâl ederler, etmezler, istifhâm-ı inkârîdir, کی رسانند
پیشان (100b H) mādāmki olmayasın, تا نباشی sana, بتر bu emāneti,
anların önünde, راکع دو تر, iki bükûlü olmayasın. Ya'nî mādāmki
hîdmet-i evliyâda iki kat râkî' olmayasın, sana bu emāneti ver-
mezler.

Emānetden murâd her neyse zûrâ

731 âyet-i kerimesinin tefsirinde müfessirîn, انا عرضنا الامانة على السموات والارض
emāneti çok vech ile tefsir buyurmuşlar. Lâkin beyt-i şerifdeki emā-
net, ancak hilâfet olduğu rûşendir. Ve bu hilâfet dahi kalbden kal-
be i'tâ olunur bir ma'nâ olmağla tahsilde ez-cân ü dil hürmet-i pîr
şart olduğu beyân buyurmuşlardır. Nitekim Muhyiddîn İbnî 'Arabî
buyururlar.

Beyit:

ما حرمة الشيخ الأحرمة الله
فقم بها ادبا بالله بالله

هم الادلاء و القرى تؤيدهم
على الدلالة تأييدا على الله

729 "Kibirliye karşı kibirlenmek sadakadır.", Keşfü'l-hafâ, I, 313.

730 nisbetle: nisbetiyle T

731 "Biz emaneti, göklere ve yere teklif ettik...", Kur'ân, 33/72.

الوارثون هم للرسل اجمعهم
فما حديثهم الا عن الله

كالانبياء تريمهم في محاربهم
لا يسألون من الله سوى الله

فان بدا منهم حال تولهم
عن الشريعة فاتركهم مع الله

لا تتبع بالذي زالت شريعته

عنه ولو جاء بالانبياء عن الله 732

ve ihtirâm-ı şuyûhda (94b T) bir rûbte mübâlağa etmişler ki eğer şeyhin hürmeti müridin kalbinden sâkıt olursa ol sâ'at terk-i hıdmet edip yanında durmasın ve illâ mutazarrır olur. Zirâ hıdmet, hürmet ile makbûldür. Tâ kim yine kalbine hürmet-i şeyh gelirse hıdmete ol zamân rücû' etsin. Meğer benim gibi gidecek yeri olmaya. Ve mürid üzerine mutlakâ ihtirâmı vâcib olan şeyh-i fânînin evsâfı mezkûr olmuş idi. Ammâ şeyh-i mezkûr, müridin şeyh-i irâdesi olduğu takdirce midir, yohsa (101a H) mutlak mıdır denirse, mutlakadır. Ya'nî gerek şeyh-i irâde olsun, gerek şeyh-i sohbeti olsun, ihtirâm şartdır. Lâkin şeyh-i irâde ile şeyh-i sohbet beyninde sûret-i rûsûm-ı ihtirâmı fark lâzım mıdır? Yohsa bi't-tesâvî midir? Ba'zılar, farkun-mâ'dan lâ-büddür, deyip ba'zılar hiç fark olmayıp şeyh-i irâdesine eylediği ihtirâmı bi't-tamâm şeyh-i sohbe dahi eylemek lâzımdır demişler. 733 و لكل وجهة فلموليها ammâ medhûşân-ı şarâb-ı 'aşk-ı Yezdân ü bâde-nûşân-ı hum-hâne-i 'irfân olan gürûh-ı pür-şükûh-ı Mevleviyye meyânında akdâh-ı rûsûm ü âdâb bu güne dâ'ir- dir ki meşâyih-ı Mevleviyyenin cümlesiyle sûret-i ihtirâm-ı mahsûsa

732 "Şeyhe hürmet Allâh'a hürmettir. Allâh'a saygıdan ötürü ona saygı göster. Onlar, rehberler ve Allâh'a yakın kimselerdir. Bu yakınlık, Allâh tarafından da teyid edilmiştir. Onların tümü peygamberlerin varisleridir. Peygamberler gibi onların sözü Allâh'a dayanmaktadır. Savaş yaptıklarında Allâh'tan başka kimseden bir ecir istemediklerini görürsün. Şayet onlarda şeriatı sapa görülürse, onları Allâh'a havale et. Onlar(ın bu zellelerin)e tabi olma. Allah tarafından gelen şeriatı saptıklarında onlara tabi olma."

733 krş. " و لكل وجهة هر موليها : Herkesin yöneldiği bir kıblesi vardır...", Kur'ân, 2/148.

ve hurde-i fakr u âdâb⁷³⁴-ı mansûsa üzre görüşüp ba'zı mevâdda şeyh-i irâdî ile yek-nesâk ve ba'zı âdâbda beynlerinde fark muhakkaktır. Turuk-ı sâ'ire ricâlinden bâhirü'l-fenâ ve nâşirü's-safâ bir şeyh-i fânî-fi'llâh ile hem-nişin olursa mücerred anların tarıklarında mersûm olan dest-bûs-ı sâde ile iktifâ ede. Bu sûretde hod-behodâne fark etmeyip muktezâ-yı âdâb-ı tarîk üzre fark etmiş olur. Ve be-her-hâl râbita-i (95a T) kalbî şeyh irâdesinde olup ve ihtirâm ü ihtimâm-ı ma'nevîsi ana maksûr ola. Zîrâ mücerred sohbete muhakkûkîn, sohbet-i bereke ta'bir edip, ⁷³⁵ لا ياتي منها رجل في طريق الله demişler. Ya'nî mâdâmki bir tâlibin şeyh-i irâdesi ve andan mâye-i murâdesi bulunmadıkca, mücerred sohbetle tarîk-i Hak'da ricâlu'llâhdan (101b H) ma'dûd olamaz. Anınçûn Monlâ Câmî hazretleri ve sâhib-i Menâkıbû'l-'ârifîn ve bi'l-cümle ashâb-ı vukûf, Hazret-i Pîr Efendimizin silsile-i nisbetlerini seyyid-i sır-dân Muhakkuk-ı Tirmizî'ye ırcâ edip Hazret-i Sultânü'l-ma'sûkîn Şemsüddîn-i Tebrizî'ye ırcâ' buyurmamışlar. Ve ke-zâlik bi'l-'aks ya'nî Hazret⁷³⁶-i Şems Efendimizin silsile-i nisbetlerini Ebûbekr-i Selle-bâ'fa ırcâ' edip ma'sûkû'l-ma'sûkîn Hazret-i Mevlânâ Celâlüddîn'e ırcâ' etmeyip mâbeynlerinde hâsıl olan terakkî, bereke-i sohbetdendir demişler. Ve zinhâr zinhâr, tesvilât-ı nefsâniyyeye uyup kendi hıdmet-i nâ-çizini istiksâr ve meşâyihın makâdîr-i refâ'asını istihkâr ile murg-ı hevâsını dâm-ı bed⁷³⁷-encâm-ı enânîyyete ağdırmaya ve âsumân-ı vâlâşân-ı evliyâyâ ta'ne-endâz-ı imtinân olup başına seng-i belâ yağdırmaya. Zîrâ, beyit:

Bunlara hıdmet rızâdır hem hulûs

Böyledir ma'lûmun olsun bu husûs

نی گدایانند کز هر خدمتی از تو دارند ای مزور متی

نی گدایانند ki⁷³⁸ her bir⁷³⁹ hıdmetden ötürü, gedâ degillerdir, ey müzevvir, minnet dutalar. Hâşâ, her⁷⁴⁰ gürûh-ı evliyâ ganî-bi'llâh olup cemî'-i halk-ı 'âleme ihtiyâcdan berî olmuşlar iken, ey müzevvir senden (95b T) ne hâsıl

⁷³⁴ âdâb: edeb T

⁷³⁵ "Ondan Allâh'ın yoluna kimse gelmez."

⁷³⁶ hazret: - T

⁷³⁷ bed: - T

⁷³⁸ ki: - T

⁷³⁹ bir: - T

⁷⁴⁰ her: - T

ve hıdmetinden ne fâ'ideyi muhtemeldir ki minnet-dâr olalar? Hıdmetinden fâ'ide melhûz olsa da (102a H) yine sanadır. Yohsa اقضوا من انصارى 741 âyeti ihtiyâcdan nâzıl olmayıp ve Hazret-i Rûhu'llâh'ın الى الله 742 buyurduğu bî-kesî vü 'aczdten hâsıl değildir. Hazret-i tercü-mân-ı esrâr-ı ma'nevî ve vâris-i mezâmîn-i Mesnevî Monlâ 743 Sâ-'ib-i Mevlevî'nin, beyit:

برغبت خدمت روشن دلان میکنم که می باشد

رخ آیینۀ بوسیدن دهانش خویش بوسیدن

744

buyurduğu bu ma'nâyı müsbitdir.

تا ادبهاشان بجاکه نآوری از رسالتشان چگونه برخوردار

تا ادبهاشان yerli yerince, بجاکه getir-meyesin, ne şekil 745 risâletlerinden, چگونه برخوردار neyve yiyebilir misin, ma'nâsınadır. Ya-nî yerli yerince âdâb ü rûsûm-ı sıdk u hulûsı tekmîl etmeyince ol peygamberân dahi kalbin dîraht-ı hurmâ-yı ezvâk-ı ma'nevîyyelerinden lezzet tahsil edemezsin ki, العلماء و رتبة الانبياء 746 medlûlunca an-lar seccâde-i hilâfet-i nübûvvetde kâ'im oldukları gibi mürîdîn ve 747 sâdıkin dahi ashâb-ı ülü'l-elbâb sıfatında dâ'im olup با ايها الذين آمنوا 750 em-sâli ashâb-ı kirâma tavsiye olunan şerâyi'-i beyne'l-verese dahi zâyî' olmamak lâzımdır. Ve bu âdâb ü rûsûmu öğrenip etvâr-ı ihtirâm-ı meşâyıha (102b H) dikkat, ehemmi-i mühimmât-ı mürîdinden oldu-ğuna erbâb-ı hakikat bi'l-icmâ' câzımdır. Lâkin nazar-ı 'âlileri kulûb u niyyâta (96a T) olmağla, beyit:

در سجده که عشق خمیدن ز ادب نیست

چون شمع گلشن ز سر خویش سجدوست

751

741 "...Allâh'a borç verdiler...", Kur'ân, 57/18.

742 "...Allâh yolunda bana yardımcı olacaklar kimlerdir?...", Kur'ân, 3/52.

743 monlâ: mollâ T

744 "(İlâhî aşkla) gönlü aydın(lanmış) kişilere hizmete rağbet et. Çünkü yüz,öpme aynası; ağız ise onun öpüşünün kendisidir."

745 anların: anlar T

746 "Alimler peygamberlerin varisleridir.", Keşfü'l-hafâ', II, 74.

747 ve: - T

748 "Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin...", Kur'ân, 49/2.

749 el-âyet H

750 "Allâh'a itaat edin, Resûl'e de itaat edin...", Kur'ân, 5/92.

me'lûfû'l-istimâ'dır. Bu bahs ki yukarıda geçmiş idi. Çünkü mahsûl-ı beyt alınmayıp hall-i terâkib bir mikdâr murâd olunmuş idi. Bu makûle tahlîl-i kelâm 'inde-ûlî'n-nühâ ma'zûr buyurula. Gelelim ey bî-hâsılân-ı semere-i yakîn olan müridler, kaçan hazret-i ashâb-ı kulûbun mecâlis-i (10b H) 'âliyyelerine dâhil olasınız. Zinhâr şevâ'i-b-i inkârdan ve mûcib-i nakz-ı ihtirâm olur havâtır-ı nâ-hemvâr-dan kalbinizi hıfz edin. İbtidâ nazarları kalbe⁷⁵³ olmağla ihtimâm, nazar-gâha lâzımdır. Ve eğerçi ol şeyh şer'atî zâ'il olmuş müvellehlardan dahi olursa ihtirâmda kusûr etmeyip, فانهم لا تتبعهم ولا تلتك لهم ابدا! 754 (97a T) beyitle 'amel ve beyne'l-emreyn makâm-ı ihtirâmda vukûf edip terk-i iktidâ ve terk-i cedel oluna. Zirâ H^uâce 'Abdullâh-ı Hîrevî buyururlar ki: انكار شومست انكار كننده ازين سخن محرومست 755 Netice-i merâm, جالسوهم بالصدق فانهم جواسيس القلوب 756 mü'eddâsınca gönül oynatma ve sükker-i hüsn-i zanna zehr-i 'adâvet katma.

پیش اهل دل ادب پر باطن است زانکه ایشان بر سرائر فاطن است
edeb bâtın üzre mahmûldür, ehl-i dil katında, ادب پر باطن است, زانکه ایشان
serâ'ir-i zamîr üzre mütefattındırlar. Ma'lûm ola ki edeb, cimâ'ü'l-hayrdır ve edîb, ittisâ'ına 'ârif ve her makâm ü hâlde bi-hasebitilke'l-mertebe vâkûf⁷⁵⁸dur. Pes mekârim-i ahlâkı câmi' ü sefsâfına 'âlim olmağla edîb, zübde-i 'avâlimdir. Ve hadîs-i şerîfde, ادبى رى 759 vârid olmuştur. Ve edebın aksâmı dört olup, evvelki kısmı edeb-i şer'atdır ki ahkâm-ı sitteye müte'allıktır. (104a H) İkinci kısmı edeb-i hıdmetdir ki mülûk ile kuddâm beyninde mustalah olan edeb gibidir. Ehlu'llâhın meliki Allâh olmağla beyne'l-'abd ve'r-Rabb olan mu'âmele⁷⁶⁰, mu'âmele-i nâsın gayri olmasıdır ki bu

753 kalbe: kalb T

754 "Ne onlara tabi ol, ne de ebediyyen onların yoluna gir. Çünkü onlar Allâh'ın dinine zorla girenlerdir."

755 "İnkâr, şom (uğursuz); inkâr eden de bu sözden dolayı mahrûmdur."

756 "Onlarla doğru dürüst otur. Çünkü onlar kalplerin casuslarıdır (kalplerden geçenleri bilirler)." Ahmed b. Âsım-ı Antâkî'ye ait olan bu söz için bk. Sırr-ı Ney, I, 192.

757 "...Nerede olsanız, O sizinle beraberdir...", Kur'ân, 57/4.

758 vâkîf: vâkıflar T

759 kırş. "ادبى رى فاحسن تادبى : Rabbim beni terbiye etti. Terbiyemi de güzel yaptı.", Keşfü'l-hafâ', I, 70.

edeb şer'i'atdan bir makâm-ı ehassdır. Kısım-ı sâlis edeb-i hakdır ki hakk-ı 'ubûdiyyeti bi't-tamâm vermektedir. Ve hak ne cânıbden zuhûr ederse ana tâbi' olmaktadır. Bir hays⁷⁶¹ ile ki bir sabiden zuhûr etse ol sabi 'indinde (97b T) te'eddüb ve ihtirâmda vâki' olmaktadır. Ve hıdmet ü hürmet-i şeyh, bu makâmdandır ki,

ما حرمة الشيخ الا حرمة الله

فقم بها ادبا بالله بالله 762

beyt-i şerifi ve Cezîre'nin bu surhı anın üzerine mebnîdir. Kısım-ı râbi', edebü'l-hakîkadır ki makâm-ı fenâda terk-i edeb, ya'ni şühûdunu terk edip küllisini Hakk'a ırcâ'dır.

صلح كل يخبر از وضع تكلف شدنت

ادب آیین کمینداری جنگست اینجا 763

Pes edeb, hıdmet-i mahdûmun şânına ri'âyet ve levâzımına kable'l-emr ve's-su'âl mübâderetdir. Hattâ zillet-i su'âl anda zâhir olmaya. Her ne kadar emir dahi olsa emirde dahi su'âl vardır. Menfa'atı sana 'â'id olacağı nümâyân iken şeyhin iktizâ-yı vakt u hâle göre levâzım ve hıdmetine murâkıb olup min-gayri-tenbih ve'l-ihâtâr hâzır-ın-bi'l-vakt olmaktadır. Murâkabe⁷⁶⁴ ise ahvâl-i kalbden olmağla gönül hoşluğu ile ve zül ü hakâret-i nefis ile kabûlünü ricâda olup hilâfından mücânebet gerekdir. (104b H)

پیش اهل تن ادب بر ظاهر است که خدا زیشان نهانرا ساتر است

پیش اهل تن ten erbâbı 'indinde, edeb zâhir üzre mahmûldür, gizlileri نهان را ساتر است, ki zîrâ Cenâb-ı Hak anlardan, setr edicidir. Erbâb-ı zâhir indinde edeb dahi zâhir üzredir. Zîrâ onların umûr-ı bâtinîyeye hükümleri sirâyet etmeyip her husûsda zâhiri gözedirler. Beyit:

بظاهر بینی از پس کار افتاد ست مردمرا

اگر قد کسی کوتاه افتد نیمرس باشد 765

760 muâ'mele: muâ'leme H

761 hays: haysiyet T

762 "Şeyhe hürmet, Allâh'a hürmettir. Allâh'a saygıdan ötürü ona saygı göster." H nüshasında mısralar yer değiştirmiştir.

763 "Tam sulh, görevin durumundan habersiz olmaktır. Burada edeb, savaşın tuzağını ele geçirme tarzıdır."

764 murâkabe: murâkıb T

765 Zahiren insanları, birçok defa işten düşmüş (aciz kalmış) görürsün. Eğer birinin boyu kısa olursa, yarı yetişkin olur."

mefhûmunca sûrete bakarlar ve anlara izhâr-ı 'ubûdiyyet (98a T) eden bî-çâreler dahi sûrete taparlar. Ehl-i edeb ise her makâmın hükmünü bilip iktizâsına göre 'amel edip, beyit:

اهل دل را بدل و اهل نظر را بنظر

دوستداران زبان را بزبان باید جست

766

deyip herkese revzenesinden görünmelidir.

تو بمعکسی پیش کوران بهر جاہ با حضور آیی نشینی پایگاه

sen ise bu kavlin 'aksinesin; یا , hitâbdır, پیش کوران بهر جاہ kör-ler katında mansıb ârzûsuyla yahud mansıba ri'âyete, باحضور آیی hu-zûr-ı kalb ile gelirsin de⁷⁶⁷ نشینی پایگاه saff-ı ni'âlde oturursun, ya'nî ey merd-i sâde-dil, tamâm senin tavrın ehl-i edebe muhâlifdir ki an-lar ehl-i zâhire zâhiren ri'âyet edip, ehl-i bâtına bâtınan ri'âyet ederse⁷⁶⁸, sen ise ehl-i (105a H) zâhire bâtınan ri'âyet edip ol kûr-çeşm-i basiret olan bî-çârelerin huzûruna huzûr-ı kalble gelip şân-ı zâhirîlerine ihtimâmen pâ-y-gâhda durmağı ârzû edersin.

پیش بینایان کنی ترک ادب ناز شهوت را ازان گشتی حطب

sâhib-i basiretler indinde, edeb-i bâtinîyi terk edersin ve hezâr havâtır-ı mezmûme ile huzûrlarına gidersin, ناز شهوت را ol sebebden odun olmuşsundur. şehvet âteşine, ازان گشتی حطب. Zîrâ medlûl-i şerîfince evliyâ huzûrunda⁷⁶⁹ من اهان ولیا فقد بارزنی بالمحاربة sū'-i edeb, müstecâb-ı gazabdır. Ol rûtbelerde ki ba'zan (98b T) cûz'î terk-i hürmet, sehat-ı 'azîmî münticce olur. Celâlüddîn-i Rûmî ya'nî pîrim ilâ'llâh ve yine anlardan mervîdir ki bir âdeme rencide olsalar, buyurup sünnet-i şerîfde dahi böyle vârid olmuş-⁷⁷⁰ dur, deyu nakıl buyurmuşlardır. Bu mahalde bir hikâye-i manzûme vardır.

771 بی ادب گفتن سخن باخاص حق دل پیراند سپه دارد ورق

bî-edebâne söz söylemek, evliyâ'u'llâhla, ma'lûm ola ki zebân-ı Fâriside ma'nâ-yı lâzımî, ma'nâ-yı mutâbıkî-den eşherdir ve kinâye, sarâhatden ekserdir, kalbî öldürür,

⁷⁶⁶ "Gönül ehlini, gönülle; görtüş ehlini, görüşle; dil ehlini de dil ile aramak gerekir." H, T : بنیان باید

⁷⁶⁷ de: - T

⁷⁶⁸ ederse: edip T

⁷⁶⁹ "Veliye ihanet eden, bana savaş açmış olur." H : بارزنی : بارزنی

⁷⁷⁰ "Allâhım, onun mal ve evlâdını artır."

⁷⁷¹ T و سپه : سپه

772 ^{سیه دارد ورق} ve defter-i ââmî tesvîd eder. Vâv-ı 'âtıfânın takdîriyle ebyât-ı sâlifede havâtır-ı mezmûmeyi (105b H) kalbe getirmekden nehy buyurulup kemâl-i safâ-yı bâtınla mücâlese-i merdân-ı ilâhiyyeye emr⁷⁷³ olunduğundan mürâ'ât-ı edeb-i kavli lâzım değildir, gi-bi şübhe-i mukaddereye cevâb sıyâkında, beyit⁷⁷⁴:

ان الكلام لفي الفؤاد وانا

جمال اللسان على الفؤاد دليلا 775

mantûkunca zebân dahi tercûmân-ı kalb olup belki curh⁷⁷⁶da a-had olmağla bî-edebâne sohbet-i huzûr-ı evliyâda a'zam-ı cinâyet ve imâte-i kalb ve⁷⁷⁷ tesvîd-i defter-i ââmî mûcib bir kabâhat oldu-ğun ifâde buyurdular. Beyit⁷⁷⁸ li-münşî'ihî:

Harf atduğı çün kemân cihânda

Hamyâzeden olamaz emânda⁷⁷⁹

از خدا جویم توفیق ادب بی ادب محروم گشت از لطف رب

772 ^{سیه} T
773 ^{emr}: - T
774 ^{beyit}: mîsrâ' H, T
775 "Kuşkusuz, söz kalbe aittir, dil ise kalbin tercümanıdır."
776 ^{curh}: curûh T
777 ^{ve imâte-i kalb ve}: - T
778 ^{beyit li münşîihî}: - T
779 Hüsn ü Aşk, s. 175.
780 "Tasavvufun tamamı edeptir.", Ferheng-i Lugât, s. 538.
781 "...Andolsun ki cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım.", Kur'ân, 11/119.

772 ^{سیه} T
773 ^{emr}: - T
774 ^{beyit}: mîsrâ' H, T
775 "Kuşkusuz, söz kalbe aittir, dil ise kalbin tercümanıdır."
776 ^{curh}: curûh T
777 ^{ve imâte-i kalb ve}: - T
778 ^{beyit li münşîihî}: - T
779 Hüsn ü Aşk, s. 175.
780 "Tasavvufun tamamı edeptir.", Ferheng-i Lugât, s. 538.
781 "...Andolsun ki cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım.", Kur'ân, 11/119.

772 ^{سیه} T
773 ^{emr}: - T
774 ^{beyit}: mîsrâ' H, T
775 "Kuşkusuz, söz kalbe aittir, dil ise kalbin tercümanıdır."
776 ^{curh}: curûh T
777 ^{ve imâte-i kalb ve}: - T
778 ^{beyit li münşîihî}: - T
779 Hüsn ü Aşk, s. 175.
780 "Tasavvufun tamamı edeptir.", Ferheng-i Lugât, s. 538.
781 "...Andolsun ki cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım.", Kur'ân, 11/119.

772 ^{سیه} T
773 ^{emr}: - T
774 ^{beyit}: mîsrâ' H, T
775 "Kuşkusuz, söz kalbe aittir, dil ise kalbin tercümanıdır."
776 ^{curh}: curûh T
777 ^{ve imâte-i kalb ve}: - T
778 ^{beyit li münşîihî}: - T
779 Hüsn ü Aşk, s. 175.
780 "Tasavvufun tamamı edeptir.", Ferheng-i Lugât, s. 538.
781 "...Andolsun ki cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım.", Kur'ân, 11/119.

772 ^{سیه} T
773 ^{emr}: - T
774 ^{beyit}: mîsrâ' H, T
775 "Kuşkusuz, söz kalbe aittir, dil ise kalbin tercümanıdır."
776 ^{curh}: curûh T
777 ^{ve imâte-i kalb ve}: - T
778 ^{beyit li münşîihî}: - T
779 Hüsn ü Aşk, s. 175.
780 "Tasavvufun tamamı edeptir.", Ferheng-i Lugât, s. 538.
781 "...Andolsun ki cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım.", Kur'ân, 11/119.

772 ^{سیه} T
773 ^{emr}: - T
774 ^{beyit}: mîsrâ' H, T
775 "Kuşkusuz, söz kalbe aittir, dil ise kalbin tercümanıdır."
776 ^{curh}: curûh T
777 ^{ve imâte-i kalb ve}: - T
778 ^{beyit li münşîihî}: - T
779 Hüsn ü Aşk, s. 175.
780 "Tasavvufun tamamı edeptir.", Ferheng-i Lugât, s. 538.
781 "...Andolsun ki cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım.", Kur'ân, 11/119.

772 ^{سیه} T
773 ^{emr}: - T
774 ^{beyit}: mîsrâ' H, T
775 "Kuşkusuz, söz kalbe aittir, dil ise kalbin tercümanıdır."
776 ^{curh}: curûh T
777 ^{ve imâte-i kalb ve}: - T
778 ^{beyit li münşîihî}: - T
779 Hüsn ü Aşk, s. 175.
780 "Tasavvufun tamamı edeptir.", Ferheng-i Lugât, s. 538.
781 "...Andolsun ki cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım.", Kur'ân, 11/119.

772 ^{سیه} T
773 ^{emr}: - T
774 ^{beyit}: mîsrâ' H, T
775 "Kuşkusuz, söz kalbe aittir, dil ise kalbin tercümanıdır."
776 ^{curh}: curûh T
777 ^{ve imâte-i kalb ve}: - T
778 ^{beyit li münşîihî}: - T
779 Hüsn ü Aşk, s. 175.
780 "Tasavvufun tamamı edeptir.", Ferheng-i Lugât, s. 538.
781 "...Andolsun ki cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım.", Kur'ân, 11/119.

772 ^{سیه} T
773 ^{emr}: - T
774 ^{beyit}: mîsrâ' H, T
775 "Kuşkusuz, söz kalbe aittir, dil ise kalbin tercümanıdır."
776 ^{curh}: curûh T
777 ^{ve imâte-i kalb ve}: - T
778 ^{beyit li münşîihî}: - T
779 Hüsn ü Aşk, s. 175.
780 "Tasavvufun tamamı edeptir.", Ferheng-i Lugât, s. 538.
781 "...Andolsun ki cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım.", Kur'ân, 11/119.

772 ^{سیه} T
773 ^{emr}: - T
774 ^{beyit}: mîsrâ' H, T
775 "Kuşkusuz, söz kalbe aittir, dil ise kalbin tercümanıdır."
776 ^{curh}: curûh T
777 ^{ve imâte-i kalb ve}: - T
778 ^{beyit li münşîihî}: - T
779 Hüsn ü Aşk, s. 175.
780 "Tasavvufun tamamı edeptir.", Ferheng-i Lugât, s. 538.
781 "...Andolsun ki cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım.", Kur'ân, 11/119.

772 ^{سیه} T
773 ^{emr}: - T
774 ^{beyit}: mîsrâ' H, T
775 "Kuşkusuz, söz kalbe aittir, dil ise kalbin tercümanıdır."
776 ^{curh}: curûh T
777 ^{ve imâte-i kalb ve}: - T
778 ^{beyit li münşîihî}: - T
779 Hüsn ü Aşk, s. 175.
780 "Tasavvufun tamamı edeptir.", Ferheng-i Lugât, s. 538.
781 "...Andolsun ki cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım.", Kur'ân, 11/119.

772 ^{سیه} T
773 ^{emr}: - T
774 ^{beyit}: mîsrâ' H, T
775 "Kuşkusuz, söz kalbe aittir, dil ise kalbin tercümanıdır."
776 ^{curh}: curûh T
777 ^{ve imâte-i kalb ve}: - T
778 ^{beyit li münşîihî}: - T
779 Hüsn ü Aşk, s. 175.
780 "Tasavvufun tamamı edeptir.", Ferheng-i Lugât, s. 538.
781 "...Andolsun ki cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım.", Kur'ân, 11/119.

772 ^{سیه} T
773 ^{emr}: - T
774 ^{beyit}: mîsrâ' H, T
775 "Kuşkusuz, söz kalbe aittir, dil ise kalbin tercümanıdır."
776 ^{curh}: curûh T
777 ^{ve imâte-i kalb ve}: - T
778 ^{beyit li münşîihî}: - T
779 Hüsn ü Aşk, s. 175.
780 "Tasavvufun tamamı edeptir.", Ferheng-i Lugât, s. 538.
781 "...Andolsun ki cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım.", Kur'ân, 11/119.

772 ^{سیه} T
773 ^{emr}: - T
774 ^{beyit}: mîsrâ' H, T
775 "Kuşkusuz, söz kalbe aittir, dil ise kalbin tercümanıdır."
776 ^{curh}: curûh T
777 ^{ve imâte-i kalb ve}: - T
778 ^{beyit li münşîihî}: - T
779 Hüsn ü Aşk, s. 175.
780 "Tasavvufun tamamı edeptir.", Ferheng-i Lugât, s. 538.
781 "...Andolsun ki cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım.", Kur'ân, 11/119.

772 ^{سیه} T
773 ^{emr}: - T
774 ^{beyit}: mîsrâ' H, T
775 "Kuşkusuz, söz kalbe aittir, dil ise kalbin tercümanıdır."
776 ^{curh}: curûh T
777 ^{ve imâte-i kalb ve}: - T
778 ^{beyit li münşîihî}: - T
779 Hüsn ü Aşk, s. 175.
780 "Tasavvufun tamamı edeptir.", Ferheng-i Lugât, s. 538.
781 "...Andolsun ki cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım.", Kur'ân, 11/119.

rinde yalnız kendini bed ü harâb etmedi, بلکه آتش belki fitne âteşi, در bütün cihâna, در urdu. Pes bî-edeblik cimâ'ü's-şerr olduğu bundan nümâyân oldu ki şeytân bî-edebliği sebebiyle hem kendini yakdı ve hem cemî'-i 'âleme âteş bıraktı. Yahud bî-edebden murâd, mutlakâ edebsiz olan kimesne ola ki edebsizlerin edebsizliği hasebiyle cihâna âteş-i mezâlim düşüp 'ibâdu'llâh cemî'an müzâyakaya uğramışlardır. Zîrâ herkes edîb ve hudûd-ı şer'iyyeyi tecâvûzden müctenib ü musîb olsa, ne kul lâzım, ne kulluk; düzdler olmasa, ne 'asesden havf, ne päs-bândan fodulluk. Tekâlif-i şer'iyye dahi ekser bî-edeblerin (99b T) şe'âmetinden çoğalmıştır. Ve bu beyitte bî-edebden murâd, ancak iblis olduğu beyt-i âtîden müstefâddır.

هر که نامردی کند در راه دوست رهزن مرد آن شد و نامرد اوست

هر که نامردی کند her kimse ki nâ-merdlik eyleye, در راه دوست Allâh yolunda, ر ol nâ-merdlik eyleyen merdın reh-zeni, ya'ni yolunu azdıran, ol nâ-merd ol oldu, ki şeytândır, yahud bî-edeb oldu, نامرد اوست nâ-merd o-
dur. Ya'ni ilâ-yevmî'l-kıyâme cihânda her kimse ki nâ-merdlik eyleyip⁷⁸² râh-ı Hak'dan 'udûl eyleye, ol küstâhlığa sebep olup, anın yolunu uran, beyt-i sâbıkda zıkr olunan bî-edeb-i sâbıkdır. Pes nâ-merd denilmeye cümleden ziyâde ol lâyıkdır. Zîrâ الیادی اظلم⁷⁸³ ism-i işaretî iblis ma'nâsına (106b H) olan bî-edebe sarf olunmak, مرد آن merd ma'nâsına olmakdan ziyâde, râbitalıdır. Ve Cezîre-i Şerîfde dahi irtibât-ı ebyât maksûd olduğundan, fakîre bu⁷⁸⁴ ma'nâ hoş göründü. Ammâ beyit münferiden ahz olunsa⁷⁸⁵, مردان lafzı sîga-i cem' üzre olduğu bî-ıştîbâhdır. Pes cihânda her kim nâ-merdlik eyleyip dost yolunda dalâlete düşse, anın reh-zeni şeytân oldu. Zîrâ evvelâ bu cür'et ü garâbet andan zuhûr etdi. Öyle olunca nâmerd, şeytândır. Ke-zâlik bî-edeb lafzını şeytâna mahsûs etmeyip mutlakâ bî-edeb denilse, من ابتدع ظلما فعلیه وزره و وزر من یعمل به⁷⁸⁶ müfâdıncı her kimse ki ana uyup râh-ı dostda nâ-merdlik ede, reh-zeni zâlim-i esbakdır ve nâ-merdlik ana elyaktır. Çünkü bu surh-ı şerîfde edeb-i soh-

⁷⁸² eyleyip: edip T

⁷⁸³ "İlk başlayan daha zalimdir." Bu Arapça darbimesel için bk. Sırr-ı Ney, I, 243.

⁷⁸⁴ bu: - T

⁷⁸⁵ olunsa: olunmasa T

⁷⁸⁶ "Kim kötü bir çıkır açarsa, onun (çıgırın) ve onu işleyenin günahı kendisine aittir."; krş. Ebû Davud, es-Sünne, bab no: 5.

bet-i merdân (100a T) ne vech ile gerekdir, beyân olunup⁷⁸⁷ tarikat yek-pâre edebden 'ibâret olduğu 'ayân olmuş idi. Sâ'ik-ı kelâm, mef-hûm-ı muhâlîfi olan bi-edebliğin kabâyihını âşikâr ve vekâyihını iz-hâra geçmiş iken yine ser-rîşte-i suhan, vâsıl-ı 'ilm-i ledünn olan hıdmet-i mürşid ve hürmet-i pîr olmasına bir sebep-i kavî dahi mef-hûm-ı muhâlîf tarikundan ahz olundu ki şeytânın mercûm ve mel-'ûn olduğu, halkı idlâlinden nâşî olup ve her mübtedi'-i zulm olan ^{البادی اظم} 788 hükmünce muktefiden eş'em olduğu nümâyân olunca (107a H) halkı râh-ı sedâda ve menzıl-ı reşâda geçen mürşidler dahi hayırda cümleden akdem ve ser-rîşte-i teslim ü rızâ, anın yedine müsellemler olmasına bu beyitle sevk-ı kelâm ü fıkrateyn beynine intizâm verilmiştir.

Der-nehy-i imtihân kerdan-i mürid şeyh-râ

Bu surh-ı şerîf, müridin şeyhi imtihân eylemesinden men'dir.

789 شیخ را کو پیشوا و رهبرست گر مریدی امتحان کرد او خروست
790 ki o şeyh ileri gidicidir ve yol göstericidir, şeyhi, کو پیشوا و رهبرست, شیخ را
eğer bir mürid, o mürid eşekdir. Zirâ ileri gidip yol gösterici ittihaz etdikden sonra tekrâr şeytânın ardına düşüp ve hevâya uyup şeyhi imtihân kaydına düşmek, eşeklikdir. Bî-iştibâh çünkü i'timâdın yoğidi, niçin iktidâ eyledin? İmtihânın vakti, kable'l-iktidâdır. Ba'de'l-iktidâ imtihân olur mu? Beyit li-münş'ihi⁷⁹¹:

*Elbet*⁷⁹² olur resîde bir 'ummâna cûy-ı eşk

*Uy mürşid-i mahabbete Gâlib, rızâ gözet*⁷⁹³ (100b T)

امتحانش گر کنی در راه دین هم تو گردی محتن ای بی یقین
eğer sen o mürşidi imtihân edersen, امتحانش گر کنی
sen dahi mümtehen olursun, هم تو گردی محتن
ey pür-şübhe vü şekk ve yakînen eşek, mürşidi nice imtihân edersin ki 'alîlîn

⁷⁸⁷ olunup: olunmayıp T

⁷⁸⁸ "İlk başlayan daha zalimdir." Bu Arapça darbümesel için bk. Sırr-ı Ney, I,

243.

⁷⁸⁹ T پیش آور پیر : پیشوا و رهبر

⁷⁹⁰ T پیش آور پیر : پیشوا و رهبر

⁷⁹¹ li-münş'ihi: - H

⁷⁹² elbet: elbetde T

⁷⁹³ Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 13.

(107b H) kendi nefsinde tabîbî imtîhân etmesi gibidir. Zararı, vücûduna sâri ve a'zâ vü cevârhına câri olur. Bakayım tabîb men' eylediği yumurtayı yesem fark edebilir mi? Verdiği 'ilâcî içmeyem. İçdim deyu aldatayım. Anlar mı? Tabîb-i hâzıklardan mervîdir ki bu makûle eşyâya tarîk-ı nabızdan âgâh olurlar imiş. Ve bir mikdâr zehr-i kâtil tenâvül etsem benden anın mazarratını def'e kâdir olur mu, demesi gibidir. Behey hayvân, bu tecrübeleri âhîrîn nefesinde eyleyip birden bire tabîbe teslim olmamak gerek idi. Çün vakt fevt oldu, 'illet-i mühlikeye uğradın. Bârî teslim ol. Gûyâ tabîb mi imtîhân ediyorum, sanırsın. Kendi kendini imtîhân ve müşrif-i helâk-i cân edip melekû'l-mevtden utanırsın.

جرات جهلت شود عریان و فاش او برهنه کی شود در افتناش

او برهنه کی, fâş u 'uryân olur, شود عریان و فاش, senin cehlin cür'eti, جرات جهلت ol şeyh-i kâmil kaçan 'uryân olur, در افتناش, (101a T) aramp sorunmağla, فتنش lafzından ifti'âl masdarıdır ki tefîlden teftîş meşhûr-
dur. Ya'nî ⁷⁹⁴ الجاهل جسر mü'eddâsınca senin cehlin peydâ vü hüveydâ olur. Yohsa teftîş ü tefâhhus ile anı 'uryân etmek olmaz. Zîrâ dîl-i mürşid âyine gibidir. Anda görünen senin 'aksindir. Sûret-i ma'-kûs-i âyineyi 'uryân etmek kasd etdikce (108a H) kendin 'uryân olursun, sûret-i âyine ise gâyet nümâyân ve gâyet pînhandır. Senin elin dâmenine ermez. Ve ol şâhid-i gaybın zeyl-i 'ismetine gayret-i Hak, dest-i tetâvül degirmez.

امتحان همچون تصرف دان در او رو تصرف بر چنان شاهی مجور

anda, در او, imtîhânı tasarruf gibi bil, öyle bil ve öyle, öyle bir yürü tasarrufu, رو تصرف, ya'nî ol mürşid hakkında, پادشاه üzere, مجور arama. Mahsûl-ı beyt, mürşid hakkında imtîhân⁷⁹⁵, tasarruf gibidir. Sen öyle şâh üzerine tasarruf ârzûsunda olma. *Muhyiddîn-i 'Arabî* âdâb-ı mürîdine müte'allık bir risâlesinde buyururlar ki dervîş bir hâlini mürşidden ketm etmeye. Zîrâ keşf, irşâdın lâzimesinden değildir. Ancak lâzime-i irşâd, tarîk-ı hüdâya 'âlim olmakdır, intehâ. Ammâ hak bu ki imtîhân etmek, zîr-i kabza-i tasarrufa almakdır. Zîrâ kîşî ihâta-i 'ilmiyye ile ihâta edemediği şeyi imtîhân olmaz. İhâta ise tasarruf gibidir. Anınçün zât ve sıfât-ı Hakk'a ihâta-i 'ilmiyye, muhâldir. ⁷⁹⁶ ولا يحيطون بشي من علمه الا بما شاء (101b)

⁷⁹⁴ "Cahil cesurdur."

⁷⁹⁵ imtîhân: - T

⁷⁹⁶ "...O'nun bildiklerinin dışında insanlar O'nun ilminden hiçbir şeyi tam

تو ki yâ Rabb sen, (109a H) وارهاتم beni kurtar, sù'-i zan-
dan, 803 zümresinden halâs طانين بالله ظن السوء عليهم دائرة السوء و غضب الله عليهم,
olmağı ez-dil ü cân temennî eyle ki mürşide sù'-i zan etmek Hakk'a
sù'-i zann etmektir. Sù'-i zandan hâsıl olan 'âr, lühûf edecek ma-
hall bulamayıp yine sana rücû' eder ki âsumâna taş atmak gibidir.
804 seng-sârına uğrarsın. İnsâf olunsa 805 sù'-i zannın
fevâhişinden olduğu âşikâr 806'dır. 'Ale'l-husûs ki mü'min ü muvah-
hid ve pâk-dâmen olan zâta ta'alluk ede. Hele mürşide sù'-i zan,
bâlâda mezkûr olduğu gibi 'alâmet-i (102b T) cünündür.

Der-men'-i sù'-i zann

Bu surh-ı şerif, sù'-i zannın vekâyihını beyândır.

807 ظن نیکو بر بر اخوان الصفا گرچه آید ظاهر از ایشان چها
hüsn-i zann ile güzel zann getir, İhvân-ı safâ
üzre, ya'nî derviş kardaş 808'larına, eğerçi zuhûra gele,
anlardan cevâb ü cefâya mûte'allık küstahlık. Çünki kâfile-i
Mevleviyyenin sülûku, 'aynû'l-cem' üzre olup etvâr-ı muhtelif vü
meşârib-i mütenevvî'a ile sâlik olanların dahi ser-bülend 809-i tarîk-
ları lâ-büdd ittifâka çıkar. Anınçün İhvânü's-safâ ahvâline mürâ'ât,
emr-i mühimm ahz olunmuşdur. Meselâ meslek-i Üveysî'den gidip
rûhâniyyet-i Hazret-i Pîr'den terbiyet-yâb olan ba'zı İhvân-ı safâ
(109b H) var ve fenâ-fi's-şeyh ile sâlik, meslek-i bî-hatar olan İh-
vân-ı safâ var, tarîk-i mahabbetden münîb olan var. Bu cümleyi
yek-vücûd ve yek-a'zâ farz edip birinin kusûruna bakmayıp ser-rîş-
te-i 'aşk u mahabbeti bırakma, "biribirinizi satın ve helvâya verin"
nüktesi tamâm bu ma'nâdır. Bir dervîşde hiç yoğ ise satıp helvâya
verecek kadar ser-mâye ve hazîne-i kalbinde 810 o kadar vâye vardır.

803 "...Allâh hakkında kötü zanda bulunanlara, (Müslümanlar için istedikleri)
kötülük çemberi başlarına gelsin! Allâh onlara gazab etmiştir..", Kur'ân, 48/6; و غضب :

H نغضب

804 H نغضب: و غضب

805 olunsa: olunmasa T

806 âşikâr: âşikâre T

807 آید: H, T

808 kardaş: karındaş T

809 bülend: bend H

810 kalbinde: kalbde T

Anı görmeyip de bâ'is-i fütûr ve muktezâ-yı hayâl-i dûr-â-dûr olan noksân u kusûra bakmak 'ayn-ı hamâkat ve muhâlif-i müdde'â-yı zarâfetdir.

ای خیال و وهم بد چون شد پدید صد هزاران بار را ازهم برید

bu fikr-i fâsîd ü hayâl-i muhâl, چون شد پدید, çünkü âşîkâr (103a T) oldu ve sultânî gâlib oldu, nice yüz bin yâr-ı siddîki, ازهم برید, birbirinden ayırdı. Vehmin tasavvuru dâ'imâ bâtil ve 'akla muhâlif iken yine vücûd-ı âdemde sultânî gâlib olması 'aceb hikmetdir ki meselâ bir âdem yürüdüğü hâlde bir arşın⁸¹¹ tarîkı tecâvüz etmeyip ittisâ' üzre seyr ü sülûka muktedir iken iki arşın 'arzda otuz arşın yüksekte bir duvara çıksa yürüyemez. Bir tutacak yere muhtâc olur. Ma'a-hâzâ 'akıl hükm eder ki yol vâsi'dir. Vehmin elinden kurtulamaz. Pes böyle olunca vehimden be-gâyet ictinâb lâzımdır. Bilip dururken ve dâ'imâ mahabbet üzre yürürken bir tarîkat kardaşıyla (110a H) bilâ-sebeb bir 'adâvet zuhûru ma'âz'allâh vehmin tasallutuyla sû-i hâtimeye dek mü'eddâ olur. Ez-cümle insân kusûrdan hâlî midir? Sende dahi nice nice mûcib-i 'adâvet olacak hâller var. Sen ihvâmı hoş görürsen senden râzî olup hüsn-i teveccühleri sebebiyle hâyra tebdil olunacak ne hisâller⁸¹² vardır.

چون خدا خواهد که پرشد عیب کس کم زند در عیب معیوبان نفس

örte, پرشد, çünkü Hakk Te'âlâ murâd eyleye ki, چون خدا خواهد که bir kimsenin 'aybını, کم زند, az urur, ol âdem urmaz demektir. در عیب معیوبان, ma'yûbların 'aybında nefes urmaz. Ya'nî irâde-i 'aliyye bir âdem-in 'aybını setre ta'alluk ettiğine 'alâmet olur ki ol âdem halkın 'u-yûbundan dem urmaz olur. Ve hiç bir ma'yûbun kabâhatine kalmayıp mevkîf-ı 'acebde durmaz (103b T) olur. İşte öyle olan âdem - muhakkak ki Hakk Te'âlâ anın 'aybını setr ede ve gubâr-ı ahlâk-ı rezâyîl tiz zâyil olup üzerinden gide ve mefhûm-ı muhâlif-i dahi bunun gibidir.

چون خدا خواهد که پرده کس درد میلش اندر طعنه پاکان برد

bir kimsenin پرده کس درد, چون خدا خواهد که, çünkü Müntakim-i hakîki dileye ki, چون خدا خواهد که, ol kimse-nin meylini, اندر طعنه پاکان برد, pâkları ta'n etmek cânibine sevk eder. Ya'nî Cenâb-ı Hak bir 'abdin ma'siyyeti haddi tecâvüz edip andan ahz-ı intikâm etmek irâde-i (110b H) 'âliyyesi olduğu gibi anın dahi

⁸¹¹ arşın: arşını T

⁸¹² hisâller: hisâlleri T

sebebini halk edip evvelâ ol merd-i şerîrin tabî'atını evliyâ vü asfiyâ-ya ta'n ü teşnî' etmeğe meyl etdirip muktezâ-yı şekâveti olan sâ'ir me'âsîden başka anınla dahi meşgûl oldukda gayret-i ilâhiyye kulûb-ı evliyâ vü asfiyâdan zâhîr olup anı rûsvâ-yı 'âlem eder ki gerek devr-i enbiyâda ve gerek 'ahd-i evliyâda rûsvâ-yı 'âlem-i mucâzât olanlar bu tarîk ile olagelmışlerdir. Ve 'âdet-i ilâhiyye böyle câri olmuştur.

ستر کن تا بر تو ستاری کنند تا ببینی ایمنی بر کس مخند

setr eyle, hattâ senin üzerine, ستاری کنند, hattâ görresin, ایمنی emînlik görresin⁸¹³ kimse بر کس مخند, تا ببینی hattâ görresin, 'âlem-i mucâzâtdır. Ne ekersen anı biçersin. Öyle olunca setr eyle ki seni de⁸¹⁴ setr (104a T) edeler. Ve 'uyûb u zûnûbuna bakmayıp tarîk-ı 'afv u ihsâna gîdeler. Yahud ba'zı nûshada olduğuna göre, تا نبینی nûn-ı nâfiye ile olursa, tâ emniyyete⁸¹⁵ ermedikce kimseye gülme. Ne bilirsin, hâlin neye mûncer olacak? Emniyyet ise tâ vâsıl-ı behîşt olmağa menûtdur. Pes dünyâda oldukça ne 'ibâdetden ve ne tâ'atdan bir hâle mağrûr olup kimseye gülme.

ای خنک جانی که عیب خویش دید هر که عیبی گفت او بر خود خرید

key mübârek ol cân ki, kendi 'aybını gördü, عیب خویش دید, her kimse ki bir 'aybı kimsenin 'aybına nazar etmedi, هر که عیبی گفت, o au br xud xrid, söyledi ve anınla bir başka âdemi (111a H) teşnî' eyledi, kendi üzerine aldı. Ya'nî öyle dervîşin rûhu selâmetdedir ki dâ'imâ kendi 'aybını görüp âhere nazar etmeye. Ve her kimse ki bir âher âdemi zemm edip, meselâ filân şâribü'l-hamrdır, dese ol dervîş fikr etmeyip kendi nefsinde diye ki mürtekûb-i me'âsî olanı hem Allâh sevmeyip ve hem kullar sevmez. Ey nefs-i nâ-fercâm, niceye dek ma'siyetlerle münhemik olasın ve şarâb küpü mânend, harâmla dolasın. Hakk'dan hayâ eyle ve halkı dağdağa-i fitneye düşürmekden ittikâ eyle. Ol sözleri kendi nefsiyle olan muhâverâtına sarf eyleye ve 'aybînlık semtinden imâle-i tarf eyleye⁸¹⁶. Menkûldür ki bir 'asırda Mısr' da kaht u⁸¹⁷ galâ olmuş 'ulemâ-yı Mısır, fîsk u fücûrun kesretinden (104b T) duyup halkı tevbe vü semt-i salâha, edebe sevk için

⁸¹³ ایمنی emînlik görresin: - T

⁸¹⁴ de: - T

⁸¹⁵ emniyyete: emniyyet T

⁸¹⁶ eyleye: eyle T

⁸¹⁷ u: - H

münâdiler nidâ etdirdikde Hazret-i Zünnûn-ı Mısırî bu makâleyi duyup kimse âgâh olmadan Mısır'dan taşra gitmiş. Ve kendi kendiye demiş ki benden efsak âdem yokdur. Var ise 'ibâdu'llâha bu 'azâb benim şe'âmetimden nâzîl olmuşdur. Bâri gideyim, halk kurtulsun, deyu niyyet etmiş. Bir de ehl-i Mısır du'â için ol hazreti taleb edip bulamadıkda taşra çıktığını haber alıp ardınca şitâbân olurlar. Ve bir mahalde mütefekkir ve mütehayyır bulurlar (111b H). Hazret-i Şeyh anları görünce benim hâlîme muttali' olup katlime gelmişlerdir tasavvuruyla Cenâb-ı Hakk'a tazarru' ve niyâz etdikde ol ân Nîl taşmağa başlayıp sûret-i bast-ı İlâhî âşikâr olmuş.

غافلند این خلق از خود ای پسر لاجرم گویند عیب همدگر

bu halk gâfildirler, kendilerinden ey oğul, لاجرم غافلند این خلق andan ötürü söylerler, birbirlerinin 'aybını. Yohsa herkes gâfil olmayıp 'âkıl olsa, herkes kendi 'aybını tasavvur etmekden âherin 'aybını söylemeğe vakit var mıdır?

Der-zikr-i ta'n-ı münkirân, şeyh-râ

Bu surh-ı şerîf, ba'zı münkirinin şeyhe ta'n-ı nâ-ber-câlarıdır ki⁸¹⁸ gûyâ hüsn-i zann, vâcib ve ehl-i salâh, sū'-i zanndan bi'l-küllîyye mucânib iken ba'zı nâ-halefler bu ma'nâdan gâfil olarak mürşid-i kâmil hakkında tefevvüh eylediği isnâd mâ-lem-yekûn **تل كل** ile def olunup mürid-i muhlis ol dağdağadan dahi ictinâb etmek ehemm olduğunu beyân buyururlar. (105a T)

هرکه باشد از زنا و زانیان این برد ظن در حق زانیان

her kimse hâsıl ola, zinâdan, ve kendisi dahi el- 'ân zânîlerden ola, lafzında iki ma'nâya istihdâm vardır, این برد bu zannı getirir, ya'nî böyle zann eder, (112a H) Rabbânîler hakkında. Çünkü⁸²⁰, mısra':

جنیدن هرکسی از آنجا که ویست 821

me'âlince herkesin kâli, hâline lâıyık ve kelâm, sıfat-ı mütekellim olmağla kavlı, kâ'iline mutâbıkdır. Mısra':

اذا ساء فعل المرء ساء ظنونه 822

818 ki: - H

819 "De ki: Herkes, kendi mizaç ve meşrebine göre iş yapar...", Kur'ân, 17/84.

820 çünkü: - T

821 "Herkes, bulunduğu yere göre hareket eder."

822 "Kişinin tavır ve hareketleri kötü olursa, (bütün) tahminleri de kötü olur."

Öyle olunca zinâdan hâsıl olup ve zânîler zümresine dâhil olanlar dahi Rabbânîler ile izhâr-ı zıddıyyet edip, mısra':

آیینۀ وجود عزیزان بدقا ست 823

kendi hâllerini anlarda görmekle böyle sû'-ı zann ederler ki beyt-i â-tide mezkûr olur.

شارب الحمر ست و مکار و خبیث گمراهانرا او کجا باشد مغیث

شارب الحمرست şâribü'l-hamrdır, mekkârdır ve habîsdir, گمراهانرا yolu kay-bedenlere, o kande mültecâ olabilir. Ya'nî kâmil hak-kında münkirîn, kendi sûretlerini anın vücûdunda görüp sarhoş-dur ve hîle-bâzıdır ve habîsdir. Ehl-i gavâyeti nice ıslâh edebilir ve anlara nice puşt u penâh olur ki kendi müridlerinden beter efsed-i nâssdır, deyu ol merd-i mechûlû'l-ahvâle ta'ne-endâz kıl ü kâl olurlar⁸²⁴. Ma'a-zâlık cümlesi kendülerinin sıfat-ı hâlleri ve bâfte-i kâr-gâh-ı hayâl-ı muhâlleridir. (105b T)

اینچنین بهتان منه بر اهل حق کین خیال تست بر گردان ورق

buncılayın bühtân koma, ehlu'llâh üzerine, این چنین بهتان منه kîn خیال تس zîrâ bu senin kendi hayâlidir, varakı çevir, sohbeti, varak-ı diğer (112b H) eyle. Zîrâ sâlih âdemin ağzından öyle sû'-ı zan ve ifk ü iftirâ zuhûr etmez. Söylediğin sözler kendi bâtıl hayâlin ve tamâm-ı sûret-i hasb-i hâlidir.

این نباشد در بود ای مرغ خاک بحر قلزم را ز مرداری چه باک

bu olmaz, ve bu olsa dahi, ey toprak kuşu, بحر kulzüm denizine, ز مرداری murdârlıktan, ne zarar. Ya'nî ey münkir-i dâll-i bed-hayâl, sen⁸²⁵, bu merd-i 'acibû'l-ahvâl hakkın-da güft-gû eyledin. Şûrb-i hamr ve mekr ü habâset bi'l-küllîyye olmaz ve mümkinü't-tahakkuk değildir. Ammâ velev olsa dahi bahr-ı kulzûme murdârdan ne ziyân olur. Ma'lûm ola ki در بود lafzı, و اگر بود 'den muhaffefdir ki ل و ا ve ا و ma'nâlarında müşterek harf-i şart-dır. ل ma'nâsında bu mahalde zâhir-i 'ibâreye göre lafz-ı ل ma'-nâsına olduğu bedihîdir. Ve lafz-ı ل ise harf-i imtinâ'dır. لامتناع لوجود ان لفظ لو لو زرع ثبت منه hattâ ehl-i 'Arabiyye müfâdını ifâde edip, 826 غیره deyip zurefâ-yı 'Acem, beyit: 827 لیت

823 "Azizlerin varlık aynası kötü gösterir."

824 olurlar: olur T

825 sen: senin H, T

74 "Bir şeyin olmaması, diğerinin varlığına bağlıdır."

827 "Kuşkusuz ل lafzı ekilseydi, ondan, 'temenni' anlamına gelen لیت biterdi."

riyle Cenâb-ı Hak, *Halûl*'ini âteşden mutazarrır etmeyip âteşi ana berd ü selâm eylemiştir. Âteşe düştü, lâkin yanmadı. 'Ârif dahi ma'siyyete düşer, lâkin münhemik olmaz. Ammâ *Nemrûd*-mızâc olan ehl-i nefsin tıynet-i kibriyyet-i heybetlerine bir pâre âteş dokunsa⁸³⁶, aldıkca alır ve müşrif-i helâk olunca ol ma'siyyetin içinde geberir kalır.

ذلت او به ز طاعت نزد حق پیش کفرش جمله ایمانهای خلق

به ز طاعت, ol merd-i kâmilin bi'l-kazâ ve bi'l-iktizâ vâki' olan zilleti, anın küfri 'indinde müctemi'dir, halkın bütün imânları. Bu küfr-i hakîkatin bahsi yukarıda mürûr etmiş idi. Ammâ anın zilleti, sayırın tâ'atından 'inda'llâh müstahsen olması dahi netice i'tibârîyledir. Beyit:

رندی که صنم را بخیال تو پرستد

طغرای عملنامه تقویت گناه شد 837

'Âşıkın zilleti tamâm-ı zilletdir ki ayak sürçmek ma'nâsından menkûldür. 'Âşıkın yüzü dâ'im mahbûbda olmağla ayağı çok sürçer. Bir muhibb 'ârif rivâyet eder idi ki bir gün esnâ-yı râhda bir mest-i serâsîme gördüm, kendini bir duvardan bir duvara urur ve cûy-bâr-ı kûh-sâr-ı belâ gibi yardan yara atılıp perişân yürür. At üstünde idim, o zâta, (114a H) elini tutayım, yıkılırsın (107a T) dedim. Hayrân hayrân benden yana bakdı ve dedi ki ben beyliklerdenim, yıkılısam dahi yine mîrîden yaparlar, sen 'âleminde ol, deyince medhûş oldum deyip giryân olurdu.

کفر و ایمان نیست آنجایی که اوست زانکه او مغز ست وین دو رنگ و بوست

küfr ü imân yokdur, ol mahalde ki, ol kâmil vardır, ol sebebeden ki, ol kâmil, mağz ü lûbbdür, bu ikisi, ya'nî küfür ve imân, reng ü bûdur. Li-münşi'ihî:

Bağlamışlardır ene'l-hakk küfrünün zünnârını

Berhemeler kim mukîm-i ma'bed-i gisûsudur⁸³⁸

Pes küfr ü imân anın makâmına irmez. Zîrâ kâmil, vâsıl-ı 'ayne'l-yakindir. O bahse isneyniyyet⁸³⁹ girmez. Beyit:

835 "Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!, dedik.", Kur'ân, 21/69.

836 dokunsa: dokuna T

837 "Senin hayalinle puta tapan rindin amel defterinin tuğrası, günahın takviyesi oldu."

838 Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 26.

تا ایمان کفر و کفر ایمان نشود

یک بندہ حق بحق مسلمان نشود 840

buyurulmuşdur. Ma'lûmdur ki küfr ü îmân, 'arazdır. Anınçün reng ü bûya teşbih olunmuş. 'Ârif ise lübbü'l-elbâbdır. Hakka'l-yakîn mertebesinde fânî-fi'llâh olanların makâmı ehadiyyetü'z-zât olup bi'l-cümle i'tibâr-ı sıfatdan ayrılmışlar. 841 mefhumunca ân-ı dâ'im⁸⁴²den haber-dâr olmuşlardır. Beyit:

تا ز هفتاد و دو ملت نگذری واصل نه ای

کعبه پیدا نیست تا باقی بود فرسنگها 843

müfâdıncâ küfr ü îmân ve îmândan sonra sıdk u hulûs ve tevekkül ve filân u falân, mer-tebe mer-tebe tâ makâm-ı hakka'l-yakînde kâ'im olunca mâ-sivâ-yı bi'l-külliyye (114b H) ferâmûş edib ahlâk-ı ilâhiyye ile tahalluk eyleyip 844 اخراج بصفاتی الی خلقی من راک رأی و من قصدك قصدنی teşrîfin (107b T) bulmuşlardır. Ve bu hulûl ve ittihâdın gayri olduğunun bahsi, yukarıda mürûr etmiştir. Hattâ Bahâ'üddîn-zâde, Şerh-i Fıkhü'l-ekber'de و اماما يدعى بعضهم من ارتفاع الكثرة عند الفناء فى التوحيد فيبحث کعبه پیدا نیست تا باقی بود فرسنگها 845 deyip cânib-i insâfa gitmiştir. Hakka'l-insâf, beyit:

درند مقامات بدم تا اکنون

آن بند شکستن آرزو میکنند 846

Dîn-i mülûk-ı şettâra küfr ü îmân söylemek, sâhib-i Şerh-i Mevâkıf Seyyid Şerîf Cür-cânî'den kelime su'âl eylemek gibidir.

کیست مرده بیخبر از جان شیخ

کیست کافر بیخبر ز ایمان شیخ

کافیر کافر کیست کافر کâfir kimdir, بی خبر ز ایمان شیخ, şeyhin îmânından bi-haber o-

839 isneyniyyet: isniyyet H

840 "İman, küfür; küfür de iman olmadıkça, Allah'ın bir kulu gerçek müslüman olmaz."

841 "Benim ne sabahım var, ne de akşamım." Bâyezîd-i Bistâmî'ye, "کیف : Nasıl sabahladın?" diye sorulduğunda, bu cevabı vermiştir. bk. Lemeât, s. 45.

842 dâim: dâime T

843 "Yetmiş iki milletten geçmedikçe, ulaşamazsın. Mesafeler mevcut olduğu sürece Ka'be'ye varamazsın."

844 "Benim niteliklerimi yaratıklarına karşı çıkar (göster, anlat). Seni gören beni görmüş olur. Seni arayan beni aramış olur."

845 Tevhid konusunda, bazılarının iddia ettiği, fenâfillâh halindeki kesret-i irtifâya gelince o, başka bir konudur."

846 "Şimdiye kadar makamlara bağlı idim. (Şimdi ise) o, benim, bağı kırmamı arzu ediyor."

landır, ölû kimdir, şeyhin cânından bi-haber olandır. Şeyhin imânından bi-haber olup şeyhi imânsız kıyâs eden, kâfir gibidir, kâfir hükmündedir. Her ne kadar kâfir değil ise dahi ke-zâlık şeyhin cânından bi-haber olup şeyhi mürde kıyâs eden, mürde hükmündedir. Her ne kadar da zâhırde zinde ise dahi. Zîrâ asıl imân şeyhin imânı gibi olur. Öyle imân tahsîl etmeyip ve ne demek olduğundan bi-haber olan hakikat-ı (115a H) imândan bi-haberdir. Ke-zâlık asıl cân dahi⁸⁴⁷ şeyhin cânı gibi olmalıdır. Pes öyle cânâ mâlik olmayıp ve ne demek olduğunu bilmeyen, cansızdır. Hakikat, şeyhin imânı 'ayân ve cânı rûh-ı Mustafavîde nihân olmuştur. Ammâ eğer sen, benim de cânım var ve imânım var dersin, biz yok demeyiz, vardır, ammâ cândan cânâ, imândan (108a T) 'ayâna fark var.

کار پاکانرا قیاس از خود مگیر گرچه ماند در نوشتن شیر شیر

گرچه kendinden kıyâs tutma, پاکların kârına, کار پاکانرا شیر lafza شیر, شیر شیر, imlâ-yı hatda, در نوشتن, fi'l-hakika benzer, ماند lafzına benzer. Noktada, hatda, harekede, sükûnda hiç mugâyeret anlaşılmaz. Ammâ شیر var, arslan demek ma'nâsına, شیر var, sūd demek ma'nâsına. Pes mürşidin cânıyla senin cânın dahi anın mislidir. Hareke vü sükûnda müşâbehet-i tâtme var. Ammâ azacık da netâyicden bahs olunsa mübâyenet zâhir olur. Zîrâ nazar, netâyicidir. Bak, şeyhin cânının neticesi nerelere vardı ki hep icmâlen zıkr olundu. Senin hâlerinden dahi icmâlen zıkr olunsa böyledir ki zıkr-i hâl-i hod-perestân kendiye tapıcıların hâli zıkrindedir. Ehl-i nefse hod-perest ta'bîr ederler ve derler ki, beyit⁸⁴⁸:

الحجام بت پرست بود به ز خود پرست

در قید خود میباش و بقید فرنگ باش 849

(115b H) Varlık ve da'vâ ve ru'ûnet bi'l-cümle hod-perestlik lafzında dâhildir. Dahi nice nice zemâ'im ki النفس کل خاطر مذموم⁸⁵⁰ buyurmuşlardır.

از هوس وز عشق این دنیای دون چون زنان مر نفس را بودن زیون

ve bu dūn olan dūnyânın 'aşk hevesden nâşî, وز عشق این دنیای دون, از هوس

847 dahi: - T

848 beyit: - H

849 "Nihayet, puta tapan, kendine tapandan iyidir. Kendine bağlı olma, başkasına bağlı ol."

850 "Nefse doğan her şey, yerilmiştir."

u mahabbetinden nâşî, چون زنان 'avratlar gibi, (108b T) مر نفس را بودن زبون
nefse zebûn olmak, zîrâ 'avratlar nefse zebûndur ki bi'l-ih-tîyâr tuh-
ra muktedir olamazlar. Senin hâlin dahi işte ey hod-perest, böyle-
dir. Bu beytin ve ebyât-ı âttiyyenin râbitası surhadır, ya'nî حال خود
851 demek olur پرستان این است

با خدا یا اهل دل بیگانگی با شہان تزویر رُوئے شانگی
pâ- dişâhân-ı hakikate tezvîr ve, bigânelik, بیگانگی با اهل دل, Hudâ'ya, با خدا
sîn ile misl , san , tilki, روبه , روبه شانگی , şîfât ma'nâsına, 'Arabîdir. Lâkin sîn ile ve
şîn ile dahi lûgatdır. Ammâ âhirindeki می , masdariyyet ifâde edip
tilki gibicik⁸⁵², ya'nî tilkilenmecik, aldatma⁸⁵³ yerinde müsta'mel-
dir. Hod-perestânın hâli öyledir ki dâ'imâ kendi hevâ vü hevesleriyle
meşgûl olup ehlu'llâha bigâne olmak isterler. Ve bi'l-ittifâk bir ma-
halde müsâdefe etseler dahi hayâl-i dûr-â-dûr edip belki bir vakt ile
bir umûr-ı dünyeviyyme yarar, yahud bir zararını görürüm. İyisi
hoş geçinmekdir, deyip nifâk-âmîz bir-iki nevâziş-i rûbehâne-i pûr-
bahâne ile savar (116a H).

گر پذیرد چیز تو گوی گداست ورنه گویی زرق و مکرت و رغاست
eğer kabûl eylese, چیز تو, senin bir şeyini ki hediye yahud ih-
sân tarikiyla, گویی گداست, dilenci ve cerrâr dersin, ورنه, yohsa, ya'nî e-
ğer kabûl etmezse, گویی dersin, مکرو زرقست و ریاست, zerk ü mekr (109a T)
ve riyâdır. Akçe verdim de almadı, hay hîle-bâz mekkâr, dahi diline
gelen herze her ne ise söylersin. Mîsrâ':

854 کافر همه را بکیش خود پندارد

ve kendinde zerre kadar emr-i dünyâdan gayri fîkr olmadığından
bütün cihân halkını, evliyâyı, enbiyâyı dünyâ fikrindedirler sanır-
sın. Mîsrâ':

855 اهل دنیا کافران مطلقند

buyurdıkları bu ehl-i dünyâdır ki hod-perest olup Hudâ-perest
olmaya.

851 demek olur: demektir T

852 gibicik: gibicilik T

853 aldatma: aldanma H

854 "Kâfir herkesi kendi dininden zanneder." Bu ve benzeri atasözleri için bk.
Ferheng-i Emsâl-i Fârsî, s. 175; Deh hezâr Mesel-i Fârsî, s. 554; Ferheng-i Avâm, s.
610.

855 "Dünyaya bağlı olanlar, mutlak (anlamda) kâfirlerdir."

گر درآمیزد و تو گویی طامع است ورنه گویی در تکبر مولع است

طامع است, sen dersin, تو گویی, eğer ülfet ederse ol merd-i kâmil, eğer ülfet etmezse, ورنه در تکبر مولع است, te-kebbürde meşgûldür. Görülmüşdür ki tekebbüründen nâşidir.

anınçün e'imme-i ahlâk demiş-⁸⁵⁶ ما يحيى الله و الرسول معا من لسان الورى فكيف انا
ler ki meşârib-i nâss muhtelifa olmağla cümle-i halk ile hüsn-i mu-
'âmele mümkün değildir. Birinin marzîsi, birinin menfûrudur. Pes
hüsn-i hulka tâlib olup tehzibine sa'y eden, Allâh ve Resûl'ün mar-
zîsi olan hulka (116b H) ittisâf eyleyip mu'âmelât-ı nâssda dahi rı-
zâ'u'llâhı gözetesen, içlerinden ehl-i insâf olan hoş görüp kabûl eder,
olmayan bildiğine gider. Ne 'acâyıbdır ki Hazret-i Pîr Efendimiz bu-
yurmuşlar: جهانگیر توان شد اما دهانگیر نی ⁸⁵⁷ vâkı'a Kâf'dan Kâfa dek 'âle-
mi zir-i nigîn-i hükûmete almak hayyiz-i imkânda ve vukû'u dahi
vardır. Ammâ halkın bi'l-cümle ağzını mesâviden bağlayıp herkese
(109b T) medâyih-ı evsâfını söyleyip etvârını beğendirmek hayyiz-i
imkânda değildir. Ammâ 'avâm-ı nâss bu ma'nâyı bilmediklerinden
nâşi hüsn-i hulka halkla hoş geçinip münâfıkâne tabasbus etmek-
dir, sanırlar. *Mesnevi-yi Veledî:*

خلق نیکو بهتی موانست است

وین چنین خلق از مجانست است ⁸⁵⁸

Pes dervîş-i sâdık halkın guft-gûsuna bakmaz. Ve hüsn-i sırt ârzû-
suyla kendiyi âteş-i şöhret yakmaz. Zirâ:

Cûmlerin itmâm-ı kârını iltizâm etmek de güç

Ehl-i hevâ her biri bir yana geçer ve fasl u gaybetin nihâyeti buy-
muş deyu kimi de bilmeyip görmediği âdemleri zemm eder gezer ve
kimisi de evliyâ'u'llâhın ahvâl-i 'acîbe ve kerâmât-ı garîbesin mecâllis
ü mehâfilde müsellemin nâme gibi nakl edip müte'accib ve mütefekkir
olur. Bu nevâdir-i ahvâle dest-res olmak ne mümkün deyip, sûretâ
me'yûs ü mütehayyir olur. ⁸⁵⁹ چنانکه فرموده اند

بکاھلی بنشینى که این چه برآلعجبست

عجب تویی که هوای چنین نکنی ⁸⁶⁰

⁸⁵⁶ "Allâh ve de Resûlû, verâ lisanı ile (insanlar tarafından) aynı şekilde se-lâmlanmaz. O halde ben nasıl (selâmlarım.)?"

⁸⁵⁷ "Hükümdar olunabilir, ama ağız tutulamaz."

⁸⁵⁸ "İyi insanların Allâh ile ünsiyetleri vardır. Bu tür insanlar Allâh'tan ayrı değillerdir.", *Mesnevi-yi Veledî*, I, 141.

⁸⁵⁹ "Nitekim şöyle buyurulmuştur."

با منافق وار عذر آری که من مانده ام در نفقه فرزند و زن

(117a H) *ya odur ki münâfikcasına, 'özü edersin, که من*
ben, mısra'-ı sâniye merhûndur, am کالمیشیمdır, *در نفقه فرزند و زن*
'iyâl ü evlâd nafakasında, Ve gâhice böyle 'özü-i nifâk-âmîz edersin
ki nafaka-i 'iyâl ü evlâd, gerden-i hamîyyetimde olmasa dervîşlik ne
safâdır. Terk ü tecrîd ve sırr-ı tevhid ezvâkdan behre-yâb olmak,
cân-ı 'azîzime minnet, bir müdde'âdır. Pek güzel hâller ammâ güççe.
Hemân Allâh son nefesde⁸⁶¹ imândan (110a T) ayırmaya, var ise a-
yırmaya. A kâfir-i bi'llâh, imân bu mudur? 'iyâl ü evlâd kaydının se-
nin üzerine vücûbu, levâzımât-ı dîn ü imânı terk şartıyla mıdır?

نی مرا پروای سر خاریدن است نی مرا پروای دین ورزیدن است

نی مرا *baş kaşımak liyâkati vardır, پروا* *ne bana, ne bana iktidâr,*
mâm ü liyâkat ve havf ma'nâlarına gelir, نی مرا پروای
ihitimâm-ı dîn vardır, ya'nî ne başımı kaşımağa tâkatım
ve ne verziş ü ihtimâm-ı dîn etmeğe liyâkatım vardır. Elim değmez ki
ferâ'iz ü süneni edâ edeyim. Kande kaldı ki râh-ı sa'b-ı evliyâyâ gi-
deyim. Beyit:

Ba'zı şeyhe gâh⁸⁶² hâlin yâd edip

Dil ucuyla dersin istimdâd edip

ای فلان ما را بهمت یاد دار تا شوم از اولیا پایان کار

ای فلان *ey⁸⁶³ 'azîz, bizi himmetle, یاد دار, hâtırna getir,*
hattâ olalım, evliyâdan olalım, تا شوم
Beyit:

Mestâne geç, gele sana meclisde ârifâ

Bir bûse verse nâz ile ol mâh alır mısın?

Şeyhim, gönül den çıkarma, biz de erenler köçeklerindensiz. İşte emr-i dünyâ içinde kullanıldık, bu da hıdmetdir. Gönül ediniz de biz de yapılamız, emsâli türrehât ile gönül hırsızlığı ve iş yapılmaklar ki tamâm-ı mu'âmelât-ı ebnâ-yı cinsleri gibi himmet-i evliyâda bir sûret vermişler. A bi-çâre, eğer (110b T) fi'l-hakika hüsn-i zannın olup ol dervîşi köçeklerden tasavvur etdinse, aldatmak kaydına niçin

860 "Bu ne acaip şeydir diye tembel tembel oturuyorsun. Asıl acaip olan, böyle bir istekte bulunmayan sensin."; - T

861 nefesde: nefesimde H

862 gâhî: günâhı T

863 ey: - H, T

düşersin? Beyit⁸⁶⁴:

اگر میدانی که می دانند پشیمان شو

و اگر پنداری که نمی دانند مسلمان شو 865

Yok eğer kendin gibi âyende bir yalancı i'tikâd edersen, buna mü-nâfıkâne niçin sinek gibi ol derd-mendin başına üşersin.

این سخن هم نمی ز سوز و درد گفت خوانی هرزه می گفت و خفت

bu sözü dahi, sîz u derdden ve sîdk u hulûs-dan söylemedi, gûyâ bir uyhuda olan âdem, bir herze söyledi, yine uyudu. Ya'nî bu, himmet isteyip evliyâ'u'llâha izhâr-ı mahabbet ve fukarâ vü dervîşâna i'lân-ı hasret eylediği dahi sîdk u hulûsdan (118a H) mütevellid olmayıp, uyhu sayıklaması gibi bir herze-i bi-bün ü rişdir. Ve ne söyledin deseler takrîr edemez. Öyle yâve-i pür-teşvişdir.

هیچ چاره نیست از قوت عیال ازین دندان کنم کسب حلال

hiç imkân-ı halâs yokdur, 'iyâl ü evlâd kût-ı yev-miyyesini tahsîlden, diş dibinden ederim, ازین دندان کنم کسب حلال helâli kesb. Çünkü 'iyâl ü evlâd nafakasından çâre yokdur. Dışim-den ve tırnağımdan kesb-i helâl etmeğe sa'y etmekte meşgûlüm.

چه حلال ای گشته از اهل ضلال غیر خون تو نمی بینم حلال

ey ehl-i dalâlden olan, ne helâl, از اهل ضلال, 111a T) helâl görmem. Ya'nî helâl dediğin nedir? Sen ehl-i dalâlden olmuşsun. Emr-i dünyâyı emr-i dîne tercih edip, namâz ve⁸⁶⁷ rûzeyi terk etmeği tecvîz edip, umûr-ı mühimme-i şer'iyyeyi ihmâlde koyup, 'iyâl için tahsîl-i helâl vâcibdir, dersin. Hâlbuki helâl u harâm, eline ne girse yersin. Bu si-yâkda senin katlin vâcibdir. Zîrâ bu makûle farz-ı sarîh olan umûr-ı i'tikâdiyye ve mesâ'il-i dîniyyeye emr-i dünyeviyyeyi tercih edip ve tercihinin vâcib-i sahîh bilen elbetde kâfir olup, musırr olursa katl olunması iktizâ ettiği (118b H) zâhirdir. Ve işâret zebânıyla ol bi-çâ-reye ta'lîm-i tarîk-ı hüda olmak dahi 'ibâret-i kelâmdan muhtemeldir. Zîrâ bu makûle münhemik-i kayd-ı dünyâ olanlar kendiyi meyyit hükmüne koyup 'iyâl ü evlâdını mâlîna vâris edip, beyne'l-verese

110 beyit: - T

865 "Eğer onların bildiğini bilersen, pişman ol; eğer bilmediklerini sanırsan, müslüman ol."

866 gayrisini: gayrisi T

867 ve: - T

taksîm-i mirâsdan sonra, işte ben öldüm, yahud şimdi ölürüm, siz kârınıza meşgûl olun, ben kârıma, deyip ellerinden bu takrîb halâs olup tâlib-i metâlib-i âliyye olmakdan râh-ı eslem yokdur.

از خدا چاره ستش و از لوت نی چاره ش است از دین و از طاغوت نی

خدا Hudâ'dan, anın çâresi vardır. Ya'nî tâlib-i Hakk'dan münfekk olmağa imkânı vardır. tahsîl-i lût u putdan münfekk olmağa çâresi yokdur. Lût ü put, elfâz-ı müterâdifiedendir. Türkce abur-cubur (111b T) dedikleri gibi. چاره شست از دین . از دین چاره اش . takdîrinde⁸⁶⁸, ya'nî ol bî-çârenin tahsîl-i mühimmât-ı dîniyyeden söyletsen 'özü vardır, ammâ tahsîl-i rızâ-yı şeytândan 'özü yokdur. Anı bî-eyyi-hâl tahsîl etmeğe çalışır. Ya'nî bu makûle kayd-ı 'iyâli, 'ilm-i hâline tercih eden za'ifü'l-îmânları söyletsen, kelâmları ana münce olur ki umûr-ı dîniyyeyi⁸⁶⁹ bir ân terk olmağa gelmez, deyip tahsîl-i lût-ı dünyeviyyeye meşgûl olur.

ای که صبر نیست از دنیای دون صبر چون داری ز حق ای دوست چون

senin sabrın yokdur, ey ol şahıs ki, صبر نیست (119a H) ای که alçak olan dünyâdan, صبر چون داری öyle olunca nice sabr edebilirsin, Hakk'dan, ey dost nice; te'kid için, صبر چون, lafzı tekrâr olmuşdur. Kendi da'vân kendine muzırr, me'âl-i kelâmından gâyet sabırsızlık münfehim olur ki dünyâ⁸⁷⁰, dün ü denî iken anı tahsile çalışıp bir ân sabr edemem dersin ya, öylece bî-sabr olan âdem her şeyden bî-sabr olmalı. Pes Cenâb-ı Hâlık -ki seni yokdan var etmişdir- anın rızâsını tahsilden nice sabr edebilirsin.

ای که صبر نیست از پاک و پلید صبر چون داری از آن کت آفرید

sabrın yokdur, ey ol şahıs ki, صبر نیست (112a T) ای که pāk ü pelidden, temiz ve murdâr⁸⁷¹, her ne olsa tahsile çalışırsın, صبر yaratdı, آفرید, andan ki seni, ne şekil sabr ediyorsun⁸⁷², چون داری takdîrindedir. Rivâyet olunur ki Hazret-i Şiblîye bir civân gelip eşedd-i sabr kangısıdır deyu su'âl etdikde, sabrûn-bi'llâhdır dedikde, lâ demiş; sabrûn-fi'llâh dedikde, yine lâ demiş; sabrûn-li'llân dedikde, yine lâ deyip; âhirü'l-emr Hazret-i Şiblî mütehayyir oldukda, civân-ı mezkûr sabrûn-'anillâh lafzını tekellüm edince Haz-

⁸⁶⁸ takdîrindedir: takdîrinde H

⁸⁶⁹ dîniyyeyi: deniyyeyi H

⁸⁷⁰ dünyâ: dünyâ-yı H

⁸⁷¹ murdâr: murdârdan T

¹²⁰ ediyorsan: edebilirsen T

ret-i (119b H) Şiblî bir şehka urup medhûş olmuşlar. Lâkin Hazret-i Şiblî'nin bu şehkasını *Muhyiddîn İbn-i 'Arabî* hazretleri böyle tahkik ederler ki⁸⁷³, beyit:

تنوع شرب الصبر في كل مشرب

بهن وعلى أو في وبالها 874

medlûlunca sabr-ı salât-ı mütenevvî'a ile mûsıla olup, صبر عن الله و 876
876 امر الصلة أمر مصاعى derler ve صبر على الله و صبر في الله و صبر لله و صبر بالله
kâ'idesi üzre her birinde me'ânî-i muhtelifeyi murâd ederler. Ammâ
sabrün-'anillâh'ı, sūfiyye أخذت العلم عن فلان فانت فيه كهر 877 ma'nâsına alıp
'avâm-ı nâss, الصبر عن كذا المفارقة إياه 878 ma'nâsına tahayyül ederler. Ve
ammâ beyt-i şerîf-i *Mesnevî*'de muhâtab, ehl-i dünyâ olmağla an-
lara mezâkları üzre olan tefsîre göre, nice sabr ediyorsun, deyu su'âl
olunmuşdur. Hulâsa-i kelâm, dünyâ ki pâk ü pelid ve kevn ü⁸⁷⁹ fe-
sâddan 'ibâretidir. (112b T) Anı talebde bu rûtbe h^vâhişin var iken,
'acebdır ki Cenâb-ı Hâlık Sūbhânehu⁸⁸⁰ Te'âlâ şe'nuhu 'anî's-şebih
ve'n-noksân hazretlerini talebde süst-pey olursun. Ma'a-hâzâ se-
nin matlûbların fânî, ol ise Bâkî'dir. Cüz'ice kevn ü fesâd-ı 'âleme
nazar etsen aslâ şâyeste-i nazar olmadığını görürsün.

Zikr-i hûbî-râ ki zîşt-est âhireş

Ol hûb ü hoş-nümâ olan esbâb-ı dünyâ zikrindedir. Cümlesi-
nin sonu, (120a H) harâb ve şarâbı, ser-âbıdır.

ای بدیده لوتهای چرب خیز فضله آنرا بین در آب ریز

ey ol şahıs ki görmüşsündür, لوتهای چرب, kalk, خیز
فضله آنرا anın fazlasını, بین gör, در آب ریز, kenîfde, ya'nî şol ta'âmlar ki
çerb ü şîrîn idi, anın fazlasını âb-rîzde seyr eyle ki ne güne mûcib-i
nefretidir. Li-münşî'ihî:

873 ki: - T

874 "Sabır içeceğinin her türlü; عن , على , ب , فی , ve ل (da olduğu gibi), tüm
meşreplerdedir."

875 "Allâh'tan dolayı sabır, Allâh'a sabır, Allâh'da sabır, Allâh için sabır, Al-
lâh ile sabır."

876 "Sıla işi, iştımeğe bağlı bir iştir(kaide ve kuralı yoktur)."

877 "Ben ilmi filândan aldığım, sen orada هر (o, üçüncü şahıs) gibi idin."

878 "Falan şeye sabır, ondan ayrılmaktır."

879 ü: - T

880 subhânehu: subhâne H

نیاید شد بدان گلگونه محتاج

که باشد بر سر گرما به تاراج

888

(113b T) Me'âlden haber-dâr olup sûret-i dîl-firîb-i cihâna kapılmaz ve nazratü'l-humekâ olan, nazra-i ûlâya iktidâ kılmaz.

هرکه آخرین تر او مسعودتر هرکه آخرین تر او مبعودتر

هرکه her kimse ki, آخرین تر ziyâde 'âkubet-bîn ola, ol kimse ziyâde sa'âdet-menddir, هرکه آخرین تر her kimse ki hayvân gibi ahır görücüdür, ol kimse dūr u mehcûrdur. Çünkü eşyâda olan hüsn ü⁸⁸⁹ cemâl ve tarâvet, 'âriyyet olup, yevm-i mev'ûd u mukadderi bitdikde sâhibi, ol cemâli geri alıp cümlesi fenâya (121a H) varacağı mukarrer iken, nihâyetini fikr etmeyip mânend-i etfâl, firifte-i bâziçe-i hayâl olmak tamâm-ı hasâret değil midir?

ای ز خوبی بهاران لب گزان بنگر آن سردی و زردی خزان

dudağın ısırp hayrân olan kimse, bak, بنگر ol hazândaki آن سردی و زردی خزان ey bahârân mevsiminin güzelliğinden nâşi, soğukluğa ve sarılığa ki⁸⁹⁰ evvelki reng ü bu yek-pâre gidip hazân geldiği gibi, sarsâr-ı fenâ, gül-şeni târ-mâr ve benzini soldurup âh-ı serde giriftâr eder. Beyit:

Budur devr-i zamânın ittifâkı

Ki vardır her vîsâlin bir fırâkı

روز دیدی طلعت خورشید خوب مرگ او را یاد کن وقت غروب

(114a T) gündüz seyr etdin, hûb u zîbâ olan طلعت خورشید خوب, bir de anın merg ü i'dâmını seyr eyle, وقت روز دیدی tal'at-ı âfitâbı, مرگ او را یاد کن, فلما رأى الشمس بازغة قال هذا ربي فلما اقلت قال لا احب الاقين⁸⁹¹, فلما رأى الشمس بازغة قال هذا ربي فلما اقلت قال لا احب الاقين⁸⁹² gurûb vaktinde⁸⁹¹ فاتبع ملة buyuran Hazret-i İbrâhîm Halîlullâh mesleğine git ki فاتبع ملة ile me'mûruz. Yohsa şeytân-ı a'ver gibi zâhiri görüp âheri görmeyip, كل ناقص ملعون⁸⁹⁴ zümresinden olma.

888 "Hamamın yolunda perişan olmamak için, o gül yanaklıya ihtiyaç duymamak gerekir."

889 ü: - H, T

890 ki: - T

891 vaktinde: vakitde H

892 krş. "Güneşi doğarken görünce de, Rabbim budur, zira bu daha büyük, dedi. O da batınca, dedi ki...", Kur'ân, 6/78; "...Batanları sevmem.", Kur'ân, 6/76.

893 krş. "والتبع ملة ابراهيم حنيفاİbrahim'in, Allâh'ı bir tanıyan dinine tabi oldu...", Kur'ân, 4/125.

894 "Bütün nâkıs lar lanetlenmiştir."

بدر را دیدی برین خوش چار طاق حسرتش را هم بین اندر محاق

bedri görürsün, bu hoş ve zîbâ olan
bu⁸⁹⁵ çâr-tâk sipîhr üzre, ol bedrin hasretini dahi
gör, ey âhırinde geh bir rûtbe za'f u zebûn istilâ eder, geh
bedr iken olan letâfeti bi'l-küllîyye gidip, ⁸⁹⁶ واذا انطوى فكانه لم يلمع
mâ-nend-i şem', seher-resîde-i efsûrde-i sevâ'ık-ı rûzgâr olup, beyit:

Var mıdır bir meh ki ruhsârı sıyeh-fâm olmaya

Dehr içinde kangı gün gördün ki ahşam olmayı⁸⁹⁷

Der-beyân⁸⁹⁸-ı terk-i her k'û fânî'st

Bu surh-ı şerîf, bekâsı olmayıp fânî olanları terk etmeye iğrâ eder.

هرچه از وی شاد گردی در جهان از فراق او بیندیش آن زمان

her nesne ki, andan, şad گردی, mesrûr oldun ise, (114b T) در جهان
düşün, tefekkür eyle, آن زمان
ol mesrûr olduğun vakitde, işte bu dâ'-i 'udâl-i hubb-ı mâl u câhın
'ilâcı oldur ki bir şeye gâyet mesrûr u şâd olduğun gibi 'âkıbetü'l-
emr ol nesneden ayrılacağını der-hâtır eyle ve iftirâk-ı çâr-nâ-çârı,
mülâhaza edip def'-i havâtır eyle.

زانچه گشتی شاد بس کس شاد شد آخر از وی جَست همچون باد شد

sen şâd u hurrem oldun, ol nesneden ki her ne olursa, گشتی شاد
meselâ eline girdi deyu sevindin, çok kimse, şad u hur-
rem oldu, senin gibi sevindi, آخر 'âkıbet, از وی جَست, andan sıçradı, kaçdı,
rûzgâr (122a H) gibi oldu, ya'nî senin şâd olduğun gibi
mâl ü emlâk her ne ise nice sencileyin ahmakların dahi zamân ile
eline girip çıkmışdır. Beyit:

فیکفیک قول الناس فیما ملکتہ

⁸⁹⁹ لقد کان هذا مرة لفلان

از تو بجَهدُ هم تو دل بر وی منه پیش کو بجَهدُ تو خود از وی بجه

anın وی منه بر, sen gönlünü, تو دل, senden dahi sıçrayıp kaçır, از تو بجَهدُ هم

⁸⁹⁵ olan bu: - T

⁸⁹⁶ "Dürüldüğü zaman sanki o, parlamamıştı."

⁸⁹⁷ Bursalı Cinânî'nin bu beyti için bk., Müntahabât, II, 91.

⁸⁹⁸ beyân: meyân T

⁸⁹⁹ "Elde etmiş olduğun şey için insanların, bu falan için tek bir şey oldu, sözü sana kâfidir."

üzerine koma, ya'nî ana gönül verme, پیش کو بجهد anın kaçmasından mukaddem, تو خود sen kendin, از وی بجهه andan kaç. جہه masdarından (115a T) emirdir; sıçra demek olup, lâzımı olan kaçmak ma'nâsına isti'mâl olunur. Ya'nî ol nesne ki senden kaçmak üzeredir, sen 'âkul davranıp andan evvel anın elinden kaç ki 'ömrün nâfile zâyî' olup hâsılın hasret-i bi-pâyân olmaya.

عشق بر مرده نباشد پایدار عشق را بر حی و بر قیوم دار

ölü üzre mahabbet, mukîm u pây-dâr ve ber-kâr olmaz, ya'nî fânîlere olan mahabbete i'tibâr olmaz, عشق را بر 'aşkı, 'aşk-ı Hayy u Kayyûm üzerine sarf eyle, sen de hayy u kayyûm olasin, 900 bârî 'aşk-bâzlık edip âteş-i 'aşk ile sûzân ü giryân olursan bir dil-ber-i 'âlî-câha hayrân ol ki çektiğin belâları değsin, yohsa birkaç günlük (122b H) reng ü bûy-ı bi-devâm için hayfdir ki cân-ı 'azizin mihnet çeksin.

عشقهای کز پی رنگی بود عشق نبود عاقبت تنگی بود

'aşk 'aşklar, şol bir 'aşklar, ki rengden ötürü ola. عشق نبود عشقهای کز پی رنگی بود عاقبت تنگی بود, 'âkıbet, 'ârı mûcibdir. Rubâ'î:

انصاف بده که عشق نیکو کارست

زانست خلل که طبع تو بد کارست

تو شهوت خویش را لقب عشق نهی

از شهوت تا بعشق رهی بسیارست 901

Fî'l-hakîka reng ü bûya mûte'alîk olan mahabbete, 'aşk demezler; ol, şehvetdir; şehvet ise mâye-i neng ü 'âr, bir kâr-ı (115b T) murdâr olduğu rûşendir. İllâ nikâha mukârin olursa sevâbdan ma'dûddur. Ammâ yine 'adem-i bekâsına ve sûr'at-i fenâsına nazar olunsa ârzusunda fitne mevcûddur. Pes merd-i 'ârif odur ki sûret-i cemâl-i mukayyedde cemâl-i mutlakı müşâhede edip giriftâr-ı kuyûdât olmaya ve nazar-ı hakîkati asl-ı kâra olup nakş-ı dîvâra aldanıp kalmaya. Zîrâ hüsn-i mukayyedîn hâli ma'lûmdur

پرتو خورشید بر دیوار تافت تابش عاریتی دیوار یافت

900 "Zinayı hür (kadın)le yap, çalınca da inci çal." Bu Arap atasözü, "bir iş yaparsan, emeğine değenini yap, en iyisini işle" anlamına gelir. Bk. Sırr-ı Ney, I, 180-181; Mevlânâ, Divan, s. 683.

149 "İnsaf et, aşk güzel bir iştir. Onun bozulması (güzelliğini kaybetmesi), senin tabiatının kötü (niyetli) oluşundandır. Sen kendi şehvetine aşk adını koymuşsun; halbuki şehvetten kurtulup aşka ulaşabilmek için çok uzun bir yoldan geçmek gerekir.", krş. Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî, Tercîât, s. 69; H, T : تا عشق تا بعشق

güneşin pertevi, بر دیوار parladi ve 'aks eyledi, تابش عاریتی bir 'âriyet⁹⁰²-i ziyâ vü nûr, دیوار buldu ve hâsıl etdi, gûyâ pertev-i âfitâb dîvâra 'aks (123a H) etmekle duvarda hâsıl olan şa'sa'a-yı 'âriyyet gibi hüsn-i mecâza dahi âfitâb-ı cemâl-i cemîldendir⁹⁰³ yohsa eşyâda bi-zâtihî hüsn olmadığı nûmâyândır

بر کلوخی دل چه بندی ای سلیم و اطلب اصلی که باشد او مقیم

bir kerpiç üzerine, ki vücûd-ı insândır, mahbûb-ı mecâzî it-tihâz etmişsin, ای سلیم selimü't-tab' olan merd-i sâde-dil, ol bir aslı taleb eyle, ki, اطلب اصلی که باشد او مقیم ol asl-ı 'âli, mukîm ola. Dîvâr, kerpiçden ve kireçden mürekkeb kesâyîf-i ecrâmdandır. Andaki şa'saa-yı nûrâniyyet, hem 'âriyeti ve hem nâ-pâyârdır. Ammâ asl-ı 'âlisi olan (116a T) nûr-ı âfitâb ise hem zâtî ve hem dâ'im ü bâkîdir. Ber-muktezâ-yı الله نور السموات⁹⁰⁴ cemî'-i mâ-sivânın nûrâniyyeti hakdan olduğunu bilip âşinâ-yı tahkîk ol ve⁹⁰⁵ mir'ât-ı cemâl-i mâ-sivâda rû-nûmâ olan şâhid-i gaybî âsumân-ı lâ-ta'ayyûnde bul ki yol uzak değildir. Ammâ kuyûdât-ı dünyeviyye seni yoldan şaşırmışdır ve hıbâl-i dâm-ı tezvîri başdan kolundan aşırılmışdır.

Der-beyân-ı terk-i dünyâ

Bu surh-ı şerîf, rişte-i 'alâyık-ı dünyâyı kesmek beyânındadır.

بند بگسل باش آزاد ای پسر چند باشی بند سیم و بند زر

nice bir ola- ey oğul, ای پسر âzâd ol, باش آزاد baği üz, بند بگسل (123b H) altun⁹⁰⁶ ve gümüşe merbût, ya'nî bu zer ü sîm kaydıyla mukayyed olmak yetmez mi? Artık biraz da bu bendleri çöz ve irtibât-ı 'alâyık-ı dünyâyı gönlünden üz ki günler ahşamlı⁹⁰⁷ ve 'âlem bed ser-encâmlıdır. Rızk-ı maksûm, kismetî tecâvüz etmez ve tûl-ı emel teşneliğine düşersin, 'ummân-ı hayâta kanmayıp bu şûr-âb-ı fenâdan isteğîn gütmez.

گر بریزی بحر را در کوزه؟ چند گنجد قسمت بکروزه؟

ne eğer tarh eylesen, بحر را deryâyı, در کوزه؟ bir bardağa, چند گنجد

902 âriyet: âriyeti H

903 cemîldendir: cemîldendir deyu T

904 "Allah, göklerin nurudur..." Kur'ân, 24/35.

905 ve: - T

906 altun: altuna H

907 ahşamlı: akşamlıdır T

ol tarafa ki⁹¹², صحراى شماست sizin sahrânızdır. Mahbesden sahrâ-ya ve kayddan itlâka mecâl-i gürîz bulun.

عالم دیگر بدست آور که در زیر فلک

913 گر هزاران سال می مانی همین روز و شب

me'âlince bu teng-nâ-yı cihânda kalıp zîr-i felekü'l-kamerde mah-bûs olan mi'râc-ı tahkika varamaz ve esfelden kurtulup a'lâya eremez. (117b T)

کین جهان چاهست بس تاریک و تنگ هست بیرون عالمی بی پرو رنگ

ki zîrâ bu cihân, چاهست bir kuyudur, ya'nî⁹¹⁴ kuyu gibidir, andan taşrada vardır, گâyet karanlık ve dar, هست بیرون بس تاریک و تنگ ta'rîf ü tem-sîle sığmaz. بضر من التشبيه reng ü bûyu yok, بی پرو رنگ, bir 'âlem, sîle sığmaz. 915 Anın ecme'l-i evsâfî, bi-pâyândır. Bu cihân her ne kadar dayyık u kesif ise, ol dahi anın hilâfına, vûs'at ü letâfetde tamâm-ı bi-müdânidir.

انبیا را تنگ آمد این جهان چون جهان رفتند اندر لامکان

enbiyâya, آمد تنگ dar geldi, bu cihân, این جهان pâdişâhlar gibi, رفتند gitdiler, اندر لامکان lâ-mekâna. Bir su'âl-i mukaddere cevâb siyâkındadır ki (125a H) bu cihân bir çâh-ı teng ü târike benzer, denildi. Nice olur ki zâhîrde bakılsa gâyet vâsi'dir, deyu hâtıra⁹¹⁶ gelirse teng ü dar olduğuna delîl-i vâzih, enbiyânın 'âlem-i âhirete şitâb ü haninlerini⁹¹⁷ seyr eyle ki eğer o cihân teng olmasa öyle muztarib olup çâre-cûy-ı halâs olmazlar idi. Ammâ senin gözünde cife-i dünyâ hoş-nümâ olması, enbiyâ vü evliyâ gibi dide-i hak-bîn-i sâhib-yakinin olmayıp firifte-i gül-i gaflet-i evhâm olduğundandır.

ذکر حق کین بانگ غولانرا بسوز چشم نرگس را ازین کرگس بدوز

bu gaflet-i evhâmın def'ini istersen Hakk'ı zıkr eyle, (118a T) ذکر حق کین esmâ'u'llâh ile meşgûl ol, بانگ غولانرا gûllar sadâsını, بسوز yak. Ezân-ı şerîf okunmağla vesâ'ir Kur'ân-ı Kerîm'den ba'zı âyet tilâvetiyle gül

911 mahbesidir: meclisidir T

912 ki: - T

913 "Başka bir âlemi elde et(meye çalış). Çünkü (bu) gökkubbe altında binlerce yıl kalsan dahi, (yine) aynı gece ve gündüz (devam eder)."

914 kuyudur ya'nî: - T

915 "Gözün görmediği, kulağın işitmediği, beşerin kalbinden geçmeyen şeyler vardır.", Müslim, Kitâbü'l-Cennet, hadis no: 2824.

916 hâtıra: hatıra H

917 haninlerini: haninlerin T

ki gece ile karanlıkda bir râha giderler⁹²² iken ardlarınca kendilere irşâd-ı tarîk buyururlarmış ve kendi nûrları sebebiyle râhı gündüz gibi nûrânî görürlermiş. İşte pâdişâh-ı hakîkî de öyle zâta demek lâyıktır.

تخته بندست آنچه تختش خوانده⁹²² صدر پنداری و بر در مانده⁹²³

tâbûtdur, آنچه ol nesne ki, تختش خوانده⁹²² sen ana taht dersin, ya'nî senin taht dediğin hakikatde tâbûtdur, صدر پنداری sadr zann edersin, و بر در مانده⁹²³ hâlbuki kapı eşiğinde kalmışsındır. Ey giriftâr-ı kayd-ı saltanat ve esîr-i ârzû-yı hükm-i hükûmet olan şâh-ı cihân, dîde-i 'âkıbet-bîn ile baksan, taht zann eyledin bir tahta⁹²³-bend dersin gibi nice bir şâh-ı bî-intibâhı (120a T) âvâre lâne-gâh-ı hayât etmiştir. Beyit:

ملك سليمان مطلب كان هاست

ملك همانست سليمان كجاست 924

Li-münşi'îhi:

Gelen bu meclise mest ü harâb olup gidiyor

Çeken⁹²⁵ pîyâleyi pâ-der-rikâb olup gidiyor⁹²⁶

Beyit:

Cem câmrını nûş etdi, sürdürü demini Hâtem

Meclis yine ol meclis, 'âlem yine ol 'âlem

از خراج ار جمع آری همچو ریگ آخر آن از تو بماند مرده ریگ

harâcdan ve memâlik-i hâsılât-dan, eğer, ar cem'e getirsen, eğer, ar kum gibi yığın yığın, آخر آن 'âkıbet ol (127b H) mâl-ı mecmû', kum gibi, ardınca gidemez. Fır-tına bâkiyyesi, ölü kum ta'bir olunan batî'u'l-hareke kuma mürde-rig derler ve Türkçe arta kalası ve bî-vefâ, ya'nî, beyit:

Cihânda şâh olup hükmün bütün dünyâya sürdürün tut

Başından saltanat tâcın ecel geldi düşürdün tut

Mâl ü emlâk ve taht u saltanatdan seninle berâber gidecek ne var-dır? Harâc-ı memleket deyip cem' ü iftihâr eylediğin zer ü ziver, evve-lâ senin vücûdundan hâsıl olmayıp, zîr-i hâkdan çıkmıştır. Sâni-yen, senin eline girince senin gibi nice harîsin mülkû olmuşdur.

922 giderler: gider T

923 tahta: taht H

924 "Süleyman'ın mülkü, (değerli madenlerin) kaynağın(ın) arandığı yerdir.

Mülk işte (burada), Süleyman nerede?"

925 çeken: geçen H, T

926 kırş. Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Müfredât, s. 159.

Sâlis-en, yarın sen dahi gittikde berâber gitmeyip yine bunda kalacaktır. Bâ'is-i iftihâr ve mûris-i kibr ü iğtirârın olan ma'nâ ne ma'nâdır?

نردبان خلق این ما و منیست عاقبت زین نردبان افتادنست

(120b T) bu da'vâ vü ifti-hârdır, nirdübândan, düşülecektir. Bu 'ucb u enâniyyet, süllem-i halkın nirdübânıdır ki herkes sa'y-i belîğ edip zirve-i a'lâsına çıkmğa çalışırlar. Ammâ anı mûlâhaza etmezler ki âhirü'l-emr düşülecektir. Öyle olunca pek yükseğine çıkmak ne lâzım?

هر که بالاتر رود احمق ترست استخوان او پتر خواهد شکست

her kimse ki, (128a H) en yükseğe gide, ol ziyâde ahmaktır, dahi beter kırılacaktır. Elbetde düşecek olduktan sonra pek yükseğine çıkmak kemâl-i hamâkatın ziyâdeliğindendir ki kemikleri hurd-ı haşhâş olmağa tâlib olmuş olur. Bakılsa 'ucb u gurûr gâyet 'abesdir ki mücerred, mu'te-birin i'tibârı makûlesi, nâssın ihtirâmı sebebiyle iftihâr olur mu?

927 آن خداوندی که دادندت عوام باز بستانند او را همچو رام

sana 'avâm-ı nâss vermişlerdir, 928 دادندت عوام ol efendilik ki, آن خداوندی که seni kendilere mîr-i muhterem ittihâz etmekle, geri alırlar ve alabilirler, ol hudâvendliği, borç gibi geri almağa kâdirdirler. Öyle olunca, 'âriyeti ve ittifâkı aşuk oyununda (121a T) bey olmadan, gerçekden bey olmanın ne farkı vardır?

ده خداوندی عاریت بحق تا خداوندیت بخشد متفق

Hakk'a, t ver, teslim eyle, 'âriyet olan beyliği ver, hattâ, sana beylik bağışlaya, 'in fâ'ili Cenâb-ı Hakk'dır ki mîsrâ'-ı evvelde gûzerân eyledi. Müttefakun-'aleyh, 'inde'l-küll ve'l-kümmel müselleme ve makbûl ola 929 saltanata mazhar oldukları gibi sen dahi, velev kendi nefesine maksûr olan hükûmet-i 'âriyeti 930 ile bi'l-cümle terk eyleyip Hakk'a teslim eylesen.,

T دادنت : دادندت 927

T دادنت : دادندت 928

929 "Ben kimin mevlâsı isem, Ali de onun mevlâsıdır. Allahım, ona yaklaşıp sen de yaklaştı, ona düşmanca davranana, sen de düşmanca davran.", krş. Ehâdis-i Mesnevî, s. 224.

salтанat-ı ma'nevîyye erzânî olmak muhakkaktır. Ve eğer nefsinden gayri 'abid ve cevârî emsâlî huddâmın olup anların hakkında dahi mu'âmelâtın, li'llâh oldukca, ez'âf-ı muzâ'af, nâ'il-ı mesûbât olacağın, müttefaktır. Ammâ hevâ-yı hükûmet ve hubb-ı riyâsete düşüp i'tibâr ü şân ve nâm-ı nîk ü 'ünvân ârzûsuna uğrarsan, halâs gâyet müşkilcedir. Ma'lûmdur ki tarîk, züll ü iftikâr yoludur, 'izz ü iftihâr yolu değildir. Âfet, şöhret; şöhret, âfet olup, ictinâbında selâmet olduğunu beyândır.

اشتهار خلق بند محکست در ره این از بند آهن کی کست

(121b T) halk⁹³¹ katında meşhûr olmak, nâm ü şân kesb etmek, muhkem kayddır. ⁹³²bu kayd, râh-ı Hakk'da, demir bukağıdan, آهن کی کست kaçan eksikdir, eksik değildir. Demir bukağıdan ziyâde sâlikî yoldan alıkor. Zîrâ yol, züll ü iftikâr ile tayy olur. İ'tibâr ise tamâm-ı iftikârın nakizi olmağla mâ-nî'-i râhdir. Eğer dersen ki iştihâra ben tâlib değilim, halk, hod-be-hodâne söyleymiş, böyleymiş deyu evliyâ-yı selefî vasf etdikleri gibi beni dahi vasf etseler ne zararı melhûzdur? Hâlbuki ben müte'essir olmuyorum, dersen tesvîlât-ı (129a H) nefsânîyyedir. Müte'essir olmak değil, semm-i muvakkat gibi refte refte helâkine bâ'is bir hâldir. Müte'essir olmadığın ol zamân nümâyân olur ki bütûn medh edenler zemm ü kadhına⁹³³ şürû' edip sana kezzâb ve müdde'î deseler müte'essir olmazsın, belki ol vakit medhden dahi müte'essir olmayasın ve yine bu hâli kesb etsen dahi mâdâmki kâdir oldukca, züll ü iftikâr cânıbine düşmek ehemm ü elzemdir.

تا توانی بنده شو سلطان میباش زخم کش چون گوی شو چوگان میباش

mâdâmki kâdir olasin, sultân olma, kul ol, بنده شو, top gibi ol, چوگان میباش, zahm çek, زخم کش, ya'nî seni yuvarlasınlar, sen kimseyi yuvarlama. Ma'lûm ola ki bu beyt-i şerîfde bende olmağa kâdir oldukca sultân olma buyurulduğu, ma-kâm-ı zühdden ilâhî ve mutlak olan mertebe-i a'lâya dâldir ki هر زنده (122a T) buyurmuşlardır. Zîrâ zühdün

930 "Allah için sevip, Allah için buğzetmek, Allah için menedip, Allah için vermek."

931 halk: - H

932 T دین : این

933 kadhına: kadha T

934 "Onun zühdü, kendisiyle Allâh'ın ubûdiyyeti arasına giren her ilâhî isimde vardır."

hâr-ı vücûddan kurtulamazsın ve izhâr-ı vücûd etdikce belâlardan halâs olamazsın.

هرک داد او حسن خود را در مزاد صد قضای بد سوی او رونهاد

در مزاد, kendi hüsnünü, حسن خود را, kimse verdi, o kimse داد او, her kimse ki, هرک mezâda, nice yüz sû'il-kazâ, anın cânibine, صد قضای بد, te-veccüh eyledi. Meşhûrdur ki Hazret-i Yûsuf 'alâ-nebiyyinâ ve 'aley-hi's-selâm bir gün âyîneye bakıp cemâline⁹³⁸ hayrân olurmuş, hâ-tır-ı nübüvvet-me'serlerine gelmiş ki, âyâ, kul olup satılmak iktizâ etse ne bahâ ederdim? İşte odur ki bâkî kıssaları ma'lûmdur. Ve bu kıssayı zıkr, temsîl tarîkıyladır, tahakkuk-ı vukû'unu iltizâm tarî-kıyla değil. Kendi hüsnünü mezâda verip kemâl-i zâtına firifte ol-mamak gerekdir ki kemîn-i gayretde sû'il-kazâ vardır. اللهم احفظ ⁹³⁹

Der-beyân-ı fevâid-i nistî

'Umde-i tarîk olan fenâ vü mahviyyetin fevâidini beyândır.

پوستین و چارک آمد این نیاز در طریق عشق محراب آواز

gocuk ta'bîr olunan koyun derisi ile çarık vâki' (123a T) oldu, آمد, وقع, ma'nâsıdır, این نیاز, bu⁹⁴⁰ niyâz (130b H) ve meske-netden nâşidir, در طریق عشق, 'aşk tarîkında, محراب آواز, Ayâz'ın mihrâbı. Tarîk-ı 'aşkda Ayâz'ın mihrâbı pûstîn ü çarık olması niyâzdan nâ-şidir. Sen de Ayâz gibi niyâzı 'umde eyle ki⁹⁴¹ kıssası Mesnevi-yi Şerîfde mestûrdur. İcmâli budur ki Mahmûd-ı Gaznevî'nin Ayâz-ı hâssa olan mahabbet ve i'tibârını h'âcetâşları hazm edemeyip bir günc-i tenhâda bût-perestlik ediyor deyu Şâh Mahmûd'a gamz e-derler. Paşa dahi Ayâz'ın sîdk u hulûsuna i'timâden emr edip, va-rın, halvet-hânesini basıp sanemini alın, getirin deyu fermân eder. Fi'l-hâl şitâbân olup görürler ki bir pûstîn ve bir çarıkdan 'ibâretdir. Her ne kadar cüst-cû ederler, mâ-'adâ bir nesne bulamayıp bi'z-za-rûre huzûr-ı şâhiye ihzâr etdiklerinde Sultân Mahmûd sebebini Ayâz'dan su'âl edip istîfsâr edince, cevâbında Ayâz der ki nefsi-i bed-fercâm, i'tibâr ü şânla devlet ü şâhide beni firifte edip küfrân-ı ni'am cânibine sevk etdikce bu halvet-hâneye girip evâ'il-i hâlimde pûşide-i düş u pâyım olan pûstîn ve çarıkı der-piş ve bu mülâhaza

938 cemâline: cemâlinden T

939 "Ey Allâhım, koru!"

940 bu: - T

941 ki: - T

ile teşekkür-i ni'am-ı pâdişâhî üzerime vâcib olduğunu anıp def-i teşvîş ederim dedikde, şâh u huddâm, dost u düşmen **(131a H)** bir uğurdan tahsîn eylemişler. Pes pûstîn ve çarık mihrâb-ı *Ayâz* olmak, 942 انا خلقنا الانسان من نطفه امشاج نبتليه فجعلناه سميعا بصيرا , اولم ينظر الانسان mü'eddâsınca mûris-i 'ubûdiyyet-i mahzâ olan asl-ı hilkatına nazardan kinâye ahz olunmuşdur. Ve bu nazardan 'avâmın **(123b T)** hissesi ma'lûm, ammâ 944 كنت سمعه الذي به يسمع و بصره الذي به يبصر makâ-mında semî'ül-basîr olan ehass-ı havâs dahi sultân-ı inbisâtıdan tevakkî edip kendilerde zuhûr eden âsâr-ı tasarrufât-ı ilâhiyyeden nefislerini haber-dâr etmektedir⁹⁴⁵ demişler. Hattâ 946 فاتقوا الله حق تقاته âyet-i kerimesini sûfiyye, inbisâtıdan tevakkî ma'nâsıyla tefsîr etmişlerdir. Beyit⁹⁴⁷:

لى سادة من غيرهم اقدامهم فوق الجباه
ان لم اكن منهم فلى فى جهنم عز و جاه 948

هرکه بر در او من و ما میزند رد بایست و نه بر بالا پرد
من و ما میزند 949 ol kimse ki, der-gâh-ı Hak'da, ار her kimse ki, her
men ü mâ'dan dem urur, benlik da'vâsı eder, o merdûd-ı رد بایست
der-gâhdır, ol kimse, نه بر بالا پرد bâlâya uçmaz. Men ü mâ, âsâr-ı ru-
'ûnetden kinâyedir. Der-gâh-ı Hakk'da ise varlık sığmayıp zûll ü ifti-
kâr ve terk-i i'tibârdan mâ-'adâ medâhil, mesdûdedir. جودك ذنب لا يقاس
950 buyurdukları bu ma'nâyı **(131b H)** muvazzah ve bi'l-kûl-
liyye terk-i men ü mâ'yı mufasssahdır. Mısra':

942 "İnsan bakmadı mı?"

943 "Gerçek şu ki, biz insanı katışık bir nutfeden (erkek ve kadının dölünden) yarattık, onu imtihan edelim diye, kendisini iştir ve görür kıldık.", Kur'ân, 76/2.

944 "Ben onun işiten kulağı ve gören gözü olurum.", Buhârî, er-Rikâk, bab no: 38; İhyâ, I, 183-184.

945 etmektedir: etmekde T

946 krş. " : اتقوا الله حق تقاته ...Allah'tan, O'na yaraşır şekilde korkun...", Kur'ân, 3/102.

947 beyit: mısra' H, T

948 "Benim onlardan başka nice efendilerim var. Onların ayakları, yüzlerin üstündedir. Şayet ben onlardan olmasam da onlara karşı beslediğim sevgi, benim için bir şereftir."

949 ar: - H

950 "Senin varlığın bir günahdır. Başka bir günah, onunla kıyaslanamaz."

Vücûdummuş günâhum, tevbe yâ Rabbî günâhumdan

چيست معراج فلك اين نيستى عاشقانرا مذهب و دين نيستى

'â- bu yoklukdur, عاشقانرا, feleğin mi'râcı nedir, اين نيستى چيست معراج فلك şıklara, دين mezheb ü dîn gibi farz olan, نيستى (124a T) yoklukdur. Beyit:

هرکس کشيد سر بگريبان نيستى

951 تسخير کرد مملکت بى زوال را

me'âlince 'âlem-i mülk ü melekûtun mi'râcı ve encüm-gâh-ı lâhû-tun minhâcı yoklukdur. Beyit:

تو مباح اصلا کمال اينست و بس

952 محو کن خود را وصال اينست و بس

کارگاه گنج حق در نيستىست سرخه هستى چه داند نيست چيست

در hazînetu'llâhın kâr-gâhı, ya'nî menşe-i zuhûru, گنج حق 953 عنده علم الغيب نيستيس yoklukdadır, ki gayb-ı mutlak ma'nâsına ve el-âyet vüçûd-ı mevhûma firifte olan سرخه هستى 954 وما ننزله الا بقدر معلوم nîst nedir, nîst lafzı ne ma'nâlara şâ-mildir? Zîrâ sûfiyye, nîstî derler, fenâ-yı mahz murâd ederler. Yine nîstî derler, gayb-ı mutlak murâd ederler. Ve nîstî derler, vüçûd-ı mâ-sivâyı murâd ederler. Öyle olunca firifte-i vüçûd-ı vehmî olanlar ne bilir ki nîstî, gayb-ı mutlaka itlâk etdiklerin ve sûfiyye hazerâtı bekâyı, fenâdan tahsîl cânibine gıtdiklerin, anlar (132a H) nîstî laf-zını işitdikleri gibi hemân 'adem-i mahz ma'nâsını tasavvur ederler. Beyit⁹⁵⁵ li-münşî'ihî⁹⁵⁶:

Sedd-i reh olur âteş-i 'aşk ehl-i vüçûda

*Cibrîl-i hured Sidre-i kurbetde zebûndur*⁹⁵⁷

سوى هستى آردت گر نیستى

خوش براقى گشت خنك نيستى

951 "Herkes yokluğun yakasına (sarılmakta) başı çekti (ve) sonsuz(luk) mem-leketi(ni) ele geçirdi."

952 "Sen, esas itibariyle olma (varlık iddiasında bulunma); kemal budur ve bu sana yeter. Kendini mahvet (yok kabul et); vuslat budur ve bu sana kâfidir." اينست : H آنيست

953 "...Gaybın bilgisi kendi yanındadır...", Kur'ân, 53/35.

954 "...Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz...", Kur'ân, 15/21.

955 beyit: - H

956 li münşîihî: - T

957 Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 40.

سوی هستی، yokluk semendi، خلك نیستی، güzel burâk oldu، خوش براقی گشت
 eğer durmazsan, himmeti-
 ni (124b T) 'âli edip sülûkunda ârâmı câ'ız görmezsin. نیستی lafzı,
 kelimesinden nehy-i hâzırdır. Nun-ı nâfiyenin fethası vezin
 için imâle olunmuşdur. Beyit:

ای برادر بی نهایت در گهیبست

بر هر آنچه میرسی با لَدِ مَا ایست 958

mü'eddâsınca fenâ-yı mahzda dahi seyrün-fi'llâhdan bir 'ân hâli ol-
 mayıp sülûkunda ihtimâm edersen hâlet-i fenâ seni makâm-ı bekâ-
 ya iletip ma'a'l-istikâme ve'l-'adâle rücû' ta'bîr olunan mertebe-i ir-
 şâda irsâl ve behîşt-i bekâ-bi'llâhda hayât-ı câvide isâl eder. Anın-
 çün fakr-ı tammın bu fenâ ta'bîr eyledikleri makâm-ı 'azîzü'l-himâ-
 ya mûmâseleti olmağla, belki hû hûsı olmağla الفقر فخری 959 buyurul-
 muşdur.

Der-tevekkül

Bu surh-ı şerîf, fakrın levâzımından olan tevekkül beyânında-
 960 اعتماد القلب على الله مع عدم الاضطراب عند فقد الاسباب
 (132b H) ile ta'rîf buyurmuşlar. Ve tevekkül, îmâna müte'allık oldu-
 961 وعلى الله فليترك المؤمنون
 962 عند فقد الاسباب
 962 kaydına nazarlardır. Zîrâ esbâb-ı mevzû'aya terekkün-i nûfusun şe'-
 ninden olmağla fakd ile muztarib olursa mütevekkil değildir.

صبر کن با فقر و بگذار این ملال زانکه در فقرست عز و ذوالجلال

ol زانکه bu melâleti terk eyle, و بگذار این ملال fakra sabr eyle، صبر کن با فقر
 sebebden ki, fakrdadır، عز و ذوالجلال Cenâb-ı Zü'l-celâl'in 'izzeti.
 Sabrın müte'allakı ezâ olmağla, terk-i melâl ile olan sabır, (125a T)
 tahammül-i 'aşk kabîlinden olur. Zîrâ fakrın ezâsını tasavvurla
 sabr etmek var ki bu sabır meşhûrdur. Bir de fakrda olan 'izz ü zü'l-
 celâli tasavvurla melâletsiz sabr etmek var ki bu, 'ayn-ı iştiyâk olur
 ve fakrda iştiyâk olmağla tevekküle dahi nâzır olur. Zîrâ tevekkülün

958 "Ey kardeş, (bu dünyada) nihayetsiz kapılar vardır. Onlardan herhangi biri-
 ne ulaştığında inatçı düşmanla durma (birlikte olma)."

959 "Fakirlik benim iftiharımdır...", Keşfü'l-hafâ, II, 87.

960 "Sebepler ve ıstıraplar ortadan kalktığında, kalbin dayanması, Allâh'adır."

961 "...Müminler ancak Allah'a dayanırlar.", Kur'ân, 14/11.

962 "Sebepler ortadan kalktığında."

zuhûruna fakd-ı esbâb şart kılınmış idi. Fakr ise 'ayn-ı fakd-ı esbâbdır. Şi'r (?): ان الفقير الذي استولت حصاسته عليه في كل شيء ثوبه خلق و صفة الفقر الذي ما بناها العارف ⁹⁶³ vasfıyla memdûh olup, fakîr-ıla'llâh ile ganî-bi'llâh lafzân-ı müterâdifân ahz olunmuşdur. Ma'lûm ola ki fakr için iki i'tibâr vardır. Evvelki, mâhiyyet ü hakikat-ı (133a H) fakrın, vücûddan huluvvu ve 'ilm-i Hakk'da istihlâkidir. Bu rûtbeye fakîrin nazarı, fakra olan isti'dâdına ve her şeyde taleb-i zâtisine ve fakrın kendine izâfetinedir. Zîrâ fakîr bir 'adîmdir ki tâlib-i vücûddur ve her şeydeki vücûd ola, ana bi'z-zât zülî ü iftikâr ile tâlibdir. Pes الفقير محتاج الى كل شيء ⁹⁶⁴ bu ma'nâya nâzırdır ve ikinci i'tibâr, mâhiyyet-i fakrın huluvvudur. Cemî'-i i'tibârât ü izâfâtdan bu sûretde taleb, taleb-i Hak olup, من حيث اسمائه الاول الاصلية منه الاعتبار عنها لمفاتيح الغيب من كمال الظهور و اظهار ذاته بشئونه ⁹⁶⁵ Lâcerem hiçbir hükm ü izâfet ve isti'dâd, aslâ bir mâhiyyet ü hakikat üzre tertib etmediğini bi'l-'ayân müşâhede edip ve müşâhede-sinde dahi fakîr-i mezkûr, fânî vü hiç-ender-hiç olmağla, beyit:

'Aşk u ma'sûk u 'âşık oldu yâr

ليس في الدار غيره ديار ⁹⁶⁶

nağmesiyle müterennim olan fakîri ta'rifde, الفقير لا يحتاج الى الله ⁹⁶⁷ deyip ve fakr ta'rifde, اذا تم الفقر فهو الله ⁹⁶⁸ demişlerdir. Her kimse ki Allâh-ı 'azîmü's-şâna ⁹⁶⁹ muhtâc ola, ağıyardan bi-ihtiyâcdır. Beyit:

هر که محتاج خدا گردد سرش

هیچ محتاج کسی نآید سرش ⁹⁷⁰

روز تو بر تو ز تو عاشقترست رو تو کل کن ملرزان پا و دست

⁹⁶³ "Her şeyde bütün duygu ve düşüncelerini kaptıran fakirin elbisesi yırtıktır. İşte arifin nail olacağı fakirlik sıfatı da budur."

⁹⁶⁴ "Fakir, her şeye muhtaç olan demektir."

⁹⁶⁵ "Gayb anahtarlarının, elinde bulunduğu, sıfat-ı asliyye diye tabir edilen isimlerin ilki, zuhurunun kemali ve bütün işlerinde zatının tecelli edişidir."

⁹⁶⁶ "Kalbde, kalbin sahibi (Allah)nden başkası yoktur.", Lemeât, s.73.

⁹⁶⁷ "Fakir Allah'a muhtaç değildir."; krş. الفقير لا يحتاج الى نفسه و الى ربه : Fakir, ne kendine ne de Rabbine muhtaç olur.", Lemeât, s. 76. Açıklama için bk. a.g.e., göst. yer.

⁹⁶⁸ "Fakirlik tam anlamıyla gerçekleşirse, işte o (iş tamamıyla) Allâh ('a kalmış)tır."

⁹⁶⁹ azîmü's-şâna: - H

⁹⁷⁰ "Allâh'a muhtac olan kimsenin hiç kimseye ihtiyacı olmaz." : گردد سرش

T گردد سرش

elini پا و دست titretme, kımıldatma, yürü ro توکل کن ve ayağını, yani çabalama, رزق تو (133b H) senin rızkın, بر تو senin üzerine, ز تو عاشقوست senden ziyâde 'âşıkdır. Taleb-i rızıkda meşakkat-i bî-pâyân çekmeğe ne hâcet ki rızk-ı maksûm, gelir sâhibini bulur. Sen ne şekil rızkı tâlib isen rızkın seni dahi ziyâde talebedir. Li-münş'î'hi:

Öğüt al âsyâdan çekme bî-hâsıl ta'ab ey dil

Gelir mādâmki⁹⁷¹ der-kâr olur bî-dâne kalmaz hiç⁹⁷²

بر دل خود کم نه اندیشهٔ معاش عیش کم نآید تو بر درگاه باش
kendi gönlün üzre, komaya, me'âş endişesini, ma'îşet eksik olmaz, sen kapıyı bekle, elbetde
kerîm kapısında duran aç kalmaz. Yok eğer seni aç öldürmek mu-
kadder etdiyse 'âlem, ni'met-i elvân kesilse sen yine aç ölürsün. Öy-
le olunca der-gâh-ı Hakk'da durmak her vech ile dînen ve me'âşen,
sûreten ve ma'nen senin hakkında hayırlıdır.

گفت پیغمبر که جنت از آله
گر همی خواهی ز کس چیزی مغفوا

(126a T) Resûl-i Ekrem hazretleri buyururlar ki, جنت از آنکه کنت پیغمبر که Cenâb-ı Allâh'dan Cenneti, kimseden, ز کسی گەر می خواهی, eğer dilersen, bir nesne isteme. Beyt-i âtiye merbûtdur.

گر نخواهی من کفیلم مر ترا جنت المأوی و دیدار خدا

eğer istemezsen, ben sana (134a H) kefilim, من كفيلم مر ترا eğer istemezsen, بن سانا kefilim, 973 دیدار خدا و دینار خدا Cennet-i Me'vâ'yı, Hattâ ba'zı saḥâbi-yi kerîm bu hadîs-i şerîfî ahz buyurup esnâ-yı tarîkda tâzi-yâneleri düşdükde kimseden istemeyip inip kendi alıp tekrâr deveye binmişler.

هين ازو خواهيد نى از غير او آب از یم جو مجو از خشك جو

آب انın gayrından değil نى از غير او andan isteyiniz, ازو خواهيد, ágâh ol, هين
kurumuş ırmaktan, زير arama, مجر suyu deryâdan ara, از يم جو
mantûkunca cemî'-i nâss fakîr ü muhtâcun-⁹⁷⁴ الله الغنى واتم الفقر
ila'llâhdır. Gani-yi mutlak ancak O'dur. Gani'den taleb, âbı, deryâ-
dan talebdir. Fakirden ise taleb, kuru ırmaktan talebdir. Hem eline
bir şey girmez, hem âb-rüyün dökülür ve hem fakren-ıla'llâh şümâ-
rından birün olursun. Ammâ Cenâb-ı Hak'dan istemekle mertebe-i

971 ki: kim H, T

⁹⁷² Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 17.

H - : و دیدار مفدا 973

974 "...Allah zengindir, siz ise fakirsiniz...", Kur'ân, 47/38.

فakırdan düşmezsin. Zîrâ Hazret-i Eyyûb 'aleyhi's-selâm: رب انی مسنی 975 deyip şekvâ-ıla'llâh (126b T) eylemesi mertebe-i sabrına zarar vermeyip, انا وجدناه صابرا 976 teşrifiyle memdûh olmuşlardır.

در بخوای از دگر هم او دهد بر کف و میلش سخا هم او دهد
بر کف و eğer istesen, gayrisinden, yine Allâh verir, ya'nî 'arz-ı ihtiyâc, mâ-sivâya eylesen (134b H) dahi yine mâni' ve mu'ti odur. Kimsenin elinde bir şey yok.

پس چه عرضه میکنی ای بد گهر احتیاج خود بهتاج دگر
ey fûrû-mâye ای بد گهر, neye 'arz ediyorsun, چه عرضه میکنی, böyle olunca, bir gayri muhtâca. Senden beter muhtâc-ı mâ-sivâ olana 'arz-ı ihtiyâc etmek 'ayn-ı hamâkat değil midir?

سرکه مغروش و هزاران جان بین از قناعت غرق بحر انگین
sirke satma, ya'nî yüzünü eksidip izhâr-ı infî'âl etme, nice yüz bin cânı gör, 977 ve 978 nice yüz bin cânı gör, از قناعت, هزاران جان بین, deryâ-yı engebîne gark olmuşlardır, ya'nî sirke-furûş-ı infî'âl olma ki nice yüz bin rûh-ı 'âlî-kadr ihtiyâc-ı fakr ile hoş-hâl ve bahr-ı şîrin-i kanâ'ate dalıp ferihu'l-bâl olmuşlardır.

دانه کمتر خور وزن چندین رفو چون کلو خواندی بخوان لا تسرفوا
bu kadar çok yeme urma, dâneyi az ye, وزن چندین رفو, 127a T) دانه کمتر خور, bu kadar çok yeme urma, bunı dahi oku ki 979 vârid olmuşdur, deyip meşgûl-ı ekl ü şûrb olma ki âhirinde 980 vardır. Sen ise hırka-ı bedene ekl ü şûrbe nev-be-nev yemeler urmakdasın. Yeme ziyâdelendikce ağır-laşır, (135a H) sonra yola gidemez olursun ve dâm-ı fûtûra tutulur-sun.

تا خوری دانه نیفتی تو بدام این کند علم قناعت والسلام
sen dâm-ı fûtûra, dâneyi yiyesin, نیفتی, تا خوری دانه

975 "...Rabbine: "Sen, merhametlilerin en merhametlisisin" diye niyaz etmiş-ti.", Kur'ân, 21/83; خیر: ارحم: H

976 "...Gerçekten biz onu (Eyyub'u) sabırlı (bir kul) bulmuştuk...", Kur'ân, 38/44; من الصابرين: صابر: H

977 - H, T

978 ve: - H, T

979 "...Yeyin, için...", Kur'ân, 7/31.

980 "...Fakat israf etmeyin...", Kur'ân, 7/31.

این کند علم قناعت kanâ'at 'ilmi bunu i'tâ eder, والسلام ya'nî hem dâneyi yeyem, hem dâma düşmeyem dersin. 'İlm-i kanâ'atla 'amel eyle ki kanâ'at 'ilmi insânı dâmdan halâs eder. Zîrâ kanâ'atın müte'allakı kalîldir. Kalîl ile iktifâ olduğu gibi dâma düşülmez. Anınçün vasiyet-nâme-i Hazret-i Pîr'de ⁹⁸¹ علیکم بتقلیل الطعام vâkı' olmuştur.

Der-beyân-ı riyâzet ü gürîsneği

Riyâzet ve gürîsnelik fezâ'ilini beyândadır. Ba'zı zevât, abdâldan birine mukârin olup ⁹⁸² به تصویر الابدال ابدالا deyû su'âl etdikde ⁹⁸³ باربعة التي ذكرها ابو طالب المكي فی قوت القلوب demiş ki samt ü cû' ve seher ü 'uzletdir. Ve kibâr-ı Nakşibendiyye, kıt'a:

صمت و جوع و سهر و عزلت و ذکر مدام
نا تمامان جهانرا بکند کار تمام
اصل این جمله مقامات بجز مرشد نیست
⁹⁸⁴ صدر صاحب دل و کامل صفت و بحر اشام

(127b T) kıt'asında cem' buyurmuşlardır. Hulâsa-i kelâm taklîl-i ta'âm ma'nâsına olan cû', her tarîkda rûkn ittihâz olunur.

گرتو این انبان ز نان خالی کنی پر ز گوهرهای اجلائی کنی
(135b H) eğer sen, این انبان, bu dağarcığı, ki karnındır, ز نان خالی کنی, nândan hâlî eylesen, ⁹⁸⁵ iclâlî پر ز گوهرهای اجلائی, eylesen. Ya'nî eğer enbân-ı şikemini nân ile doldurmasan ma'ârif-i samedâniyye ve 'avârif-i sübhâniyye gevherleriyle mâl-â-mâl olmak mukarrerdir⁹⁸⁶.

⁹⁸⁷ طفل جان از شیر شیطان باز کن بعد از آتش با ملک انباز کن
⁹⁸⁸ kat' eyle, şeytân sūdünden, از شیر شیطان, cân tıflını, طفل جان

⁹⁸¹ "Yemeğinizi azaltmalısınız."

⁹⁸² "Abdal, nasıl abdal olur?"

⁹⁸³ "Ebû Tâlib el-Mekkî, Kûtü'l-kulûb adlı eserde, (bunun) dört şey ile olduğunu zikretmiştir."

⁹⁸⁴ "Susmak, açlık, seher, uzlet ve devamlı zikir, dünyanın olgunlaşmamış kişilerinin işini tamamlar (olgunlaştırır). Bütün bu makamların aslı, gönül sahibi, olgun sıfatlı ve denizden içen mürşidden başkası değildir."

⁹⁸⁵ iclâlî: iclâl T

⁹⁸⁶ mukarrerdir: mukarrer H

⁹⁸⁷ T انباز کنی : انباز کن T; باز کنی : باز کن

⁹⁸⁸ T باز کنی : باز کن

النفس كالطفل ان تهمله شب على

990

این سفر از راه یقین رفته اند

991

993 رو ز حکمت خور علف گانرا خدا بی غرض دادست از محض عطا

ومن یوتی

989

990

991

992

993

994

995

996

nûrdan gayri yokdur, آدم را خورش, âdeme gıdâ, ya'nî âdemin gıdâsı nûrdur, nûrdan mâ-'adâsı hayvân gıdâsıdır, در خضر yeşillikde, ki çemen-zârdır, آن جان o cân-ı insânî ki rûh-ı ızâfî¹⁰⁰³ ma'nâsına idi, (130a T) نباید bulmaz, پرورش terbiyet, ya'nî rûh-ı ızâfî, rûh-ı hayvânî gibi çemen-zârda beslenip neşv ü nemâ bulmaz, ammâ âdemin bi't-teb' me'kûl-i nûrdan gayri gıdâyı tenâvül eylediği olsa dahi kendinde olan câmi'iyet sebebiyle ve hayvâniyyet vâsıtasıyladır. Min-cihe-ti'l-âdemiyyet ki mescûd-ı melâ'ike olmuşdur. Nûrdan gıdâsı olmayıp, nûr-ı mahz ve sūrûr-ı sırfdır. Zîrâ ervâhın 'âlemi nûrânî olup, zulmâniyyet-i cisimden târî olmuşdur.

عکس آن نمانست کین نان نان شدست فیض آن جانست کین جان جان شدست
nân nan ki etmekdir, نان شدس, bu nân ki kın nan, o nânın aksidir, عکس آن نمانست
cân جان شدست, ki bu cân, فیض آن جانست, olmuşdur. Ya'nî 'âlem-i ma'nâda şehristân-ı envârda nân u cânın asl¹⁰⁰⁴ u faslı olup belki bu 'âlemde gördüğün nân-ı zulmânî, o nân-ı ma'nevî ve nûrânînin 'aksi ve seyr etdiği cân, ol rûh-ı sultânînin feyzidir.

چون خوری یکبار از ماکول نور خاک بر سر سر نان تنور
çünkü yiyesin, bir yol, نور, nûr-ı me'kûldan, (138b H) چون خوری
tenûr ekmeğinin başına. Ya'nî tenûr ekmeğinin başına toprak dersin ki toprak senin başına, taş başına gibi (130b T) redd ü tarda delâlet eder ve tenûr ekmeği toprakda pişmekle, خاک بر سر ta'rîfine sezâdır. Hulâsa-i kelâm nûr ta'âmından bir kerre tenâvül eden bir dahi tenûr ta'âmına iştihâ etmez. الجرع طعام الله يعمى به ابدان الصديقين¹⁰⁰⁵ simâtdan tenâvül edenler şikâyet-i imtilâ etmez.

جمله ناخوش از مجاعت خوش شدست جمله خوشها بی مجاعتها ردت
açlıktan مجاعت, از مجاعت, cemi'-i nâ-hoş görünen et'ime-i bî-lezzet, nâşî, جمله خوش شدست, lezîz olmuşdur, cemi'-i lezâyiz ü nefâyis, merdûddur. Ez-cümle cû'un fevâ'idinden, batında, ahlâk-ı reddiyyeyi ahlâk-ı haseneye tebdil eylediği gibi, zâhirde dahi bî-meze ve nâ-güvâr olan cerz ü merz her ne ise

1003 zâfi: insânî T

1004 asl: aslı T

1005 "Açlık, Allah'ın sıddık kullarının bedenlerini ihya ettiği bir taamdır.";

krş. "الجوع طعام الحق لا يطعمه إلا الخواص" Açlık, Hakk'ın özel kullarından başkasını doyurmadığı bir taamdır.", Ehâdis-i Mesnevî, s. 148.

cû' sebebiyle leziz ve çok kerre yıllarca hâtır-nişân olacak kadar di-mâğ-ı h^vâhişde lezzetli bedid olur. Ammâ tokluk hîninde her ne ka-dar leziz ü nefis ta'âm-ı bî-misl olsa çok kerre ziyâde toklukdan nâ-şî tasavvuru mûris-i gaseyân olur.

گر نباشد جوع صد رنج دگر از پی هیضه برآرد از تو سر
eğer açlık (139a H) olmazsa, nice yüz 'illet-i â-her, heyza sebebiyle, imtilâ nev'inden bir 'illetdir, برآرد از تو سر senden baş gösterir. Bu beyt-i şerif bir su'âl-i mukaddere¹⁰⁰⁶ cevâb ahz olunmuş. Gûyâ sâ'il der ki yâ cû', bir 'illet-i müstakille¹⁰⁰⁷dir ki insâna¹⁰⁰⁸ za'f ü hüzâl getirir (131a T) ve mümtedd olursa mühlik-dir ve hakkında بنس الضجیع¹⁰⁰⁹ buyurulmuşdur. Cevâbında buyurur-lar ki ne'am, öyledir. Lâkin şerr-i külliyyi def için şerr-i cûz'iyi irtikâb ba'zan vâcib olur. جوع بنس الضجیع¹⁰¹⁰ dir. Ve 'illet-i müstakille¹⁰¹¹dir Ammâ eğer cû' olmasa sen def-i cû' ile kanâ'at etmezsen, imtilâ vü heyzadan¹⁰¹² varıp 'illet-i gün-â-gün kazanırsın. Öyle olunca,

1013 رنج جوع از رنجها پاکیزه تر خاصه در جوعست صد نفع دگر
pâk ü latifdir, 'ale'l-husûs ki, پاکیزه تر 'illetlerden, از رنجها, açlık 'ileti, رنج جوع nice başka fâ'ide, ya'nî صد نفع دگر, خاصه در جوعست ki, husûs ki, mantûkunca cû' u ihtimâdan, fâ'ideden 1014 المدة رأس الداء والحمة رأس الداء. gayri nesne olmayıp nihâyet cû'-ı müfrit olursa za'af vermek der-kârdır. Farz edelim ki 'illet olsun, sâ'ir 'illetlerden sad derece ehven yâ ibtidâ 'ilâcı kolay; ne vakit ekl ü şürbe ibtidâ etsen,¹⁰¹⁵ def olma-ğa başlar. Bilâ-şübhe sâ'ir 'illetler öyle değildir. 'ilâcı ma'lûm değil. Ma'lûm (139b H) olduğu sûretde de def etmeyiverir. Yahud mürûr-ı vakt ile def eder. Edviye-i mütenevvî'ası var. Fasd gibi, mukayyi' gibi, ta'rik gibi ilâ-gayri-zâlik, cû'un ise 'ilâcı nev'-i vâhiddir. Tamâm 'a-le'l-husûs ki cû'da menâfi'-i kesîre olduğu lede'l-küll,, muhakkık u

1006 mukadder: mukaddereye T

1007 müstakille: müstakıl H

1008 insâna: insân T

1009 "Öfke ne kadar kötü!"

1010 "Açlık, ne kadar kötü bir öfkedir!"

1011 müstakille: müstakıl H

1012 heyzadan: heyza dek H

1013 جوعت : جوعست H; رنج و جوع : رنج جوع T

262 krş. " المدة بیت الداء والحمة رأس الداء. " Mide hastalıklarının evidir, perhiz ise şifanın başıdır.", Keşfü'l-hafâ, II, 215.

1015 etsen: eylesen T

hükernâ ve 'ulemâ vü sûfiyye, müttefikdir. (131b T)

خود نباشد جوع هرکس را زبون کین علف زاریست ز اندازه برون
değildir, خود نباشد جوع هرکس را, kü' herkes, mülk-i mutasarrıf, ma'nâ-
yî lâzımı, کین ki zirâ bu cihân, bir 'alaf-zârdır, برون ز اندازه
hadd ü¹⁰¹⁶ pâyândan efzûn, ya'nî تجوع ترانی مجرد تصل 1017 gürisneliği
kolay hâsıl olur sanma. Beyit:

آنها که بهشت گوی بردند همه
نقش دو جهان ز دل سپردند همه
صد بادیه بکلحظه سپردند همه
تا گرسنه و تشنه بردند همه

1018

mefhûmunca açlıktan ölmek devletine nâ'il olunca merdân-ı Hudâ ne belâlar çekmiştir. Ve tahkik buyururlar ki ekser-i evliyânın cû'ı, ihtiyâridir. Ancak Hazret-i Kutbû'l-aktâbi'l-aktâb, cû'-ı ızırârîden sâhib-i zâ'ikadır. Ba'zan ehîbbâsı hânesine tahsîl-i sedd-i ramak için gider ve mâ-hazar her ne derlerse yeyip, def-i cû' eder. Pes öyle olunca cû', gerek ihtiyârîsi ve gerek ızırârîsi, evliyâ-i kümmelin kârı imiş. Ey bî-mahabbet, sen kıyâs eyleme ki bu tarîka sülûk etsem¹⁰¹⁹ aç kalmak var, açlık zahmetine (140a H) mübtelâ olursam hâlim nice olur. Cihân bir 'alaf-zâr-ı fesihû'l-ircâdır ki çadır çadır har-bendeler ve tavile esb ü harlar andan tene"um etse, tükenmez. Bir avuç giyâhı senden dirîğ etmezler. Ammâ ta'am-ı cû'un erbâbı baş-kadır.

جوع مر خاصان حق را داده اند تا شوند از جوع شیر زورمند
(132a T) جوع demektir, جوع را , جوع
mu'eddâsınca şîr-i vegâ-yı nefis olan hâssân-ı kerîmü't-tab',
cû' sebebiyle kuvvetlenip pür-savlet olmak için Cenâb-ı Hakk anla-ra cû'ı tahsis etmiştir ki nefis ü şeytân üzerine aç aslan gibi hamle edeler.

جوع هر جلف و گدا را کی دهند چون علف کم نیست پیش او نهند

1016 ü: - T

1017 "Aç kal ki beni göresin, kendini (her şeyden) soyutla ki bana vasıl olasın."

1018 "Aşkta gûyu götüren (galip gelen) onlar, iki cihanın nakşını gönülden sildiler. Bir anda yüzlerce çölü aştılar; sonunda hepsi aç ve susuz öldüler."

1019 etsem: etse T

1020 "Aç olduğunda, kerim (şerefli) kişinin; doyduğunda ise leîm (kötü) kişinin saldırısından sakın."

کی، جوع هر جلف گدا را züll ü eclâf-ı nâsdan olan her bir bi-nevâya cû'u, kaçan verirler, vermezler, چون علف کم نیست, çünkü otlak az değildir, hayvân gibice, پیش او نهند, anın önüne korlar. Bî-mahabbet olan, aç kalırım deyu korkmasın. Cihânda 'ömrü oldukça aç kalmaz. Bu 'a-laf-zârda otlak çokdur. Önüne bir avuç gilyâh verirler. Her mebzûla ta'âm-ı siddîkîn olan cû'u vermezler. Ya eğer bu cû'dan zâ'ika-dâr olmağa tâlib (140b H) olursa ne tarîk ile sâlik olsun ki hâsıl ede, denirse yine cû'dan cû'a erilir. Taklîl-i ta'âm ve terk-i şîb' ederek rû-huna kuvvet-i cû' hâsıl olup mi'râc-ı 'âlem-i melekûta vâsıl olur.

یا حریص البطن عرج مکنا انا المتهاج تبدیل الغدا

ey esîr-i şîkem ve haris-i ta'âm, عرج مکنا pâyê pâyê böylece (132b T) çık, انا المتهاج yol yokdur, تبدیل الغدا ancak gıdâyı tebdil etmektir. Gıdâ-yı hayvânîyi¹⁰²¹ gıdâ-yı rûhânîye tebdil ederek kesâfet-i cisimden tenkiz ve letâfet-i rûhî tezyîd ederek gıdâyı değiştirip yek-pâre nûr-ı Hak yiyip, nûr-ı mutlak içip esrâr ü envâr ile memlû' olmaktır.

اغتنى بالنور كن مثل البصر وافق الاملاك يا خير البشر

nûr ile gıdâlan, ve basar-mânend ol, كن مثل البصر وافق الاملاك, ey beşerin hayırlısı, mecâz-ı kevnîdir. Eğer meleklerle muvâfakat edersen, beşerin hayırlısı olursun, demek olur. Çünkü basarın gıdâsı nûr olup cemî'-i ağdiyeden kuvvet-i bâsıranın hissesine nûr düşmekle eşref-i a'zâ olmuşdur. Sen dahi nûr ile tegaddî eyle ki insân iken meleklerle muvâfakat edip ve 'âlem-i melekûta gidip ebnâ-yı cinsinin hayırlısı olasın.

چون ملك تسبیح حق را كن غدا تا رهى همچون ملائک از اذا

كن غدا, Hakk'a tesbîh eylemeyi, چون ملك (141a H) kendine gıdâ eyle, تا رهى hattâ kurtulasın, همچون ملائک melekler gibi, از اذا ezâdan, لا یحصون الله¹⁰²² zümresinden olan melâ'ike-i 'izâm nûruyla tegaddî edip enfâs-ı zarûriyyeleri tesbîhât ü tehlîlât olduğu için, ezâ-yı (133a T) nefsdan rehîde oldukları gibi sen dahi sa'y edip zikr ü tesbîhi kendiye gıdâ eyle ki ezâ-yı nefsdan halâs olasın ve bu gıdâ-yı nûrânî vü evzâk-ı rûhânî mesdûdü'l-ebvâb olmayıp, bâbu'llâh her-kese meftûhdur. فاذکروا الله ذکرا کثیرا¹⁰²³ izn-i 'âmmı cümleye şâmilidir ve

¹⁰²¹ hayvânîyi: hayvâniyyeyi T

¹⁰²² "...Allah'a isyan etmezler...", Kur'ân, 66/6.

¹⁰²³ krş. " ...Allah'ı çokça zikredin.", Kur'ân, 33/41.

ta'âm-ı cû' ü takvâ 'âlemlerle yapılmış bir simât-ı kâmindir.

حبذا خوانی نهاده در جهان ليك از چشم خسيستان پس نهان

ne güzel simâtdır, cû' u takvâ, در جهان cihâna koyul-
muş¹⁰²⁴, لایک lâkin, از چشم خسیان hasîs ve¹⁰²⁵ denîlerin gözünden
gâyet gizli ve pînân, gerek cû' ' takvâ h'ânı ve gerek nûr u tes-
bîh ihsânı 'âlemlerle mebzûl iken yine mecbûlû's-şekâve olan de-
niyyû'l-himmetlerin gözüne görünmez ne çâre.

گر جهان باغی پر از نعمت شود قسم مار و مور هم خاکی بود

mâr u mâr و مرود، ola، شود، memlû bîr bâğ، باغی پر از نعمت، eğer cihân گر جهان
mûrun maksûmu، yine toprakdır. Deniyû'l-himmet ve
mecbûlü's-(**141b H**) şakâvet olan hasislerin gözüne simât-ı envâr-ı
tesbihât ve ta'âm-ı cû' ü tehlilât görünmediğine ne ta'accüb edesin
ki işte bunun misâli ve ol bed-tînlerin timsâli mâr u mûrdur.
Cihân, elvân-ı ni'am-ı ilâhiyye ile memlû ve lezâyiz-i et'imе ile dolu
iken yine mâr u mûrun yiyecekleri toprakdır. Mâr u mûr lafzına 'u-
dûl, kırm¹⁰²⁶-ı kâzûrâtın istihcân-ı zikri için ola. (**133b T**)

بس کن ای دیون همت و کوتاه بیان تا گیت باشد حیات جان بیان

ferâgat eyle. **ای دین هست** himmeti alçak, **و کوته بیان** ifâdesi ve beyân nâkûs olan ehl-i şikem, **تا کیت باشد** kaçana dek sana ola, **تا کی ترا** demektir, çok mürûr etdi, **حیات جان بنان** cânın hayâtı, nân sebebiyle ola, zikr-i Sübhân sebebiyle olmaya. Zîrâ cân, nân ile kâ'im değildir, zikr-i Sübhân ve nûr-ı Rahmân ile kâ'imdir ve nân ile kâ'im olan cân, cân değildir. Yukarıda tafsîl oldu ki rûh-ı hayvânî başka, rûh-ı sultânî başkadır. Nân ile kâ'im olan, rûh-ı hayvânîdir. Ey dûn himmet, niçeye dek sıfat-ı hayvâniyyetden çıkmayıp, insâniyyetden haber-dâr olmayasın!

ای دریغا ای دریغا ای دریغ

1027 کانچنان ماهی نهان شد زیر میغ

1028 ای که اندر چشمه شورش جات توچه دانی شط جیحون و فرات

جابت , جات , چوراکلی پیناردادیر, (142a H) اندر چشمه ضرورت ey ol şahıs ki, demekdir, ya'nî senin mahallin, چوراکلی پیناردا olan bed-zâ'ika, تو

1024 koyulmuş: konulmuş T

1025 ve: -T

1026 kirm: kirm ü H

1027 "Vah vah vah; yazıklar olsun. Öyle bir ay, bulut altına girdi.", Mesnevi-i

Ma'nevî, I, 79.

1028 H, T شط, : شط H; تا : تم

1031 Fırât¹⁰³⁰ Ceyhûn ü¹⁰²⁹ şıpt çihon u fırat, sen nerede bileceksin, çe دانی dedikleri ırmakların lezzet ü letâfetini, ya'nî mâdâmki çeşme-i şûr u şehevâtta mukîm olasın, ezvâk-ı ma'nevîden bî-behresin.

ای تو نارسته ازين قانی رباط تو چه دانی محو و سکر و انبساط

(134a T) ey¹⁰³² kurtulmayan şahıs, bu ribât-ı aزين قانی رباط ای تو نارسته (134a T) fâni-i cihândan; ribât, hândır, تو چه دانی sen ne¹⁰³³ bilirsin, محو و سکر ya'nî ribât-ı fâni-i cihândan çıkmayıp kuyûdât-ı beşeriyede رانساط bi'l-küllîyye çekip tebdîl-i gıdâ edip açlıkta kuvvet, teşnelikte râhat bulmadıkca istilâhât¹⁰³⁴ evliyâdan olan mahv ü sekrin hâlâtını ve kabz u inbîsâtın makâlâtını ne bilirsin? Ammâ farz edelim ki kû-tüb-i kavimde mütâla'a etmekle yahud ba'zı mutasavvıfadan işit-mekle öğrenip söylemiş olasın.

Yok sûz-ı dilin ne'yleyim¹⁰³⁵ olsan da suhanver

Gülşen mi olur bûlbûl ile külbe-i berber

me'alince fi'l-vâki' berber dükkânına bûlbûl asmağa benzer. Eğerçi bûlbûl âvâzı der-kârdır, ammâ gül-bûn ü gül-şen safâsından bi-i'ti-bârdır.

چون تو عاشق نیستی ای تر گدا همچو کوهی پیخبر داری صدا

ey 'ârsız ay tr gda 'âşık değilsin, عاشق نیستی (142b H) çünkü sen, چون تو dilenci; تر گدا, gâyet mübrin ve bi-hayâ olan dilenciye derler, müd-de'i-yi kezzâb ana teşbih olmuş, همچو کوهی dağ gibisin, پیخبر داری صدا bil-meyerek sadâ verirsin. Her ne söylerlerse ne demek olduğunu bilme-yerek 'aks edip sen de söylersin. 'Aşk u mahabbetin yok ki ve 'âr u nâmûs ve 'akl u insâfın yok ki. Ve لور اترلنا هذا القرآن على جبل رأيتہ خاشعا متصدعا 1037 دى دى 1036 me'alinden mü'essir olup ve Tûr-ı cismîn من خشية الله mütefettit (134b T) ü müteşettit ola. Sûfiyye hazerâtının¹⁰³⁸ her bir

1029 H, T şıpt و : şıpt

1030 Ceyhûn ü: - H, T

1031 Fırât: - H

1032 ey: - T

1033 ne: - H

1034 istilâhât: ıslâhât H

1035 ne'yleyim: ne'ylem T

1036 "Eğer biz bu Kur'ân'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korku-sundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün...", Kur'ân, 59/21.

1037 "...Param parça.", Kur'ân, 89/21.

1038 hazerâtının: hazerâtın H

kelâmları ki sâ'ika-i tecelliyât-ı Sübhâniyye ve berk-ı zeferât-ı 'aşk-ı Samedâniyyeden¹⁰³⁹ zuhûr etmiştir. İstimâ'ından kışt-zâr-ı âmâlin bârân-ı rahmet ü âh-ı hasretle dola ve Mûsi-i kalb-i selîmin secde-i ma'nevi-i sa'ka varıp bî-hûş ola. Hulâsa-i kelâm,

پیغمبر عشق و دین عشق و خدا عشق

ز تخت العرش تا فوق السما عشق ¹⁰⁴⁰

'Aşk¹⁰⁴¹, mertebe-i tahkika vusûl, mûmteni'ü'l-husûl olmağla muhît-i a'zam-ı 'aşk, 'âşıkı¹⁰⁴² ما الانتهاج الرجوع الى الابتداء ¹⁰⁴³ cevâbının hayretine gark etmiştir.

Der-beyân-ı 'aşk u mestî

Bu surh-ı şerîf, 'aşk u mestî ve harâbî vü şikestî evsâfını ve 'uşşâk-ı bî-ser-encâm ahvâlini beyân eder.

عاشقانرا شادمانی و غم اوست دست مزد و اجرت و خدمت هم اوست

(143a H) عاشقانرا 'âşıklara, sürûr u gam, aوست odur, ya'nî ma'sûkdur, el kirası, دست مزد ve ücret ü hîdmet, dahi هم اوست odur. 'Âşıkların sevinmesi ve mağmûm olması, yanması ve ¹⁰⁴⁴ yakılması, hîdmet-i mahbûbda olması, hîdmetin ücreti, deryûzesinin hâsılı, varı-yoğu dünyâsı, âhireti, ma'sûkudur.

غیر معشوق ار قاشایی بود عشق نبود هرزه سودایی بود

عشق bir temâşâ olursa, قاشایی بود eğer, ار ma'sûkdan gayri, غیر معشوق 'aşk değildir, هرزه سودایی بود bir nâfile sevdâdır. Ya'nî eğer nezâre-i 'âşıkın ruhsâre-i mahbûbdan gayri bir temâşâsı olur ve eğer gözleri (135a T) cihânda mahbûbundan¹⁰⁴⁵ gayrisini görürse¹⁰⁴⁶ ol hâl, 'aşk hâli değildir. Herçend ki 'âşıkım derse dahi inanma. Bir sevdâyı hâm u hulyâ-yı bî-ser-encâmdır. Hazret-i Yûsuf 'aleyhi's-selâm 'azîz-i Mısr oldukdan sonra, esnâ-yı râhda alay ve ihtişâmıla giderler iken bir küstâh 'âşıkâne âğâze vü zeferât-ı ıztırâb-âmîz izhâr etdik-

¹⁰³⁹ Samedâniyyeden: Samedâniyyeden olup T

¹⁰⁴⁰ "Peygamber, aşk; din, aşk; Hudâ, aşk(tır). Yerin altundan semanın üzerine kadar (her taraf) aşk(la doludur)."; پیغمبر : پیغمبر H, T

¹⁰⁴¹ aşk: - T

¹⁰⁴² âşıkı: âşık T

¹⁰⁴³ "Sonuç, başa dönmek değildir."

¹⁰⁴⁴ yanması ve: yanma H

¹⁰⁴⁵ mahbûbundan: mahbûbdan T

¹⁰⁴⁶ görürse: görse T

de Hazret-i Yûsuf ana buyurmuşlar ki,

Söyle 'âşık bâ'is-i âhın nedir?

Ol dahi kendi zu'munca giriftâr olduğu 'aşk u mahabbetden haber verdikde ve hüsn-i 'âlem-gîr-i Yûsuf'dan gönlü evi pür-âfitâb olduğu, mahabbete (143b H) erdikde Hazret-i Yûsuf buyurmuşlar ki, ya benim ardından gelen, filân gulâmımı görmedin mi? Eğer anın sûret ü bahâsına temâşâ etsen hâlin nice olurdu deyu imtihan buyurduklarında, bî-çâre müdde'î, ol sâ'atde yüzünü, vasf olunan mahbûb kimdir deyu cânib-i râha çevirdikde, Hazret-i Yûsuf 'aleyhi's-selâm da'vâ-yı muahabbetde kâzib olduğuna teyakkun buyurup sarf-ı 'inân-ı 'azîmet-i râh buyurmuşlar. Beyit:

Etmey belâ deminde dahi hazret iltifât

'Aşk ibtilâsının budalâ Mevlevîleri

عشق آن شعله است کو چون بر فروخت هر چه جز معشوق باقی جمله سوخت

parlaya, 'aşk ol şu'ledir ki, چون عیش آن شعله است
جمله سوخت. ma'sûk-ı bâkiden mâ-'adâ her ne var ise gönülde, عیش هر چه جز معشوق
cümlesini yakdı, العیش نار فی القلب بحرق مأسوی المحبوب 1047 mantûkunca gönülde mâ-sivâya mûte'allık olan hâr u hus 1048-1 evhâm (135b T) ü tahayyülâtı yakar. Şu'le-i 'aşk uğradığı yerde ma'sûk-ı bâkiden gayri kalmayıp 'âşık, kâfir ise dahi neticesi hayr olmak muhakkak ve hâtimenin fâtıhası 'aşk olduğu müttefikdir. Beyit:

گر عاشق روی قیصر روم شوی

امید بود که حی و قیم شوی 1049

Ammâ söz, hakikat-ı 'aşkdadır, yohsa fikr ü tasavvur 1050 kurma, (144a H) mecâz-ı tahayyül-âmizde değil. 'Aşk-ı hakikî ise الکرم بنتج
1051 mâ-sivâya ta'alluk etmeyip sedd-i râh-ı matlûb olanları yakarak yıkarak mahbûb-ı hakikiyi bulmak mukarrerdir.

عشق را در پنج و در شش کار نیست محرمش در ده یکی دیار نیست

کار نیست, aşk için, در پنج و در شش penc hiss ü şeş cihât-ı cihânda, محرمش
iş yokdur, aşkın mahremi, در ده köyde, یکی birdir, دیار نیست deyyâr
ol birden gayri yokdur. Rustâk-ı cihânda 'aşkın âşınâsı birdir.

1047 "Aşk kalpte öyle bir ateştir ki sevgiliden başka her şeyi yakar."

1048 hus: hus u T

1049 "Ey âşık, eğer (aşk yolunda) gidersen, Rûm Kayseri olursun; hatta ümit edilir ki hayy u kayyûm olursun (ebedîlik kazanırsın)."

1050 tasavvur: tasavvurdan H

1051 "İyi, iyiyi doğurur."

Birden gayri deyyâr bildiği ve gördüğü yokdur. Penc ü şeş hesâbını bilmez.

Zabta sığmaz vâhidin tekrârı müşkildir vukûf

Hâsılı a'dâd¹⁰⁵² hep birdir hesâb oldur ki ol

Bu beyt-i şerîfde, Hazret-i şârih-i sâhib-rûsûh Şeyh İsmâ'il-i Ankaravî kuddise sırruhu'l-'aziz cenâbları ve Sarı Abdullâh Efendi hazretleri, در ده یکی دبار نیست, mısra'ına¹⁰⁵³, köyde deyyâr bir kimse mahrem değildir, ma'nâsı vermişlerdir. Lâkin fakîrin verdiğim ma'nâ dahi vech olmağla tefennünen ihtiyâr olunmuştur. Yohsa hâşâ, muhâlefen değildir. Pes elde bir, köyde bir, yerde bir, gökde bir, yâr yekî, suhan yekî, kelâmı, 'aşka mahsûsdur. (136a T) علی برع العامریه وقفه و للناس فی 1054 للناس فی ما بعثتونا مذاهب

1055 هر یکی را هست در دل صد مراد این نباشد مذهب عشق و وداد

هر یکی her birisine, cihân halkının, gönülde vardır, yüz صد مراد, ya'nî halk-ı cihândan her birisinin, gönülde yüz bin ârzû-yı gün-â-gün var, این نباشد, bu olmaz, bu değildir, مذهب عشق و وداد 1056 'aşk u 1057 vidâd mezhebi bu değildir ki gönülde nice yüz bin¹⁰⁵⁸ murâd u maksûd ola¹⁰⁵⁹. Beyit:

تو يك دل داری ای مسكين و صد بار

بيكدل کی توانی کرد صد کار 1060

(144b H) Zîrâ hakikat-ı tevhîdî, يگانه کردن خویش است 1061 deyu ta'rif buyurmuşlardır. از کل من وجده جاهد 1062 mefhûmunca vâhid-i hakîkî, muvâhidin tevhîdine muhtâc değildir. Kevhîd, metâlibi birlemekdir. Yohsa,

Hudâ birdir Hudâ birdir Hudâ bir

1052 a'dâd: a'dâdî T

1053 mısra'ına: mısra'ında T

1054 "Benim Rub'-ı Âmiriyye'de durmam gerekiyor. İnsanların aşık olduğu şeylerde çeşitli üslupları vardır."

1055 H, T: داد و وداد

1056 T: داد و وداد

1057 u: - H, T

1058 bin: - H

1059 ola: olur T

1060 "Ey miskin! Senin bir gönlün var, yüz tane de sevgilin. Bir gönülle yüz işi nasıl yapabilirsin?"

1061 "Kendini bir yapmaktır."

1062 "Kişi bulduğunu (gördüğünü) inkâr eder."

ملك دنيا تن پرستانرا حلال ما غلام عشق پاك ذو الجلال
 nefsiine tapanlara helâldir, anla-
 ra lâyıkdır demek olur, ما biz, عشق پاك ذو الجلال Cenâb-ı Zül'-celâl'in
 pâk ü bî-garaz olan 'aşkının'¹⁰⁶³ bendesiyiz. Beyt-i sâbıkda metâlib-i
 duniâk kl ma anhak دنياكل ما انتهاك
 عن مولاك¹⁰⁶⁴ Mısra':

إذا صح منك الود فالمال هين

و كل الذي فوق التراب تراب¹⁰⁶⁵

(136b T) mantûkunca cemî'-i mâ-sivâ'llâhdan kalbi müberrâ buyu-
 rup, mısra':

از تو غم عشق تو قاصبت مرا¹⁰⁶⁶

me'âlince zât-ı 'aşka tevellâ ve mahbûbdan gayri ârzûyu ifnâ bu-
 yurduklarına tenbîh buyururlar. Li-münşî'ihî:

Ten-perestân eylesinler Ka'be-i cismi tavâf

*Genc-i 'aşkı buldum ol vîrânenen kıldum ferâğ*¹⁰⁶⁷

مطرب عشق این زند وقت سماع بندگی بند و خداوندی صداع

bu makâmı urur, semâ' vaktinde,
 ne der bendelik, kayıddır¹⁰⁶⁸ خداوندی صداع, (145a H) efendilik,
 başağrıdır; tâbî' u metbû', hâkim ü mahkûm olmak; mevc-âver-i
 bahr-ı ızırâb ve şûr-efken-i hâr u hus, piç ü tâbdır.

دران دریا که طوفان حوادث ناخدا باشد

تهی گردیدن از خرد کشتی: اهل فنا باشد¹⁰⁶⁹

Bu gird-âbın cây-ı necâtı, istihlâk ü fenâ ve sâhil-i pür-hayâtı, tes-
 lîm ü rızâdır.

چو افتادی بیحر عشق دست و پا مزن صائب

که از تسلیم ساحل این محیط بیکران دارد¹⁰⁷⁰

Lâkin beyt-i şerîfin makâm-ı hürriyyete münâsebeti, akvâ ve terk-i

¹⁰⁶³ aşkının: aşkın T

¹⁰⁶⁴ "Seni Mevlandan alıkoyan her şey, dünyandır."

¹⁰⁶⁵ "Şayet sende gerçek sevgi olursa, mal, sana çok hafif gelir (gözüne görünmez). (Zira) toprağın üstündeki her şey yine topraktır."

¹⁰⁶⁶ "Senin aşkının gamı bana yeter."

¹⁰⁶⁷ Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 64.

¹⁰⁶⁸ kayıddır: kaydıdır T

¹⁰⁶⁹ T باخدا : ناخدا ; ...

¹⁰⁷⁰ "Sâib! Aşk denizine düşünce, çırpınma. Çünkü teslim olmakta, bu sonsuz denizin sahili (kurtuluş) vardır.", Ferheng-i Eş'âr-ı Sâib, II, 328. ; T کر : که

kuyûd-ı bûd ü nebûda¹⁰⁷¹ makâm karînesiyle hamli, evlâdır.

1072 بندگی و سلطنت معلوم شد زین دو پرده عاشقی مکتوم شد
bendelik ve saltanat dedikleri, bendگی و سلطنت معلوم شد, ma'lûm oldu. Mîsrâ':

Bu cihânın bilemedik nesi var

'âşıklık mektûm oldu, bu iki (137a T) perdeden, عاشقی مکتوم شد, bu iki (137a T) perdeden, ya'nî bendelik ve hudâvendlik 'aşka iki perde-i kavîdir. Beyit:

در سجده گه عشق خمیلن ز ادب نیست

چون شمع گشتن ز سر خویش سجود است 1073

medlûlunca 'abdiyyetde ve hürriyyetde eser-i ru'ûnet der-kâr olup, makâm-ı vahdet-i 'aşk, 'âşıkı, 'ubûdiyyet-i sırfa sârîfdir ve 'âşık terk-i bûd ü nebûd ve ifnâ-yı vücûd etmekle mezâlık-ı ikdâm-ı tarîka 'ârîfdir. Ednâ, inbisât-ı ma'sûk sebebiyle da'vâ-yı riyâsete düşüp terk-i resm-i fenâ etmez ve mezellet-i bi-pâyân (145b H) irtikâbından melûl olup gürîz-i me'men-i hayâ etmez.

عشق و ناموس ای برادر راست نیست بر در ناموس ای عاشق مه ایست

راست نیست, ey karındaş, ey karındaş, 'aşk ile nâmûsu cem' etmek, Ey karındaş, 'aşk ile nâmûsu cem' etmek, sahîh olmaz, bir vech ile muvâfık değildir, 1074 الضدان لا یجتمعان, Ey karındaş, 'aşk ile nâmûsu cem' etmek, 1075 ey 'âşık, durma, ایست, 1075 ey 'âşık, durma, nâmûs kapısında, ای عاشق مه ایست, 1075 ey 'âşık, durma, nâmûs kapısında, mîm-i nâfiye gelmekle nehy-i hâzır olup, durma ma'nâsına olur. Hâsıl-ı kelâm odur¹⁰⁷⁶ ki, beyit:

Nâmûs ne şey hayâ ne sözdür

*Pervâneye mûmîyâ ne sözdür*¹⁰⁷⁷

mü'eddâsınca 'aşk ile nâmûs cem' olmaz. Sâz-ı 'aşkdan perde-i tesettür ırağdır ve mihr-âbâd-ı mahabbetde nâmûs ü hayâyâ yasağdır.

در کوی نیکنامی ما را گذر نداند

گر تو نمی پستدی تغییر کن قضا را 1078

1071 ve nebûde: fersûde T

1072 - H: در

1073 "Aşk secdegâhında eğilmek, edepten değildir. Mum gibi başından geçmek, secdedir."

1074 "İki zıt bir arada bulunmaz."

1075 H: مایست: مه ایست

1076 odur: oldur T

1077 Hüsn ü Aşk, s. 177.

1078 "Hayırla anılma mahallinde bize yer yok. Eğer beğenmiyorsan, kazayı

عشق ز اوصاف قدیم بی نیاز عاشقی بر غیر او باشد مجاز

ز اوصاف قدیم بی نیاز 'aşk ki, lisân-ı sūfiyyede mezkûrdur, (137b T) şol 'aşk ki, Cenâb-ı Kadîm-i bî-niyâzın evsâfındandır, 'عاشقی' âşıklık, yâ-yı mas-dariyye, بر غیر او anın gayriye¹⁰⁷⁹ sarf-ı mahabbet etmek, me-câz olur, yâhûd andan gayriye mahabbet sıfatı, mecâzendir. Hakikatde sıfât-ı ilâhiyyedendir. Ma'lûm ola ki 'abidde ba'zı evsâf u ah-lâk, halkîdir ve ba'zısı, tahallukîdir. Halkî olan zûl ü meskenet gibi, tahallukî olan 'ilm ü 'adâlet gibi. Zîrâ zalûm u cehûl halk olunmuşdur. 'Aşk ki mahabbet-i müfritâ ma'nâsına olup, (146a H) â-yet-i kerîmede vâkî' olan ^{یحبهم} 1080 kelimesinin ve hadîs-i kudsîde ^{كنت} 1081 lafzının delâlet-i sarîhası ile evsâf-ı ilâhiyyeden olduğu müsbetdir. Ammâ ^{یحبونه} 1082 'deki mahabbet, halkî¹⁰⁸³ midir, tahallukî¹⁰⁸⁴ midir? Nazar olunup kibâr-ı sūfiyye ^{یاجمعهم} 1085 halk olmak üzere kâ'illerdir. Lâkin ilâhiyyâtda müstenid-i kavîsi olan ah-lâk-ı 'abde nazarla gâyet kalil ve mecâz hükmünde olur ki Mesnevi-yi Şerîf'de ^{یحبهم قامت و یحبونه کدامست} 1086 buyurulduğu bu ma'nâya burhân-ı kavîdir. Pes halk olduğu sûretde ^{ما خلق له} 1087 sarf olursa 'adâletle tahalluk bulunup, gayri-mâ-hulika-leh'i ki mâ-sivâ'l-lâh¹⁰⁸⁸ dir¹⁰⁸⁹. Mahabbeti ana sarf, zulm olduğu âşikârdır. Beyit¹⁰⁹⁰.

Ne kadar eylese de sū-yı hilâfa cereyân

Yine mecrâ-yı kadîmîn bulur âb u ihsân

me'âlince masraf-ı sahîh bulamayıp yine ^{والله ميراث السماوات والارض} 1091 ,

H ^{کر ندادند : گتر نداند} ; deġiştir."

1079 gayriye: gayri T

1080 "...(O) onları sever...", Kur'ân, 5/54.

1081 krş. " ^{كنت كتر لا أعرف فأحببت} : Bilinmeyen bir hazine idim. İstedim...", Keşfü'l-hafâ', II, 132.

1082 "...Onlar da onu severler...", Kur'ân, 5/54.

1083 halkî: halk H

1084 tahallukî: tahalluk H

1085 "Onların tümü birden."

1086 "Yuhibbuhum (o, onları sever), tamam, ve-yuhibbûnehu (onlar, onu severler) hangisi?"

1087 "Onlar için yaratmadı."

1088 mâsivallâh: mâsivallâha H

1089 dir: - T

1090 beyit: mîsrâ' H, T

Lâkin eflâkın harekâtı 'aşk üzre dâ'ir olduğuna üstâd-ı suhan-ve-rân-ı Rûm Nef'î merhûm vasf-ı Hazret-i Hudâvendigâr'da olan ka-sîdesinde bir güzel hüsn-i ta'lîl eylemiştir ki be-gâyet şâ'irânedir. Beyit:

Feyz-i istî'dâd-ı (147a H) zâtın gör kim etmiş tâ ezel
*Cezbesi, hûrşid ü mâh u âsumânı,*¹¹⁰² *Mevlevî*¹¹⁰³

در نکتہ عشق در گفت و شنید عشق در بایست قعرش نابدید
 کال¹¹⁰⁴ u kile, söyleyip işitmeye, sığmaz, در نکتہ
 'aşk bir deryâdır, قعرش نابدید, 'aşk bir deryâdır, ka'rı görünmez, ka'rı yok, bi-nihâyet ve bi-gâyetdir. Ammâ, li-münşî'ihî:

گر ز سرّ عشق گفتارست بعد از خامشی
 از سخن بالا چه اسرارست بعد از خامشی¹¹⁰⁵

mefhûmunca güft-gû oldukca, 'aşkdan olur. Li-münşî'ihî:

*Hiç 'aşkdan özge şey revâ*¹¹⁰⁶ *mı*
Sarf etmeye gevher-i kelâmı

Dersin ki hezâr oldu tekrâr
Sahbâ-yı bekâdan olma bi-zâr

'Âlem heme derd-i 'aşk u ülfet
*Bâkî keder ü elem nuhûset*¹¹⁰⁷

شاد باش ای عشق خوش سودای ما ای طیب جملہ علتہای ما
 شاد باش alkış ma'nâsına, âferîn, pîr ol gibi lafz-ı tahsindir, ای عشق خوش
 te- ای طیب جملہ علتہای ما, ey bizim hoş sevdâmız olan 'aşk, (139a T) ey bizim ho-
 tâbu'-ı izâfâtla ey bizim 'illetlerimizin tabîbî olan 'aşk. Mısra':

*Tahsîn sana hezâr şâbâş*¹¹⁰⁸

Kemâl-i istiğrâkdan nâşî gaybdan hitâba iltifât buyurup rû-be-rû

¹¹⁰¹ "Eğer aşk ve aşkın gamı olmasaydı, söylediğin bu kadar güzel sözü kim duyardı?"

¹¹⁰² âsumânı: âsumân T

¹¹⁰³ Nef'î Dîvânı, s. 51.

¹¹⁰⁴ kâl: kâle T

¹¹⁰⁵ "Eğer suskunluktan (sessiz kalıp dinledikten) sonra aşkın sırlarından söz ediliyorsa, suskunluktan (olgunlaştıktan) sonra (konuşulan) sözden yüce ne sırlar var-
 dır?!", Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 121; بعد از : - T

¹¹⁰⁶ revâ: var H, T

¹¹⁰⁷ Hüsn ü Aşk, s. 44-45.

¹¹⁰⁸ şâbâş: şâd bâş T

چون کلیم عشق گرداند دل پر زور را
میکنند سرگشتگی سنگ فلاخن طور را

1117

Tûr ki, bir cebel-i câmid-nûmâ iken kuvvet¹¹¹⁸-i rûh-ı 'aşk-ı bâl, pervâz verip tâ'ır-ı evc-i a'lâ olunca anın misâli olan 'akl-ı râsih-kadem, berk-ı tecellî-i mahabbetden çâk çâk olsa aceb midir? Beyt-i Hazret-i Pîr:

میهای هزار ساله هرگز نکند

دیوانگی عشق یکساله کند

1119

1120 نیست از عاشق کسی دیوانه تر عقل از سودای او کورست و کر
değildir, ziyâde dîvâne, bir kimse, 'aşıkdan, از عاشق, نیست
sumn ü¹¹²² büküm¹¹²¹ kورست و کر, 'aşkın sevdâsından, 'akl, عقل از سودای او
ü¹¹²³ umyudur,

نشسته این می جنون دارد جنون هشیار باش 1124

şarâb-ı 'aşkda bir şûr-ı cûnûn vardır ki ser-mestân-ı bâde-i mahabbet, anın harâbı ve ciger-dârân-ı rezm-gâh-ı harâret, anın kebâbıdır. 'Akl-ı felsefî anın esrârını idrâkde (140a T) herze-gûy ve müftî-i bisyâr-fenn-i zâhir, tatbîk-i mesele-i 'aşkda beng ü delidir. Hikâye:

Olup gül-şende bûlbûl bir seher teng

Cemâl-i gülden olmuş şu'le âheng

Yakıp cânın şarâb-ı bî-guş-ı gül

Tenin hâkister etmiş âteş-i gül

Olup her mâyu gül âheng-i gülden

(148b H) Kabâ-yı şu'le giymiş reng-i gülden

1116 beyit: - T

1117 "Sapan taşı (ilâhî tecellî), aşk Kelim'inin güçlü gönlünü döndürdüğü (kendinden geçirdiği) gibi, Tûr'u da kendinden geçirir." Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s.

T فلاخن : فلاخن 6;

1118 kuvvet: - T

1119 "Bin yıllık şarap, aslâ bir yıllık aşkın verdiği divaneliği vermez."

1120 T; و: - H, T سودایی: سودای

1121 T: - ر

1122 ü: - T

1123 ü: - H, T

1124 "Bu şarab (ilâhî aşk)ın neş'esi, deli eder, deli. Aklını başına al!"

Geh olmuş nûr-ı didâra per-efşân
Geh olmuş hancer-i hâra ser-efşâr

Alıp 'Uşşâkiden¹¹²⁵ evrâd ü¹¹²⁶ ezkâr
Tarîk-ı Gülşenide vermiş ikrâr

Giyinmiş gül ocağından pelâsı
Şerelerden siyehlenmiş libâsı

Çerâğ-ı gonce oldukca fîrûzân
Olur pervâne-veş raksân u sûzân

Dem-i şemşîr-i hâr oldukca hûn-rîz
Eder hûn-âb-ı eşk anı gül-biz

Ciger kanıyla etmiş câmesin âl
Boyanmış gül gül olmuş hep per ü bâl

Edip minkârını fevvâre-i hûn
Fîğânı etmiş âfâkı şafak-gûn

Görünce âteş-i gülden 'alâmet
Koparmışdı kızılca bir kıyâmet

İşitmiş bir kaz-ı bed-âvâz
Kenâr-ı bâğda olmuş dehen-bâz

Edip tavsîf-i bûlbûl tâkatin tâk
Isırmış berg-i gülden bir kaç evrâk

Demiş değmez bu rûtbe âh u vâha
Acıdır benzemez sâ'ir giyâha

Olur vâkıf meger bu mâ-cerâyâ
Bir ehl-i hikmet-i Bukrât-mâye

1125 uşşâkiden: uşşâkdan T

1126 ü: - T

*Olup Kânûn-ı hikmetden¹¹²⁷ suhan-sâz¹¹²⁸
Gülün esrârın etmiş şerhe âğâz*

*Edip ol kazı çok techîl ü tahmîk
Buyurmuş ol makâmı böyle tahkîk*

*Ki gül gâyet mukavvîdir dîmâğı
Kuvâyı hıfz eder ez-cümle yağı*

*Murattıbdır latîf ü cân-fezâdır
Müferrîh hem müfettîh bir devâdır*

*Mu'indir rûhu cisme intibâka
Ki tenfîz eyler a'râk-ı refâka*

*Gülün hâsiyyetin sor bir tabibe
Tehî ta'n¹¹²⁹ (140b T) etme hâl-i 'andelîbe*

*Ne bildin belki anın derdi vardır (149a H)
Anıñcün derde âh-ı¹¹³⁰ serdi vardır¹¹³¹*

*Maraz şiddetlidir muhtâc 'ilâca
Şarâb-ı gülle tartîb-i mizâca*

*Devâ mümkün savarsa nev-bahârın
Bu tedbîr ile def' etdim hezârın*

*Dahi var nice nice ihtimâlât
Velî idrâke lâzım 'ilm-i âlât*

*Merâret var dedik tab'ında¹¹³² ammâ
Şeker islâh eder anı tamâma*

¹¹²⁷ hikmetden: hükmünden H

¹¹²⁸ suhan-sâz: suhan-bâz T

¹¹²⁹ ta'n:: ta'ne H, T

¹¹³⁰ derde âh-ı : âh-ı derde H, T

¹¹³¹ vardır: var T

¹¹³² tab'ında: ta'mında H

*Dimâğındır senin ey kaz-ı fâsid
Olur ta'til-i hisden çok mefâsid*

*Neden câ'iz değil gül mey-hûş olmak
Yiyen sâhî görenler ser-hûş olmak*

*Yâhûd tahrîk edip ba'zı kuvâyı
Ede ihdâs bûlbûlde nevâyı*

*Ola yahud riyyâziyyâta dânâ
Ki bûlbûl mûsikiyi eyler¹¹³³ icrâ*

*Anın elhârı keyfiyyâtdandır¹¹³⁴
Dahi ikâ'ı kemmiyyâtdandır¹¹³⁵*

*Olur evtâr-ı 'ûd üzre müressesim¹¹³⁶
Mesânî vü mesâlis zir ile bemm¹¹³⁷*

*Felek kim devridir anın irâdi
Olur tahrîki bu esvâta bâdi*

*İkiye mûnkasımdır devr-i tab'i
Biri kışrîdir¹¹³⁸ anın biri vaz'i*

*Şer'atda bulam dersen işâret
Terennûm-riz imiş eşcâr-ı cennet*

*Yakîn bîl kim esvât u usûlât
Verir elbet nûfûsa inf'âlât*

*Safâ vü kabz u bast u hüzn ü hayret
Sehâ vü meskenet dehşet şecâ'at*

1133 eyler: eder T

1134 keyfiyyâtdandır: keyfiyyâtındandır T

1135 kemmiyyâtdandır: kemmiyyâtındandır T

1136 müressesim: müteressim H, T

1137 bemm: yem

1138 kışrîdir: kasrîdir T

Netice bûlbûlün bu hâl¹¹³⁹ ü kâli
Değildir menfa'atden şemne hâli

Görüp tedkik u tevfikın anın kaz
Demiş hakkâ vü sıdkâ etmiş âvâz

Bu pendî bend edip kendisi gûşa
Edip iskât, sus sus der vuhûşa

Olunmuş gerçi çok bahs ü te'emmül
Ne gül duymuş (141a T) bu gavgâyı, ne bûlbûl

Bilinmez kâl ile da'vâsı 'aşkın (149b H)
Burun emsâlidir fetvâsı 'aşkın

Hakikatde bu sözler lâfıdır hep
Nefes gencînesin isrâfıdır hep

Ne bûlbûl mûsikiden âşınâdır
Ne gül emrâzına anın devâdır

Ederler Gâlib erbâb-ı dirâyât
Cedelle mûnkirân-ı 'aşkı iskât

Bilen ol hâletî divânelerdir
Ederler guft-gû bî-gânelerdir

Ola yâ Rab be-hakk-ı Şems-i Tebrîz
Safâ-yı vecd ile nutkum şeker-rîz¹¹⁴⁰

گر خطا گوید ورا خاطی مگر در شود پر خون شهید اورا مشر
eğer 'âşık hatâ söyleye, ana, ورا ana, hâtîdir deme, zîrâ
Her ne hâlet etse 'âşıkdan zuhûr
'Âşkdandır kendide yokdur şu'ûr
در شود پر خون شهید eğer şehîd, hûnla mâl-â-mâl olsa, anı yıkama.

¹¹³⁹ hâl: hâli H, T

¹¹⁴⁰ Divân-ı Şeyh Gâlib, Mesneviyyât, s. 110-112.

Şehîdî kaniyla defn eyle ki hûn-ı şehîdân, mizâna girecektir ve şehîd, gayriye harâm ve nâ-namâzî olan hûn sebebiyle ecr-ı bî-pâyâ-na erecektir. Beyit:

رندی که صنم را بخیال تو پرستد
 طغرای عملنامه تقویست گناهش 1141

خون شهیدانرا ز آب اولیترست این خطا از صد ثواب اولیترست
 bu hatâ, این خطا, sudan evlâdır, ز آب اولیترست, kan şehîdlere, خون شهیدانرا
 yûz sevâbdan efdâldır. (141b T) Nu'ût-ı muhibbîn-
 den biri de katıldır ki 'âşıkların evsâf-ı kesîresi vardır. Sekerân ve
 müştâk u müvellih ve gayûr u zelûl ilâ-gayri-zâlik eş'âr-ı muhib-
 bîn-i 'Arabda vü 'Acemde bu evsâfın her birine (150a H) ebyât-ı bî-
 hisâb inşâ olunmuşdur. Ez-cümle,

العاشق كالقليل بل ذلك يزيد
 من مات من العشق فقد مات شهيد 1142

ve diğer:

بسکه هر مو تشنه آب حیات تیغ تست
 جمع شد چون شمع رگهای گلو در نای ما 1143

Li-nâmukıhı:

Çekildi div-i gam zencîre zencîr-i cûnûnumla
 Hat-ı âzâdî-i hicrim yazıldı kendi hûnumla¹¹⁴⁴

emsâli¹¹⁴⁵ ârzû-yı şehâdet-i 'aşka dâ'ir olan âsârın ve ta'rif-i hakî-
 kat-ı şehâdeti nâtık söylenen eş'ârın midâdı bir mahalle cereyân et-
 se Fırât u Ceyhûn, belki Kızılırmak'dan efzûn bir¹¹⁴⁶ deryâ-yı hûn
 olmak muhtemeldir.

تو بیک خواری گریزانی ز عشق تو بجز نامی چه میدانی ز عشق 1147
 'aşk- ز عشق, kaçıcısın¹¹⁴⁸ گریزانی, bir mezellet sebebiyle, بیک خواری, تو sen,

1141 "Senin hayalinle puta tapan rindin günah defterinin tuğrası, takvadır."

1142 "Aşık, yok denecek kadar azdır, çok da olabilir. Aşık olarak ölen şehid olarak ölmüştür."

1143 "Her kıl (zerre)ın, senin kılıc(a benzeyen bakış)ının âb-ı hayâtına susa-
 ması, kâfidir. Boğazdaki damarlar, mum gibi, bizim neyimizde bir araya geldi."

1144 Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 109.

1145 emsâli: misâli T

1146 bir: - T

1147 H: دانی: می دانی

1148 kaçıcısın: - T

dan, تو بجز نامی sen bir nâmdan gayrisini, چه میدانی ¹¹⁴⁹ ne biliyorsun ¹¹⁵⁰,
 ز عشق 'aşkdan. Beyit ¹¹⁵¹ Li-münşi'ihî:

Ben âteşe eylerim tekâpû

Dersin ki yol üzre var korku ¹¹⁵²

dirîğ u sad dirîğ ki da'vâ-yı 'aşk u şevk edip;

محبت در یزد محنت جواب داد ¹¹⁵³

nüktesinden gâfil olasın. Li-münşi'ihî:

Yohsa bunu sen kolay mı sandın?

Gam leşkerini alay mı sandın? ¹¹⁵⁴

Bu meslek-i hâr-zâr-ı mahabbete sâlik olan hâssu'l-hâslar, ne şekil
 rişte-i cân üzmüşlerdir ve bu gird-âb-ı hevl-nâk-i hayrete düşen
 gavvâslar, ne bahr-ı âteşide yüzmüşlerdir. Li-münşi'ihî: (142a T)

Her bâbda bir derde düşürüb be ¹¹⁵⁵ *der-i 'aşk*

Hâşâ ki kedersiz geçile reh-güzer-i 'aşk ¹¹⁵⁶

Hazret-i Pîr-i şettâr ü beşîr-i mesîh-âsâr, musaddık-ı (150b H) â-
yât-ı ma'nevî, mufasssıl-ı ebyât-ı Mesnevî, Ferîdüddîn-i 'Attâr, Es-
râr-nâme nâm te'lîf-i latîflerinde nakl buyururlar ki Hazret-i Pîr-i
Bestâm, bir def'a nefislerin cendere-i riyâzete çekip ve zahm-ı cân-
güdâz-ı sîne-i bî-kînelerine elmâs-rîze-i eşk-i hasret ekip teşne vü
gürisne geşt ü güzâr-ı kûy u ¹¹⁵⁷ *bâzâr ederken ve savmda rûze-i za-*
rûriyye ile hayrân hayrân gîderken nâ-gâh dimâğ-ı ârzûlarına bir
hânedan bûy-ı biryân gelip kemâl-i cû' u riyâzetden dil-teng ve ce-
vâb-ı sâ'il-i nefis-i riyâziyyede deng olup hezâr zûll ü iftikârla kapıya
varıp ümmîd-i biryân ederler. Bir de verâ-yı perde-i bâbdan anı gö-
rürler ki, mısra':

Kâr-ı nâ-sâz-ı felek başka düzen

Meğer bir mücrime işkence için na'l-i âteşin ile endâmını sûhte ve
 bir bir etrâf-ı bedenine âteş-i dâğ-ı bî-zinhâr efrûhte ederler imiş.

¹¹⁴⁹ H نبدانی: چه میدانی

¹¹⁵⁰ ne biliyorsun: bilmiyorsun H, T

¹¹⁵¹ beyit: - T

¹¹⁵² Hüsn ü Aşk, s. 177.

¹¹⁵³ "Muhabbet kapıyı çaldı, mihnet cevap verdi."

¹¹⁵⁴ Hüsn ü Aşk, s. 201.

¹¹⁵⁵ be: - H, T

¹¹⁵⁶ Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 68.

¹¹⁵⁷ u: - T

Fi'l-hâl ümmîd-i biryândan giryân ü peşimân olup 'adem-i ıstıbârlarına nedmân ve الحمد لله على كل حال ¹¹⁵⁸ şükür-i şekker-i neyle ¹¹⁵⁹ ratbû'l-lisân olurlar. Beyt-i 'Attâr:

عزیزانرا چنان بریان دهد دست
تو پنداری که کار انسان دهد دست ¹¹⁶⁰

عشق از اول چرا خونی بود تا گریزد آنکه بیرونی بود
niçin kâtil-i bî-rahm-nümâ-dır, evvel vehleden, چرا خونی بود, aşk, evvel vehleden, عشق از اول
hattâ kaçâ ¹¹⁶¹, kaçsın deyu, ol kimse ki, آنکه, بیرونی بود, hattâ kaçâ ¹¹⁶¹, kaçsın deyu, ol kimse ki, تا گریزد
1162 اشد البلاء على الانبياء ثم الاولياء (142b T) hâric ve bigânedir, (151a H) hâr-ı dîvârî, gül-zâr ü le'âliyi muhâfaza için nihâde ve pâ-best-i mahabbet ü belâ, bigânegân-ı encümen-i sıdk u safâyı def için güşâdedir.

می باش چو خار حربه بر دوش
تا خومن گل کنی در آغوش ¹¹⁶³

Gül-i bî-hâr, târâc-ı dest-i ağıâr ve şâh-ı bî-zinhâr, tîzcek üftâde-i serîr-i i'tibâr olur.

عشق را صد ناز و استکبار هست
عشق با صد ناز می آید بدمت
yüz nâz ü mükâbere, هست, صد ناز و استکبار, را, aşk için, 'aşk için, عشق را
ele gelir. می آید بدمت, 'aşk sad nâz ü şîve ile, عشق با صد ناز, vardır,
اینقدر نازکدلی شبنم نمی آید به کار
1164 ناز آن خورشید عالمتاب می باید کشید

Pâdişâh-ı 'aşk ne rûtbelerde ¹¹⁶⁵ 'âlî-cenâb olduğunu bilsen, ednâ nazra-i 'inâyeti câna minnet ve her zahm-ı hadeng-i nâzını şehbâl-i hümâ-vesş başına devlet bilirdin. Li-münşî'ihî:

Hûn-ı dildendir hûnâ-yı pençe-i dâmân-res
El çekenler Yûsuf-ı Ken'ân'dan kessin ¹¹⁶⁶ tama' ¹¹⁶⁷

¹¹⁵⁸ "Her durumda Allâh'a hamdolsun."

¹¹⁵⁹ şekker-i neyle: sekriyyetle T

¹¹⁶⁰ "Azizlerin içindeki aşk ateşi, öyle fırsatlar verir ki sen onları, yaptıkları iş ile elde ettiklerini sanırsın."

¹¹⁶¹ hattâ kaçâ: - T

¹¹⁶² "Belâ ve musibetlerin en ağırı, peygamberlere, daha sonra da velilere gelir.", kış, اشد الناس بلاء على الانبياء ثم الصالحين, Ehâdis-i Mesnevî, s. 107.

¹¹⁶³ "Gül harmanını kucaklamak için, diken gibi daima mızrağını omuzunda taşı.", حربه: حربه, T

¹¹⁶⁴ "Şebnem! Bu kadar ince kalplilik işe yaramaz; alemleri aydınlatan güneşe tahammül etmek gerekir.", شبنم: شبنم, T

¹¹⁶⁵ rûtbelerde: rûtbe T

Giryân (152a H) cihân hâline, handân özü hemân
su'âl etdim, bu ebyâtü inşâd¹¹⁷⁵ eyledi. Şi'ir¹¹⁷⁶:

انهم يعبدوك من خوف تار
و يرون الثواب فضلاً جزيلاً

اولان يسكنوا الجنان و يستقوا
من عيون رياضها سلسبيلاً

ليس لى فى الجنان يا قوم راي
انا لا ابتغى بحبى بديلاً

1177

Pes o şâbba dedim ki **(143b T)** mahbûbuna ne 'aceb cûr'et edersin.
Ya eğer seni tard ederse hâlin nedir? Bu şi'iri iş'âr¹¹⁷⁸ etdi.

انا ان لم اجد من الحب وصلاً
رمت فى النار منزلاً و مقبلاً

ثم اذ عجب اهلها بندانى
بكراً فى جميعها واصيلاً

معشر المشركين نوحاً على
انا عبيد احب مولاً جميلاً

لم اكن فى الذى ادعيت محققاً
فجزا ربي العذاب طويلاً

1179

Ey 'âşık, hubb-ı ilâhî, 'âşık-ı miskîni mecbûr edip mekrden emîn ol-
mağa hükm eylemiş. Pes makâm-ı mahabbet, şühûdda olan ma-
kâm-ı hürmetin fevkindedir. Zîrâ 'âşıklar için اولئك لهم الامن وهم مهتدون¹¹⁸⁰

1175 inşâd: inşâ T

1176 şiir: - H

1177 "Onlar sana, ateşten korktukları için ibadet ederler. Onlar senden bolca sevap beklerler. Veya cennette oturma ve bahçelerin sürekli akan sularından içmek için (ibadet ederler). Benim cenneti arzu etmiyorum, (ona) ilgi de duymuyorum, sevgime karşı bir bedel de istememekteyim."

1178 iş'âr: eş'ar H

1179 "Sevgimle vuslatı bulamazsam, ateşi kendime istirahat yeri edinirim. Sonra cehennem ehli benim feryadıyla sabah akşam hayrete düşer. Müşrikler topluluğu bana ağlar. Ben güzel olan Mevlâma âşıkım. İddia ettiğim şeyi gerçekleştiremedim. Rabbimin azabı sürekli dir."

buyurulmuştur.

عاشقم من گشته قربان لا جان من نوبتگه طبل بلا
benim ben 'aşıkım, lâ'ya kurbân olmuştum, گشته قربان لا جان من عاشقم من
cânım, belâ tablının nevbet-gâhıdır. Ya'nî ben ki 'aşk
ile mahv-ı vücûd edip mîkrâz-ı lâ ile gerden-i da'vâyı kesip üzmüş ve
hâne-i cânımı tabl ü nakkâre-i belâyâ nevbet-gâh-ı sûr u safâ düz-
müşümdür. Ne derd-i 'aşk ile cân vermeden pervâm (152b H)¹¹⁸¹, ve
ne belâ-yı gûn-â-gûn-ı mahabbetden teberrâm vardır. Li-münşi'ihî:

*Kande bir derd ü belâ var ise gelsin*¹¹⁸² es-salâ

Bunda dil nâmında bir vîrân misâfir-hâne var

Hezâr cân-ı şîrîn kurbân-ı mihmân-ı 'aşk olmağa sezâdır. Ammâ ne
çâre ki ¹¹⁸³ fedâ-yı kudûm-ı yâr edecek bir dil-i nâ-tûvân-
dan mâ-'adâ nâ-peydâdır. Beyit: (144a T)

بر بساط عاقبت دارم يك مرغ كباب

¹¹⁸⁴ می برد دلرا ز ما هرکس که شد مهمان ما

تو فسرده درخور این دم نیی با شکر مقرون نیی گرچه نیی
sen donmuştun, bu nefese lâyük değilsin, تو فسرده
bu nefese lâyük değilsin, şükre mukârin değilsin, تو فسرده
eğerçi kamışsın, ammâ şek-
ker kamış değilsin. Li-münşi'ihî:

Fânûs-ı nev-zuhûru değil şem'-i âhın ol

*'Aşk âteştîydi deşide berg-i giyâh-ı ney*¹¹⁸⁵

mûcibince berg ü bâr-ı vücûdu neyistân-ı pür-âteş-i 'aşkdan reste
olan zerd-rûyân-ı mahabbetin dem-sâz oldukları âheng-i iştîyâk-
dan her bî-şûkr-i halâvet-i fenâ, sâhib-mezâk olamaz ve ol gûne fû-
sürde-dilân-ı hevânın serd etdiği dem-i serd-i delîl bî-esâsdan girif-
târân-ı belâ-yı 'aşk, tesellî bulamaz.

سخت تر شد بند من از بند تو عشق را نشناخت دانشمند تو

zîyâde muhkem oldu, benim bend¹¹⁸⁶-i zencirim, سخت تر شد

¹¹⁸⁰ "...İşte güven onlarındır ve onlar doğru yolu bulanlardır.", Kur'ân, 6/82.

¹¹⁸¹ pervâm: pervâm vardır: T

¹¹⁸² gelsin: - T

¹¹⁸³ "Cömertlik, varlıktandır."

¹¹⁸⁴ "Afîyet soframızda bir tavuk kebabı (aşk ateşiyle yanmış gönlümüz) var.

Bizim misafirimiz olan herkes gönlümüzü (alıp) götürür."

¹¹⁸⁵ Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 116.

¹¹⁸⁶ bend: - T

senin nasihatından, عشق را نشناخت (153a H) meğer 'aşkı anla-
madı, استفت قلبك ولو افتاك المفتون 1187 med-
senin dânişmendin ki دانشمند تو
lülü ile her husûsda anın fetvâsına rücû' etdiğin, kalbindir. Ahvâl-i
'aşkdan bi-haber olmağla bana teselli siyâkında verdiği nasihatler
izdiyâd¹¹⁸⁸ cünûna bâ'is ve irak irak tevcihât¹¹⁸⁹ ü te'vilâtı, bi'z-za-
rûre hande-i bi-mahalli mûris olup, (144b T) li-münşî'ihî:

Ben ser-hoşu olduğum ne meydîr?

*Sen nehy buyurduğun ne şeydîr?*¹¹⁹⁰

deyu su'âl iktizâ ediyor.

هر آن عاقل که با مجنون نشیند

نگوید جز حدیث عشق لیلی 1191

Giriftâr-ı zencîr-i 'aşk olanın, fesâne-i zülf-i Leylâ'dan mâ-'adâsı
kulağına girmez ve bûy-ı mûy-ı sevdâ-yı pür-pîç ü tâbdan gayrisi di-
mâğına ermez.

Müftî-i 'aşk öyle vermişdir bu ser-fetvâsını

Yâ çek el serden yahud çılatma 'aşkın tasını

آن طرف که عشق می افزود درد 1192
بو حنیفه شافعی درسى نکرد

ol cânibde ki, 'aşk derd artırdı, عشق می افزود درد, bu حنیفه شافعی
İmâm Ebû Hanîfe ve İmâm Şâfi'î, bir ders etmedi. Ya'nî
mes'ele-i 'aşkı e'imme-i mezâhib beyân edip tafsîl etmemişlerdir.

عشق را بو حنیفه درس نگفت

شافعی را ازو روایت نیست

مالك از گنج عشق بی خبرست

حنبلئى را درو روایت نیست 1193

buyurdıkları gibi (153b H) mesâ'il-i 'aşk u mahabbeti, çâr mezheb
imâmları beyân ve gavâmız-ı esrâr-ı hakikatı, 'ulemâ-yı usûl 'ayân
etmeyip usûl-ı usûl-ı dîn olan tasavvufa havâle etmişlerdir. Ve letâ-
yîfendîr ki,

1187 krş. "استفت قلبك وإن افتاك الناس وأفتك": Müftüler fetva verseler de sen fet-
vayı kalbinde ara.", Keşfü'l-hafâ', I, 124.

1188 izdiyâd: انباء H, T

1189 tevcihât: teveccühât H

1190 Hüsn ü Aşk, s. 177.

1191 "Mecnûn'la oturan her akıllı kişi, Leylâ'nın aşkından başka bir şeyden
bahsetmez."

1192 H, T افزود: افزود

1193 "Aşk hakkında Ebû Hanîfe ders vermedi. Şâfiî'nin o konuda rivayeti
yoktur. Mâlik, aşk hazinesinden habersizdir. Hanbelî'nin o hususta rivayeti mevcut
değildir."

ism-i Vedûd anın mûmiddi olduğu müsbetdir. Pes 'aşka nihâyet tasavvur olunmayıp, mahabbet-i bî-pâyân demişlerdir. Ve her bâr ki lafz-ı 'aşkı zikr etdikce bu ma'nâyı murâd eylemişler. Beyit:

مجلس تمام گشت بآخر رسید عمر
1200 ما همچنان در اول وصف تو مانده ایم

این شنیدی مویبت گوش باد آب حیوانست خوردی نوش باد
bu hakâyıkı işitdin, her bir kılın, مویبت گوش باد
sun, 'âfiyetler نوش باد, içdin, آب حیوانست
olsun mahallinde isti'mâl olunur. Ya'nî ey tâlib-i 'irfân-ı ilâhî, (154b H) bu zib-i sâmi'a-i ikânın olan ma'ârif-i ledünniyyeyi cân kulağıyla istimâ' etmek için cemî'i-i a'zâ vü cevârhımı gûş etsen, sezâdır.

Ney-veş esrâr-ı mahabbet n'eydügün 'uşşâkda

*Dâğlarla ser-be-ser gûş olmayınca bilmedim*¹²⁰¹

Zirâ bu¹²⁰² hakâyık gevherleri her gûşa mengûş olmaz. Ve böyle nev-'arûsân hacle-gâh-ı 'ismet, her nâ-mahreme hem-âgûş olmaz. Çünkü mukadderinde varmış. Bu ser-çeşme-i âb-ı hayât-ı câvidânî-den nûş eyledin, 'âfiyetler olsun. Ve¹²⁰³ şimden sonra gönlün ve¹²⁰⁴ gözün envâr-ı tecelliyât-ı mahabbetle dolsun.

آب حیوان خوان مخوان این را سخن روح نویین در تن حرف کهن
buna suhan okuma. (146a T) مخوان این را سخن, آب حیوان خوان
Beyit:

Âb-ı hayvândır bu kavî-i dil-gûşâ

Söz deme sözde bulunmaz bu safâ

الفاظ تازہ cânی gör, eski elfâz u hurûfun teninde روح نویین
قوالبالمعانی müfâdınca elfâz u hurûf-ı kadîmeye nazar etme. Belki
her birinin içinde derc kılınan rûh-ı revân-ı me'âniyi seyr et ki,
li-münş'i'ihî:

لفظ قالب را بیلا میکشد روح سخن
صورت عیسی بدیدارست بعد از خامشی

1206

1200 "(Ey aşk!) Meclis tamamlandı, ömür sona erdi. Biz ezelden beri aynı şekilde seni vasfetmekteyiz."; - T

1201 bilmedim: bildim H, T

1202 bu: - T

1203 ve: - T

1204 ve: - H

1205 "Lafızlar, manaların kalıplarıdır."

Eğer zinde-nefesân-ı ma'nâdan zuhûr etmese, böyle hayât sıfatıyla muttasıf olmazdı. Fî'l-vâkı' kelâm-ı mu'ciz-nizâm-ı evliyâ her dem zinde vü pâyende olup nice nice mürdegân-ı hevâ vü hevesi çâşnî-gîr-i (155a H) hayât-ı câvidânî etmekte zâtlarından kâ'im-makâm olmuştur ve ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء 1207.

اینچنین فرمود مولانای ما کاشف اسرارهای کبریا

buncılayın buyurmuşdur, bizim Mevlânâmız, Cenâb-ı Kibriyâ'nın esrârlarının kâşifi. Bu beyt-i şerîf eğerçi Mesnevi-yi Şerîf'den olmayıp Mesnevi-yi Şerîf'den olan beyt-i âti üzerine, العلم عند الله 1208, Sultân Veled Efendimiz yahud kudemâ-yı tarîkdan bir zât-ı 'âlî-kadr ilhak buyurup herçend Mesnevi-yi Şerîf kırâ'at olunsa bu kıt'a ile itmâm olmak âdâb-ı tarîkımızdan olmuştur. (146b T)

این نه نجیست و نه رملست و نه خواب وحی حق والله اعلم بالصواب

bu, 'ilm-i nücûm değildir, ve 'ilm-i remil de değildir ve rû'yâ da değildir, وحی حق ancak vahy-i ilâhî vü ilhâm-ı Rabbânîdir, والله اعلم بالصواب Cenâb-ı Allâh-ı Zü'l-celâl savâba a'lemidir. Ya'ni bu tahkîkât ki lisân-ı gaybdan sâdır olmuş ve Hazret-i Pîr-i dest-gîr Efendimiz hazretleri böylece buyurmuşlar 1209. Nücûm u reml ve rû'yâdan olmayıp, ancak حدیثی قلبی عن ربی 1210 tarîkından me'hûz rivâyet-i sahiha-i keşfiyye ve 'ibâret-i sarîha-i yakîniyyedir و اوحی hûz inkâr etmezler. 1211 ما اوحی. 1212 ma'nâsını bilenler bu vahyi 1213 inkâr etmezler. Ve mahzan şer'i'atı te'yîd ve süllâk-ı tarîkatı (155b H) teşyîd için evliyâyâ ilhâm-ı Rabbânî zuhûrunu men' edip vâdi-i hilâfa gîtmezler. Ez-cümle العلماء ورثة الانبياء 1214 sırrına mazhar-ı zû'l-cenâheyn-i zâhîr ü bâtın olanlara bâb-ı vahy ü ilhâm hemîşe 1215 mekşûf ve erbâb-ı yakîn 'indeinde ma'rûfdur.

1206 "Sözün ruhu, kalıp sözü yüceltir. Îsâ'nın sûreti suskunluktan sonra ortaya çıkar.", Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Gazeliyyât, s. 121; H, T; می کند : می کند

1207 "...Bu, Allah'ın dilediğine verdiği lutuftur.", Kur'ân, 5/54.

1208 "...İlim Allâh indindedir (katındadır)...", Kur'ân, 46/23; 67/26.

1209 buyurmuşlar: buyurmuşdur T

1210 "Kalbim, Rabbimden konuşur (haber verir)."

1211 "Rabbim bal arısına ilham etti...", Kur'ân, 16/68; و اوحی : و اوحی H

1212 "...vahyettiğini.", Kur'ân, 53/10; - T : ما اوحی

1213 vahyi: vahy H

1214 "Alimler, nebilerin varisleridir.", Keşfü'l-hafâ', II, 64.

1215 hemîşe: - T

Gâlib bir iki yumağa sarmış sözünü
Ol Yûsuf-ı pûr-bahâya dikmiş gözünü
Ümmîdi bu kim 'azizlerden âhır
Ma'dûd edeler taleb-gerândan özünü

Temmet 1206

48	3/3388	در خور دریا نشد جز مرغ آب
67	1/269	هر دو گون آهو گویا خوردند و آب
225		این نه نجمست و نه رملست و نه خواب
152	1/78	از خدا جویم توفیق ادب
151	2/3223	پیش پیمانان کنی ترک ادب
130	1/715	گسر بود چوین برود دیگر طلب
173	4/1598	روز دیدی طلعت خورشید خوب
93	2/1945	پاک کن دو چشم را از موی عیب
200	1/2731	ای که اندر چشمه شورست جات
105	5/2224	بیخ عمرت را بده آب حیات
194	3/3746	رزق تو حکمت بود در مسرتبت
90	5/3342	ای خنک آنرا که جان خود شناخت
203	5/588	عشق آن شعله است که چون بر فروخت
133	3/2594	ز احمقان بگیریز چون عیسی گریخت
156	4/384	وسوسه این امستحان چون آیدت
129	1/713	تا غلاف اندر بود با قیمت است
166	2/3066	گسر پذیرد چیز تو گویی گسداست
63	3/2247	آن دلی کز آسمانها برتر است
150	2/3220	پیش اهل تن ادب بر ظاهر است
167	2/3067	گسر در آبیزد تو گویی طامع است
140	3/1796	چون یکی موی سبیه کآن وصف ما است
177	1/525	این جهان خود حبس جانهای شماست
149	2/3221	پیش اهل دل ادب بر باطن است
168	2/3069	نی مرا پروای سر خاریدن است
65	2/494	از محقق تا مقلد فرقهاست
108		گریه و زاری قوی سرمایه است
130	1/716	تبیح در زرادخانه اولیاست
107	6/464	مرکب توبه جایب مرکب است
99	1/1022	شد سرشیران عالم جمله پست
59	1/2356	کار درویشی روی فیهم تست
112		آنچه کاری بدروی آن آن تست
98	3/1447	گریه موی سلیمانی بجست
115	3/4786	سنگ بر آهن زنی آتش نجست
223	5/2191	زانکه تاریخ قیامت را حدست
196	5/2834	جمله ناخوش از مجاعت خوش شدست
196	4/1959	عکس آن نانست کین نان شدست
189		رو تو کسل کن ملرزان پا و دست

119	3/978	در طلب زن دایم
140	3/1797	چون بود مویش سفید از پا خود ست
154	4/374	شیخ را کز پیشوا و رهبر ست
99	1/1018	چند صورت آخر ای صورت پرست
182	4/2764	هر که به بالاتر رود احسب ترست
101	3/2533	قیمت همیان و کیسه از زرت
216	2/1768	خون شهیدانرا ز آب اولیترست
180	2/1470	شاه آن دان که ز شاهی فارغست
90	5/3345	هر که محجوبست او خود کودکست
105	5/2223	عمر اگر بگذشت بیخوش این دمست
183		اشتهار حق بند محکمست
139	3/1792	چونکه هستیش نماند پیر او ست
202	5/586	عاشقانرا شادمانی و غم او ست
163	2/3323	کفر و ایمان نیست آنجایی که او ست
153		هر که نامردی کند در راه دوست
218	5/1165	عشق را صد ناز و استکبار هست
135	1/316	چون بسی ابله پس آدم روی هست
110	1/819	آخر هر گریه آخر خنده ایست
187	3/4516	کارگاه گنج حق در نیستیست
206	6/612	عشق و ناموس ای برادر راست نیست
84	1/676	در معانی تجزیه و افراد نیست
203	6/5	عشق را در پنج و در شش کار نیست
24	1/8	تن ز جان و جان ز تن مستور نیست
24	1/7	سر من از ناله من دور نیست
31	1/14	محرم این هوش جز بیهوش نیست
32	1/16	روزها گزر رفت گسو رو پاک نیست
182	4/2763	نردبان خلق این مسا و منیست
120	3/2924	ای بسا کاری که اول صعب گشت
175	2/708	پرتو خورشید بر دیوار تافت
88	4/3648	همچنین اقلیم تا اقلیم رفت
169	2/3071	این سخن هم نی ز سوز و درد گفت
161	2/3305	شارب الحمر ست و مکار و خبیث
124	1/2951	پس رهی را که ندیدستی تو هیچ
164	2/3326	کیست کافر بیخبر ز ایمان شیخ
25	1/9	آتشست این بانگ نای و نیست باد
224	1/2600	این شنیدی مسو بریت گشود باد

123	6/4127	غیر پیر استاد و سر لشکر مباد
87	4/3640	وز نباتی چون بحیوان اوفتاد
26	1/10	آتش عشقست کاندرنی فتاد
86	4/3638	آمده اولباقلیم چماد
204	6/4049	هر یکی را هست در دل صمد مراد
185	1/1837	هر که داد او حسن خود را در مزاد
152	1/79	بی ادب تنه‌ها نه خود را داشت بد
122		هست تنه‌هایی به از یاران بد
121		همرهی را جو که زو یابی مسدد
222	3/3832	آن طرف که عشق می افروزد درد
158	1/815	چون خدا خواهد که پرده کس در درد
120	6/4310	هین مزن تو از ملولی آه سرد
174	3/3698	زانچه گشتی شاد بس کس شاد شد
177	2/582	هر که از دیدار برخوردار شد
34	1/17	هر که جز ماهی ز آتش سیر شد
194	3/3747	این دهان بستی دهانی باز شد
210	1/25	جسم خاک از عشق بر افلاک شد
206	3/4724	بندگی و سلطنت معلوم شد
177	1/21	کوزه چشم حریصان پر نشد
62	1/264	جمله عالم زین سبب گمراه شد
31	1/15	در غم مسا روزها بیگانه شد
38	1/2383	مستمع چون تشنه و جوینده شد
69	3/8	جسمشانرا هم ز نور اسرشته اند
198	5/2839	جوع مرخصان حق را داده اند
70	2/182	در دل انگور می را دیده اند
16	1/2	کز نیستان تا مرا ببریده اند
43	5/2240	عارفان کز جام حق نوشیده اند
64	2/3114	قصص جنگ انبیا می داشتند
44	5/2241	هر که را اسرار کار آموختند
61		چند لبنی صورت آخر چند چند
42	2/40	چونکه زاغان خیمه بر بهمن زدند
72	3/1879	ز او بیا اهل دعا خورد دیگرند
41		چون در آید محرمی دور از گزند
186		هر که بر در او من و مسا می زند
148	3/3609	هر ادبشان کی همی آید پسند
133	3/516	ده مرده مرده را احق کند
131	1/721	یار خندان باغ را خندان کند

14	1/1	بشنو این نی چون حکایت می کند
29	1/13	نی حـدیث راه پر خـون می کند
112	2/2474	ای خنك آنكو جـهـادی می کند
184	1/1835	دانه باشی مـرغـكانت پرچنند
116	1/2876	چون در مـعـنی زنی بازت كنند
159	6/4532	سـتـر كن تا بر سـتـاری كنند
74	3/3104	قوم دیگر سـخت پنهان می روند
106	5/2225	جمله ماضیها ازو نیکو شوند
198	5/2840	جـوع هر جلف و گـدا را کی دهند
101	3/2534	همچنان که قـدر تن از جان بود
57	2/2156	چون ترا آن چشم باطن بین نبـود
117	3/977	گو گـران و گـر شـتابنده بود
110	1/820	هر کـجا آب روان سـبـزه بود
82	2/188	تـفرقه در روح حـیـوانی بود
175	1/205	عـشـقـهایی کـز پی رنگی بود
218	3/4751	عـشـق از اول چرا خـونی بود
202	5/587	غـیر مـعـشوق ارقمـاشایی بود
83		در نظر گاهست ای مـغـز و جـود
125	3/587	هر کـه در ره بی قـلاوـزی رود
156	4/385	چونچـن چنان و سـواس دیدی زود
177	4/726	مـلـك بر هم زن تـو ادهـم وار زود
127	2/23	رو بـجـو یار خـدایی را تو زود
200	5/301	گر جـهان باغی پر از نـعمت شـود
112	1/1647	هیچ گندم کـاری و جـو بـرد هد
191	4/1183	و ر بـخـواهی از دگـر هم او دهد
158	5/2645	ای خـیـال و و هم بد چون شـد پدید
159	2/3025	ای خنك جانی که عـیب خـویش دید
28	1/12	هـمـچـونـی زهری و تریاقی که دید
26	1/11	نی حـرـیف هر کـه از یاری برید
135	1/2279	خـورده گـیرد در سـخن بر بایزید
209	5/2732	در نـگـنـجـد عـشق در گـفت و شنید
136	3/1790	شیخ که بود پیر یعنی مـو سـفید
170	2/3077	ای که صـبرت نیست از پاك و پلید
116	6/4245	خـود که کـوید این در رحمت نـشار
168	2/3070	ای فـلان مـا را پـهـمت یاد دار
109	5/137	گـفت فـلبـكوا کـشـیرا گـوش دار
175	5/3273	عـشق بر مـرده نبـاشد پایدار

130	1/714	تیغ چوبین را مبر در کارزار
76		گر ز ایشان مجتمع بینی دو بار
195	4/1957	زین خورشدها اندک اندک باز یُر
173	4/1615	هر که آخر بین تر او مسعود تر
111	1/821	باش چون دولا ب نالان چشم تر
197	5/2832	رنج جوع از رنجها پاکیزه تر
211	6/1982	نیست از عاشق کس دیوانه تر
94	2/1947	هیچ مگذار از تب و صفرا اثر
134	1/2276	از خندا بویی نه او را نی اثر
176	1/19	بند بگسل باش آزاد ای پسر
141	4/2164	پیر پیر عقل باشد ای پسر
160	2/882	غافلند این خلق خود ای پسر
139	3/1793	هست آن موی سیاه وصف بشر
64	1/266	گفته اینک ما بشر ایشان بشر
97	6/135	عاشقی کالوده شد در خبر و شر
199	5/297	اغتندی بالنور کن مثل البصر
117	2/1698	چون طلب کردی بجسد آید نظر
154	1/2949	پیر را بگزین که پیر این سفر
197	5/2830	گر نباشد جوع صد رنج دگر
92	4/2471	تا دلت آینه گدرد پر صرور
100	1/1023	چه زیانستش از آن نقش نفور
196	4/1960	چون خوری یکبار از ماکول نور
191	6/3753	پس چه عرضه می کنی ای بد گهر
136	5/736	دست را مسپار جز در دست پیر
107	6/3630	توبه آرید و خندا توبه پذیر
96	6/136	باز اگر باشد سفید و بی نظیر
135	1/317	زانکه صباد آورده بانگ صفر
140	3/1794	عیسی اندر مهد دارد صد نفیر
165	1/263	کجا پاکانرا قیاس از خود مگیر
185	6/234	پوستین و چارق آمد این نیاز
207	6/974	عشق ز اوصاف قدیم بی نیاز
178	2/754	ذکر حق کن بانگ غولانرا بسوز
171	4/1602	ای بدیده لوقه های چرب خیز
47	3/20	تا نگویید سسر سلطان را بکس
158	1/816	چون خدا خواهد که پوشد عیب کس
115	1/977	کافرم من گر زیان کرد دست کس
141		چون گرفتنی پیر نازک دل مباح

121	1/1824	اندرین ره می تراش و می خـــــــراش
190	2/455	بر دل خود کم نه اندیشه مـــــــعاش
155	4/376	جرات جهلت شود عریان و فــــاش
102	3/3517	مغز هر میوه بهست از پوستش
179	1/2343	آنکه زلف و جمعد رعنا باشـــــــدش
195	4/1956	نیست غییر نور آدم را خـــــــورش
92	2/1944	پنبه و سواس بیرون کن ز گـــــــوش
87	4/3647	باز از حیوان سوی انسان نیش
177	1/479	ترك دنیا هر که کرد از زهد خـــــــویش
104	5/2222	گر سیه کردی تو نامه عمر خـــــــویش
135	1/2277	دیو ننموده و را هم نقش خـــــــویش
22	1/4	هرکسی کو دور ماند از اصل خـــــــویش
73	3/1882	در قضا ذوقی همی بینند خـــــــاص
201	1/2732	ای تو نارسته ازین فانی رباط
205	3/4722	مطرب عشق این زند وقت ســـــــماع
208	5/2737	عشق بشکافتد فلک را صد شـــــــکاف
129	1/712	جان بی معنی درین تن بی خـــــــلاف
126	5/1057	اطلب الدراخی وسط الصـــــــدف
103	1/541	آخر آدم زاده ای ای نا خـــــــلف
179	4/647	مال دنیا دام مرغان ضعیف
174	4/1599	بدر را دیدی برین خـــــــوش چار طاق
20	1/3	سینه خواهم شرحه شرحه از فـــــــراق
182	4/2778	ده خـــــــداوندی عـــــــاربت بحق
51	4/1194	خلق ما بر صورت خود کـــــــرد حق
106	5/2226	سیئات را مبدل کرد حق
163		ذلت او به ز طاعت نزد حق
151	2/1741	بی ادب گفتن سخن با خـــــــاص حق
68	6/3194	چون مبدل گشته اند ابدال حق
161	2/3308	اینچنین بهستان منه بر اهل حق
53	3/2407	من چو خورشیدم درون نور غـــــــرق
219	5/2194	کی رسند این خائفان در گـــــــرد عشق
216	5/1164	تو بیک خواری گریزانی ز عـــــــشق
109	5/135	طفل یکروزه همی داند طـــــــریق
118	3/4784	چون ز چاهی می کنی هر روز ز خـــــــاک
161	2/3309	این نباشد و ر بود ای مرغ خـــــــاک
66	2/498	کافر و مؤمن خدا گویند لیک
178	3/64	کین جهان چاهست پس تاریک و تنگ

181	4/671	از خراج ار جمع آری همچو ریگ
46	3/21	گوش آنکس نوشد اسرار جلال
205	6/4427	ملك دنيا تن پرستانرا حلال
169	2/3073	چه حلال ای گشته از اهل ضلال
188	1/2378	صبر کن با فقر و بگذار این ملال
39	1/2384	مستم چون تازه آید بی ملال
60	1/2357	ز آنکه درویشان ورای ملك و مال
169	2/3072	هیچ چاره نیست از قوت عیال
66	1/268	هر دو گون زنبور خورد از يك محل
124	1/2952	گر نباشد سایه او بر تو گول
34	1/18	در نیابد حال پخته هیچ خام
61	3/2297	کار از آن ویران شده است ای مرد خام
191	5/1408	تا خوری دانه نیفتی تو بدام
	4/3135	شه که او از حرص قصد هر حرام
93	2/1946	دفع کن از مغز و از بینی زکام
50	2/3781	ماه مه مرغایانیم ای غلام
223	5/2190	شرح عشق ار من بگویم بر دوام
182	4/2777	آن خداوندی که دادند عوام
195	5/3485	گر حلال آمد پی قوت عوام
23	1/5	من بهر جمعی نالان شدم
75	3/3106	هم گرامتشان هم ایشان در حرم
40	1/2385	چونکه نام حرم در آید از دم
52	2/2429	کان قندم نیستان شکرم
176	2/709	بر کلوخی دل چه بندی ای سلیم
180	4/652	ای تو بنده این جهان محبوس جان
37	1/2382	این سخن شیرست در پستان جان
208	5/3855	دور گردونه از شوق عشق دان
122		لیک هر گمراه را همره مدان
173	4/1597	ای ز خروبی بهاران لب گزان
78	2/185	پر مشال موجها اعدادشان
126	1/723	مهر پاکان در میان جان نشان
109	5/136	تو نمی دانی که دایه دایگان
148	2/3219	دل نگه دارد ای بی حوصلان
172	4/1604	گوید او آن دانه بد من دام آن
123	6/4130	پیر یا شدن در بان آسمان
66	2/499	آن گدا گوید خدا از بهر نان
156	4/386	سجده گه را ترکن از اشک روان

18051	4/823	جسم ما رو پوش ما شد در جهان
200	5/300	حبذا خوانی نهاده در جهان
174	3/3697	هرچه از وی شاد گزیدی در جهان
178	3/3538	انبیاء را تنگ آمد این جهان
180	4/651	بازگونه ای اسیر این جهان
143	3/3606	نخوتی دارند و کبری چون جهان
200	1/3883	بس کن ای دود همت و کسوت بیجان
162	2/3311	ز آتش ابراهیم را نبشود زیان
95	6/134	مهرغ با پر می پرد با آشیان
160	2/2197	هر که به باشد از زنا و زانیان
46	3/3387	سر غیب آن را سوزد آموختن
224	1/2601	آب حیوان خوان مخوان این را سخن
132	6/1434	دوستی جاهل شیرین سخن
94	2/1949	کنده تن را ز پای جانیان بکن
113	1/947	گسر توکل می کنی در کار کن
192	1/1641	طفل جان از شیر شیطان باز کن
108	5/134	تا نگرید ابر کی خندد چمن
23	1/6	هر کسی از ظن خود شد یار من
53	2/1177	تا که نفریبد شما را شکل من
219	3/3833	تو مکن تهدید از گشتن که من
168	2/3068	یا منافق وار عذر آری که من
198	5/2838	خود نباشد جوع هر کس را زبون
134	1/319	حرف زرویشان بدزدد مرد دون
170	2/3075	ای که صبرت نیست از دنیای دون
165	2/3062	از هوس و ز عشق این دنیای دون
102	3/2535	گسر بدی جان زنده بی پرتو کنون
56	2/3568	نزد آنکه لم یذق دعویست این
191	1/2379	سرکه مفروش و هزاران جان بین
154	4/375	امتحانش گسر کنی در راه دین
193	1/2878	نان گلست و گوشت کمتر خور ازین
60	3/2298	تو همان دیدی که ابلیس لعین
58	2/2348	گسر ترا بازست آن دیده یقین
131	1/717	جمله دانیان همین گشتن همین
107	6/3626	چون برآرند از پیشممانی این
155	4/380	امتحان همچون تصرف دان در او
190	4/1182	هین ازو خواهی بدنی از غیبر او
139	3/1791	هست آن مسوی سبیه هستی او

144	3/3608	کی رسانند این امانت را بتو
221	3/3831	سخت تر شد بند من از پند تو
101	2/810	من ندیدم در جهان جست و جو
142	1/2970	چون گرفتنی پیر هین تسلیم شو
191	5/1407	دانه کمتر خور مزن چندین رفو
172	4/1603	مر خبث را گو که آن خوبیت کو
100	2/1018	پس بدان که صورت خوب و نکو
143	3/3605	این رسولان ضمیمه راز گو
215	2/1767	گر خطا گوید و را خطاطی مگو
111	3/2391	کسب را همچون زراعت دان عمرو
151	2/3222	تو بعکسی پیش کوران بهر جان
97	6/137	ور بود جفندی و میل او بشاه
180	4/3123	مراسیران را لقب کردند شاه
190	6/333	گفت پیغمبر که جنت از اله
179	1/2342	مال و زر سر را بود همچون کلاه
134	3/521	ده چه باشد شیخ واصل ناشده
86	1/688	چون بصورت آمد آن نور سره
119	3/980	که بگفت و که بخاموشی و که
174	5/3273	از تو بجهد هم تو دل بروی منه
85	1/686	منبسط بودیم يك جوهر همه
146	3/3610	نی گدایانند کز هر خدمتی
187	4/555	خوش براقی گشت خنک نیستی
187	6/233	چيست معراج فلک این نیستی
99	1/1019	گر بصورت آدمی انسان بدي
36	1/2381	ای دریغ! گر ترا گنجیایدی
195	3/3748	گر ز ششیر دیوتن را و ابری
118	3/4782	گفت پیغمبر که چون کوی دری
147	3/3607	تا دبه اشان بجای گوناوری
91	5/3346	گر بریش و خایه مردستی کسی
117	3/4783	چون نشینی بر سر کوی کسی
81	4/408	مؤمنان معدود لیک ایمان یکی
184	5/1866	هر که اندر عشق یابد زندگی
166	2/3064	با خدا با اهل دل بیگانگی
128	2/2165	از حضور اولیا گر بگسلی
91	4/2470	پس چو آهن گرچه تیره هیکلی
103	3/3518	مغز نغزی دارد آخر آدمی
89	3/999	خوشتن نشناخت مسکین آدمی

65		می ندانستند ایشان از عیسی
55	6/4072	خواب می بینم ولی در خواب نی
170	2/3074	از خدا چارستش و از لوت نی
192	1/1640	گسر تو این انبسان زنان خالی کنی
131	1/722	گسر تو سنگ و صخره و مرممر شوی
195	4/1955	مسانده عقلست نی نان و شوی
221	3/3870	تو فسرده درخورد این دم نیی

İNDEKS

- abdâl 62, 63, 68, 69, 75, 192
 Abdülbaki Gölpınarlı 6, 7, 18
 Abdülhak Hâmid 7
 Abdülhak Molla 93
 Abdülhâlık-ı Guçduvânî 15, 253
 Abdullâh Efendi 32, 33
 Abdullâh-ı Bosnavî 9
 Abdullâh-ı Hirevî (Hâce) 149
 Abdullâh-ı Ma'ribî 180
 âb ü gil 141
 âbı hayât 118, 132, 216, 224
 âbı hayvân 2, 224
 Âdâb 253
 Adem 51, 59, 60, 83, 85, 104, 105, 134
 Adem Dede (Galata Şeyhi) 93
 âdetu'llâh 124
 âhiret 177
 ahkâm-ı sitte 149
 Ahmed 36, 99, 208
 Ahmed b. Âsım-ı Antâkî 149
 Ahmed Remzi Dede 8
 âhû 67
 akâid-i diniyye 100
 akl-ı felsefî 211
 akl-ı küll 31, 80, 86
 akl-ı meâd 31
 akl-ı meâş 31, 44
 alaka 88
 âlem-i âhiret 127, 178
 âlem-i bâlâ 57
 âlem-i berzah 56
 âlem-i elfâz 54
 âlem-i ervâh 53, 56
 âlem-i esbâb 60
 âlem-i kübrâ 108
 âlem-i lâhût 69
 âlem-i ma'nâ 54, 196
 âlem-i melekût 56, 57, 123, 187, 193
 âlem-i misâl 55
 âlem-i mücâzât 159
 âlem-i mülk 56, 187
 âlem-i suğrâ 108
 âlem-i sun' 12
 âlem-i şuhûd 86
 âlem-i ulvî 108
 âlem-i vücûd-ı imkânî 84
 Âlî (Murtazâ) 36, 144, 182
 Âlî Alparslan 6
 Âlî Dede Efendi (Şeyh, Seyyid, İbnü's-şeyh Ebûbekir Dede Efendi) 12
 Âlî Enver 8
 Âlî Nutkî Dede (Şeyh) 3, 8
 Amca-zâde Hüseyn Paşa 12
 Amr 78, 79
 anka 180
 Ankara 6
 Arab 77
 araz 32
 ârif-i bi'l-Mesnevî 4
 ârif-i bi'llâh 131
 Aristotalis 61
 arş 13, 71, 80, 86, 92, 107
 Ashâb-ı Kehf 99
 ashâb-ı keşf 118
 Asmaî 219
 âteş 60, 163
 âteş-i aşk 187
 atf-ı beyân 101
 Attâr 19, 44, 89, 210, 218
 avârif-i sübhâniyye 192
 Ayâz 185, 186
 ayn-ı nîstî 59, 140
 aynü'l-cem' 157
 Aynü'l-Füyûz 9
 aşk denizi 205
 aşk Kelîm'i 211
 aşk-ı hakîkî 203
 aşk-ı Samedâniyye 202
 aşk u mestî 202
 aşuk oyunu 182
 bâbu'llâh 116, 199
 Bağdâd 71
 Bahâüddin-zâde 164
 Basriyyûn 137
 baş taşları 219
 Bâyezîd-i Bistâmî 34, 38, 135,

162, 164
 bâ-yı muvahhide 116
 bâz-dâşt 247
 bâz-gerded 17
 bâz-geşt 156, 247
 behişt-i bekâ-bi'llâh 188
 bekâ 68, 187
 bekâ-bi'llâh 139
 bekâyâ-yı vücûd 138
 Bektâşiyye 45
 Belh 177
 ben ve biz 184
 Benî İsrâ'îl 125
 benî Âdem 64
 berâat-i istihlâl 21
 Berhemen 163
 Berûl-Âmiriyye 46
 bi-hodluk âlemi 140
 bizlik ve benlik 184
 Buhârî 20, 137, 138, 186
 Bukrât 212
 Bulak Matbaası 5, 7
 Bû-Leheb 210
 bût-i sengîn 66
 Câlînûs 210
 Câmî (Monla) 57, 85, 146
 Cân u Cânân 7
 Cebbâr 13, 60, 92, 102
 Cebel-i Tûr 46, 210
 ceberût 210
 cebr-i mutavassıt 113
 Cebrail 74
 Cebriyye 113
 Cem 181
 cem' 62
 cem' ü fark 13
 cem'ül-cem' 31, 40, 41, 247
 cennet-i hissiyye 95
 cennet-i ma'neviyye 95
 cennet-i me'vâ 190
 cevher-i küll 59
 Cevrî İbrahim Çelebi 9
 Ceyhun 46, 201, 216
 cezâ-yı şart 117
 cezbe 13
 cezbetu'llâh (tarîh) 1
 Cezire 36, 150
 Cezire-i Mesnevî Şerhi 9
 Cezire-i Mesnevî Tercümesi 9
 Cezire-i şerîfe 40, 153

Cezîretü'l-Mesnevî 12
 cezr ü medd 49
 Cibrîl 187, 440
 Cinânî (Bursalı) 174
 cinâs-ı lafzî 95
 cinâs-ı tām 25
 cinâs-ı tām-m-ı maktûb 58
 cû' 15
 Cüneyd 37, 38
 çamur 60, 193
 çecelebilik 141
 çevgân 183
 Çin 115
 Dal Mehmed Paşa 9
 Davud 65, 66
 Dede 3
 Deh Hezâr Mesel-i Fârsî 166
 Derviş Es'ad Gâlib (Şeyh) 11
 didâr-ı Hudâ 190
 dîl ehli 151
 Divan (Mevlânâ) 175
 Divan (Şeyh Gâlib) 5, 6
 Divan-ı Hümayun Kalemî 3
 Divan-ı Şems-i Tebrizî 33, 49,
 61, 71, 175
 Divan-ı Şeyh Gâlib 5, 11, 18,
 30, 41, 50, 59, 85, 91, 154,
 163, 181, 187, 190, 205,
 209, 211, 215, 216, 217,
 219, 221, 225,
 dūr-şenîd 17
 duyu organları 79
 Ebû Cehîl 99, 100
 Ebû Dâvûd 153
 Ebû Hanîfe 222, 223
 Ebû Tâlib el-Mekkî 192, 208
 Ebû Yezîd 21
 Ebûbekir Efendi (Çelebi Sey-
 yid) 3
 Ebûbekr-i Selle-bâf 146
 Ebu'l-Kâsım (Hz. Peygamber)
 99
 edât-ı râbîta 16
 edille-i akliyye 80, 208
 Edirne Mevlevihanesi 9
 Eflâtun 210
 Ehâdis-i Kudsiyye 89
 Ehâdis-i Mesnevî 34, 35, 55,
 57, 117, 141, 142, 162,
 182, 94, 196, 218

- ehadiyyetü'l-ayn 248
 ehadiyyetü'l-cem' 138, 248
 ehadiyyetü'l-kesret 248
 ehadiyyetü'z-zât 164
 ehl-i âhiret 179
 ehl-i dalâl 169
 ehl-i dil 166
 ehl-i dünyâ 179
 ehl-i harâbât 71
 ehl-i ma'nâ 129
 ehl-i nefis 165
 ehl-i sûret 129
 ehl-i tevhid 110
 ehl-i vücûd 187
 ehl-i zâhir 18
 ehl-i şeriat 143
 ehlu'llâh 166, 179
 Emine Hanım 1, 3
 emmâre 79
 emr-i dîn 169
 emr-i dünyâ 169
 emr-i hâzır 199
 emr-i kün 15
 Emrû'l-Hükmi'l-Merbût 61
 ene'l-hak 50, 71, 163, 248
 erbâb-ı hadis 118
 erbâb-ı yakîn 58
 Es'ad (Gâlib) 2
 eser-i aşk (tarih) 1
 esfel-i sâfilin 56
 Esrâr Dede 2, 3, 5, 6, 8
 Esrâr Dede Tezkiresi 8
 Esrâr-nâme 217
 esrâr-ı ilâhiyye 109
 esrâr-ı ledünniyye 195
 Eyyûb 191
 ezân-ı şerif 178
 ezvâk-ı rûhânî 199
 Eş'ariyye 84, 118
 fakir-ıla'llâh 189
 fakr 49
 fânî-fi'llâh 139, 141, 146, 164
 fark 62
 farz-ı ayn 100
 felek-i kamer 57
 felekler 86
 fenâ 68, 187
 fenâ-ba'de'l-fenâ 138
 fenâ-fi'l-aşk 249
 fenâ-fi'l-fenâ 137
 fenâ-fi'llâh 139, 140, 164
 fenâ-fi's-şeyh 128, 157, 249
 fenâ-fi's-şuhûd 249
 fenâ-yı nefis 138
 Fergâni 137
 Ferhâd 98
 Ferheng-i Avâm 45, 166
 Ferheng-i Emsâl-i Fârsî 45, 166
 Ferheng-i Eş'âr-ı Sâib 205
 Ferheng-i Lugât 97, 152
 Ferheng-i Ziyâ 45
 Feridüddin-i Attâr 217
 Feyyâz 130
 Feyyâz-ı mutlak 85
 fi'l-i mâzî 117
 Furkân 13
 Fuzûli 4
 Fuzûli Divanı 26
 Füsûsü'l-hikem 32, 114
 Fütûhât 21, 56, 75, 208
 Fırat 201, 216, 219
 Gafûr 91
 Galata Mevlevihanesi 2, 3, 12
 Gâlib 1, 2, 3, 4, 5, 8, 18, 30, 50, 154, 215, 226
 ganî-bi'llâh 146, 189
 Gani-yi Mutlak 190
 gayb 187
 gayb-ı mutlak 187
 gaybül-gayb 249
 Gazzâlî (Ebû Hâmid, Hucetü'l-İslâm) 80, 85
 Geçdi Gâlib Dede cândan yâ-hû (tarih) 4
 gehvâre 123
 genc-i aşk 205
 gönül ehli 151
 görüş ehli 151
 gulyabânî 125
 Güldeste 31
 Gülistân 57
 Gülşen-i Aşk 5, 7
 gürisnegî 192
 Güzellik ve Aşk 7
 gıdâ-yı hayvânî 199
 gıdâ-yı nihânî 199
 Habîb-i Neccâr kıssası 32
 Hâdî 119
 Hâdî-i sübûl (Hz. Peygamber)

- 99
 hâk 60
 Hâkânî ve Hilve'si 73
 hâk-i gayb 84
 hakka'l-yakîn 40, 51, 90
 halâ vü melâ 71
 hâlet-i fenâ 188
 halifetu'llâh (Hz. Âdem) 104
 Halîl (İbrahim) 163
 Halîmî 31 n.
 halvet-der-encümen 230
 Halvetî tarikati 9
 Halvetiyye 23, 45
 Hâlik-ı semâvât ü arzîn 66
 Harndi Efendi 2
 Hanbelî 222
 Hanefiyye 84
 hareket-i irâdiyye 79
 Hârût u Mârût 125
 Hasan-ı Basrî 25
 Hasan-ı Kâşî 134
 Hâtem 180
 Hâtem-i Asamm 144
 hâtem-i Süleymân 125
 havâss-ı hams 94
 Hayâlî 4, 46
 hayât-ı câvid 188
 Hayrâbâd 6
 Hayy u Kayyûm 175
 heyûlâ-yı küll 80
 hezâr hicdeh avâlim 49
 hodluk âlemi 140
 hod-perestân 132
 hod-perestlik 165, 166
 hubb-ı dünyâ 94
 hubb-ı ilâhî 220
 Huccetü'l-İslâm 81
 Hudâvendigâr (Mevlânâ) 209
 hulûl 50, 54, 154
 Hüsâmeddin Çelebi 39
 Hüseyin Ayan 7
 Hüseyin Efendi 2
 Hüseyin-i Mansûr 37
 Hüsn ü Aşk 1, 2, 4, 5, 6, 7, 71,
 125, 206, 209, 210, 217,
 222, 223
 Hüsn ü Aşk'a Dair 8
 Hüsn ü Aşk'ın Bugünkü Dille
 Nesre Çevirisi 8
 hûş-der-dem 15, 230
 hırka-i peşmîne 59
 Hızır 75, 80, 111, 118, 119,
 142, 143
 ıskât-ı izâfe 58, 109
 İbâhiyye 250
 iblis 134, 153
 ibnü'l-vakt 250
 İbn Mâce 58
 İbni Atâullâh el-Üsküdâr 114
 İbrâhîm 74, 162, 163, 173
 İbrahim Kutluk 8
 İbrahim İbn-i Edhem 96, 177,
 180
 i'câz 35
 ihâm 172
 İhvân-ı safâ 157
 İhyâ 58, 89, 137, 186, 188
 İlâhî-nâme (Senâyî) 64
 İlhamî (Sultan Selîm) 3
 İran 4
 İsâ 96, 125, 133, 140, 225
 İslâm 36
 İsmail-i Ankaravî (Şeyh) 32,
 204
 İsmail-i Mevlevî (Şeyh) 20
 iktidâb (sanat) 21
 iktifâ (sanat) 71
 ilm-i fıkıh 100
 ilm-i hadis 119
 ilm-i ilâhî 12
 ilm-i ledünnî 73, 154
 ilm-i yakînî 15
 ilmu'llâh 88
 imâle 58, 188, 195
 imân 164
 insân-ı kâmil 35
 insânü'l-ayn 86, 181
 irâde-i cüz'iyye 113
 irâdetu'llâh 88
 irfân-ı ilâhî 73, 224
 ırsâl-i mesel 123
 ism-i a'zam 47
 ism-i fail 110
 isneyniyyet 251
 İsrâfîl 143
 İstanbul 8, 9, 11, 13, 16, 17,
 63
 İstanbul Üniversitesi Kütüp-
 hanesi 10
 istiâre 23

- istiâre-i mekniyye 37
 istifhâm-ı inkârî 75, 144
 işbiliyye 48
 işrâkiyye 251
 ittihâdiyye 251
 ittihâd 54, 54, 77
 ittihâd-ı küllî 75
 izâfet-i beyâniyye 71
 izâfet-i lâmiyye 71
 izâfet-i tekerrüme 94
 İzzet Molla (Keçecizade) 5, 7
 Ka'be 17, 63, 74, 164
 Ka'be-i cism 205
 Kaderiyye 113
 Kâf 167
 kâfiye 172
 Kahire 5, 7
 kanâat ilmi 192
 Kânûn-ı hikmet 213
 Kara Kitap 7
 Kaside-i Hamriyye 70
 Kays-ı Âmirî 28, 30
 kazâ vü kader 104
 Kehf 100
 kelb-i Ashâb-ı Kehf 99, 100
 Kelimetu'llâh 133
 Kelim-i Hemedâni 4
 Kelimu'llâh 143
 kerâmât 63
 kesret-i irtifâ' 164
 Keşfü'l-hafâ' 20, 31, 51, 57, 78, 82, 83, 85, 88, 90, 91, 97, 105, 111, 112, 115, 117, 121, 126, 141, 144, 147, 149, 179, 188, 197, 207, 222, 235
 Kızılırmak 216
 kibr-i kibriyâyî 144
 kibr-i riyâyî 144
 kîmyâ-yı hakâyık 130
 kinaye 14, 35, 42, 52, 68, 72, 88, 94, 99, 137, 186
 Konya 3, 63
 Kösec Ahmed Dede 8
 küçek 168, 251
 kurb-ı ferâ'iz 137
 kurb-ı nevâfil 137
 Kutbüddîn-i Râzî 118
 Kutbü'l-aktâbî'l-aktâb 198
 Kütü'l-kulûb 192, 208
 kuvve-i gazabiyye 79
 kuvve-i melekîyye 81
 kuvve-i nâtika 79
 kuvve-i şehevîyye 79, 81
 kuyûdât-ı beşeriyye 118, 201
 küfür 164
 Külhân-ı Lây-hvâr 97
 Külliyyât-ı Eş'âr-ı Rûhl-i Bağ-dâdi 71
 kürsi 71
 kütüb-i usûl 100
 lafza-i celâle 66, 67
 lafz-ı tenbih ü tahzîr 120
 lâhût 53
 lâ-mekân 59
 lâmise 95
 latife-i insâniyye 85
 latife-i Rabbâniyye 85
 latife-i Sübhâniyye 138
 Lemeât 38, 54, 57, 118, 164, 189
 levh-i mahfûz 73
 levlâk 210
 levvâme 79
 Leylâ 28, 29, 30, 222
 Maârif 184
 maârif-i ledünniyye 68, 224
 maârif-i Samedâniyye 192
 Maârif-i Veledî 184
 mahabbetün-fi'llâh 77
 mahbûb-ı mecâzî 172
 Mâ-hazar 18, 61
 Mahmûd (Hz. Peygamber) 99
 Mahmûd-ı Gaznevi 185
 M.Kaya Bilgegil 7
 makam sevgisi 138
 makâm-ı abdâl 64
 makâm-ı ahadiyyetü'l-cem' 137
 makâm-ı bekâ 139, 188
 makâm-ı cem' 137
 makâm-ı ev-ednâ 137
 makâm-ı hakka'l-yakîn 164
 makâm-ı nübüvvet 140
 makâm-ı verâset 138
 makâm-ı şefâat 138
 Makber 7
 Mâlik 222
 M.Naci Okçu 6
 Mansûr 28, 38, 71, 135
 ma'rife 136

ma'rifetu'llâh 89
 masdariyyet 166
 mâ-sivâ 164, 203, 208
 mâ-siva'llâh 205, 207
 Matbaa-yı Âmire 7
 Matbaa-yı Ebüzziyâ 7
 Mâturîdiyye 84, 113
 mebd'e 88
 mebd'e ü me'âd 90, 125
 mechul 136
 Mecnûn 28, 29, 222
 mef'ûl 116
 Mehmed Efendi 1
 Mehmed İlmî Dede (Bağdadlı) 9
 Mehmed (Şeyh Gâlib) 1
 melâike-i izâm 199
 Melâmîlik 1
 Melâmiyye 45, 252
 Melâmiyye-i Bayrâmiyye 45
 melekût 57, 210
 Melik 13
 Menâkıbu'l-ârifîn 146
 menâzil-i ittihâd 137
 men-i şartiyye-i câzime 116
 men ü mâ 140, 186
 mesâlik-i tevhîd 137
 Mesîh 17, 123
 Mesîh İbni Meryem 133
 Mesnevî-dân 58
 Mesnevi-i Ma'nevî 9, 88, 97,
 120, 200
 Mesnevi-i Veledi 167
 mest-i elest 71
 mest-i şarâb-ı şuhûd 70
 Mes'ûd (Sultan) 74
 Mevlâ 30
 Mevlânâ 68, 88
 Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik
 18
 Mevlânâ Dergâhı 3
 Mevleviyye 45
 meşşâta 179
 meyyitûn 102
 Mısır 11, 76, 159, 160, 202
 mîm-i nâfiye 206
 mi'râc-ı âlem-i melekût 199
 mi'râc-ı eflâk 210
 Mirzâ İbni Timûr 74
 Mu'cemû'l-Mufasssal 67
 Mu'tezile 113

Mudill 103
 Muhakkak-ı Tirmizî 146
 Muhammed Mustafâ 99
 Muhsin Kalkışım 6
 muhtemilü'z-zıddeyn(sanat)
 25
 Muhyiddîn (İbni Arabî) 21, 48,
 56, 60, 80, 81, 98, 118,
 131, 137, 144, 155, 171,
 208
 mukallid-i muhtıl 65, 66
 mukallid-i muhakkak 65
 Mukâtil 82
 mûr 98
 Murtazâ 18
 Mûsâ 142, 202
 Mustafa Reşid Efendi 1, 3
 mutmainne 79
 muvahhid 204
 muzârî
 müdâm şarabı 71
 müdga 88
 müessir-i hakîki 60
 Mümeyyit 102
 Müntahabât 46, 174
 Müntakim-i hakîki 158
 Münteim 102
 Müslim 20, 178
 müşebbehûn-bih 16
 müşk-i hâlis 67
 Nâbi 4, 6
 Nâilî 4
 Nakşbendiyye 23, 192
 nâr-ı Nemrûd 74
 Nâyî Osman Dede 12
 nazar-der-kadem 253
 Nazm-ı Dekâyık 7
 Nedîm 4
 nefehât-ı ilâhiyye 119
 nefes 133
 nefha-i kudsiyye 94
 Nefî 4, 209
 Nefî Divanı 209
 nefis-i behîmî 79
 nefis-i emmâre 81
 nefis-i hayvânî 55
 nefis-i külli 80, 86
 nefis-i melekî 79, 88
 nefis-i nâtika 55, 79, 80, 81,
 83

- nefis-i seb'i 79, 87
 nefis-i vâhid 83
 nefis-i şehvânî 87
 nehy-i hâzır 206
 nekre 136
 Nemrûd 162
 Nemrûd-mizâc 163
 Nesâi 20
 Neş'et (Hoca, Süleyman) 2, 6
 Neşâtî (Mevlevî, Şeyh) 4, 75
 Neyyir Dede 5
 nigâh-dâşt 253
 Nîl 76, 160, 219
 nîstî 185, 187
 Niyâzî (Mısri) 35
 nûn-ı mutlak 199
 nûn-ı nâfiye 188
 Nûr 91
 nûr-ı evvel 86, 87
 nûr-ı mahz 196
 nûr-ı Rahmân 200
 Nûri Efendi (Vakanüvis) 1
 nûru'llâh 80, 81, 82
 nutfe 88
 Nûshatü's-Sâfiyye fi-Terceme-
 ti's-Sâfiyye 8
 okânûs (okyanus) 49
 on bir esas 253
 Orhan Okay 7
 Orhan Pamuk 7
 Ömer İbnî'l-Fâriz 70, 93
 Pertev Efendi (Vakanüvis) 5
 Pir-i Bistâm 44, 217
 puta tapan 165
 Rabb-i Kerim 107
 Rabbü'l-erbâb 109
 Rahim 91
 Rahmân 52, 92, 94, 102, 103, 107
 rahmet-i ilâhiyye 110
 Refî-i Âmidî 7
 Reşehât 15, 17, 23, 74, 156
 Reşid Efendi 2, 6
 rızâ'ullâh 167
 rind 163
 Risâle-i Rûhiyye (Gazzâlî) 80,
 85
 ri-yâzet 192
 Rub'-ı Âmiriyye 204
 ruh kuşu 125
 rûh-ı hayvânî 82
 rûh-ı emrî 82
 rûh-ı evliyâ 82
 rûh-ı fikrî 79
 rûh-ı hayvânî 79, 80, 81, 83,
 85, 86, 200
 rûh-ı insânî 79, 81, 82, 83,
 84, 85
 rûh-ı izâfî 79, 80, 81, 83, 85,
 196
 rûh-ı kudsi 79
 rûh-ı Mustafavî 165
 rûh-ı nefsanî 79
 rûh-ı sultânî 196, 200
 rûh-ı tabiî 79
 rûh-ı ulvî 55
 Rûhu'llâh 133, 147
 Rûm 77
 Rum Kayseri 203
 Rusûhî İsmail Ankaravî Dede
 6
 Rûşenî 20
 rûz-ı kıyâmet 95
 sabrûn-ani'llâh 170, 171
 sabrûn-fi'llâh 170
 Sadrüddin-i Konevî 118, 119
 Sa'düddin-i Fergânî 137
 Safahât 36
 Sâfiyye (risale) 56
 sahbâ-yı bekâ 209
 Sâhib b. Abbâd 53
 Sahih-i Buhârî Muhtasarı
 44, 101, 118
 Sahrâ-yı Tih 125
 Sâib 205
 Sâib-i Mevlevî (Monla) 147
 Sâib-i Tebrizî 4
 saîd 35
 Sâkib Dede Efendi 138
 samt 15
 Sarı Abdullâh Efendi 204
 sarsâr-ı fenâ 173
 Sebk-i Hindî 4
 Sebk-i Isfahânî 4
 Seçilmiş Mısra ve Beyitler 93
 sefer-der-vatan 17, 254
 Sefîne 138
 seher 15
 semâ' 15, 63
 Semâ-hâne-i Edeb 8
 Semerkand 74

- Senâi (Hakîm) 64, 97
 Sencer 172
 seyf-i sârim-i tevhid 130
 seyr-i mahbûsî 137
 seyr-i muhibbî 137
 seyr-i nefsi 137
 seyrün-fi'llâh 87, 188
 seyrün-ila'llâh 87
 seyrün-mina'llâh 87
 seyr ü sülûk 89
 Seyyid Şerif-i Cürcânî 118, 164
 sıfât-ı ilâhiyye 207
 sırr-ı me'âd 136
 Sırr-ı Ney 142, 149, 153, 154, 175, 194
 sırr-ı tevhid 168
 sırrı fâş etmek 48
 Sidre 17, 187
 simurg 38
 Sinânüddin Yûsuf (Yenice-vardarlı) 9
 Sîne-çâk 9, 13, 48, 93
 Sohbetü's-Sâfiyye 8
 sonsuzluk memleketi 187
 su ve çamur 141
 Sübhân 26
 Südlüce 11
 Süleymân 98, 181
 Süleymaniye Kütüphanesi 10
 Sultan Veled 6, 225
 Sultânü'l-ulemâ 118, 144
 sülûk 13, 14
 Süreyyâ 177
 Sürûri 4
 Sütlüce 3, 9
 Şâfiyye 84
 Şâfi 222, 223
 Şam Mevlevihanesi 9
 Şems-i Tebriz 50, 146, 215
 Şemsü'l-aşk 50
 Şerh-i Cezîre-i Mesnevî 9, 11,
 Şerh-i Cezîretü'l-Mesnevî 9
 Şerh-i Fıkhu'l-ekber 164
 Şerh-i Leme'ât 85
 Şerh-i Mevâkıf 164
 Şerh-i Tâiyye 137
 Şerif Ahmed Dede (Aşçıbaşı) 3
 Şerif Efendi (Defterdar) 6
 Şevket-i Buhârî 4, 128
 Şevket-i Rûm 4
 Şeyh Aktâ' hikâyesi 74
 Şeyh Gâlib 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8
 Şeyh Gâlib Divanı 6
 Şeyh Gâlib Divanından Seçmeler 6
 Şeyh Gâlib, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umumi Tahlili ve Divanının Tenkitli Metni 6
 Şeyh Gâlib ve es-Sohbetü's-Sâfiyye 8
 Şibli 170, 171
 Şit 134
 şebnem 218
 şeriat 98, 100, 214
 şer'-i şerif 195
 şeyh-i fânî 145
 şeyh-i fânî-fi'llâh 38
 şeyh-i irâde 145
 şeyh-i kâmil 68, 123
 şeyh-i sohbet 145
 şikem-i mâder 123, 125
 şire-i engür 71
 ta'dil-i erkân 65
 Tâhirül-Mevlevî 7
 takdis 37
 taklil-i taâm 194
 Tâlib-i Âmulî 4
 ta'liku'l-muhâl bi'l-muhâl (sanat) 115
 ta'lîm-i ilâhî 109
 Tarık-ı Gülşenî 212
 tâ-yı ta'lîl 47
 tayy-i mekân 63
 tecelliyât-ı Sübhâniyye 202
 tecerrüd 255
 tecrid 255
 te'kid 170
 telmih 20
 tenâsuh 87, 255
 ten-perestân 205
 tercümânü'l-gayb 12
 terk-i bûd ü nebûd 206
 terk-i izâfe 58
 terk-i şeb' 194
 terk ü tecrid 168
 terşih (sanat) 16

- teşbih 16, 162
 tetâbu'-ı izâfât 29, 71, 148
 tevekkül 188
 tevhid 164, 204
 Tevrât 81
 Tevwâbu'r-Rahîm 107
 Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye 8
 tîn 60, 69, 193
 top 183
 Topkapı Sarayı Müzesi Kütüp-
 hanesi 10
 Tuhfe-i Şâhidî 2
 Tuhfetü'l-Behiyye fî-Tarîkatî'l-
 Mevleviyye 8
 Tûr 51, 211
 Turan 77
 Turan Oflazoğlu 7
 Tûr-ı akl 50
 Tûr-ı cism 201
 tûr-ı kalbî 137, 138
 tûr-ı rûhî 137
 tûr-ı sâni 138
 tûr-ı sırî 137
 Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi 8
 Türkiye 7
 Ubeydullâhu'l-Ahrâr 74
 ukbâ mülkü 179
 unsur 60
 usturlâb 36
 Uşşâkî 212
 uzlet 15, 255
 ümmid ü recâ 33
 Üsküdar Mevlevihanesi 8
 üslûb-ı hakîm 32
 üsve-i hasene 35
 üzüm 70, 71
 vahdet-i umûmî 62
 Vâhibü'l-âmâl 70
 Vâhid Efendi (Dilâver Ağaza-
 de) 1
 vâhid-i hakîkî 204
 Vasfî Mahir Kocatürk 8
 vasl 58
 vech-i şebah 14, 94
 Vedûd (Allah) 224
 veli-yi kâmil 67
 verâ lisanı 167
 vukûf-ı adedî 256
 vukûf-ı kalbî 256
 vukûf-ı zamânî 256
 vuslat 187
 vücûd-ı vehmî 139, 140, 187
 Wien-National Bibliothek 10
 yâ Kudûs 49
 yâ-i hikâye-i hitâbî 104
 yâ-i hikâyet 14
 yâ-i hitâb 14
 yâ-i nisbiyye 14
 yâ-i vahdet 14
 yâ-yı masdariyye 14, 207
 yâd-dâşt 17, 256
 yâd-kerd 256
 Yahyâ 123, 125
 yakın ehli 90, 193
 yakın yolu 193
 Yehûd 81
 Yemen 94
 Yenikapı 12
 Yenikapı Dergâhı 3
 Yenikapı Mevlevihanesi 1
 Yezîd 135
 yokluk 187
 Yûsuf 11, 185, 202, 203, 218,
 226
 Yûsuf-ı Sîne-çâk 3, 11, 36
 zamîr-i imâd 137
 zamîr-i mefûl 87, 100
 zamîr-i munfasıl 116, 184
 Zekerîyya 74
 Zeyd 78, 79
 zikr-i Sübhân 200
 zikru'llâh 66, 67, 179
 zinde-i ebedî 102
 zîr-i erre 74
 Zül'-celâl 60
 zübde-i âlem 91
 zünnâr 163
 Zünnûn-ı Mısri 160

SÖZLÜK

A

- abdâl** : (bedl veya bedil'in çoğ.) dünya ile ilgisini kesip Allâh'a bağlanmış olan derviş.
abîd : (abd'in çoğ.) kullar, köleler.
ağdırmak : kaldırmak, yükseltmek.
alâ-kile't-takdireyn : her iki takdirde.
ânifen : yukarıda.
a'râk : (ırk'ın çoğ.) kökler, damarlar.
arzîn : (arz'ın çoğ.) arzlar (tabakalar itibariyle).
atîk : eski, köhne.

B

- bast** : bk. kabz u bast.
bâtî'ü'l-hareke : hareketi, davranışı ağır.
bâz-dâşt : bk. bâz-geşt.
bâz-geşt (veya bâz-dâşt) : Sözlük anlamı avdet, yani dönüş tür. tas. Sâlikin, diliyle kelime-itayyibeyi söylemesi, daha sonra gönül diliyle "İlâhî, ente ma'bûdî ve rızâke matlûbî: Ey benim Hudâvendim, benim maksûdum sen sin ve senin rızandır" diye zikretmesidir.
beng : uyuşturucu tohumu, esrar.
bevn : hisse, nasip, pay.
bi-eyyi-hâl : herhalde, mutlaka, elbette.
bi-hasebi tilke'l-mertebe : o mertebeye göre.
bî-müdânî : eşsiz, benzersiz.
bi't-teb' : birinin arkası sıra giderek, tabi olarak.
buhl : cimrilik.
bükûm : dilsiz.

C

- cedâ'** : bağış.
cem'ü'l-cem' : tas. Âşıkın sadece ilâhî sevgilinin dışında hiçbir şeyi görmemesi; bekâ-bi'llâh makamı.

cenân : kalb, yürek, gönül.

cerz : bir kuş.

cevlakî : Halk tarafından ayıplanmak için kaba elbiseler giyen; saçını, sakalını, bıyığını ve bazan da kaşlarını ustura ile traş eden kalender.

cûlâh : dokuyucu.

curh : yara.

cüzû' : sabırsızlık.

Ç

çekinmek : arzu etmek, istemek.

D

dâ'-i udâl : çaresiz dert.

dânek : tanecik, küçük tane.

değirmek : bildirmek, eriştirmek.

delv : su kovası.

denk : hayran, ahmak, sersem.

derây : çan, çingirak.

deyyâr : bir kimse, bir fert; manastır sahibi.

dûr bâş : büyüklerin önünde giden çavuşların ellerinde tuttukları ucu eğri değnek. sözlük anlamı: açıl, uzak dur.

dürüşmek : çalışmak, gayret etmek.

E

eclâf : (cilt'in çoğ.) ayak takımları, rezil kimseler.

ehadiyyetü'l-'ayn : kendinden geçerek ilâhî sevgiliden başka sını görmemek.

ehadiyyetü'l-cem' : çokluğu birlikte toplayan; Allâh'ın, tek olduğu halde, 99 ismi kendinde toplaması.

ehadiyyetü'l-kesret : kendisinde nisbî çokluk düşünülen tek.

efsak : çok fışk sahibi.

ene'l-hakk : Mansûr-ı Hallâc'ın, "ben hakkım" manasına gelen meşhur sözü. Tasavvuf erbabı, bu sözün, aslında, "kendi gölge varlığının, gerçek varlık içinde yok olduğu" anlamına geldiğini ileri sürer.

engebîn : bal.

entak : daha iyi söz söyleyen.

erdâ' : helâk etmek, yok etmek.

eş'em : daha uğursuz, en uğursuz.

ez'âf-ı muzâ'afa : kat kat, pek çok.

F

farak : baştaki saçı ikiye ayıran çizgi, yiv.

fasd : kan alma, hacâmet.

fatk u retk : iyi idare etme. (fatk: kırma, yarma, ayırma, çatlatma; retk: yırtığı ve yarığı yapıştırıp tamir etme)

fe-bihâ ve ni'me : ne güzel, ne a'lâ, evet.

felâhân : sapan.

fenâ fi'l-aşk : aşkta yok olmak.

fenâ fi's-şeyh : müridin, şeyhin yalnız sözlerini değil, bütün hareketlerini benimsemesi ve kendine örnek alması.

fenâ fi's-şuhûd : aşk ve vecdin etkisiyle Allâh'tan başka gerçek varlık düşünmemek; her şeyi Allâh'ın eseri olarak görmek.

ferihu'l-bâl : gönlü rahat.

fesih : açık, geniş.

fırâş : döşek.

fûlâd : (pûlâd'ın arapçası) çelik.

G

gadât : sabahın erken zamanı.

garâm : aşk.

gaseyâ : kusma; içi bulanma, bulantı.

gasy : kendinden geçme, bayılma.

gavâmız : (gâmız, gâmıza'nın çoğ.) anlaşılmaş şeyler; karışık ve kapalı sözler; sırlar, gizli tutulan şeyler.

gavânî : (gâniye'nin çoğ.) süse ihtiyacı olmayan güzel kadın; namuslu ve evli kadın.

gavâyet : azgınlık, kötü yola sapma.

gaybü'l-gayb : görünmez âlem.

gayre-mürtâbîn : şüphe edilmeyen.

gırbâl : kalbur, iri delikli elek.

gışş : karışıklık, hile.

gile : şikâyet.

gül-güne : allık; gül yüzlü.

gûsâle : dana, buzağı.

H

hanîn : şevk, arzu; şiddetli arzudan doğan inilti.

hacb : örtünmek.

habâle : tuzak, bağ, kayıt.

hallâf : sözünde durmayan.

halvet der-encümen : Tasavvuf ıstılâhı olarak, sâlikin, halk içinde Hak Teâlâ ile yalnız kalması; yani zâhırde halk ile, bâtında ise Hak Teâlâ ile olmasıdır.

hanîn : arzu, istek.

harbe : kısa mızrak, süngü.

har-bende : eşek ve katır gibi yük hayvanlarına bakan, seyis.

hark : yakma.

hâr u hus : çör çöp.

helâhil : (hülhül'ün çoğ.) çaresi olmayan öldürücü zehir; mevhum efsanevî bir canlı.

heyza : şiddetli kusma; kolera.

hezâr hicdeh : on sekiz bin.

hıbâl : (habl'in çoğ.) ipler, halatlar.

hîta : korumak, koruması altına almak; çevrelenmiş, korunmuş geniş zemin.

hulles : (hâlis'in çoğ.) hilesiz, katkısız.

hulûl : bir şeyin diğer bir şeye girmesi, onun şekline bürünmesi.

hûr : yiyecek.

hûş der-dem : tasa. Her alınan-verilen nefeste uyanık olmak, gafil olmamaktır.

hüzâl : zayıflık, bitkinlik.

I

ıstıbâr : sebat etme, sabretme, katlanma.

ıstılâm : koparmak, kesmek; ekine soğuk vurmak; Hakk'ın tellisinin kulun kalbine inmesi.

ızâb : lezzetli, tatlı.

İ

îbâhiyye : Mezdek tarafından kurulan veher şeyi mübah sayan bir mezhep.

ibnü'l-vakt : zamanın oğlu, zamana göre hareket eden ve sadece hali yaşayan.

ifk : bir suçu birine yükleme, bühtan.

ihtimâ : perhiz.

ikân : sağlam bilme.

iltiyâm : yara kapanma, onulma.

imhâz : doğrulukla yapma.

imtilâ : kan toplanma, kan durma; dolgunluk.

inbisât ve inkıbâz : ferahlık ve sıkıntı hali.

intimâ : birine mensub olma, intisab.

irâdî : iradeye mensup, ihtiyarî.

irgürmek : ulaştırmak, eristirmek.

isneyniyye : ikilik, ikiden ibaret olma.

istihbâb : müstehap görme, bir şeyi iyi, güzel sayma.

istihcân : çirkin bulma, ayıplama.

istiksâr : çok görme, çok görülme; çoğaltma.

îşrâkiyye : aydınlatmak, aydınlanmak. tas.: sevgi yoluyla bilgi edinerek aydınlanmak.

ittihâdiyye : yaratanın, yaratılanlarla birleştiklerini iddia eden batıl düşünce.

K

kabz u bast : kapanıp açılma, daralıp genişleme.

kâhil : gevşek, tembel, güçsüz.

kaht u galâ : kıtlık ve pahalılık.

kasm : kırmak, ayırmak, ikiye bölmek.

keçkûl : fukara çanağı.

kelîl : âciz, gözleri iyi görmeyen.

kirm-i kâzûrât : bok böceği.

koz : ceviz.

kûçek : köçek, genç mürid.

kurûr : bir şeyin tekrarı.

küleng : turna kuşu.

kümmelîn : (kâmil'in çoğulu olan kümmel'in çoğ.) kâmiller.

L

luhûf : (lihâf'ın çoğ.) örtüler, sargılar.

M

magâk : çukur.

mâ-nahnü-fih : konumuz.

mansûsun-'aleyh : hakkında ayet bulunan.

matiyye-i nefis : binek atını andıran nefis.

matmûre : mahzen gibi toprak altında öteberi saklanan yer.

mâ'ü'l-verd : gülsuyu.

mefkûd : kayıp, yok, olmayan.

mehâmm : (mühimm'in çoğ.) önemliler, düşündürücü şeyler, lüzumlu şeyler.

Melâmiyye : Nişabur'da Hamdûnü'l-Kassâr tarafından kurulan; ihlâsa, sıdka, sohbeta önem verip, kötülükleri açığa vuran ve iyilikleri gizleyen bir tarikat.

menâs : sığınacak yer.

menîr : dayanıklı.

merâret : acılık.

merz : boza, bir cins şarap.

mesâlis : (misles'in çoğ.) üç telli sazlar.

mesânî : udun ikinci teli.

mesâvî : (sû'un çoğ.) kötülükler.

mesed : sağlam ip.

mesîl : benzer.

mesûbât : iyiliklere karşı Allâh tarafından verilen mükâfatlar.

mezâlık : (mezlaka'nın çoğ.) ayak koyacak yerler, kaygan yerler.

mukrâz : makas.

mu'âkab : cezalandırılmış.

muânaka : kucaklaşma; birinin boynuna sarılma.

mu'âta : vermek, hediyeleşmek.

muhuk : haklı, doğru.

mukayyi' : kusturucu ilaç.

murg-ı İsâ : yarasa.

mûsıl, mûsıla : ulaştıran, vardıran.

mutlaku'l-'inân : yuları saliverilmiş, başıboş.

mübtegâ : arzu edilen, istenen.

mûfâd : mana, kavram, mefhum.

mûfâvaza : eşitlik, ortaklık.

mümid : yardım eden; uzatan.

münâfi : zıt, aykırı.

münessed : kapatılmış, bağlanmış.

müressem : resm olunmuş, resmi yapılmış, çizilmiş; çiçeklerle süslenmiş.

mürre : acı.
mürtâbîn : şüphe edilen.
müstashıbe : yanına alan; beraberinde bulunduran.
müstemirre : sürekli, devamlı.
müşrif-i helâk : yok olmaya yüz tutmuş.
mütefattın : bir şeyin çabuk farkına varan.
mütefettit : kırılmış, parça parça.
müteşettit : dağılmış.
müvelleh : kaybolmuş.

N

nağz : güzel, iyi, hoş.
nâ-kes : alçak, mayası bozuk.
nâv-dân : oluk.
nazar der-kadem : tas. Sâlikin, ayak ucuna bakarak yürümesi, fu-zûlî bakışlardan sakınmasıdır.
nebt : ot; yerden çıkma, bitme.
nedmân : nâdim, pişman.
nekâl : azap, ceza, rüsvaylıkla tanınmak.
nigâh-dâşt : tas. Sâlikin, kalbini, düşüncelerden korumasıdır.
nuhûset : uğursuzluk.
nutaf : (nutfe'nin çoğ.) meniler, dölsuları.

O

on bir esas : Nakşî tarikatı üstadı *Abdülhâlûk-ı Gucduvârî'* nin, tarikat için koyduğu şu esaslardır: Hûş der-dem, nazar ber-kadem, sefer der-vatan, halvet der-encümen, yâd-kerd, bâz-geşt, nigâh-dâşt, yâd-dâşt, vukûf-ı zamânî, vukûf-ı adedî ve vukûf-ı kalbî. (Bu lûgatçede kısa tanımları verilmiş olan mezkûr tabirler hakkında geniş bilgi için bk. Âdâb, s. 251-261.)

P

pâ-best : ayağı bağlı.
pelâs : abâ, çul; eski kilim, keçe.

R

râbih : kârlı, kazançlı.
rakıyyet : kulluk.

refâka : arkadaşlık.

revh ü reyhân : rahat ile rızık; hafif esen rüzgârın verdiği tatlılık, canlılık.

ru'ûnet : bönülük, sünepelik; insana ağır gelecek hallerde bulunma.

S

sa'b : güç.

sa'dân : peşpeşe yaprakları ve uç tarafı diken olan bir bitki; develerin yediği bitki.

sahre : kaya.

sa'k : bayılma, kendinden geçme.

salsâl : ses.

samem : sağrılık.

sâzec : sâde.

sedd-i ramak : ölmeyecek kadar şeyle geçinme.

sefer der-vatan : tas. Sâlikin her adımda aslına, hakka yürümesi; tabîat-ı beşeriyeden sefer etmesi, yani sıfât-ı beşeriyeden sıfât-ı melekîye ve sıfât-ı zemîmeden sıfât-ı hamîdeye intikal etmesidir.

sefk-i dimâ' : kan dökme.

sefsâf : boş ve manasız söz.

sehat : hoşnutsuzluk; kerâhet; öfkelenmek.

seher : gece uyanık olmak.

selle-bâf : seleti, sepetçi.

seng-i felâhan : sapantaşı.

seyb : saç sakal ağarması, ihtiyarlık.

sıkâle : cilâlanmışlık.

summ : sağır.

süllâk : (sâlik'in çoğ.) sâlikler, tarikata girenler.

Ş

şâbb : genç.

şâbb-ı emred : sakalı ve bıyığı henüz terlemeye başladığı halde yüzünde tüy olmayan genç.

şeb', şib' : doymak.

şehkâ : hıçkırık, keskin çılgılık.

şettâ : çeşitli, farklı.

şeybet : saç-sakal ağarması.

şinâh : suda yüzmeye.

şûr : kavga.

T

tahvîf : korkutma, korkuya düşürme.

târâc : çapul, yağma.

târî : (bir kişi veya şeyde) ansızın çıkan, birdenbire görünen.

ta'rik : terletme, terletilme.

tartîb : ıslatma, rutubetlendirme, ıslatılma.

tavîle : hayvan katarı; ahır, tavla.

tecerrüd : tas. müridin, kendi halinden utanarak, mürşidin huzuruna çıkmamak duygusudur.

tecrîd : tas. mürşidin, müridi daha iyi yetiştirmek için, kendinden uzak tutması, ona görünmemesidir.

tehekkümen : alay ederek.

tenâsuh : öldükten sonra ruhun, bir bedenden diğer bir bedene; bir insandan bir hayvan veya bitkiye; yahut bir hayvandan bir insana geçtiğini inanan batıl düşünce.

tenûr : tandır.

terekkün : rûkûnleşme, erkândan olma, manen kuvvetlenme.

tesvîl : kötü bir şeyi güzel göstererek aldatma.

teşyîd : yükseltme, yükseltilme; sağlamlaştırma, sağlamlaştırılma.

tondan tona girmek : şekilden şekile girmek.

tuhr : temizlik.

U

ubûde : kulluk.

ûlû'n-nühâ : akıl sahipleri, akıllı kişiler.

umy : kör.

urûk : (ırk'ın çoğ.) ırklar, kökler, damarlar.

uzlet : tas. Mürşidin müridinden, müridin mürşidden zahiren uzak kalması halidir.

Ü

übbehet : büyüklük, ululuk.

üzmek : çözmek.

V

vakâyih : (vakîh'in çoğ.) edepsizler.

vakîh : edepsiz, hayasız.

vehhâc : çok parıltılı, çok alevli.

vehle : dakika, an; ürkme, irkilme.

veseh : elbisesi kirli, vücudu kirli.

vidâd : sevmeye, sevgi.

vukûf-ı adedî : tas. Zikirde, adede riayet etmektir.

vukûf-ı kalbî : tas. Sâlikin, kalben Allâh'tan haberdar olması; yani kalbini, Allâh zikri, fikri veemri ile meşgul etmesidir.

vukûf-ı zamânî : tas. Sâlikin, her an halinden haberdar olması ve zamanı değerlendirmesidir.

Y

yâd-dâşt : tas. Sâlikin, her an Allâh ile olmasıdır.

yâd-kerd : tas. Sâlikin, tevhidi, kalben ve lisanen birleştirerek zikretmesidir.

yâl ü bâl : azaların mütenasip oluşu.

yübüset : kuruluk.

Z

zâğ : kükürt; beyaz, yeşil ve mavirenkli ve billûr gibi madeni bir cisim.

zahr : arka.

zeferât : (zefre'nin çoğ.) soluk almalar.

zeğan : çaylak.

zerrâd-hâne : cephane, silâh fabrikası.

zıl-ı zalîl : koyu gölge.

zükâm : nezle.

المدار احب العلية ، على اقام شرح الميزان المنيرة ، في بيان التفسير
القدسية ، الختم بلسان الحكمة ، لعدة طبع مرابطة المولوية
من طاعة القدسية المصطفوية ، صاحب الكرامات العلية والعلوية
وواصل المقامات الشهيرة ، ذوالكشف العباب ، والفكر
بالطاب . الشيخ محمد اسعد الغالب ، روح الله ووجهه

وقد تم بانه سره ، وقد تم بحريه فالهم
السابع من شهر ذي الحجة الثمينة .

لست تسع وعشرين ومائتين

والف ، وصلى الله تعالى

على خير البرية وعلى آله

واصحاب البررة

النفيسة

٤٤



بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي علم بالقلم علم الانسان ما لم يعلم والحمد لله
والحمد لله على ما ينشأ من التور وما على القلم وعلى آله واصحابه
الاتباعين له بالحكم والحكم اما بعد برار من عند اكبر عنايت
مردان مولوي وتظهر بسره كتابا وشهاد معنوي ورويش
اسعد غالب لقب مغلوب هوا تاعشقران آوان طغول شدة
بر زمانه قد سرشته وارون طلب معرفت نفس وشدا
اولوب نجمة ووزكار آرزو تار تحقيق نتيجة كار اوله وقد شجر
واخر الامر بيت بترك سرب عشق ميسر عشق كثر نفسين
ومشوق بكله كن غز وروب طريفة مولوية اولوية ساكولة
كوز بهشت مشوق سينتة دعوض سيدة عشق شوق اندوشت
لذته شوق جرات تازد وتنكش ذوق بالاندان اولدينم كركانه
بقية دوزكار دم صرف مداح بشقدمان اترك هوا كند كيكين
شائق تقدر طفل شير نوازه طبع فوجرام سوز ليه پستاندات
مذوقا يكله لاشته يار ايلز اولدق مبر يوسف ممبر
سوز ليه دم بر ماهله غير ولسكذب نثر و بهرك ممبر تر بر ف

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'nin T (Halet Efendi, no: 27)

nüshasının ilk (1^b) ve son (156^a) sayfaları.

تشید بر اینچیز او بیایه الهام ربانی ظاهرین منع ایراد
وادی خلوقه کنیز از جمله العلماء و نه بنیان سینه مظهر
ذوالجنابین نه هر دو باطن و اندله باب و حق و الحکم همیشه
مکشوف و ادب یقینی عندی معرفه رما غلب بر الکی
یوما غه صا دش سوزین اول پوسه پنهان دکن کو زین
ما امید ی بولیم عزیز از حق آخس ما
و ما بعد و دایره طلب کنان از اوز حق

نیت



شرح مروج ملک و کافی
ص ۴۷

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي علم بالقلم علم الانسان ما لم يعلم والصلوة
والسلام على محمد ناسنا النور وما على الظلم وعلى اله واصحابه
التابعين له بالحكم والحكم انما اجبك بوزن و منته اكسير
غنائت مريدان مولوی و نظربند سیده خاکی شهابی
معنوی درویش اسعد غالب لقب مغفور بهر اذنا غفور
اوان مغفولیتیه ن بوزمان قد رسكشت وادی طلب
معرفت نفس و خله اولوب نیجه روزگار آرزو کار تحقیق
نتیجه کار اوله ری جستجو و اخلاص و تربیت بی ترک سیه
عشق میس نمیشود کجرتن و مشورت با کلاه کن تخریب
طریقه مولویه اولویه سلو کلاه کو نر هشت مشنوی غبار
سینه دوز فربیده کشتن سواروب لایچش شربت